



**SZOCIÁLIS FARM
HÁLÓZAT**

SZOCIÁLIS FARMOK LÉTREHOZÁSA MAGYARORSZÁGON

KÉZIKÖNYV ÉS FEJLESZTÉSI JAVASLATOK



Szerkesztette:
Kajner Péter – Jakubinyi László

2015
SZEPTEMBER



**Szimbiozis
Alapítvány**

Szociális farmok létrehozása Magyarországon

**Készült az
EGT/Norvég Alap és az
ERSTE good.bee Program
támogatásával.**

Jelen tanulmány tartalmáért a Szimbiózis Alapítvány felelős.

Készíttette: Szimbiózis a Harmonikus Együtt-létért Alapítvány

Felelős kiadó: Jakubinyi László elnök

3527 Miskolc, Augusztus 20. út 12.

Drótposta: majorsag@barathegy.com

<http://szimbiozis.net>

<http://szocialisfarm.hu/>

Az EGT/Norvég Alap projekt azonosítói:

Szociális farmok létrehozása Magyarországon

Projektazonosító: NCTA-2014-8221-C

Projekt időszaka: 2014. augusztus 1. - 2016. április 30.

ISBN: 978-963-12-3567-8

EGT és NORVÉG CIVIL
Támogatási Alap



WWW.NORVEGCIVILALAP.HU

Szerzői / Szakértői Team

Név	Szakterület	Képviselt szervezet
Czafrangó János, Dr.	szociális gazdaság, társadalmi vállalkozások	ERSTE Bank Hungary Zrt. good.bee programja
Csák Csilla, Dr.	agrár-és környezetjog	Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Civilisztikai Tudományok Intézete Agrár- és Munkajogi Tanszék
Dávid István	rehabilitációs foglalkoztatáspolitikai	gyógypedagógiai, foglalkozási rehabilitáció, szociálpolitikai szakértő
Gazsi Adrienn, Dr.	polgárjog, fogyatékkal élő személyek jogai	a Kézenfogva Alapítvány közreműködő szakértője
Matthew Hayes	biogazdálkodás, szociális gazdálkodás	Szent István Egyetem Zsámboki Biokertészet
Horváth Janka	környezetszociológia, környezetgazdaságtan	Environmental Social Science Research Group (ESSRG)
Jakubinyi László	fogyatékkal élő, társadalmi vállalkozás	Szimbiózis Alapítvány
Kajner Péter	közgazdaságtan, szociológia	Szövetség az Élő Tiszáért
Pataki György, Dr.	környezetszociológia, környezetgazdaságtan	Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástudományi Kar Döntéelméleti Tanszék <i>valamint</i> ESSRG
Rácz József, Dr.	addikciós problémák megjelenése és kezelése	Semmelweis Egyetem Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Drogambulancia Alapítvány
Regényi Enikő Mária, Dr.	gyógypedagógia	Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar
Szabadkai Andrea	kistermelői jog, helyi termelői piac	Kisléptékű Termékelőállítók Országos Érdekképviselői Egyesülete
Üveges Gábor	biogazdálkodás, foglalkoztatás, vidékfejlesztés	Hernádszentandrás polgármestere

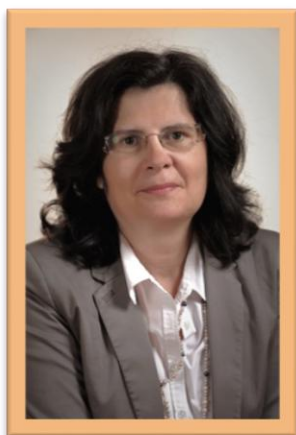


Dr. Czafrangó János

Közgazdász, gazdasági szakértő; 1991-től dolgozik a bank-szektorban, különböző gazdasági beosztásokban. 2011 márciusa óta az ERSTE BANK HUNGARY ZRT. good.bee programjának a vezetője. A good.bee az ERSTE Alapítvány és az Erste Group közös kezdeményezése az emberek élet-

minőségének javítására, a nekik, illetve az őket segítő szervezeteknek nyújtott tanácsadás és pénzügyi szolgáltatások eszközeivel. A társadalmi vállalkozások ügyének lelkes támogatója. A hazai szociális farmok kezdeményezéseit a gyakorlati megvalósítói oldalról ismeri. Fontosnak tartja a szociális farmok makrogazdasági hatásainak, valamint a kapcsolódó részterületek vizsgálatát, mely ügyben proaktív tevékenységet végez. A „Szociális farmok létrehozása Magyarországon” projekt kutatói teamjének házigazdája, és a jelen témához bekapcsolódó CEU nemzetközi kutatási program tanácsadója.

Dr. Csák Csilla



A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Munkajogi és Agrárjogi Intézeti Tanszékének vezetője, egyetemi docens. Több mint két évtizede végez oktatási tevékenységet és foglalkozik a gyakorlatban is agrárjogi kérdésekkel, mint ügyvéd, és mint a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara elnökségi tagja, választott bírāja. A magyar jogi szabályozás elemzése mellett, az uniós és a nemzetközi szabályozás összehasonlító elemzését is végzi, mint a CEDR Magyar agrárjogi Egyesület elnöke és a C.E.D.R. European Council for Rural Law alelnöke. A Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Területi Bizottságának Állam- és Jogtudományi Szakbizottsága, Természeti Erőforrás és Vidékfejlesztési Jogi Munkabizottságban töltött be elnöki feladatokat, jelenleg az MTA Miskolci Területi Bizottságának tudományos titkára. A természeti erőforrások kutatása során, 2012 évben megjelentetett monográfiája a környezetjog területéhez kapcsolódik, a környezetjogi felelősség magánjogi dogmatikájának témakörében született. 2013 évben elnyerte a Szentágotthai János Tapasztalt Kutatói Ösztöndíjat a környezetjogi kutatások folytatására. Az agrárjogi szabályozás vizsgálata során tudományos tevékenysége az agrár-üzemrendszerhez kötődik. Az agrárjog oktatási és tudományos kutatási tevékenysége elismeréseként 2014 évben a vidékfejlesztési miniszter Nagyváthy János Díjban részesítette.

Dávid István



A Gyógypedagógiai Főiskolán és az ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézetében végezte tanulmányait. Tanárai gondolkodásra készítették, kapaszkodókat adtak szemléletének kialakulásához. Talán a legmeghatározóbb viszonyulása a világhoz a változások iránti kíváncsiság. Éppen ezért több szakterületen és viszonylag sok munkahelyen dolgozott, de mindegyiknek köze volt a szociális, oktatási, képzési, nevelési és foglalkoztatási területhez. Általában vezetői feladatokat látott el, amit annak köszönhetett, hogy mindig voltak a jövőre vonatkozó elképzelései és vállalkozott ezek megvalósítására, megszervezésére is. Elsősorban gyakorlati szakembernek tartja magát. Több európai országban is járt szakmai úton és egy-egy szakterület lényegi működésére sikerült rálátnia. Nagyon eltérő kulturális háttérből táplálkozó, többféle jó megközelítést látott. A célok eléréséhez vezető utak nagyon különbözőek lehetnek, szinte mindig egyediek. Ezt szem elől tartva próbálta minisztériumi főosztályvezetőként irányítani a foglalkozási rehabilitáció szabályozását. Munkájának néhány vezérgondolata: nem a folyamatok szabályozása jelenti a garanciát, hanem a mérhető eredmények a lényegesek, a tevékenységet minimális bürokrácia, egyértelmű célok, az eredmények mérése, a pozitív vagy negatív visszajelzés, együttműködések, hálózatok kialakítása kell, hogy jellemezze. Munkája során fontosnak tartja az intenzív kommunikációt, elsősorban azokkal, akiknek az életére ez hatással van, és azokkal is, akik az adott területen dolgoznak.

Dr. Gazsi Adrienn



2004 óta dolgozik jogi szakértőként a fogyatékossgal élő emberek jogvédelmének területén. Iskolai végzettsége: Egységes jogi szakvizsga (Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 2010), Jogász (Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar, 2004), Okleveles Igazgatásszervező (Államigazgatási Főiskola, 1999). Jelenleg ügyvéd (Musulin Ügyvédi Iroda), a „Szociális farmok létrehozása Magyarországon” c. pályázat megvalósításában a Kézenfogva Alapítvány megbízott közreműködőjeként vesz részt. Szakmai tapasztalata: szociális és gyermekvédelmi és gyermekjóléti szolgáltatások és ellátások, polgárjog (cselekvőképességet érintő gondnokság, támogatott döntéshozatal, civil és nonprofit szervezetek, családjog) fogyatékossgal élő személyek jogai, a Kézenfogva Alapítvány jogsegélyszolgálatának működtetése, jogi tanácsadó. Esélyegyenlőségi szakoktató a szociális szakágazatban, jogosultsága van az esélyegyenlőség a joggyakorlatban felsőoktatási tananyag oktatására.



Horváth Janka

2012-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem Humánökológia mesterszakán tanul. Az elmúlt években számos vidékfejlesztési kutatásban vett részt, melyek elsősorban Magyarország elmaradottabb részeire (Balassagyarmati kistérségre, Kadarkút-Nagybajomi kistérségre, Ormánságra) fókuszáltak. A kutatások anyagaiból néhány kiadvány, tanulmány született, melyek készítésében szerzőként, szerkesztőként vett részt. 2014 januárjában egy ökoterápiához kapcsolódó konferen-

cián hallott először a *social farming* módszeréről. Azonnal érezte, hogy megtalálta azt a területet, amivel foglalkozni szeretne a jövőben, mivel e kezdeményezés ötvözi a vidékfejlesztés, a közösségfejlesztés és a jóléti szolgáltatások célkitűzéseit. Vidékfejlesztési szempontból a szociális farmok magyarországi elterjedése enyhítené a kis- és őstermelők reményvesztett helyzetét, továbbá lassítaná vagy megállítaná a helyi közösségek felbomlását és a lokális gazdaság hanyatlását. A témában végzett elméleti kutakodást követően azt érezte, hogy e terület mélyebb megismeréséhez egy működő szociális farm munkájába szükséges bekapcsolódnia. Így jutott el az Erasmus-program keretén belül a Skóciában működő *Cantraybridge College*-ba, mely szervezet a tanulási nehézségekkel élők fejlesztését, önálló-sodás felé való elmozdulását tűzte zászlajára. Itt a *social farming* módszer nem egy termelő gazdaság profilbővítéseként, hanem a fejlesztési tevékenységek egyikeként jelenik meg.



Kajner Péter

Okleveles közgazdászként végzett a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen. A Környezetvédelmi Minisztériumban, később kutatóként, a Magyar Környezetgazdaságtani Központban környezetvédelmi közgazdasági szabályozóeszközök bevezethetőségének vizsgálatával foglalkozott. Közreműködött a BOKARTISZ Kht. bodrogközi tájrehabilitációs programjának kidolgozásában. 2005-2008-ig a UNDP-GEF-KvVM által finanszírozott Élő Tiszáért – Tisza

Biodiverzitás Program projektmenedzsere volt. 2007-től a Szövetség az Élő Tiszáért (SZÖVET) elnökségi tagja, 2012-től elnöke. 2008-2010-ig a jövő nemzedékek országgyűlési biztosának munkatársaként a „Fenntarthatóság előőrsei” projekt koordinátora. 2010-2012-ig a Vidékfejlesztési Minisztérium Parlamenti és Társadalmi Kapcsolatok Főosztály főosztályvezető-helyettese volt. A 2013-ban a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Tanácsa megbízásából készített *A fenntarthatóság felé való átmenet jó példái Magyarországon* című tanulmány egyik szerkesztője. Jelenleg a Magyar Földtani és Geofizikai Intézet részeként működő Nemzeti Alkalmazkodási Központ külső munkatársa, a *Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) megvalósítása* EGT Támogatási Alap társfinanszírozású projekt általános projektmenedzsere, illetve kommunikációs feladatokat lát el.



Jakubinyi László

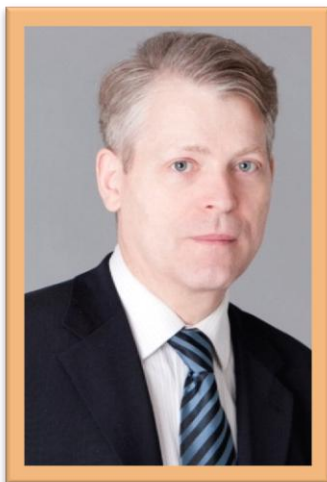
A fogyatékossgal élőkkel való tevékenységét fiatalon, a '80-as években, még a kommunizmus alatti Romániában kezdte. Közel 30 éve azon tevékenykedik, hogy értékteremtő tevékenységet biztosító környezetet hozzon létre sérült emberek számára. 15 éve hozta létre Miskolcon a Szimbiózis Alapítványt, melynek szociális, foglalkoztatási és rehabilitációs tevékenységei több 100 ember számára jelentenek pozitív jövőképet. Végzettségeit tekintve gyógyypedagógus, foglalkozási rehabilitációs szakértő, diplomás ápoló, Waldorf tanár, tréner, *business coach*. Elismerései: Knights of St Columba (UK), Találd Fel Magad Díj (EU), Pro Familiis Díj (ICSSZEM), Ashoka Díj (USA). A Szimbiózis Alapítvány több mint 200 főt foglalkoztat, többségük fogyatékossgal élő személy. A szervezet egyik, számos innovációt felsorakoztató egysége a Baráthegyi Majorság, mely szociális farmként a fenntartható társadalmi vállalkozás egyik nemzetközileg is elismert modellje. Az ökofarmon szélkerék húzza a vizet a kútból, az üvegház mellett ághulladékból – többek között – tüzelőanyagot (brikettet) gyártanak az asztalos műhelyben, a védjegyes kecskesajt mellett, több kézműves terméket is készítenek a manufaktúrákban. A farmos konyha az ebédfutár tevékenységét saját belvárosi étteremmel gazdagította, míg a turisztikai ágazat évi 2.000 feletti vendégnapot számlál. A bentlakó- és a naponta bejáró fogyatékossgal élő személyek mellett a programokban részt vesznek még börtönviseltek és más hátrányos helyzetűek is. A hazai és a nemzetközi hálózatok munkájába bekapcsolódva az alapítvány tapasztalatai mások számára is elérhetőek.



Matthew Hayes

1984 óta dolgozik a biogazdálkodásban, mindig is érezte, hogy a biogazdálkodás egy tökéletes lehetőséget biztosít arra, hogy összehangoljuk a társadalmi munkát, célt a környezettudatos, hosszú távú természeti munkával. Angliában kertész-oktatóként dolgozott egy projekten, amely összehozta a felnőtt munkanélkülieket és a speciális szükségletű felnőtteket. Itt igazán megtudta tapasztalni, hogy a biogazdálkodás milyen jó szociális környezetet teremt, összehozva ezzel a sokféle embert egy pozitív közösséget kialakítva. 1995 óta él és dolgozik Magyarországon, a gödöllői egyetem kollégáival elindította a Nyitott Kert projektet Gödöllőn. A szociális gazdálkodás legfontosabb célja, hogy a különböző szükségletű emberek egymáshoz és a természethez közel kerüljenek, egészséges és fenntartható terményeket lehessen megtermelni, illetve biztosítani lehessen a kistermelők biztos megélhetést.

Dr. Rác József



Pszichiáter, pszichoterapeuta végzettségű orvos, egyetemi tanár. A Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Karán az Addiktológiai Tanszék vezetője, 1997 óta az addiktológiai konzultáns-képzés felelőse. Az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Pszichológiai Intézet, Tanácsadás Pszichológiája Tanszék vezetője. A Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Drogambulancia Alapítvány egyik alapítója és 1997 óta szakmai vezetője. A Kék Pont célja az addikciós problémákkal küzdők holisztikus szemléletű kezelése, a felépülésük segítése. Az alapítvány egészségügyi (pszichiátriai, addiktológiai és pszichológiai), valamint szociális (alacsony-küszöbű és a szenvedélybetegek közösségi ellátásával kapcsolatos) programokat működtet. 1997-ben lett az Ashoka Magyarország tagja. Kutatási területe az addikciós problémák megjelenése és kezelése, valamint a kvalitatív pszichológiai módszerek alkalmazási területének bővítése.

Dr. Regényi Enikő Mária



Gyógypedagógus, az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karának adjunktusa. Értelmileg akadályozottak pedagógiája szak módszertani és általános gyógypedagógiai tárgyakat oktat és a kari tehetséggondozásban (Tudományos Diákköri Műhelyek), valamint a Gyógypedagógia-történeti Gyűjteményben tevékenykedik. Önkéntese egy alapítványnak, ahol értelmi fogyatékkal élő felnőttek és családjaik számára szerveznek és nyújtanak szolgáltatásokat (nyári tábor, klub, ÉNO, lakóotthonok, szociális foglalkoztatás).

Dr. Pataki György



Közgazdász, jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástudományi Karának docense és kutatási igazgatója. Az Environmental Social Science Research Group (ESSRG Kft.) kutatócsoport tagja. Kutatási területei a biológiai sokféleség és a természetvédelem, a társadalmi innovációk és társadalmi vállalkozások. Oktatási tevékenysége jelenleg a kvalitatív kutatási módszertanok, az ökológiai közgazdaságtan, a társadalmi vállalkozások és a szociális gazdaság tárgyköreit érinti. Több mint 20 évre visszanyúló kutatói pályája elejétől foglalkozik az alternatív és szolidáris gazdaság kezdeményezéseivel, köztük a közösség által támogatott mezőgazdálkodással, a társadalmi vállalkozásokkal, valamint a közösségi alapú vidékfejlesztési kísérletekkel. Kutatói értékvalasztásában elkötelezett a részvételi, kooperatív és akciókutatások iránt.



Szabadkai Andrea

A Kisléptékű Termék előállítók és Szolgáltatók Országos Érdekvégszetének Egyesületének elnöke, a Szövetség az Élő Tiszáért Egyesület elnökségi tagja. 2009-től a kistermelők érdekvégszetének civil összefogását koordinálja. 2012-től 2014-ig a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat, azon belül a vidéki örökség szakosztályának elnökségi tagja volt. Főbb eredményei: 2010-ben kistermelői rendeletmódosítás, a magánlakóházi, kistermelői Jó Higiéniai Gyakorlat elkészítésében való közreműködés és benyújtás. 2012-

ben a helyi termelői piac jogi környezetének kialakításában való aktív részvétel; az egyesület szakembereivel közös munka a jogalkotói műhelymunkán a közös értékesítési pont, az átfutó bizonylatolás bevezetésének céljából. Részt vesz a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetségével a falusi vendégasztal Jó Higiéniai Gyakorlatának kidolgozásában és benyújtásában, ugyanebben a témában részt vesz a Nemzetgazdasági Minisztérium szervezésében egy jogharmonizációs műhelymunkán, országosan előadásokat tart közérthetően a jogi megfelelésről.

Üveges Gábor



Hernádszentandrás polgármestere. Politológus, EU-szakértő. Közéleti életútja 2002 októberében kezdődött. 2004-től elnöke a település első civil szervezetének, az Összefogás Hernádszentandrásért Alapítványnak. 2006 októberétől – immár harmadik ciklusát megkezdve – Hernádszentandrás polgármestere, 2010-től az Encsi Többcélú Kistérségi Társulás alelnöke. Számos hazai és nemzetközi konferencia előadója, az önkormányzati és a vidékfejlesztési tervezés szakmai tanácsadója. A BioSzentandrás projekt ötletgazdája és vezetője, mely 2013-ban Párizsban elnyerte az Európai Territoria Innovációs Díjat.

*„Magyarországnak a VIDÉK az egyetlen tartaléka,
az egyetlen hátországa, az újrakezdés földje.*

*Az a hely, ahol a csend tapintható, a természet egysége – melyet az emberi civilizáció szétzilált – még megteremthető, az illatok és az ízek harmóniája napi valóság, ahová az Ember ösztönösen vágyódik,
ahol az Embernek jó létezni...”*

/Üveges Gábor – Hernádszentandrás Monográfiája 2012/

Tartalom

BEVEZETÉS	19
A SZOCIÁLIS FARM ELMÉLETI ALAPJAI ÉS TÍPUSAI	21
A kezdetekről dióhéjban <i>Dr. Rácz J. – Jakubinyi L.</i>	21
A szociális farmok kialakításának elméleti alapjai <i>Dr. Rácz J. – Hayes, M. – Kajner P.</i>	22
A „zöld gondoskodás” a nemzetközi szakirodalomban	22
Miért fontos a zöld környezet?	24
A szociális farm fogalma és típusai <i>Jakubinyi L.</i>	28
A szociális farm definíciója	28
Rehabilitációs farm	30
Gondoskodó farm	30
Társadalmi farm	31
Átjárás a típusok között	31
A szociális farm helye a szociális gazdaságban <i>Szabadkai A. – Kajner P.</i>	32
SZOCIÁLIS FARMOK A GYÓGYÍTÁSBAN ÉS AZ ISMERETÁTADÁSBAN	35
Kapcsolatteremtő mezőgazdaság <i>Dr. Rácz J.</i>	35
Célcsoportok – a szociális farm szolgáltatások igénybevevői	
<i>Dr. Gazsi A. – Jakubinyi L. – Hayes, M.</i>	37
A szociális farmok fenntartói <i>Dr. Gazsi A. – Hayes, M. – Szabadkai A.</i>	46
Szociális farmszolgáltatások	49
Foglalkozási rehabilitáció <i>Dávid I.</i>	49
Szocializáció és reszocializáció <i>Dr. Gazsi A.</i>	56
Oktatás, szemléletformálás <i>Dr. Gazsi A. – Szabadkai A.</i>	60
A SZOCIÁLIS FARMOK TÁRSADALMI SZEREPE	62
A szociális farm szerepe az életminőség javításában <i>Dr. Regényi E.</i>	62
Az életminőség fogalma, definíciói	62
Az életminőség fogalmának megjelenése a modern „jóléti” államok alapvető célkitűzéseként	63
Életminőség-modellek	64
Az életminőség mérése	67
Magyarországi adatok, vizsgálatok	68

A szociális farmok életminőséget befolyásoló hatásai	69
A szociális farmon végzett tevékenységek hatása egyes célcsoportok életminőségére	71
A gyógyító hatásokat bemutató további modellek <i>Dr. Rácz J. – Horváth J. – Dr. Pataki Gy.</i>	81
Sempik és munkatársai modellje az egészségről, jóllétről és életminőségről	82
A szociális farmok legfontosabb hatásai Relf modellje alapján	82
A szociális farmok hatása a gazdákra	
<i>Hayes, M. – Dr. Rácz J. – Jakubinyi L. – Horváth J. – Dr. Pataki Gy. – Kajner P.</i>	83
A segítő szervezetek szempontjai <i>Jakubinyi L.</i>	85
A szociális farmok néhány további gazdasági, társadalmi, környezeti hatása	
<i>Horváth J. – Dr. Pataki Gy. – Hayes, M.</i>	88
TERVEZÉS, MŰKÖDTETÉS, ÉRTÉKELÉS	90
Szociális farmok iránti társadalmi szükséglet meghatározása <i>Dr. Rácz J.</i>	90
A szükséglet-meghatározás folyamata	90
Hiányosságok feltárása (gap analysis) során azonosított szükségletek	92
A szükséglet-meghatározás adatforrásai	92
Szociális farmok tervezése <i>Hayes, M. – Kajner P.</i>	93
Gazdálkodási rendszer megválasztása	93
Gazdák és résztvevők (kliensek) – egymás habitusának megfelelő csoportok kialakítása	94
Egészségügyi és biztonsági kockázat-értékelés, engedélyek	95
Infrastruktúra	95
Üzleti terv	95
A gazdaság arculata	96
Szociális farm működtetése <i>Hayes, M.</i>	96
A résztvevők bevonása a munkába	96
Rutinok és az ütemezés kialakítása	97
Kapcsolatok és összeköttetés	97
A haladás és a fejlődés nyomon követése, figyelése	98
Termelési és társadalmi vállalkozás	98
Termékmarketing és a szociális gazdálkodás marketingje	98
A szociális farmok hatásának értékelése <i>Dr. Rácz J.</i>	99
Áttekintés	99
Eredményértékelés	100

12

JOGI SZABÁLYOZÁS 157

A szociális farmok működése előtti főbb jogi akadályok hazánkban – problématérkép
Jakubinyi L. – Dr. Gazsi A. 157

A mezőgazdasági tevékenység végzésének szervezeti és funkcionális keretei *Dr. Csák Cs.* 162
Kooperatív gazdálkodási forma 162
Szervezeti kategóriák a mezőgazdasági tevékenység számára 163

Javaslat a szociális farm megjelenítésére a mezőgazdasági tevékenységek fogalmi körében
Dr. Csák Cs. 171
A kooperáció jellege a szociális farmokon 171
A szociális farm fogalmának jogi keretei 172
A mezőgazdasági tevékenység értelmezése 174
A földforgalmi törvény módosítására irányuló javaslat 177
A mező-, erdőgazdasági tevékenység, illetőleg kiegészítő tevékenység
szociális farm-szolgáltatással való kiegészítésének várható hatása 179
Átfogó javaslatok a jogi szabályozás tekintetében 182

További kapcsolódó jogszabály módosító javaslatok *Szabadkai A.* 183
A módosító javaslatok általános indokltsága 183
1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 184
2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról 185
48/2013. (XI. 15.) NGM rendelet (pénztárgép) 186
52/2010 FVM rendelet, illetve 64/2007 (VII. 23.) FVM-EüM együttes rendeletet 186
Egyéb adó, TB és más, a területet érintő jogszabályok 187

Önkéntesek bevonása *Dr. Gazsi A.* 188

TÁMOGATÁSI LEHETŐSÉGEK 190

A foglalkoztatás támogatásának szabályozása az EU-ban *Dávid I.* 190
Az általános csoportmentességi rendelet 190
Definíciók 191
Hátrányos helyzetű munkavállalók 192
Megváltozott képességű munkavállalók 193
Támogatás mezőgazdasági termékek esetén 194

Foglalkoztatás támogatása Magyarországon *Dávid I.* 194
A rehabilitációs hozzájárulás 195
A rehabilitációs kártya 196
Javaslat a rehabilitációs kártyához hasonló támogatásra 196
A szociális foglalkoztatás 197
Az akkreditált foglalkoztatás 197
Alternatív munkaerőpiaci szolgáltató szervezetek 200

Összegző áttekintés a foglalkoztatás költségvetési támogatásáról	<i>Dr. Gazsi A.</i>	200
Vállalatok és magánszemélyek részvétele a foglalkozási rehabilitációban		
<i>Dávid I. – Jakubinyi L.</i>		203
Vállalatok társadalmi felelősségvállalása (CSR)		203
Az „Év Esélyteremtő Munkahelye” Díj		203
A Fogyatékos-ság-barát munkahely program		204
A Segítő Vásárlás		204
A szociális intézmények finanszírozása	<i>Dr. Gazsi A.</i>	204
A szociális szolgáltatások után járó központi költségvetésről szóló törvényben biztosított támogatások		205
A 2014-20-as időszak EU-s támogatási lehetőségei		209
Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP)		
<i>Jakubinyi L. – Szabadkai A. – Kajner P.</i>		210
Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP)		
<i>Jakubinyi L. – Szabadkai A. – Kajner P.</i>		211
Területi és Településfejlesztési Operatív Program (TOP)		
<i>Jakubinyi L. – Szabadkai A. – Kajner P.</i>		213
Vidékfejlesztési Program (VP)	<i>Szabadkai A.</i>	216
JÖVŐKÉP ÉS HÁLÓZATI EGYÜTTMŰKÖDÉS		228
Jövőkép	<i>Jakubinyi L.</i>	228
Általános fejlesztési javaslatok		<i>Jakubinyi L.</i>
Szociális farm „startup” támogatás		229
Jó példák bemutatásának intézményesítése		230
A szociális farmok együttműködése	<i>Dávid I. – Jakubinyi L.</i>	230
Az együttműködést befolyásoló tényezők		231
Az együttműködéshez szükséges feltételek		231
Az együttműködés formája		231
Tervek országos hálózat létrehozására		231
Képzések		232
Nyilvánosság		232
Együttműködés a szakpolitikával		232
ÖSSZEFOGLALÁS ÉS JAVASLATOK		234

FÜGGELÉK	237
Építsünk majorságot! <i>Jakubinyi L.</i>	237
A majorságok kettős célrendszere	237
Egyedi vonások; szakmai meggondolások, értékek	238
Közösségi gazdálkodás <i>Hayes, M.</i>	242
Közösségi kertek	242
Közösség által támogatott mezőgazdaság	242
A normalizációs elv alkalmazása értelmi fogyatékkal élő emberek esetén <i>Dr. Regényi E.</i>	244
A szociális farmok szolgáltatásai iránti igény meghatározásának módszertana és előzetes becslések annak nagyságrendjére <i>Dr. Rácz J.</i>	246
A szükségletek formái	246
A kompetenciaszintű rehabilitáció szükséglet-meghatározása	246
Az egészségügyi szükséglet-meghatározás	247
Fogyatékosügyi szükséglet-meghatározás	248
Az orvosi rehabilitáció kérdései	249
A felnőttképzés	252
A veszélyeztetett, illetve a gyermekvédelemben elhelyezett gyermekek	254
Tartósan egészségkárosodott és megváltozott munkaképességű személyek	255
A büntetés-végrehajtás intézményeiből szabadultak	256
Más célcsoportok	256
Útibeszámoló norvégiai tanulmányútról <i>Jakubinyi L.</i>	258
Hogganvik Farm, Vikedal	258
Vidarasen Landsby, Andebu	259
Solborg Landsby, Jevnaker	260
Hegli Farm, Nannestad	261
Linda Jolly, egyetemi oktató	261
Grete Gausemel, Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Minisztérium	263
Oslo-i Magyar Nagykövetség	266
Útibeszámoló angliai tanulmányútról <i>Jakubinyi L.</i>	267
Pennine Camphill Community	267
Carlshead Care Farm	268
Larchfield Community	271
Botton Village	272
Nemzetközi kitekintés: néhány a kistermelőket segítő jogi megoldás <i>Szabadkai A.</i>	274
Olaszország	274
Franciaország	274

Élelmiszer előállításával kapcsolatos fontosabb jogszabályok	Szabadkai A.	276
Általános vállalkozási szabályok		276
Élelmiszer előállítás, forgalmazás főbb szabályai		277
A szövetkezetek, szociális szövetkezetek működésére ható legfőbb speciális szabályok		278
Szociális intézmények támogatásának részletes szabályai 2015-ben	Dr. Gazsi A.	279
Szociális szakosított ellátások költségvetési finanszírozása (Példa: támogatott lakhatás)		279
Alapszolgáltatás költségvetési finanszírozása (Példa: nappali ellátás fogyatékkal élő személyek részére)		283
A személyes gondoskodást nyújtó ellátásokért fizetendő térítési díj megállapításának szabályai		284
Tartós bentlakásos intézményi ellátás térítési díja		285
Alapszolgáltatások és átmeneti elhelyezés térítési díja		286
A szociális szövetkezet létrehozása, TÁMOP-2.4.3.E KoopeRáció+ kiemelt projekt	Dávid I.	288
A projekt célja		288
Szakértői tanácsadás a szociális szövetkezet esetében		288
Szakértői tevékenységek		288
HIVATKOZÁSOK		290

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat. A szociális farm szolgáltatás potenciális igénybe vevői (dr. Gazsi A.)	39
2. táblázat. Szociális farmot létesítő és működtető szervezetek típusai (dr. Gazsi A. – Szabadkai A.)	47
3. táblázat. Allart életminőség-modellje (Utasi, 2006)	65
4. táblázat. Szociális farmok hatásai értelmi fogyatékosággal élőkre – összegzés (Dr. Regényi E.)	79
5. táblázat. Az intézményi értékelés főbb típusai (Dr. Rác J.)	99
6. táblázat. Szociális farmok és ügyfelek száma a SoFar kutatás által érintett országokban (Di Iacovo – Scarpellini, 2014)	119
7. táblázat. Áttekintés a foglalkoztatás költségvetési támogatásáról (Dr. Gazsi A.)	201
8. táblázat. A szociális szolgáltatások után járó, központi költségvetésről szóló törvényben biztosított támogatások rendszere (Dr. Gazsi A.)	207
9. táblázat. Támogatási lehetőségek szociális farmok számára a Vidékfejlesztési Programban (2014-2020) (Szabadkai A.)	223
10. táblázat. A szükségletek típusai (Dr. Rác J.)	246
11. táblázat. A funkcióképesség, a fogyatékoság és az egészség nemzetközi osztályozása (FNO) vázlatos koncepciója (idézi Kulmann, 2009)	249
12. táblázat. Kiemelt betegcsoportokban, 1998-ban, Magyarországon kórházi kezelésben részesültek száma a GYÓGYINFOK adatai alapján (idézi Kulmann, 2009)	250
13. táblázat. Kiemelt betegcsoportokban, 1998-ban, Magyarországon kórházi kezelésben részesültek száma az OPNI adatai alapján (idézi Kulmann, 2009)	251
14. táblázat. Kiválasztott tevékenységek akadályozottsága, a súlyosság foka és nemek szerinti bontásban, 60 év fölötti budapesti lakosok között, százalékban kifejezve (idézi Kulmann, 2009)	251
15. táblázat. A sikeres rehabilitáció szintjei	252
16. táblázat. Ideiglenes hatályú elhelyezést követően családjába visszakerült gyermek száma, 2008-2013 (AJB-6579/2013 jelentés)	255
17. táblázat. Beteg és tartósan egészségkárosodott emberek szociális ellátása, 2003–2013. (KSH, 2015a)	256

Ábrajegyzék

1. ábra. Gyógyítás, gondoskodás eszközei a 'zöld gondoskodás'-ban (Sempik et al., 2010)	24
2. ábra. A szociális farm típusai (Jakubinyi L.)	29
3. ábra. Foglalkoztatási ráta Magyarország régióiban, 15-64 éves korosztály, 2006-2014 (KSH munkaerő felmérés, idézi: Bakó – Lakatos, 2015, p. 25)	50
4. ábra. Foglalkoztatási ráta legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint, 2006-2014 (KSH munkaerő felmérés, idézi: Bakó – Lakatos, 2015, p. 25)	50
5. ábra. Rahman életminőség-modellje (Sebestyén, 2005, idézi Kovács, 2007)	66
6. ábra. A szociális farm típusai	77
7. ábra. A személyiség operációs rendszerének kulcskompetenciái (Nagy József, idézi Komenczi, 2014)	77
8. ábra. A szociális farmok modellje a Wageningen University and Research Centre kutatásában (Elings, 2012)	115
9. ábra. A szociális farmok sikeréért együttműködő szereplők	124
10. ábra. Autista Majorságok létrehozása 2005-2010 – megvalósult és hiányzó elemek (Jakubinyi, 2011)	129
11. ábra. A Szimbiózis Alapítvány fő tevékenységei	130
12. ábra. A Szimbiózis Alapítvány tevékenységeinek kapcsolódása	131
13. ábra. A Szimbiózis Alapítvány telephelyei Miskolcon	132
14. ábra. Hernádszentandrás elhelyezkedése	140
15. ábra. A település címere	141
16. ábra. Bioszentandrás régi és új arculata	148
17. ábra. A szociális farm három típusának fő jellemzői (Dr. Csák Cs.)	173
18. ábra. Fenntartható mezőgazdaság – farm-diverzifikáció, multifunkcionális mezőgazdaság (Dr. Csák Cs.)	178
19. ábra. Társadalmi szereplők együttműködése a szociális farmokért, jövőképünk szerint (Jakubinyi L.)	233
20. ábra. Képzésbe kerülési folyamat (Bujtor, 2009)	253
21. ábra. Részvételi arány az iskolarendszeren kívüli oktatásban, képzésben gazdasági aktivitás szerint a 25-64 évesek körében (KSH, 2010)	254
22. ábra. A szociális farmok lehetséges célcsoportjaiban rejlő munkaerő-tartalék (Czafrangó J.)	257

Bevezetés

Jakubinyi L. – Kajner P.

A mezőgazdaság és a gyógyítás, illetve ismeretterjesztés összekapcsolásának előnyeiről régóta rendelkezünk tapasztalatokkal. A farmok terápiás hatásairól már több mint 100 évnyi kutatási anyag, szakirodalom áll rendelkezésre. A szociális és mezőgazdasági terület tudatos, stratégiai összekapcsolása a gyakorlatban, nagyobb léptékben 20 éve jelent meg Európában. A szociális farmok, a zöld gondoskodás területén több nemzetközi projekt, tanulmány, oktatási anyag jelent már meg. Norvégiában elsőként fogadtak el a *Zöld Gondoskodás Nemzeti Stratégiát* 2012-ben, míg több EU-s tagállamban jelenleg is folyik a szociális farmhoz kapcsolódó jogalkotási folyamat.

Magyarországon 2003-ban indult az „autista majorságok” fejlesztését célzó támogatási program állami, majd uniós források bevonásával. Az elmúlt több mint egy évtizedben hazánkban számos új megközelítés jelent meg. Az autizmussal és/vagy az értelmi fogyatékkal élő személyek mellett pl. szerhasználók rehabilitációjában, a munkanélküliséggel küzdő területekben a foglalkoztatottság javítására is alakulnak farmok, de indulnak kezdeményezések azért is, hogy általános iskolások a gyakorlatban ismerhessék meg a mezőgazdasági termelést. E kezdeményezések nem feltétlenül tekintik magukat „szociális farmnak”, de megközelítésünk szerint annak számítanak, nagyon sok hasonló problémával is küzdenek.

A társadalom peremén élők sokféle csoportja számára sok esetben probléma a beilleszkedés, nincs problémamegoldó képességük, aminek kezelésére a farm típusú, egymás munkáját kiegészítő munkaközösség kiválóan alkalmas. Az önmagáról gondoskodni nem vagy alig képes célcsoport számára a meglévő rapszodikus támogatási struktúra elérhetetlen. Az őket támogatni hivatott helyi szervezetek pedig stratégiai és szakismereti hiányosságokkal küzdenek, nem beszélve a jogi és finanszírozási környezet anomáliáiról. A szociális farmok gondoskodó környezete és a hálózati háttérű helyi társadalmi szervezeti struktúra hosszú távon is fenntartható, pozitív jövőképet biztosíthat minden érintett számára.

Hazánkban nincsenek kidolgozva jogszabályok a szociális farmokra, ismeretlen ez fogalom mint jogi kategória, ez korlátozza a kezdeményezések létrejöttét, illetve a már meglévő szociális farmok működését. Hiányzik az egymást támogatni hivatott ágazatközi kezdeményezések hálózatba szervezése, a jó gyakorlatok megosztása. Nem csupán a „zöld” és „szociális” partnerek közötti párbeszéd elenyésző, de még szektorokon belül sem jellemző az együttműködés a különféle hátrányos helyzetű célcsoportokat képviselők között. A szociális farmok eszméjének hazai adaptálása, a jogi-finanszírozási lobbimunka, a bővülő tudástár, a társadalmi attitűdváltás fejlesztheti a szociális gazdasági szektor szereplőit, míg az országos hálózatosodás jótékony hatást gyakorolhat a hazai civil mozgalomra.

A *Szociális farmok létrehozása Magyarországon* című projektet azért kezdeményeztük, hogy a Szimbiozis Alapítvány tíz éves tapasztalatai alapján azonosított, a szociális farm szektor fejlődése előtt álló (fent felvillantott) akadályok elhárítása megkezdődhessen. Azt tapasztaltuk, hogy a szociális farmok indítása iránti igény óriási, azonban a legtöbben beleütköznek a jogi szabályozás jelentette falakba. Ez sokszor kétségbeesett kényszermegoldásokat eredményez, egyes kezdeményezések el is halhatnak. A farmokat sokszor az alapítók emberfeletti elkötelezettsége, elhivatottsága tartja életben a kedvezőtlen környezet ellenére. Projektünk fő célja, hogy ez a helyzet változzon, a hazai szociális farm kezdeményezések számára a termelés, értékesítés, komplex működés jogi keretei ki legyenek alakítva. Ezzel a többfunkciós mezőgazdaság ökológiai, társadalmi, gazdasági előnyei széles körben kiaknázhatóak lennének. A projekt közvetlen célcsoportjai a vidéki mélyszegénységben élők, társadalmilag kirekesztett csoportok és hátrányos helyzetűek (mintegy 2 millió fő) valamint a velük foglalkozó különféle civil szervezetek (kb. 200).

Az EGT és a Norvég Civil Támogatási Alap társfinanszírozásával, 2014-2016 között megvalósuló projektben sor kerül nemzetközi szakmai, jogi és gyakorlati tevékenységek adaptációjára, valamint ezek alapján szakmai anyagok kidolgozására, jogszabály módosító javaslat elkészítésére. A széles körű partneri együttműködési kör kialakításához régióként és országosan műhelymunkákat tartunk. Országos szövetség létrehozását kezdeményezzük, javítani kívánjuk a kezdeményezések együttműködését, ismertségét. Norvégiai és nagy-britanniai tanulmányutakat szerveztünk, melyek tapasztalatait e tanulmányban közre is adjuk. 2015 őszére konferenciát szervezünk, melyen bemutatjuk projektünk eredményeit, és katalizálni kívánjuk a szociális farmok, bevonható partnerek és a szakpolitika együttműködését. Ezt a folyamatot a nyilvánosság megteremtésével is erősítjük.

Jelen tanulmányt a továbblépés alapjának tekintjük, mely összefoglalja a szociális farmművelés eddigi tapasztalatait, segítséget nyújthat induló szolgáltatások, gazdaságok tervezéséhez és fejlesztési javaslatokat ad a szakpolitika, de a civil kezdeményezések hálózata felé is. A tanulmány elkészítésének érdekében, a szerteágazó téma kifejtésén egy multidiszciplináris szakértői csoport – tanulmányunk szerzői – dolgozott. Több műhelymunkán és írásos kommunikáción keresztül fogalmazódott meg a szakértők által közösen javasolt szociális farm definíció, a fejlesztési koncepció és a javaslatok. Megpróbáltuk a szociális farmok indításához szükséges komplex tudásanyagunk, javaslatoknak egy kezelhető összefoglalóját adni, ami alapot adhat a további, széles körű párbeszédhez. Tanulmányunk bemutatja a szociális farmok elméleti alapjait és típusait; e kezdeményezések alkalmazását a gyógyításban és ismeretátadásban; társadalmi szerepüket; a tervezés és működtetés kulcsfontosságú lépéseit; a nemzetközi, illetve hazai tapasztalatokat; a jogi keretek elemzését és javaslatainkat; a támogatási lehetőségeket; végezetül pedig hosszú távú jövőképünket és a hálózati együttműködés fejlesztésére irányuló javaslatainkat. Bízunk benne, hogy érdemben járulhatunk hozzá az együttgondolkodáshoz és a hazai szociális farmok fejlődéséhez.

A szociális farm elméleti alapjai és típusai

A kezdetekről dióhéjban

Dr. Rácz J. – Jakubinyi L.

Legelső emlékünknél a „zöld programokról” a XIII. századbeli Geel-ből (Flandriából) származik, ahova a mentális diszstressztől szenvedő szerzetesek imádkozni és pihenni vonultak el, és rendszeresen mérték a súlyukat, így monitorozva az ima, a környezet és a közösség hatását (Sempik et al., 2010; Hassink – van Dijk, 2006).

A szociális farmok modern formájának születése a XX. század elejére tehető, akkorra, amikor az I. világháború utáni időszakban az emberek elkezdik keresni a befogadó emberi közösségeket. Elementáris a harmónia iránti vágy, azaz a törekvés a természet és az ember kölcsönös együttműködésén alapuló struktúrák létrehozására.



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

A 'szociális farm' kifejezést először Dr. Karl König (1902-66) használta

(König, 2014). A bécsi orvos a náci megszállás miatt 1938-ban Skóciába emigrált feleségével és gyermekeivel együtt. Itt 1939-ben megalapította a *Camphill*-mozgalmat, amelynek alap gondolata a fogyatékos és nem fogyatékos gyermekek, felnőttek családszerű, tartós életközösségeinek a kialakítása és szociális törvényszerűségeinek kutatása.¹ Azóta a mozgalom elterjedt a világban, ma már több mint 100 közösség működik². Azon országokban, ahol létezik minősítés, a *Camphill*-ek szociális farmként is elismertek.

Az elmúlt évtizedekben különféle mozgalmak indultak (*Social Farming, Care Farming, Green Care, Multifunctional Agriculture, Farming for Health* stb.). Az alapértékek ugyanazok, a megvalósítás módjai igazodnak az egyes országok lehetőségeihez. Szerves közösségi fejlődési folyamatok mennek végbe napjainkban is.

¹ A Dr. Karl König által alapított Botton Village mai életéről a Függelékben, az angliai tanulmányútról szóló beszámolóban számolunk be.

² <http://camphill.net>

A szociális farmok kialakításának elméleti alapjai

Dr. Rácz J. – Hayes, M. – Kajner P.

A „zöld gondoskodás” a nemzetközi szakirodalomban

Ha egyszerűen és röviden akarunk fogalmazni, akkor azt mondhatjuk, hogy **a szociális farm olyan mezőgazdasági tevékenységet folytató farm, mely mentális és fizikális jóllétet, gyógyulást, illetve ismeretátadást elősegítő szolgáltatásokat nyújt a mezőgazdasági munkába történő bevonással.** A farmon, zöld környezetben folytatott aktivitással gyógyítja a mentális betegséggel, testi fogyatékkal, hátrányos helyzettel, illetve más problémával küzdőket vagy stabilizálja állapotukat. Egészséges emberek számára az ismeretátadás, képzés tere lehet a mezőgazdasági munka, amely a vidéki élet (újra)felfedezését segítheti. Piaci alapon működik, de kiegészítő szolgáltatásaiért támogatást, illetve térítést kaphat. A szociális farmok egyrészt a mezőgazdasági táj és a mezőgazdálkodói termelés terápiás hasznosítását jelentik, (Leck – Evans – Upton, 2014) másrészt az ismeretátadás színterei. Ha precízebb megfogalmazásra törekszünk, a helyzet már nem ennyire egyszerű, mert a megnevezések legalább olyan sokfélék, mint az alkalmazott módszerek. Jelen fejezetben a nemzetközi szakirodalom fogalmait tekintjük át, majd a következőben megfogalmazzuk a hazai viszonyokhoz igazított szociális farm definíciót, illetve modellt.

A **szociális farm** vagy „zöld gondoskodás” (*green care*) fogalma az utóbbi évtizedben jelent meg a szociális ellátások, illetve az egészségügyi kezelések területén. Egy meglehetősen lazán meghatározott fogalomról van szó, amely magában foglalja a „szociális” vagy „gondoskodó farmokat” (*care farming*), a szociális és a terápiás kertkultúrát (*hortikultúra*), a gyógyító kerteket, a „zöld élményt” (*green exercise*), az állat-asszisztált terápiákat. A kifejezés tehát inkább egy **ernyőfogalom, amely olyan egészség-promóciós és terápiás célokat tűz ki, amelyek eléréséhez a természet élő és élettelen elemeit használja fel.** A cél az egyén szociális, fizikai, mentális és akár tanulásával kapcsolatos jól-létének elősegítése (Sempik et al., 2010; Hine, 2008; Hine – Peacock – Pretty, 2008; Haubenhofer et al., 2010; Leck – Evans – Upton, 2014).

Nincs egyetlen, nemzetközileg elfogadott meghatározása sem a szociális farmművelésnek. Mozgalomként talán előnyösebb szociális farmművelésként mint szociális farmként hivatkozni rá, mert ezzel a hangsúly inkább a folyamaton, nem pedig a helyszínen van. Az alábbiakban néhányat említünk a szakirodalom által használt megközelítésekből.

Kertészeti terápia (hortikulturális terápia – HT) alatt a művészetterápiákhoz hasonló önálló terápiás modalitást értünk, amely a „fő” terápiát kiegészíti. Elsősorban pszichiátriai kórházakban, fogyatékkal élő emberek vagy mentális problémákkal küzdők, tanulási zavarral küzdők otthonai környékén valósulnak meg. A fogalom főleg az amerikai irodalomban terjedt el; de ebben az esetben is használhatjuk a szociális farm kifejezést.

Di Iacovo és O'Connor (2009) így fogalmaz: „A *szociális farmművelés* (SzF) hagyományos és egyben újító mezőgazdasági megközelítés. Magában foglal minden olyan tevékenységet, ami – mind növényi, mind állati – mezőgazdasági erőforrásokat használ annak érdekében, hogy vidéki területeken gyógyítást, rehabilitációt, társadalmi befogadást, képzést és szociális szolgáltatásokat segítsen (vagy hozzon létre). Ugyanakkor szigorúan kötődik a farmon folytatott tevékenységekhez, ahol (kis) embercsoportok együtt lehetnek és dolgozhatnak a családi gazdákkal és a szociális szakemberekkel.”



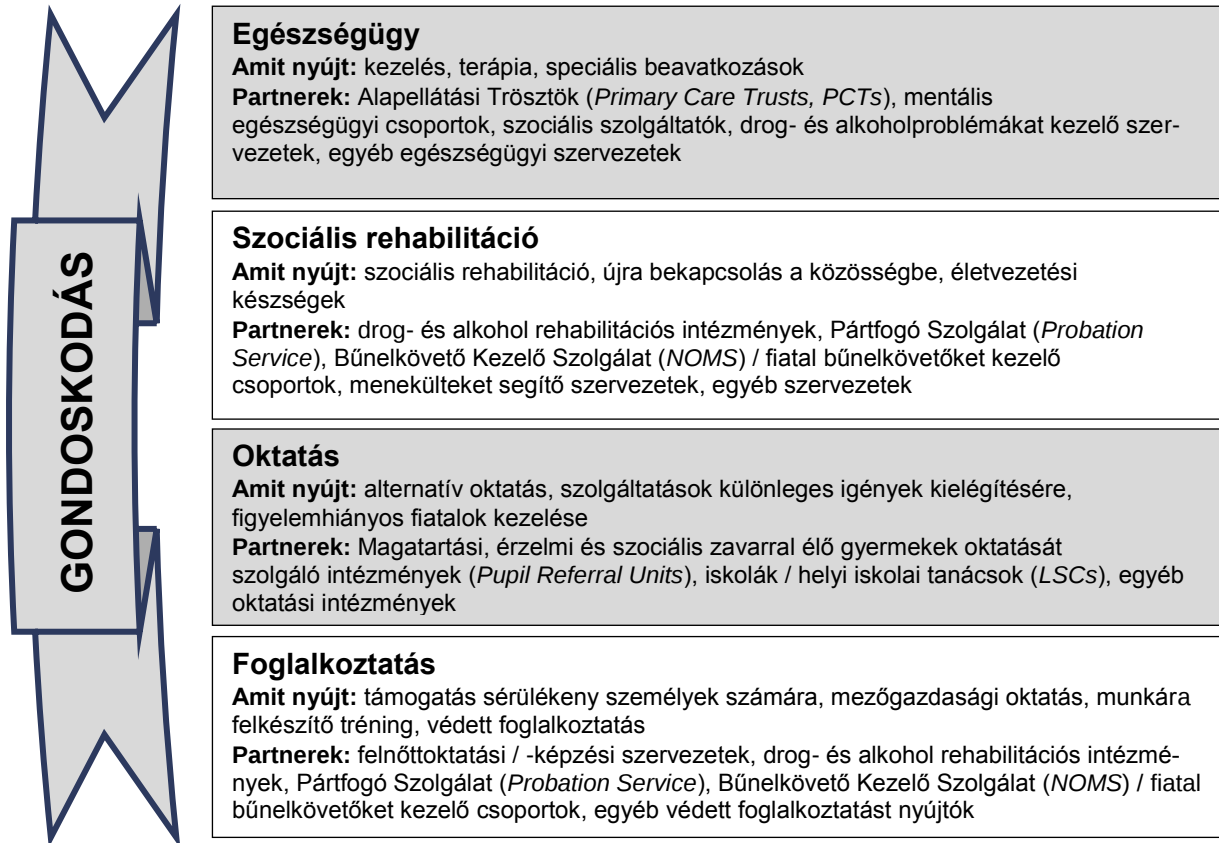
Fotó: Szimbiózis Alapítvány

Kinsella és társai (2014) hangsúlyozzák, hogy a *szociális farmművelés* mindig a mezőgazdaság és mezőgazdasági erőforrások használatáról szól; társadalmi célú, értékalapú szándéka van, rehabilitáció, befogadás, tágabb lehetőség céljából a benne részt vevők számára; és a gazdálkodási szolgáltatások igénybevevői, valamint a farmművelő családok közötti közeli együttműködésen alapul.

Érdemes megjegyezni, hogy a *szociális farmművelés a gondoskodó farmművelésnél tágabb kifejezés*, mivel a felhasználók és a szolgáltatást kínáló nagyobb közösségére utal. A szociális farmművelés felfogása oktatási, szabadidős és foglalkoztatási lehetőségeket (például foglalkoztatási programokat) ölel fel, míg a gondoskodó farmművelés inkább az ügyfélcsoportot érő gyógyhatású előnyökre összpontosít (Haubenhofer et al., 2010).

A „zöld gondoskodás” egészségügyi hatásait vizsgáló COST 866 európai uniós kutatói munkacsoport az alábbiak szerint foglalta össze a megközelítés lehetséges főbb eszközeit és kapcsolódásait.

1. ábra. Gyógyítás, gondoskodás eszközei a 'zöld gondoskodás'-ban (Sempik et al., 2010)



Megjegyzés: az ábra az Egyesült Királyság egyes intézményeit hozza példaként

Miért fontos a zöld környezet?

A civilizáció fejlődésével az emberek elszakadtak a természettől és a természeti folyamatoktól, olyanoktól is, mint pl. a növényi vagy az állati táplálék előállítása. A „szociális farm” ezt a kapcsolatot igyekszik helyreállítani. **A természettől való elszakadás és a természethez történő újrakapcsolódás így központi dinamikai elemmé válik.** Természetesen, ez az újrakapcsolódás korunkban másképpen valósul meg, mint a korábbi időkben. A „zöld” terápiák célja az újrakapcsolódás kialakítása egyes betegségek, illetve betegcsoportok esetében: a cél a kliens bátorítása az újrakapcsolódásra, a terapeuta fő (nem-specifikus) szerepe pedig a folyamat facilitálása (Sempik et al., 2010). A természettel való kapcsolat egészségvédő és egészségi állapotot befolyásoló hatása már régóta megjelent a köztudatban, azonban a tudományos vizsgálatok csak az utóbbi időkben kezdődtek el a hatás megállapítása érdekében. A szociális farm fogalma arra is utal, hogy nem minden, a természetben végzett, esetleg betegek vagy *vulnerábilis* (sérülékeny) csoportok bevonásával folyó tevékenység minősül „gon-

dozásnak”. Magának a „gondozásnak” is meg kell jelennie a folyamatban valamilyen formában.

A „szociális farm” osztályozásában az egyik kiindulópontot **a kliens és a természet viszonyulásának aktív volta** jelenti, illetve ennek mértéke (Pretty, 2004):

- a természeti környezet megtapasztalása:
 - nézelődés, szemlélődés (pl. terápia vagy munkavégzés a természetben)
 - aktív jelenlét (pl. „zöld élmény”, gyógyító kertek)
- a természeti környezet elemeivel folytatott interakciók:
 - a természet alakítása (pl. terápiás kertészet és kertészeti terápia)
 - állatokkal végzett interakciók (pl. állat-asszisztált terápiák, „szociális farmok”).

Az elméleti háttér megvilágítja azt, hogy a zöld környezetben végzett tevékenységek – a szemlélődéstől a munkavégzésig – miért rendelkeznek különösen erős terápiás hatással. Miért nem mindegy, hogy valaki egy üzemcsarnokban vagy egy kényelmes helyiségben végez bizonyos tevékenységeket, miért fontos a zöld környezet?

„Biofília”

A „biofília” fogalom megalkotói szerint **ez az ember belső érzelmi vonzódása más élő organizmusokhoz**. A „belső” itt genetikailag is értendő, mint az emberi természet egyik alkotóeleme. A „biofília” – más komplex viselkedésekhez hasonlóan – tanulási folyamatokon keresztül nyilvánul meg. A „biofília” így nem egyszerűen egy ösztönös megnyilvánulás, hanem



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

tanulási folyamatokkal alakított szabálygyűjtemény (Kellert és Wilson, 1993; Wilson, 1984). A „biofília” fogalma arra keresi a választ, hogy az életre és az életszerű folyamatokra fókuszáló belső viszony miért elsődleges biológiai szükségletünk, miért része ez evolúciós biológiai örökségünknek. Így ez az evolúciós szükséglet az etikus emberi gondoskodás, a környezet és a biodiverzitás fenntartásának alapját alkotja.

Figyelem helyreállítás

Kaplan és Kaplan (1989; Kaplan, 1995) különböző tájak iránti preferenciákat vizsgált, majd ezek nyomán megalkották a „**helyreállító környezet**” fogalmát, mely a **tág értelemben vett mentális „fáradtságból” történő felépülést segíti elő**. Felfogásukban a mentális fáradtság azért keletkezik, mert az emberek a különböző tevékenységek végrehajtása során a figyelmüket egy-egy meghatározott feladatra irányítják. A természet szemlélete, amely „magától értetődően” érdekes vagy izgalmas, akaratlan figyelmet vált ki, amelyhez nem szükséges semmilyen erőfeszítés, így ez a figyelem helyreállító jellegű. A helyreállító tapasztalat jellemzői: távol lenni – a rendszeres élettevékenységektől megszabadulva lép fel ez az állapot, ami elsősorban észlelésbeli és nem feltétlenül fizikai változás. Kaplan és Kaplan (1989) felhívják a figyelmet arra, hogy az irányított figyelem helyreállása, felépülése nemcsak az egyetlen haszon, amit a helyreállító környezet kínál.



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

Természet és a stresszből való felépülés

Roger Ulrich (1983, 1984) modelljében a természetes tájak és maga a természet hatása is evolúciós okokkal magyarázható, ezért nem igényel külön erőfeszítést a szemlélésük (szemben az előzőekben bemutatott, a Kaplan szerzőpáros által leírt megközelítéssel). Ulrich szerint, mivel az evolúció természetes környezetben ment végbe, ez azoknak az egyéneknek kedvezett, akik már eleve jó kapcsolatot alakítottak ki a természettel. Így a **helyreállító természeti környezetben történő, stressztől való megszabadulás, pontosabban a helyreállítás/felépülés evolúciós előny** (és nem valamely kognitív erőfeszítés függvénye). Így érthetővé válik, hogy a természetben végzett tevékenységek, a terápiás kertészet és a kertészeti terápia miért előnyösebb más csoportos, készségfejlesztő tevékenységeknél: a magyarázat a természeti környezet evolúciós hatásaival magyarázható.

Jelenlét-elmélet

Az elmélet szerint a gondozó környezetbe történő bevonódás az intimitás és a bevonódás univerzális szükségletére adott válasz (Kal munkásságára hivatkozik Sempik és mtsai, 2010).

Az embereknek a társas környezetből előnyük származik, és negatív hatással van rájuk az, ha ettől a környezettől elvágva érzik magukat. A jelenlét-elmélet szerint a gondozó a kliensnek „gondozói jelenlétet” biztosít, melyben nincs hierarchikus kapcsolat, nem határoznak meg megoldandó problémákat vagy elérendő célokat, nem terveznek semmit. A gondozó pusztán csak figyelmesen „jelen van”. Így a kliens átélheti, hogy – pozitív értelemben – figyelembe veszik, „látják” őt, ő is „számít”. Ott lenni, együtt lenni, együtt csinálni dolgokat – ezek az elmélet fő gyakorlati eszközei.

Megközelítések a humanisztikus pszichológia irányából

A humanisztikus pszichológia fő tanítása az értelemkeresés.

A növekedés, fejlődés, értelemkeresés és önaktualizálás olyan szükségletek, amelyeket ki kell elégíteni (Maslow, 1971). Az utak azonban egyénenként különböznek. A teljes bevonódás egy tevékenységbe és annak sikerének teljes átélése a Csíkszentmihályi-féle „áramlás” (*flow*) élményhez vezethet (Csíkszentmihályi, 1996). A tevékenység belső forrásokból, *intrinzik* (önjutalmazó) módon nyeri el a jutalmát, ebben az értelemben nem igényel külön tevékenységet. Frankl-nál (1959) az értelemkeresés áll a személyes élet középpontjában.



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

Egészségfejlesztés

A WHO Ottawa Kartája szerint értelmezett egészségfejlesztés – többek között – az egészséges és támogató környezetet és az ebben a környezetben végbemenő közösségi tevékenységeket is tartalmazza. Mindezek a szociális farm elemei is.

Szociális inklúzió

A társas-társadalmi bevonódás különböző szintjei szintén részét képezhetik a szociális farm hatóerőinek. Burchardt és mtsai (2002) **négy kulcsdimenziót írtak le a szociális inklúzió összetevőiként: fogyasztás, előállítás, társas interakció és politikai elkötelezettség.**

A fogalom értelmezhető a „szociális farm” működése során megvalósuló társas folyamatokra, sőt, akár még az állatokra is: azokra a módszerekre, ahol az állatok jelenléte, gondozása is a terápia része.

A szociális farm fogalma és típusai

Jakubinyi L.

A szociális farm definíciója

A fentiekben írottak szerint a szociális farm zöld környezetben folytatott aktivitással a mentális betegséggel, testi fogyatékkal, hátrányos helyzettel, illetve más problémával küzdőket gyógyítja vagy stabilizálja állapotukat, javítja életminőségüket. Az egészséges emberek számára az ismeretátadás, a képzés tere lehet, a mezőgazdasági munka segítheti a vidéki élet (újra)felfedezését is. Szociális és szolidáris³ alapokon működik. Szabatos megfogalmazásban jelen tanulmány szerzői a következő definíció használatát ajánlják.

Fogalomtár

• • •

Szociális farm: A szociális és szolidáris elveknek megfelelően, a társadalmi és környezeti szemléletformálás érdekében működő kooperatív gazdálkodási forma, amely mezőgazdasági termelő, feldolgozó, szolgáltató tevékenységet végez hátrányos helyzetű személyek bevonásával; illetőleg mezőgazdasághoz kapcsolódó szemléletformáló kiegészítő tevékenységet végez a társadalom szélesebb köre számára.

Az alábbiakban kísérletet teszünk arra, hogy a meglévő hazai tapasztalatok alapján javaslatot adjunk a magyar szociális farm modell struktúrájára. A modellalkotás folyamata során több alternatív hipotézis is felmerült, melyhez az egyes modellelemek, valamint maga a modellcsalád (hipotézis) elnevezés variációi is társultak: „szociális farm” és „társadalmi farm” a két versengő elnevezés, de a „közösségi farm” és „impakt farm” elnevezések is a befutók között voltak. A nemzetközi nomenklatúra sem egységes: a „social farming” és a „care farm” a leginkább használatos elnevezés, de a „multifunctional agriculture” és a „farming for health” is előfordul. A hazai szakértői grémium végül a „szociális farm” megjelölést fogadta el, így ezen kifejezést használjuk a modell összesítő elnevezésére. A szociális farm definíciója esetében is a végleges formátum szerves fejlődésen ment keresztül.

³ Az Alapjogi Charta a IV. címe alatt felsorolt alapvető jogok közvetlenül a szolidaritás elvéből vannak levezetve. A szolidaritás szó jelentése: közös, kölcsönös köteleesség és segítségvállalás, összetartás, egyetemleges felelősség.

Fogalomtár

• • •

A szociális farmnak három altípusát különböztetjük meg:

Rehabilitációs Farm, vagy szociális / rehabilitációs célú gazdaság: fő jellemzője a hátrányos helyzetű személyek bevonása a *szociális intézmény keretei között* folytatott foglalkoztatás keretében.

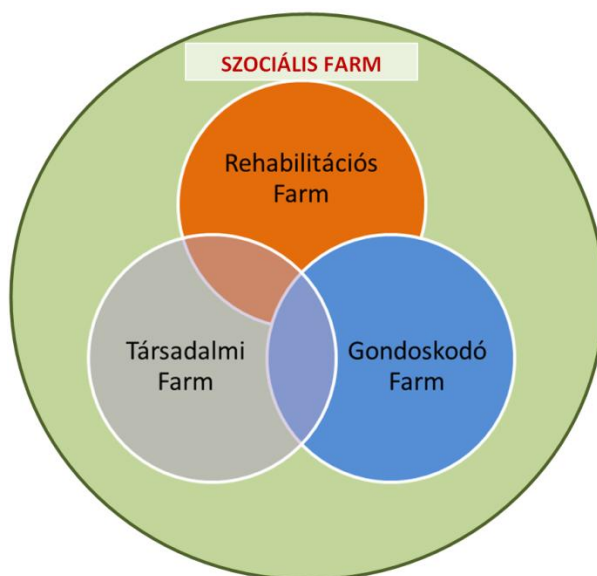
Gondoskodó Farm, vagy gondoskodó gazdaság: fő jellemzője a hátrányos helyzetű személyek bevonása mezőgazdasági tevékenységet végzők által, a *mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén*.

Társadalmi Farm, vagy együttműködő gazdaság: fő jellemzője a szemléletformálás egy meghatározott személyi kör részére és/vagy foglalkoztatásba történő bevonás mezőgazdasági tevékenységet végző személyek *mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén*.

A „Szociális Farm” modell elsősorban egy stratégiai modell, melynek célja valamilyen jelenség összefüggéseinek demonstrációja, tudományos kutatási vagy oktatási, esetleg álláspont-kifejtési célból. Ugyanakkor magán viseli a taktikai modell stílusjegyeit, melynek célja valamilyen gyakorlati jellegű probléma megoldása kapcsán predikciók (megalapozott jóslatok, prognózisok, előrejelzések) készítése.

A „Szociális Farm” modell három fő elemből épül fel:

2. ábra. A szociális farm típusai (Jakubinyi L.)



Az alábbiakban a modell elemeit, a szociális farm altípusait mutatjuk be bővebben.

Rehabilitációs farm

Az a farmtípus, ahol olyan hátrányos helyzetű személyek fogadása történik, akik speciális támogatásra szorulnak, és a farmokon történő aktív bevonásuk (valamint maga az inspiráló környezet is) a rehabilitációjuk része.

Ők pl. a fogyatékkal élők, pszichiátriai betegek, egészségkárosodottak (pl. Alzheimeres, Parkinson kóros, rákos betegek stb.), idős emberek, szenvedélybetegek (pl. drog- és alkohol-függők), bántalmazottak stb. **A rehabilitációs farmok esetében a tevékenységek terápiás jellege dominál elsősorban.**

Ide tartoznak azok a szociális, egészségügyi, egyéb intézmények, akik saját maguk szervezik a mezőgazdasági tevékenységet. A termelés-értékesítés ebben az esetben elsősorban az önellátást, a környező piacokon való megjelenéssel a társadalmi integrációt segíti elő. Esetükben a célcsoport segítésének problematikája nem merül fel (eleve ezzel foglalkoznak), számukra a mezőgazdasági tevékenység működtetése a kihívás.

A másik eset a rehabilitációs farmer (gazda) és a fogadó gazdasága. Itt a gazda olyan személy, aki valamilyen „gyorstalpalón” ismereteket szerzett a bevonandó célcsoportról. Ebben az esetben a célcsoportot mindig a számukra speciális szolgáltatást nyújtó által kirendelt segítő kíséri. A gazda magát a helyszínt biztosítja, valamint azon munkafolyamatokba való bevonódási lehetőséget, mely az érintettek számára jelentőséggel bír.

Gondoskodó farm

Fő jellemzője, hogy a bevont célcsoport esetében sokkal erőteljesebben jelenik meg az értéktéremtő munkára történő szocializáció. Itt a bevontak „tényleg” dolgoznak, annak érdekében, hogy olyan valós tapasztalatokkal gazdagodjanak, mely elősegíti őket az önmagukért való gondoskodás, az önálló életvitel elérésében. Ide tartoznak a következő célcsoportok:

megváltozott munkaképességűek (különösen a tranzit foglalkoztatási kategóriába esők), börtönviseltek, hajléktalanok, tartós munkanélküliek stb. valamint azok, akik a rehabilitációs farm kategóriából erre a szintre felfejlődtek.

A gondoskodó farmer az a gazda, aki a gazdasága működtetése során képes gondoskodni arról, hogy a bevont hátrányos helyzetűek progresszív módon kapcsolódhassanak be a munkafolyamatokba. Ebben az esetben a célcsoport támogatói és a gazda közösen alakítják

• • •

A Szimbiózis Alapítvány Baráthegyi Majorsága mindhárom kategóriának megfelel. *Rehabilitációs farm*, a gazdaságban élő és dolgozó fogyatékkal élők kapcsán; *gondoskodó farm*, a munkatapasztalatra, közmunkára vagy jóvátételre érkezők fogadása kapcsán; és *társadalmi farm* a majorságban működő Erdei Iskola és Képzési Központ által. Vagy egyszerűen, csak *szociális farm*. (Lásd bővebben a *Hazai kezdeményezések* című fejezetben.)

• • •

ki az adott személy (egyszerűsített) fejlesztési tervét. A tapasztalat szerint azonban a valóság az, hogy jóllehet sokan ténylegesen képesek a valós munkavégzésre, a mezőgazdasági termelés különféle folyamataiban akár önállóan is képesek munkát végezni, de egyéb kompetenciák hiányában a nyílt munkaerőpiacon nem állnák meg a helyüket. Ők lesznek azok, akik az intézményi szolgáltatók által működtetett mezőgazdasági kisüzemek (rehabilitációs farmok) oszlopos tagjaivá válhatnak, és a munka mellett igénybe veszik az adott intézmény különféle rehabilitációs szolgáltatásait (pl. megváltozott munkaképességű munkavállalóként akkreditált munkahelyi támogatási formák).

Gondoskodó farmot – a bevont célcsoporttól függően – gazdák és szociális szolgáltatók egyaránt működtethetnek. A termelés-értékesítés ebben az esetben elsősorban a segítő tevékenység működtetését, a bevontak önértékelésének fejlődését és a társadalmi befogadást segíti elő.

Társadalmi farm

Az a gazdaság, ahol elsősorban szemléletformálás és ismeretátadás történik. Itt olyan hátrányos helyzetű és egyéb célcsoportok bevonása történik, akik számára a tevékenység és a helyszín maga is jelentőséggel bír. Ilyen célcsoportok a közcélú munkára ítélték, a gyermekvédelmi intézményekből kijövő, a menekültek, a romák, a mélyszegénységben élők, valamint az oktatási-nevelési intézmények tanulói (pl. tanyapedagógia). Itt a munka mellett a gyakorlati ismeretek elsajátítása is cél, annak érdekében, hogy azt a bevont személyek a későbbiekben hasznosítani tudják.



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

Társadalmi farmot a gazdák és a szociális intézményi gazdálkodók egyaránt működtethetnek,

mint a gazdaság egy kiegészítő szolgáltatása. A termelés-értékesítés ebben az esetben elsősorban a gyakorlatba ágyazott tudásátadást valósítja meg.

Átjárás a típusok között

A szociális farm tehát egy gyűjtőfogalom, a rehabilitációs, gondoskodó és társadalmi farmok által képviselt lehetőségek együttes kifejezése. A külföldi és kevés hazai tapasztalat az, hogy először a tevékenység egy-két szignifikánsabb célcsoporttal elindul, majd rövid

időn belül mindhárom farmtípusból egy-egy kis szelettel gazdagodik a gazdaság portfóliója. Lehetnek egyedi speciális célcsoportra fókuszáló példák: pl. autista majorság vagy drog-rehabilitációs farm, de ez csak tovább színesíti a palettát. Többnyire először egyszerűbben bevonható célcsoporttal kezdenek a gazdák, majd a tapasztalatok után további célcsoportok irányába is nyitnak. A három kategória elkülönítése igazából akkor lenne érdekes, ha pl. az egyes kategóriákba sorolt célcsoporti személyek bevonása után eltérő fejkvóta alapú támogatás lenne.

A felvázolt modell természetesen nem az egyetlen lehetséges, tesztelni szükséges. Ha a modell úgy viselkedik, ahogyan a modellezni kívánt rendszer vagy objektum, (tehát a feltételezések egybevágnak a közvetlen tapasztalatokkal) akkor azt mondhatjuk, hogy a modell jó (céljának megfelelő keretek között használható), ha azonban eltér attól, akkor a modellt tovább kell fejleszteni vagy el kell vetni. Ez akkor történhet meg, ha modellkísérleti programok indulnak, és azok tapasztalatai alapján fog megtörténni az elemző munka.

A szociális farm helye a szociális gazdaságban

Szabadkai A. – Kajner P.

A gazdaság alapvető célja napjainkban már nem a szükségletek kielégítése, hanem a profit maximalizálása. Ez az önmagáért való cél azonban megakadályozza, hogy a munka a társadalmi integráció eszköze legyen. A gazdaság igyekszik minden olyan „felesleges” terhet leválasztani magáról, ami a nyereség növelését hátráltató, költségnövelő tényező – olyanokat is amelyek a társadalom hosszú távú fenntarthatóságát szolgálnák. A munkahelyek száma Európában a munkahelyteremtési törekvések ellenére is szűkül, a munkaerőpiaci politikák ezt a folyamatot nem tudták meggátolni. Szükség van tehát egy a „főáramú” gazdasági tevékenység mellett létező alternatív gazdaságra, mely hosszú távú, a haszonmaximalizáláson túlmutató, társadalmi célokat is felvállal. Ez a felismerés hívta életre a szociális gazdaságot, mely az európai gazdasági és szociális tér gyorsan fejlődő vívmánya. Az ezredfordulón az **EU 15 régi tagállamában mintegy 9 millió teljes munkaidőre átszámított állást regisztráltak a szociális gazdaságban**, ami a foglalkoztatottak 8%-ának felel meg (Frey, 2007, p.57-58.).

A **szociális gazdaság** létrejöttét nem pusztán az egyéb módszerekkel nem kezelhető munkanélküliség felszívása sürgette, hanem a szociális, személyi és közösségi szolgáltatások iránti növekvő kereslet, illetve olyan utak keresése, amelyek lehetővé teszik, hogy a költségvetési korlátok és adócsökkentések idején olcsón lehessen kielégíteni e szükségleteket (Frey, 2007, uo.). Ezen alternatív gazdasági törekvésre a Szociális gazdaság kézikönyve a következő definíciót használja.

Fogalomtár



A **szociális gazdaság** fogalomkörébe olyan kezdeményezéseket sorolunk, amelyek „célja a nehezen elhelyezhető emberek integrálása a munka világába, foglalkoztatást, szakmai tudásuk fejlesztését és tanácsadást kínálva számukra. Emellett általános jellemzőjük, hogy:

- lokális szinten működnek, a köz- és a piaci szektor között,
- a magánszféra és a közintézmények által kielégítetlenül hagyott helyi szükségletekre reagálnak,
- új munkahelyeket teremtenek,
- jövedelmet generálnak, és az a céljuk, hogy idővel önfinanszírozóvá váljanak,
- a bevételeik között a magánfinanszírozás is megjelenik,
- végül célcsoportjukba tartoznak a tartós munkanélküliek, az elhelyezkedési nehézségekkel küzdő pályakezdő fiatalok, a gondozási kötelezettséggel terhelt nők, az idős és fogyatékossgal élő emberek, és más, társadalmi beilleszkedési zavarokkal küszködő személyek.”

Frey (2007), p.57

Westlund és Westerdahl (1997, idézi Frey, 2007, p. 20) szerint „A szociális gazdaság egy harmadik, az állampolgárok által működtetett szektort jelent, a piacgazdaság profitmaximalizáló és az állami szektor adóból finanszírozott szegmense között.” Az EU Fehér Könyve (EC, 1994, idézi Frey, 2007, pp. 57-58.) alapján a szociális gazdaságban folytatott tevékenységek lehetnek:

a) Személyi szolgáltatások

- otthoni segítség idős és testileg vagy szellemileg fogyatékos embereknek
- háztartási alkalmazotti munkák: főzés, mosás, vasalás, takarítás
- gyermekfelügyelet
- tanulási nehézségekkel küzdő fiatalok korrepetálása, a problémás fiatalok szabadidő- és sportprogramjainak szervezése
- lakóházak őrzése, portaszolgálat
- vidéki, vagy a városközpontoktól távol eső körzetekben boltok üzemeltetése
- főzött étel, vásárolt áruk házhoz szállítása

b) Audiovizuális szolgáltatások, új információs és kommunikációs technikák bevezetése

c) Szabadidős és kulturális programok szervezése, hagyományőrzés

d) A környezet gondozása

- elöregedett épületek felújítása, komfortosítása, őrzése
- helyi közlekedés megszervezése, kényelmesebbé, gyakoribbá, elérhetőbbé tétele (pl. mozgáskorlátozottak számára is)
- céltaxi járatok üzemeltetése vidéki településeken belül és között

- szelektív hulladékgyűjtés, újrahasznosítás

e) Környezetvédelem

- természetvédelmi területek gondozása
- csatornázás, csatornatisztítás
- minőségi standardok betartásának monitorozása
- energia-megtakarító eljárások elterjesztése, különösen a háztartások körében.

A **szociális szövetkezet** célja a hátrányos helyzetben lévő tagok munkafeltételeinek megteremtése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése.

A hazai pályázati támogatás rendszerében, szociális gazdaság fejlesztési célból eddig csak a szociális szövetkezetek részére volt kiírva pályázat, így jelenleg a szociális gazdaság hazai definíciója csak a szociális szövetkezetekre vonatkozik, ezt tartalmazza a TÁMOP-2.4.3.D-2-13/1, ESZA forrás kiírás.⁴ Az uniós példáknak megfelelően, e fogalmak szétválasztására van szükség. A fentiek alapján tehát három rokon fogalmat érdemes jól elkülöníteni. A *szociális gazdaságnak* része a *szociális farmművelés* mozgalma. A *szociális szövetkezet* pedig egy olyan gazdasági, jogi forma, mely alkalmas lehet a szociális farm működtetésére.⁵



Fotó: Szimbíózis Alapítvány

⁴ Ld. bővebben a Függelék – A szociális szövetkezet létrehozása, TÁMOP-2.4.3.E KoopeRáció+ kiemelt projekt fejezetében.

⁵ A szociális szövetkezettel részletesebben a *Jogi szabályozás* című fejezetben foglalkozunk.

Szociális farmok a gyógyításban és az ismeretátadásban

Kapcsolatteremtő mezőgazdaság

Dr. Rácz J.

A fentiekben írtak szerint a **terápiás célú szociális farmok a természet erőforrásain alapuló intervenciókat fogják össze a társadalom kevésbé egészséges és/vagy vulnerábilis (sérülékeny) csoportjai számára**. Ezeket az intervenciókat „zöld gazdaságnak” is nevezhetjük, és magukban foglalják a szociális vagy terápiás hortikultúrát, az állat-asszisztált beavatkozásokat, a szociális farmokat, a zöldsémmeny terápiákat, az ökoterápiákat, a facilitált környezetmegővést és a „vad” környezetben végzett terápiákat.

A szociális farmokban közös a természettel fenntartott kapcsolat ethosza; azaz olyan koherens és megtervezett stratégiák alkalmazása, amelyek egészségügyi, szociális vagy oktatási előnnyel járnak a célcsoportok számára, a természet használatával. A farmok, vagy a farmok egyes komponensei egészségügyi, szociális és oktatási gondozást nyújtanak, felügyelt, strukturált programok segítségével, amelyek a gazdálkodói tevékenységhez kapcsolódnak.

A résztvevők számára a farmok a következő pszichológiai és szociális egészségbeli hatásokkal járnak: társas bevonódás (*inklúzió*), társas és munkajellegű készségek fejlesztése, *empowerment*, társas funkciók javulása, megküzdési (*coping*) készségek javulása, szociális rehabilitáció, kognitív teljesítmény és jóllét, pozitív hangulati változások, önértékelés javulása (részletesebben ld. az *A szociális farmok társadalmi szerepe* c. fejezetben). Összességében a résztvevők életminősége jelentősen javul; mindezt költséghatékony módon megszervezve.

A szociális farmok segítségével a gazdák egyénekkel kapcsolódnak, az egyének pedig a mezőgazdasággal. Ezt „kapcsolatteremtő mezőgazdaságnak” is nevezhetjük!⁶ A gazdák



Fotó: Szimbiozis Alapítvány

⁶ Leck, Evans és Upton (2014) eredeti kifejezése *connective agriculture*.



„újrapcsolódnak” a szociális farmok segítségével egy olyan típusú vidéki tájhoz és mezőgazdálkodáshoz, amely lehetővé teszi számukra a produktív kulturális identitásuk kialakulását (a pusztán agrártechnológiai munkás szerep helyett). A „kapcsolatteremtő mezőgazdaság” fogalma a felhasználók (kliensek) számára is fontos, mert így bekapcsolódnak az oktatásba, a munkába, a természeti környezetbe, a családba és a barátok közé, a szélesebb társadalomba és a táplálék-előállításba, amely a társadalom minden tagját érinti. Így, a természeti környezet a résztvevőket abban segíti, hogy egymással és önmagukkal összekapcsolódjanak (angliai kvalitatív kutatás adatai alapján: Leck, Evans és Upton, 2014).

Hassink, Elings és Zweekhorst (2010) holland szociális farmokkal szerzett tapasztalataikat a **felépülési-modellben** helyezik el. Ez a **felépülés mellett a felhasználók (kliensek) erősségeire, illetve képességekkel való felruházásukra (empowerment) épít és hangsúlyozza a közösségi integrációt és bevonódást**. Mindezekkel a tulajdonságokkal a szociális farmok közel állnak a felhasználók (kliensek) mindennapi életéhez és a gondozást kevésbé hangsúlyozzák, illetve nem teszik látványosan a középpontba. Ez a megközelítés – a szerzők szerint – eltér a domináns medikális modelltől. Utóbbi a patológiákat, a hiányokat és a problémákat hangsúlyozza és a „gyógyításra” a felhasználóktól (kliensektől) eltérő „gyógyítókat” feltételez. A felhasználók (kliensek) így egy passzív, befogadói pozícióba kerülnek. Ezek a farmok viszont az állampolgári – egyenlő – jogokra és a diszkriminációmentességre építenek. A felépülési-modell fő jellemzője éppen ezért a „nem gondozói környezet” lesz. Ennek a közép-

Fogalomtár



Integráció

Az Európai Községek Bizottsága a *közösségi-alapú* vagy *aktív integrációnak* nevezett, holisztikus szemléletű stratégiák megvalósítását javasolja a tagállamoknak.

1. A *holisztikus szemlélet* szerint a hátrányos helyzetű egyén egész személyével (személyiségével) kell foglalkozni. Beleértve az egészségi és szellemi állapotát, képességeit, készségeit. Fel kell tárni a problémák okait, és az okokat kell kezelni, megszüntetni. A holisztikus szemlélet fontos eleme a megelőzés.
2. Az *empowerment* komplex, sokdimenziós tevékenységet jelölő fogalom. Annak a folyamatnak a megjelölésére szolgál, amelynek során a megváltozott munkaképességű személy hatni képes önmagára, hatalommal, önálló probléma megoldási képességgel rendelkezik, vagyis képessé válik arra, hogy saját életét irányítani tudja, és céljait képes legyen elérni.
3. A *mainstreaming* közelítésmód azt jelenti, hogy a hátrányok kezelésének egyik legfontosabb eszköze az egyenlő esélyű hozzáférés, a fokozottan személyszabott megközelítés biztosítása. Az elérhető eredmények főáramba helyezésének igénye és szándéka.

Nagy – Farkasné (2012), p. 18

pontjában a „normális élet” és a szabadság állnak. Ezt az informális, „normális” kontextust (1) a gazdák személyes attitűdje, (2) a hasznos és sokféle munkavégzés lehetősége, (3) a közösséghez tartozás és (4) a zöld környezet egyszerre teremti meg. A felépülési modell kulcsszavai a fenntarthatóság, a holisztikus megközelítés, az autentikusság, a növekedés és a fejlődés – ezek egyfelől, mint a tradicionális pszichiátriai ellátás kritikája jelennek meg, másfelől pedig a szociális farmnak is alapelemei. Az érték-központú gondolkodás a szociális farmnál, de a terápiás közösségeknél is megjelenik. A kreativitás értékesebb, mint a szórakoztatás vagy a „szórakozás” állapota; az inspiráció, a belső életünk felfedezése, az érdeklődő közönség jelenlétének megtapasztalása fontosabb számunkra, mint a passzív cselekvés vagy szemlélődés (Walters, 1994).

Célcsoportok – a szociális farm szolgáltatások igénybevevői

Dr. Gazsi A. – Jakubinyi L. – Hayes, M.

A szociális farmok gyógyító, ismeretátadó szolgáltatásait igénybe vevők *elsődleges célcsoportját alkotják*:

- a) **Gondoskodásra szoruló személyek**, akik segítség nélkül nem képesek helyzetükön javítani. Gondoskodás iránti szükségletük adódhat:
 - a foglalkoztatáshoz való bemeneti kompetenciák hiányából,
 - beilleszkedési, szociális problémákból,
 - tartós / végleges egészségügyi állapot romlásból,
 - egyéb zavarokból.

Így az elsődleges célcsoportba tartoznak a fogyatékkal élő vagy valamely tartós betegséggel élő, illetve a megváltozott munkaképességű emberek, szenvedélybeteg emberek (illetve felépülőben lévő), a hajléktalanok, tartósan munkanélküliek, börtönviseltek, fogvatartottak, egykori fogvatartottak, bűnelkövetői rehabilitációs programok résztvevői, romák, menekültek, egyéb kirekesztettek, illetve hátrányos helyzetűnek számító társadalmi csoportok.
- b) **A felnővekvő generáció** (nevelési-oktatási intézmények tanulói), akik számára fontos gyakorlati tanulási és szemléletformálási terep a szociális farm.⁷

A másodlagos célcsoportba érthetjük a tágabb közösség bármely tagját, aki oktatási, szabadidős vagy foglalkoztatási előnyökre lel a szociális farmművelésben.

Jóllehet, a szociális farm a szolgáltatásait egy meghatározott célcsoport számára kínálja, a kedvezményezettek közé sorolhatjuk magukat a gazdákat, sőt a segítő szervezeteket is, hiszen ők is profitálhatnak a tevékenységekből, ahogy azt később látni fogjuk. **A továbbiakban a lehetséges nagyszámú célcsoport közül – némi szűkítéssel – az alábbiakra fókuszálunk.**

⁷ Kapcsolódó kezdeményezésekként említhetjük a tanyapedagógiát, erdei iskolát, szabadég iskolát, éjig érő osztálytermet.

Az itt következő felsorolás áttekinti a célcsoportok részére nyújtható szolgáltatásokat, majd a táblázat utal a fontosabb, vonatkozó joghelyekre is. Az egyes szolgáltatások (pl. szocializáció, reszocializáció, rehabilitáció stb.) tartalmát későbbi fejezetek mutatják be.

Elsődleges célcsoport

a) Gondoskodásra szoruló személyek:

- **hátrányos helyzetű emberek**
foglalkoztatás, szocializáció, reszocializáció, rehabilitáció, rehabilitáció
- **megváltozott munkaképességű emberek**
foglalkoztatás, szocializáció, reszocializáció, rehabilitáció, rehabilitáció
- **gyermekvédelmi rendszerben elhelyezett gyermekek**
képzés, oktatás, képességfejlesztés, foglalkoztatás, szocializáció, reszocializáció, rehabilitáció, rehabilitáció
- **fiatal korú személyek javító-nevelő intézkedés keretében**
képzés, oktatás, képességfejlesztés, foglalkoztatás, szocializáció, reszocializáció, rehabilitáció, rehabilitáció
- **elítéltek**
foglalkoztatás, szocializáció, reszocializáció, közérdekű munka, utógondozás, pártfogó felügyelet, jóváérteli intézkedések
- **menekült, oltalmazott személyek**
társadalmi beilleszkedés elősegítése

b) A felnövekvő generáció

- **óvodások, tanulók, hallgatók**
környezeti nevelés, környezettudatosság, fenntarthatóság, esélyegyenlőséggel kapcsolatos ismeretek és készségek fejlesztése, prevenció, életvezetés, egészségfejlesztés, közösségi szolgálat szervezett kereteinek biztosítása, tudásátadás, hagyomány átadás, háztartási és önellátási ismeretek
- **önkéntesek**
önkéntesek fogadása, foglalkoztatása, tudásátadás, hagyomány átadás, háztartási és önellátási ismeretek



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

Másodlagos célcsoport

- **a társadalom szélesebb rétegei**
környezettudatosság, fenntarthatóság, esélyegyenlőséggel kapcsolatos ismeretek és készségek fejlesztése, esélyteremtő programok, prevenció, életvezetés, egészségfejlesztés, tudásátadás, hagyomány átadás, háztartási és önellátási ismeretek

1. táblázat. A szociális farm szolgáltatás potenciális igénybe vevői (dr. Gazsi A.)

Célcsoport	Szolgáltatás a szociális farmon	Megjegyzés, jogi háttér
hátrányos helyzetű emberek	foglalkoztatás szocializáció reszocializáció habilitáció rehabilitáció	A hátrányos helyzetű személyek fogalma a megváltozott munkaképességű személyek támogatási rendszerét meghatározó EU rendelet – A Bizottság 651/2014/EU rendelete⁸ – 2. cikk 4. pontja szerint: „Hátrányos helyzetű munkavállaló”: bármely olyan személy, aki: a) az előző 6 hónapban nem állt rendszeres, fizetett alkalmazásban; vagy b) 15 és 24 év közötti életkorú; vagy c) nem szerzett középfokú végzettséget vagy szakmai képe­­sítést (az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszerének 3. szintje), vagy a nappali tagozatos tanulmányait legfeljebb két éve fejezte be, és még nem állt rendszeres, fizetett alkalmazásban; vagy d) 50 éven felüli személy; vagy e) egy vagy több eltartottal egyedül élő felnőtt; vagy f) valamely tagállamban olyan ágazatban vagy szakmában dolgozik, amelyben a két nem megoszlásában mutatkozó különbség legalább 25 %-kal meghaladja a tagállam valamennyi gazdasági ágazatára összességében jellemző átlagos különbséget, és aki az alulreprezentált nemhez tartozik; vagy g) egy tagállam etnikai kisebbségéhez tartozik, és akinek szakmai, nyelvi képzésre vagy szakmai tapasztalatszerzésre van szüksége ahhoz, hogy javuljon a tartós foglalkoztatásra való esélye” A hátrányos helyzet társadalmi (komplex) térségi szempontból A társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott településeken élő személyek. E településeket a következő jogszabályok sorolják fel: 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről, illetve 106/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról szóló 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet módosításáról

⁸ A Bizottság 651/2014/EU rendelete (2014. június 17.) a Szerződés 107. és 108. cikke alkalmazásában bizonyos támogatási kategóriáknak a belső piaccal összeegyeztethetőségéről. Az ún. általános csoportmentességi rendelet célja, hogy meghatározza azokat a támogatási területeket, amelyeken – a vonatkozó keretszabályokat betartva – a tagállamok a Bizottság előzetes jóváhagyása nélkül is jogosultak állami támogatás nyújtására.

Célcsoport	Szolgáltatás a szociális farmon	Megjegyzés, jogi háttér
megváltozott munka- képességű emberek	foglalkoztatás szocializáció reszocializáció habilitáció rehabilitáció	A Bizottság 651/2014/EU rendelete⁹ alkalmazásában: „Megváltozott munkaképességű munkavállaló: bármely olyan személy, aki: • a nemzeti jog¹⁰ szerint megváltozott munkaképességű munkavállaló; vagy • aki olyan hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely különböző akadályok fellépése mellett korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő szerepvállalását a munkakörnyezetben.” A fogyatékos személy¹¹, illetve a megváltozott munkaképességű személy fogalmi kategóriái ugyan részben fedik egymást, de támogatási területenként eltérő hogy a megváltozott munkaképességű személyek köre hogyan öleli fel a fogyatékos személyek körét. A hazai jogi szabályozást áttekintve igazolható hogy egyes támogatási területenként a megváltozott munkaképességű személyek köre támogatási formánként eltérően kerül meghatározásra.

⁹ A Bizottság 651/2014/EU rendelete, 2. cikk, 3. pont, Fogalommeghatározások

¹⁰ Ezzel kapcsolatosan fontos megjegyezni, hogy a nemzeti jog alapján a megváltozott munkaképességű személyek pontos körét az egyes támogatási formák esetében a hazai jogszabályok külön-külön definiálják. Más a megváltozott munkaképességű személyek köre a *Foglalkoztatási Törvény* (1991. évi IV. tv.) alkalmazásában, az akkreditált munkáltatók költségvetési támogatása szempontjából, és más a rehabilitációs hozzájárulás fizetési kötelezettség szempontjából.

¹¹ A *fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról* szóló 1998. évi XXVI. törvény – amelyet az összes fogyatékos embereket érintő szabályozás háttér-szabályozásának tekintünk – definíciója szerint **fogyatékos személy** az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszicho-szociális károsodással (illetve ezek bármilyen halmozódásával él), amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja. E definíció a fogyatékos ember jogi/szociális modelljét veszi alapul, azaz nem az orvosi modellt mely a fogyatékoság diagnosztikus meghatározására épít.

Célcsoport	Szolgáltatás a szociális farmon	Megjegyzés, jogi háttér
gyermek- védelmi rendszerben elhelyezett gyermek	képzés oktatás képességfejlesztés foglalkoztatás szocializáció reszocializáció habilitáció rehabilitáció	Hátrányos helyzetű gyermek: az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek, aki esetében az alábbi körülmények közül <i>egy fennáll:</i> • szülők alacsony iskolai végzettsége¹² • szülő(k) munkanélkülisége¹³ • rossz lakáskörülmények¹⁴ Halmozottan hátrányos helyzetű gyermek: az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek, aki esetében fenti három körülmény közül <i>legalább kettő fennáll.</i> A pedagógiai szempontból hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyermek, tanuló fogalma a köznevelési törvényben már nem szerepel.¹⁵ A hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyermek (fiatal felnőtt) fogalma a <i>gyermkek védelméről és a gyámügyi igazgatásról</i> szóló 1997. évi XXXI. törvényben¹⁶ került szabályozásra, és a köznevelési törvény a hátrányos helyzetű tanulók meghatározásakor a gyermekvédelmi törvény rendelkezéseire utal vissza. A szabályozás célja a gyermek hátrányainak kompenzálása, esélyeinek növelése kora gyermekkortól fiatal koráig, minél sikeresebb társadalmi integrációjának elősegítése érdekében.¹⁷ Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi (látási, hallási), értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.¹⁸

¹² A rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésének időpontjában a gyermeket együtt nevelő mindkét szülő, a gyermeket egyedül nevelő szülő, illetve a gyám legmagasabb iskolai végzettsége alapfokú- (az alacsony iskolai végzettség igazolása a kérelmen megtett önkéntes nyilatkozattal történik).

¹³ A rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésének időpontjában a gyermeket nevelő szülők bármelyike vagy a gyám a szociális törvény szerinti aktív korúak ellátására (foglalkoztatást helyettesítő támogatás vagy rendszeres szociális segély) jogosult vagy a kedvezmény igénylésének időpontját megelőző 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskeresőként tartotta nyilván a munkaügyi központ- (az alacsony foglalkoztatottság fennállását az eljáró hatóság ellenőrzi).

Célcsoport	Szolgáltatás a szociális farmon	Megjegyzés, jogi háttér
fiatalkorú személyek javító-nevelő intézkedés keretében	képzés oktatás képességfejlesztés foglalkoztatás szocializáció reszocializáció habilitáció rehabilitáció	Javító nevelő intézkedés: A javítóintézetben folyó nevelés célja a fiatalkorú társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ennek érdekében beilleszkedési zavarai enyhítése, pszichés állapotának rendezése, iskolázottsága, szakmai képzettsége fejlesztése, az alapvető erkölcsi normák elfogadtatása, az egészséges életmódra való felkészítése. <i>2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról</i>

¹⁴ A gyermek szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben, vagy az eljárás során felvett környezettanulmány szerint félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban, illetve olyan lakáskörülmények között él, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődéshez szükséges feltételek (elégtelen lakókörnyezet, illetve lakáskörülmény az integrált településfejlesztési stratégia, illetve ennek hiányában környezettanulmány által megállapítható).

¹⁵ 2013. augusztus 31-éig a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyermek, tanuló fogalmát a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény tartalmazta.

¹⁶ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámiügyi igazgatásról

¹⁷ A jegyzői gyámhatóság a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény megállapítására irányuló eljárás során – az ügyfél erre irányuló kérelme esetén – megvizsgálja a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzet fennállását is. Amennyiben a feltételek fennállnak, a jegyző a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosító határozat meghozatalával egyidejűleg, azzal azonos időtartamra, de külön döntéssel megállapítja, hogy a gyermek hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű.

¹⁸ 2011. évi CX. törvény a nemzeti köznevelésről, Értelmező rendelkezések

Célcsoport	Szolgáltatás a szociális farmon	Megjegyzés, jogi háttér
elítéltek	foglalkoztatás szocializáció reszocializáció közérdekű munka utógondozás pártfogó felügyelet jóvátételi intézkedések	A közérdekű munka végrehajtása: közérdekű munka végrehajtásának célja, hogy az elítélt a köz érdekében álló munkát végezzen, és hogy az az elítélt bűnisméltése megelőzésének és társadalmi beilleszkedésének az elősegítését is szolgálja. Utógondozás A szabadulás előkészítése, az elítéltek társadalmi beilleszkedésének elősegítése érdekében a pártfogó felügyelő utógondozást végez a büntetés-végrehajtási és a javítóintézetekben, továbbá az onnan történő szabadulást követően önkéntes igénybevétel alapján. Cél, hogy a bűnelkövetők büntetésük letöltését követően minél sikeresebben integrálódjanak a társadalomba. Bűnmegelőzés, jóvátétel Csoportos és/vagy egyéni foglalkozások a szociális készségek fejlesztése céljából A közösségi jóvátétellel a fiatalok és a fiatal felnőttek elkövetők szimbolikus formában, a közösség irányában teszik jóvá a bűncselekményükkel az áldozatnak, illetve a közösségnek okozott sérelmeket. <i>2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról</i>
menekült, oltalmazott személyek	társadalmi beilleszkedés elősegítése	A menekült vagy oltalmazott társadalmi beilleszkedésének elősegítését a menekültügyi hatóság – a menekült vagy az oltalmazott lakóhelye szerinti települési önkormányzat a családsegítést nyújtó szolgáltató vagy intézmény (a továbbiakban: családsegítő szolgálat) közreműködésével – az e törvényben meghatározott integrációs szerződés és integrációs támogatás formájában biztosítja. A feladat ellátását részben vagy egészben e fejezetben foglalt rendelkezéseknek megfelelően civil szervezet is biztosíthatja. <i>2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról</i>

Célcsoport	Szolgáltatás a szociális farmon	Megjegyzés, jogi háttér
óvodások, tanulók <i>alap, közép és felsőfokú oktatásban</i>	környezeti nevelés környezettudatosság fenntarthatóság esélyegyenlőséggel kapcsolatos ismeretek és készségek fejlesztése prevenció életvezetés egészségfejlesztés közösségi szolgálat szervezett kereteinek biztosítása	<i>2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről</i> <i>2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról</i> Közösségi szolgálat: szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása. <i>2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről</i>
önkéntesek	önkéntesek fogadása, foglalkoztatása	Az önkéntes jogviszonyt <i>a közérdekű önkéntes tevékenységről</i> szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény szabályozza.

Célcsoport	Szolgáltatás a szociális farmon	Megjegyzés, jogi háttér
a társadalom szélesebb rétegei	környezettudatosság fenntarthatóság esélyegyenlőséggel kapcsolatos ismere- tek és készségek fejlesztése esélyteremtő prog- ramok prevenció életvezetés egészségfejlesztés	A szociális farm a vidéki életforma, a mezőgazdasági termelés bemutatásán keresztül fontos szemléletformáló szerepet láthat el a fentiekben nem említett célcsoportok esetében is. Ezen túlmenően egészséges emberek számára is számos egyéb jótékony hatással – pl. testmozgás kedvező egészségi hatásai – járhat a szociális farm programjain való részvétel. Elsődleges célcsoportnak a fentiekben felsoroltakat tekintjük. A társadalom szélesebb rétegei felé való nyitás előtt az újabb célcsoportokat specifikálni kell.

A szociális farmok fenntartói

Dr. Gazsi A. – Hayes, M. – Szabadkai A.

Különbséget kell tennünk a szociális farmművelés és a szociális farm között. A *szociális farmművelés* emberek és a természet közötti folyamat és kölcsönhatás, a *szociális farmok* pedig azok a helyszínek, ahol a szociális farmművelés megvalósul. A szociális farmművelés többféle farmon történhet, nem kötődik egy bizonyos farmtípushoz. A többfunkciós mezőgazdaság egyik megjelenési formája, ahol a gazdaságok sokféle (társadalmi, környezetvédelmi, gazdasági) szolgáltatást kínáló egységek, nem pusztán (pénz)termelő egységek (Hayes – Heuse – Descombes, 2013).

Hine, Peacock és Pretty (2008) szerint a szociális farmok típusba sorolásánál érdemes egy olyan skálát felállítani, aminek egyik végén a hangsúly a farmtermékek előállításán van, míg a másik végén a gyógyító / ismeretátadási szolgáltatások felkínálása az elsődleges. Hangsúlyozzák, hogy szerteágazóak a szociális farmművelés jellemzői, amik nem szükségszerűen kötődnek egy bizonyos farmtípushoz, hanem jellemzők összetett halmazát alkotják. **Több szempontból is alkothatunk típusokat:**

- **Ügyfelek száma** – bizonyos farmok kis csoportokkal vagy egyénnel dolgoznak (független, magánfarmokon gyakran ez a helyzet), mások nagyobbakkal.
- **Az ügyfelek szükségletei, érdeklődése** – a résztvevők szükségletei változóak, a célcsoportok jellemzőitől függenek (különbözőek pl. testi fogyatékkal élők vagy értelmi fogyatékos személyek, fiatal törvényszegők, depressziós felnőttek, iskolások esetén).
- **Az ügyfelek szerepe a farmművelési rendszerben** – mennyire válnak a résztvevők részeseseivé a farmművelésnek. Függhet a csoport méretétől, a farm fő hangsúlyától és más tényezőktől.
- **A fő bevételi forrás** – ez sokféle lehet attól kezdve, hogy a fő bevétel a gazdaság termékeiből származik, egészen addig, hogy a fő bevétel a gondoskodó szolgáltatásokból ered.
- **A gazda szerepe** – a gazda lehet a legfontosabb kapcsolat az ügyfelek számára, de lehet háttérszereplő is a gondoskodó szolgáltatásokban.
- **A segítő szolgáltatás típusa** – nagyon különfélék lehetnek a gyógyhatású vagy ismeretátadási módszerek és szolgáltatások, amikkel a gazdaságok dolgoznak.
- **Indíték** – az ok, amiért a gazdák bekapcsolódnak a szociális farmművelésbe lehet jótékonyági; lehet a farmművelés multifunkcionális felfogása; vagy tekinthető a szociális farmművelés akár új bevételi forrásnak is, a gazdasági diverzifikáció eszközeként; vagy ezek kombinációjának. Az intézményekhez kötődő gazdaságokat lehet, hogy éppen a szociális farmszolgáltatások céljára hozzák létre.
- **Működtető szervezet típusa** – ez a magántulajdonú családi gazdaságoktól, üzleti vállalkozásoktól a közösségi tulajdonon át a jótékonyági, civil szervezetekig és az állami szolgáltatásokig terjed.

Az alábbiakban a szociális farmokat a működtető szervezetek lehetséges típusai szerint csoportosítjuk. Fontos megjegyezni, hogy a hatályos szabályozás gyakorlatilag nem teszi lehetővé, hogy ugyanazon jogi személy a szociális farmművelés komplex tevékenységeit (gazdálkodás és segítő tevékenység / oktatás) egyszerre végezze, vagy legalábbis ez rendsze-

rint módfelett nehézkes a gyakorlatban. A jelen helyzetben a működő szociális farmok általában kényszerből feldarabolják tevékenységüket és több jogi entitáson keresztül végzik ezeket. A szabályozási problémákat és az ezek elhárítására tett javaslatokat a *Jogi szabályozás* című fejezet mutatja be. Célunk, hogy a komplex tevékenységek előtti akadályok lebonthatók legyenek.

2. táblázat. Szociális farmot létesítő és működtető szervezetek típusai (dr. Gazsi A. – Szabadkai A.)

Szervezet típusa	Megjegyzés
a) egyéni vállalkozó b) gazdasági társaság és egyéni cég c) őstermelő	A magángazdaságokban a szociális szolgáltatás nyújtás esetén a gazda (a, b, c) a földjén, gazdaságában fogadhat célcsoportokat. A segítő szakemberek révén a farmra érkező célcsoportok tagjai értékteremtő, fejlesztő munkát végezhetnek, a fiatalok ismereteket szerezhetnek a környezettudatos gazdálkodásról. A gazda részéről a szociális farm szolgáltatás egyfajta tevékenység diverzifikáció is.
d) szociális szövetkezet	A szociális szövetkezetek a szövetkezetek egyik formája, és a szociális gazdaság szereplői is.
e) az állam szociális intézményi fenntartói feladatainak ellátására a Kormány rendeletében kijelölt szerv f) helyi önkormányzat g) helyi önkormányzatok társulása (állami fenntartó)	Az intézmények lehetnek • bentlakásos egészségügyi vagy szociális intézmények, vagy • nappali ellátást biztosító intézmények, mint például börtönök, fegyházak, anyaoththonok, idősek otthona, függőséget kezelő, fogyatékosokat ellátó intézmények stb. A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 13.§-a szerint az önkormányzatok kötelező feladatai között szerepelnek olyan feladatok, amelyre a szociális farmszolgáltatás is választ adhat: 1. településfejlesztés, településrendezés¹⁹ 2. településüzemeltetés²⁰ 4. egészségügyi alapellátás, az egészséges életmód segítését célzó szolgáltatások²¹ 5. környezet-egészségügy²² 7. kulturális szolgáltatás²³

¹⁹ Pl. szociális, közösségi vállalkozások infrastruktúrájának biztosítása

²⁰ Köztemetők kialakítása és fenntartása, a közvilágításról való gondoskodás, kéményseprő-ipari szolgáltatás biztosítása, a helyi közutak és tartozékainak kialakítása és fenntartása, közparkok és egyéb közterületek kialakítása és fenntartása, gépjárművek parkolásának biztosítása); pl. a szolgáltatások igénybe vétele, nyújtása.

²¹ Pl. szolgáltatások igénybe vétele, nyújtása

²² Köztisztaság, települési környezet tisztaságának biztosítása, rovar- és rágcsálóirtás. Pl. szolgáltatások igénybe vétele, nyújtása

Szervezet típusa	Megjegyzés
	8. gyermekjóléti szolgáltatások és ellátások²⁴ 8a. szociális szolgáltatások és ellátások²⁵ 10. a területén hajléktalanná vált személyek ellátásának és rehabilitációjának, valamint a hajléktalanná válás megelőzésének biztosítása 11. helyi környezet- és természetvédelem, vízgazdálkodás, vízkár-elhárítás 12. honvédelem, polgári védelem, katasztrófavédelem, helyi köz-foglalkoztatás 13. helyi adóval, gazdaságszervezéssel és a turizmussal kapcsolatos feladatok 14. a kistermelők, őstermelők számára – jogszabályban meghatározott termékeik – értékesítési lehetőségeinek biztosítása, ideértve a hétvégi árusítás lehetőségét is 15. sport, ifjúsági ügyek 16. nemzetiségi ügyek 17. közreműködés a település közbiztonságának biztosításában 18. helyi közösségi közlekedés biztosítása 19. hulladékgazdálkodás
h) civil szervezet (alapítvány, egyesület) civil kezdeményezés	A civil szervezetek, így az egyesületek, alapítványok, szövetségek, mint jogi személyek fő tevékenysége, profilja nem a mezőgazdaság, bevételeinek döntő hányada (50%) nem a mezőgazdaságból származik. A működtetés nonprofit alapon működik, a tevékenység hangsúlya inkább a kiegészítő szolgáltatások nyújtásán van. A közösségi kert, közösség által támogatott mezőgazdaság, zöldségdoboz- (vagy szatyor-)rendszer nem feltétlenül kötődnek szervezeti formához. ²⁶ A <i>közösségi gazdálkodás</i> néhány példáját a Függelékben mutatjuk be.
i) egyházi jogi személy	Az egyházi szereplők a szociális gazdaság elengedhetetlen szereplői lehetnek, hiszen saját gazdasági és szociális intézményi rendszerrel, saját földekkel és saját foglalkoztatottakkal rendelkezhetnek, jól illeszkedve a közösségek életébe.

²³ Különösen a nyilvános könyvtári ellátás biztosítása; filmszínház, előadó-művészeti szervezet támogatása, a kulturális örökség helyi védelme; a helyi közművelődési tevékenység támogatása – pl. hagyományőrzés, programszervezés.

²⁴ Pl. gyermekfelügyelet, étkeztetés

²⁵ Pl. idősek gondozása

²⁶ Lásd 7. ábra *A gondoskodó farmok sokfélesége* (Hine – Peacock – Pretty, 2008, p. 36); továbbá: Hayes – Heuse – Descombes (2013)

Szociális farmszolgáltatások

Foglalkozási rehabilitáció

Dávid I.

A megváltozott munkaképességű emberek aktivitása

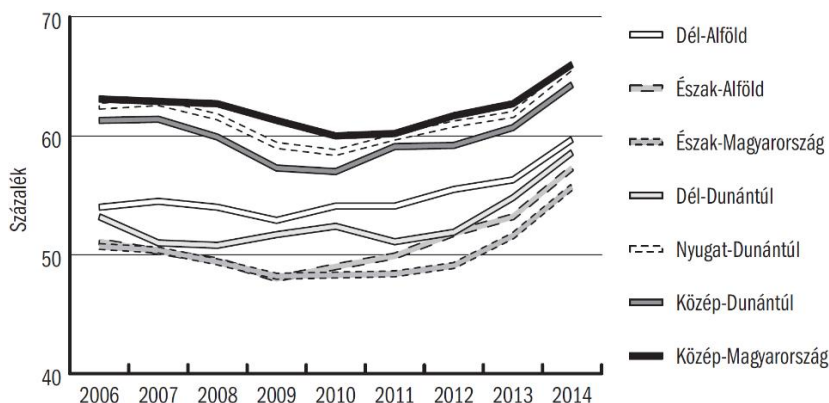
Magyarországon a rendszerváltáshoz kapcsolódó átalakulás nagyon sok embert hozott nehéz helyzetbe. A rendszerváltás előtt megjelenő válság problémáit tovább fokozta, hogy a megszűnő nagyvállalatok miatt sokan elvesztették állásukat, amely addig a legbiztosabb pont volt az életükben. A teljes foglalkoztatottságra építő szocializmusból piacgazdasággá átalakuló országok eltérő utakat jártak be a gazdasági és a foglalkoztatási folyamatok kezelésére. Voltak olyan országok, amelyek az emberek munkalehetőségének megtartása és egy lassúbb piaci alkalmazkodás mellett döntöttek és voltak olyanok, amelyek a gyors alkalmazkodást preferálták, vagyis többek között elbocsátották a „vattaembereket”, akiket a bértömeg-gazdálkodás miatt alkalmaztak, és az alacsony iskolai végzettségűeket, akik nem voltak kellően hatékonyak. **Azok a tömegek, akik így kiestek a munka világából, elkezdtek keresni a megélhetés más formáit, például a leszázalékolásban vagy a rokkantnyugdíjazásban.** Magyarország ezen utóbbi utat járta be, így tömegével nőtt a „csökkent munkaképességűek” majd később a „megváltozott munkaképességűek” száma. A fogalmak, használt kifejezések az idők során változtak, hogy minél kevésbé legyenek stigmatizálóak, de a tartalom maradt, az inaktivitásba kerülők száma pedig nagyságrendekkel növekedett. Ez a növekedés azonban nem volt folyamatos, egy-egy szociálpolitikai intézkedés hatására felgyorsult, és rövid idő alatt lényeges létszámnövekedéssel járt. Ilyen többször is előfordult a rendszerváltást követően. Azok, akik ténylegesen az egészségi állapotuk, fogyatékosságuk miatt voltak kénytelenek valamilyen társadalmi segítséget igénybe venni, egy hatalmas tömeg részeként, sanda tekintetek kereszttüzeiben, az ingyenevél bélyegével kellett, hogy szembenézzenek. A legtöbben áldozatai lettek ezeknek a rossz politikai döntéseknek és annak a néhány csalónak, akik valóban a munka nélkül kapott pénz reményében vesztegették meg a köztisztviselőket, hogy valamilyen jövedelemhez jussanak.

A téves szociálpolitikai döntések mellett, **az 1990-es évek közepétől hoztak intézkedéseket annak érdekében, hogy minél nagyobb számban kerüljenek vissza az emberek a munkaerőpiacra.** Egyre nagyobb hangsúlyt kaptak az aktivitást, foglalkozást elősegítő megoldások. A folyamatokkal párhuzamosan fejlődött és szakmává vált a szociális munka, s kialakult a hátrányos helyzetű csoportok munkaerőpiaci integrációját támogató szakértelem is, sajátos módszertannal, immár évtizedes tapasztalatokkal.

A tartós munkanélküliség a rendszerváltásig lényegében ismeretlen volt, a 90-es évek első éveiben viszont gyorsan tömeges méretet öltött. Mélypontját 1996-ban érte el, amikor az aktív korú népesség mindössze 52%-a volt foglalkoztatott. A tartós munkanélküliség mértéke a közmunkaprogram kiterjesztésével statisztikailag csökkent, 2014-re a foglalkoztatottak

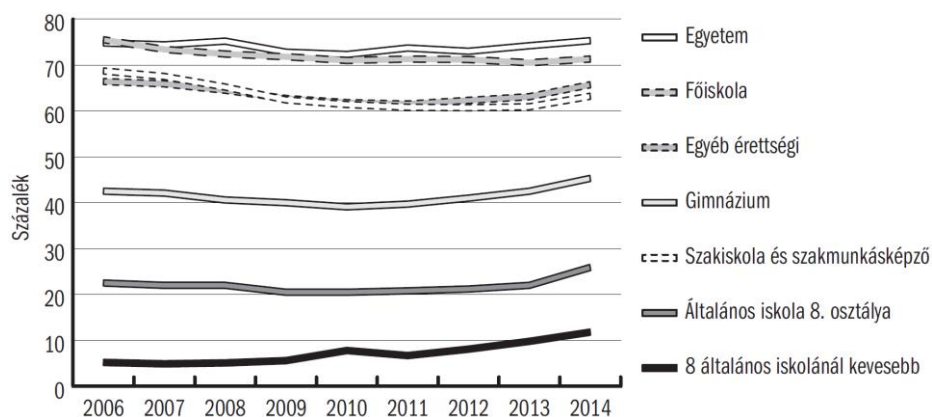
száma 4,1 millió főre, az aktív korúak 61,8%-ára növekedett. A közmunka programokból azonban a nyílt munkaerőpiacra kerülés aránya rendkívül gyenge, mindössze 13%-os.²⁷ Az elemzések azt mutatják, hogy a közmunkaprogramba kerülők köre többé-kevésbé állandósul, ebből a helyzetből hasonlóan nehéz kiszabadulni, mint a tartós munkanélküliségből. Az ország egyes területei között nagy különbségek láthatók a munkához jutás esélye vonatkozásában. Ezt a közfoglalkoztatás csak átmenetileg csökkentette (Bakó – Lakatos, 2015, p.25).

3. ábra. Foglalkoztatási ráta Magyarország régióiban, 15-64 éves korosztály, 2006-2014
(KSH munkaerő felmérés, idézi: Bakó – Lakatos, 2015, p. 25)



Az alacsony iskolai végzettség szinte biztosan alacsony foglalkoztatottsággal is párosul, amint azt az alábbi statisztika is mutatja.

4. ábra. Foglalkoztatási ráta legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint, 2006-2014
(KSH munkaerő felmérés, idézi: Bakó – Lakatos, 2015, p. 25)



Megjegyzés: A korosztály megválasztása miatt alapfokú végzettséggel rendelkezők között szerepelnek a középfokon tanulók is.

²⁷ Cseres-Gergely és Molnár (2015, p. 144) elemzése szerint a közmunkaprogramban, 2011-12-ben részt vett 517.730 ember közül 180 nappal később 45,8 százalék ismét regisztrált munkanélküli, 34,2 százaléka ismét a közfoglalkoztatott és csak 13,3 százalék dolgozott a nyílt munkaerőpiacon, míg 6,7 százalék nem regisztrált munkanélküli és nem dolgozik.



A tartós inaktivitásba kerülés hatásait visszafordítani nagyon nehéz, mert a legtöbben alkalmazkodnak a helyzethez, kialakul egy életmód, amelyben jellemzően csökken az igényszint, és ez további aktivitás veszteséssel párosul. Ennek a káros folyamatnak a megváltoztatása a legnagyobb erőfeszítések ellenére sem mindig sikerült. Az elmúlt években **számos projekt indult** az aktivitás felélesztése érdekében több hátrányos helyzetű csoportot is megcélózva. Ezek az erőfeszítések a projektekbe bevont emberek esetében sikeresek is lehetnek, de **közép vagy hosszú távon, tervezett, jól szervezett, szisztematikus tevékenység nem alakult ki**. A folyamatos fejlesztés, a projektek résztvevőinek további támogatása, sem valósult meg, hiszen legtöbbször kizárták őket egy újabb projektben való részvételtől, vagy ha ez nem is történt meg, megfelelő időben és helyen, újabb projekt legritkább esetben indult. A projektek esetlegességét kiküszöbölő, átfogó nyilvántartási és fejlesztési rendszer sem alakult ki. A pályázatok, más rendszerszerű intézkedések nélkül nem képesek arra, hogy szisztematikus, egymásra épülő fejlesztés jöjjön létre. Területi lefedettségük és a résztvevőket illetően esetlegesek, sokszor a megkezdett munka, a belső fejlődés félbemarad, az erőfeszítések kárba vesznek. Sikeres lehet viszont az a pályázat, aminek keretében sikerül elérni olyan célokat,

Fogalomtár



A rehabilitáció és a habilitáció olyan eszközök és folyamatok összessége, amely a funkcionális hátrányokkal rendelkező embereket képessé teszi arra, hogy megmaradjanak vagy visszatérjenek otthonaikba vagy közösségeikbe, függetlenül élhessenek, részt vehessenek az oktatásban, a munkaerőpiacon és a civil életben. A rehabilitációhoz és a habilitációhoz való hozzáférés biztosítja, hogy a betegség vagy a sérülés következményei csökkenjenek, javuljon az egészség és az életminőség és csökkenjen az egészségügyi szolgáltatások használata.

A habilitáció és a rehabilitáció fő eszközei a hozzáférhető technológia, az univerzális fejlesztés és a hozzáférhető vagy a képessé tevő környezet. E tényezők egymással szoros kapcsolatban állnak és elősegítik, hogy a hátrányos helyzetű személyek az elvárások fősodrába kerüljenek

A közösségi-alapú vagy aktív rehabilitáció a hátrányos helyzetű személyekre és családjaikra fókuszál, biztosítja számukra az alapvető szükségleteik kielégítését, biztosítja az inklúziót és a részvételt. A folyamat multiszektoriális, amely felruházza a hátrányos helyzetű személyeket, hogy hozzáférjenek és előnyük származzon az oktatásból, a foglalkoztatottságból, az egészségügyi és szociális szolgáltatásokból. A közösségi-alapú rehabilitáció a hátrányos helyzetű személyek és családjaik, illetve közösségeik, az illetékes kormányzati és nem-kormányzati egészségügyi, oktatási, szakképzési, szociális és más szolgáltatásokkal történő együttműködésben valósul meg.

Dr. Rác József



amelyek nem visszafordíthatóak. Az inaktív társadalmi csoportok dinamizálása és mobilizálása a rendszerszerű beavatkozások mellett, jó eséllyel akkor lehet sikeres, ha kialakul egyfajta bizalmi helyzet. Fontos, hogy a döntések kiszámítható viszonyokat hozzanak létre, és legyenek olyan állandó „segítők”, akikkel megteremthető a bizalmi viszony.

A foglalkozási rehabilitáció kialakulása

A foglalkozási rehabilitáció az 1990-es évek közepétől alakult ki, amely a munkaerőpiaci integrációt szolgálta. Ez a tevékenység a munkaügyi központokhoz kötődött, amelyek támogatási és szolgáltatási rendszert is működtettek. A folyamatában kiépülő rendszerben fontos szerepet játszottak azok a szervezetek is, amelyek újabb és újabb innovációkkal járultak hozzá a fejlődéshez. Egyre több szakember dolgozott a területen, akik komoly szakmai munkát végeztek. Közülük is kiemelkedtek azok, akik számos elméleti anyagot, tanulmányt is megjelentettek a témában, ezzel is segítve a gyakorlati szakembereket.

Fogalomtár



Foglalkozási rehabilitáció

„A munkaerőpiaci integráció egy komplex rehabilitációs folyamat utolsó állomása. Sikeres megvalósulása azonban nagymértékben függ attól, hogy az illető személy minden területen megkapta-e a szükséges támogatást, azaz hogy eredményes rehabilitáció alanya volt-e. A komplex rehabilitáció az egészségügyi, mentálhigiénés, oktatási, képzési, foglalkoztatási és szociális rendszerekben megvalósuló folyamat, amelynek célja a fogyatékos és megváltozott munkaképességű személy képességeinek fejlesztése, szinten tartása, a társadalmi életben való részvételnek, valamint az önálló életvitelének elősegítése. Fontos, hogy a rehabilitációs intézkedések tervszerűek, összehangoltak és szükséglet orientáltak legyenek és az érintett személy egyetértésével, tevékeny közreműködésével valósuljanak meg.”

Gere (1997), p11.

A fogyatékossgal élő és megváltozott munkaképességű emberek és érdekképviselői szerveik folyamatosan szót emeltek a jogaikért, küzdöttek egy számukra elfogadható élet megteremtésért. Ennek hangsúlyos része volt a foglalkoztatás, ezért szorgalmazták a foglalkozási rehabilitációt, mint speciális eszközrendszer megerősítését. Fontos mérföldkő volt a **Fogyatékos Személyek Jogairól szóló ENSZ Egyezmény** elfogadása, amelyet Magyarország 2007. július 20-án ratifikált a 2007. évi XCII. törvénnyel.

A foglalkozási rehabilitáció célja

Azoknak az embereknek, akik nem vesznek részt a foglalkoztatásban, nemcsak munkalehetőségre van szükségük, hanem képessé is kell tenni őket arra, hogy betöltsék az állást. Ebben meghatározó az állapotuk, képzettségük és egyéb szociális lehetőségeik. Ezért fontos szerepet tölt be a **habilitáció, rehabilitáció**, amely szervezett segítség, egészségügyi, pedagógiai, szociális és foglalkozási intézkedések koordinált, személyre szabott összessége. **Távlati célja, hogy az egyén teljes értékű polgára legyen a társadalomnak**, képes legyen önmagáról és családjáról gondoskodni és részt vegyen a közösségi életben, valamint szűkebb és tágabb környezetének minél élhetőbb kialakításában.

A foglalkozási rehabilitáció közvetlen célja a fogyatékossgal élő és a megváltozott munkaképességű emberek munkaerőpiaci integrációját elősegítő feltételek megteremtése azért, hogy az érintett emberek alkalmassá váljanak a minél teljesebb értékű foglalkoztatásra, továbbá, hogy érdekelték legyenek a munkavállalásban, és a munkáltatók is befogadóvá váljanak irántuk. Az általános cél az, hogy növekedjen a fogyatékossgal élő személyek és a megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatása, ezen belül is elsősorban az integráltan foglalkoztatottak száma.

A minél eredményesebb foglalkozási rehabilitáció a társadalomnak és az egyénnek egyaránt érdeke. A társadalom érdeke, hogy minél több értéket előállító állampolgára legyen, és hogy csökkenjenek az ellátásra fordított kifizetések mértéke, ezzel az államháztartás terhei. Az egyén érdeke, hogy az aktív munkaerőpiaci részvétellel növelje önbecsülését, értékteremtés révén növekedjen az önrendelkezése és elérhetővé váljék számára a lehető legteljesebb emberi élet.

Ez a cél azonban **csak komplex rehabilitációval érhető el**, melynek alapkövetelménye, hogy egyéni szükséglet szerint, mindenki számára egyenlő eséllyel hozzáférhető módon, megfelelő időben részesüljön az érintett személy a neki személyre szabott szolgáltatásokban.

A fogyatékossgal élő és a megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatásának alakulása a 90-es évek elejétől rendkívül hullámzó volt, jellemzően az állami források mennyisége befolyásolta, amely a gazdasági helyzet és a politikai akarat alapján meg lehetőszen sokat változott. Ezek a források a foglalkoztatást támogatták, tehát növelésük vagy csökkentésük a foglalkoztatás volumenét alapvetően meghatározta.

Foglalkoztatás a szociális farmon

Sok településen nincs kellően kiépített közlekedés, az egyéni mobilitást pedig a jellemzően rossz anyagi helyzet nehezíti. Magyarországon – Budapest-központúsága miatt – az egyes szomszédos területek közötti közlekedés is nehézkes.

A helyben megtalálható – a létfenntartást részben vagy egészben biztosítani képes – erőforrások felhasználása megoldás lehetne a foglalkoztatásra a közlekedési problémák elle-

nére is. A helyben megtalálható erőforrások közül az egyik legfontosabb a termőföld lenne, amely a gazdálkodó embernek hasznos és értelmes napi tevékenységet nyújthatna és a megélhetéséhez hozzájáruló hasznot termelhetne. A gazdálkodás eredménye lehet az önellátását részben biztosító, vagy értékesíthető termék. Ezekhez a folyamatokhoz illeszkedhet a szociális farm, amely alkalmas lehet többféle szükséglet kielégítésére, és amelynek az erőforrásai is többfélék lehetnek.

Ahhoz, hogy ezeket az elméleti előnyöket gyakorlatiakká változtathassuk, számos akadályt kell elhárítani. Ezek közül az első és legfontosabb, hogy a termőföld nagyobb része sok település számára csak látszólag van „helyben”, tulajdonát, használati jogát a helyiek már elvesztették, vagy csak elenyésző számú, a közösség számára „idegen” használja a földet. Visszaszerezni tőkeerő híján és a jelenlegi tulajdonosok ellenérdekeltsége miatt csak ritkán tudják. Jelen tanulmány *Jogi szabályozás* című fejezetében részben azt is kifejtjük, hogy a szociális farmok földhasználatát milyen szabályozási akadályok nehezítik, illetve lehetetlenítik el. **A vidéki közösségek helyzetbe hozása érdekében a földhöz jutásukat lehetővé tenni a legfontosabb feladat.**



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

A szociális farmok a tagjaik számára közösséget is jelentenek. Az élet fenntartásában játszott szerepük mellett, a tagok kulturális és szociális szükségleteit is ki tudják elégíteni. Képesek lehetnek a fenntarthatóságot szem előtt tartó környezetbarát technológia fejlesztésére, terjesztésére is.

A modern, profit-maximalizálásra törekvő globális gazdaság fősodrával szemben képesek lehetnek alternatívát nyújtva, jó minőségű létformát kialakítani. A szociális farm jó működésének azonban alapvető feltétele kell, hogy legyen az emberek közötti bizalmi viszony, és a helyi közösségekkel kiépülő kapcsolat. A döntéshozatal módja, az együtt töltött idő minősége, az együttműködések és alkalmazkodások sikeressége, mind befolyásolják majd a tevékenység eredményeit. **A közösség megtartó erejére alapozott gazdálkodási forma kiválóan alkalmas lehet a természeti erőforrásokra támaszkodó, szociális célokat is kitűző vállalkozások létrehozására.**

A fogyatékossgal élő embereket foglalkoztató szociális farmok működésére van már jól működő példa, ezek közül többet bemutat a *Hazai kezdeményezések* című fejezet. Jelenleg is folyik olyan szociálpolitikai fejlesztés, amely újabb lökést adhat ennek a kezdeményezésnek. **Megkezdődött a nagy létszámú szociális intézmények kiváltása.** Ennek hatására több ezer fogyatékossgal élő embert költöztetnek ki folyamatosan régi kastélyokból, hatalmas épületekből, szegregált körülmények közül. Az integrált, inkluzív elhelyezés céljai egyértelműek és széles körben elfogadottak döntéshozói és szakmai szinten is. Sem az intézményi, sem az integrált elhelyezés nem lehet kizárólagos, azonban tény, hogy növekszik az utóbbi súlya. Az, hogy a fogyatékossgal élő emberek integráltan fognak együtt élni másokkal, nagyon sok előnnyel jár számukra és a környezetük számára is. Ennek az elhelyezési formának a gyermekvédelemben és a fogyatékos ellátásban is vannak már tapasztalatai, de ez a lehetőség most még több fogyatékossgal élő ember számára nyílik meg.

Az együttélés azonban nem csak lehetőség, hanem komoly feladat is a kiváltást szervezők számára. A beilleszkedést, a helyzethez való alkalmazkodást, a tanulást, az idő hasznos eltöltését és még számos dolgot kell átgondolni, megszervezni. Alapfeladat a fogyatékossgal élő emberek ellátása mellett a rehabilitáció biztosítása, a fejlesztés is. Ebben **a rehabilitációs folyamatban** az idő hasznos eltöltése, teljesíthető célok kijelölése, a megfelelő szituációk sorozatának megléte döntő lehet. **A leghatékonyabb eszközök egyike a foglalkoztatás, amely a képességeknek, készségeknek megfelelő, nem terheli túl a fogyatékossgal élő embert, érdekes és motiváló,** ezzel le is köti őt. Ez kulcsfontosságú lehet a sikeres integrációban. A kialakult jó gyakorlatokat, és a nem sikeres megoldásokat is meg kell ismertetni a kiváltás előtt álló szervezetekkel, hogy minél felkészültebbek legyenek.

Sok kiköltöztetés kistelepülésekre történik. Általában itt van lehetőség viszonylag jó minőségű és megfelelő épületek megvásárlására. A probléma azonban az, hogy a legtöbb ilyen helyen azért lehet jó áron hozzájutni az ingatlanhoz, mert például nincs munkalehetőség elérhető közelségben. Ezekben az esetekben a szociális farm – meglévő vagy megteremthető adottságok esetén – kiemelten alkalmas lehet a foglalkoztatás megszervezésére is. A helyiek bizalmát is növeli, ha a fogyatékossgal élő ember dolgozóként és vásárlóerőként is megjelenik, esetlegesen a fejlesztés a helyiek foglalkoztatását is érinti. Fontos, hogy **a helyi lakosok és a létrejövő farm kapcsolódását, beágyazását tervezetten és folyamatosan építeni kell.**

További lökést adhat a szociális farmok terjedésének, módszertani fejlesztéseik összehangolása, együttműködésük kialakítása.

A foglalkoztatásra vonatkozó néhány fontosabb jogszabály

A szociális farmon a foglalkoztatás a *munka törvénykönyvéről* szóló 2012. évi I. törvény előírásainak megfelelően, **közmunkában, a szociális szövetkezetekben tagi munkavégzés** keretében történhet, **továbbá önkéntesek foglalkoztathatók** díjkifizetés mellett a farmon.

A foglalkoztatás végzéséhez az adott tevékenységre vonatkozó **engedélyeztetési eljárás** lefolytatása szükséges. Ilyen pl. a telephely engedélyeztetés amennyiben azt a vonatkozó jogszabály előírja, vagy pl. a 68/2007. (VII. 26.) FVM-EüM-SZMM együttes rendelet az élelmiszer-előállítás és forgalomba hozatal egyes élelmiszer-higiéniai feltételeiről és az élelmiszerek hatósági ellenőrzéséről.

A tevékenységek végzésének szakmai követelményeit meghatározzák többek között:

- 21/2010. (V. 14.) NFGM rendelet az egyes ipari és kereskedelmi tevékenységek gyakorlásához szükséges képesítésekről
- 47/2011. (V. 31.) VM rendelet az élelmiszer-vállalkozás működéséhez szükséges szakképesítés meghatározásáról

Szocializáció és reszocializáció

Dr. Gazsi A.

A tevékenység célja hogy képességei arányában a szolgáltatást igénybevevő ember a lehető legnagyobb mértékben képessé váljon az önálló életvitelre, kapcsolatai és közösségi részvétele erősödjön, ezáltal a társadalomba való re/integrációjának esélye növekedjen.

A szociális farm tevékenységi körén belül fontos szerepe lehet a szocializációnak és a reszocializációnak, főként az alábbi célcsoportok esetében:

Szociális intézményben (nappali ellátás, bentlakásos intézményben) élő személyek szocializációja, reszocializációja

Szociális intézmény a Szociális Törvény alkalmazásában: nappali, illetve bentlakásos ellátást vagy támogatott lakhatást nyújtó szervezet.²⁸ A szociális intézmények ellátottjai lehetnek: fogyatékossgal élő, pszichoszociális fogyatékossgal élő, szenvedélybeteg, idős és hajléktalan emberek. A szociális intézményekben élő emberek esetében a szociális farm működési forma kiválóan alkalmas lenne az alábbi tevékenységek megvalósítására, melyek kötelezően bizonyos szociális szolgáltatások tartalmi elemei:

²⁸ 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról 4. § h) pont

a) Szociális készségek és kompetenciák fejlesztése²⁹, mely magában foglalja:

- az önkiszolgálási képesség fejlesztését,
- a személyes szféra, illetve a kapcsolatok fejlesztését,
- az életviteli készségek fejlesztését,
- a közösségi tudat fejlesztését.

b) Szociális rehabilitáció³⁰

A szociális rehabilitáció a komplex rehabilitáció részterülete.³¹

A komplex rehabilitáció feladata az intézményi ellátások terén a szolgáltatást igénybevevő

Fogalomtár



A szocializáció a társadalomba való beilleszkedés folyamata. A szocializáció olyan élethosszig tartó folyamat, melynek során a környező társadalmi világok kognitív, attitűd jellegű, érzelmi és szereprendszerbeli tárházából képződött sajátos struktúra beépül az individuum személyiségébe.

A szocializációs hibák korrigálása a reszocializáció folyamata, melynek célja a hibásan felépült, megmerevedett struktúrák megváltoztatásával, megbontásával a személyiség struktúráteremtő potenciáljához való hozzáférés, ahol egy hiteles érzelmi légkörben, plasztikus viselkedésbeli és kognitív eszköztár felhasználásával az elakadt szocializáció újraindul, a személyiség egy része újra felépül. A korrekció, reszocializáció sikeressége nagymértékben függ attól, hogy az adott környezet, az adott társadalom mennyire nyitott a korrekcióra, milyen mértékben épültek ki a reszocializáció szokásrendszerei, szimbolikus intézményrendszerei.

A reszocializáció során a létező társadalmi szerepek radikálisan átalakulnak vagy cserélődnek. A társadalmi szerepek (pl. szülő, alkalmazott, fogvatartott) elsajátítása reszocializációval történik. A reszocializáció során lebontjuk és újraépítjük az egyéni szerepeinket és a társadalmilag szerkesztett énképünket. Új normákat, értékeket, attitűdöket és viselkedéseket tanulunk meg, hogy illeszkedjünk az életben eléánk kerülő új helyzetekhez.

Dr. Rácz József

²⁹ 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról

1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről (Szakmai rendelet)

9/1999. (XI. 24.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások igénybevételéről

³⁰ 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet, 68. § (1), 70. § (1)

³¹ 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet, 68. § (1), 70. § (1)

emberek számára az egészségi, pszichés, mentális, szociális szükségletei szerint a rehabilitáció több területén együttesen zajló, komplex, átfogó segítség nyújtása. A szociális rehabilitáció a rehabilitáció modern szemlélete szerint az egyénre fókuszálva kétirányú tevékenységet végez, támogatásával az egyén *képessé tételét* célozza meg, ugyanakkor *környezetére egyaránt hatást kíván kifejteni*. A tevékenység célja a fogyatékossgal élő ember társadalomba történő be-, illetve visszailleszkedésének támogatása, a minél magasabb fokú személyi függetlenség, önállóság elérése (ezzel egyben a támogatási szükséglet csökkenése), az életminőség javítása és megőrzése, a leginkább normalizált életvitel elérése. A támogatások által elősegíti a szociális kompetenciák és a kapcsolati háló fejlődését, erősítését. Cél, hogy a szolgáltatást igénybe vevő emberek egyéni készségeikhez mérten – azok fejlesztése, megerősítése által – képessé váljanak a társadalmi életben való tevékeny részvételre, konfliktusaik és problémáik helyes kezelésére, ügyeik önállóbb intézésére, valamint érdekeik megfelelő érvényesítésére, a magasabb fokú önrendelkezést biztosító élet kialakítására és megélésére.³²

c) Terápiás készségfejlesztő foglalkozások³³

A terápiás és a készségfejlesztő foglalkozások célja az aktivitás serkentése, a passzivitás fokozatos feladása, a problémák megoldásában egyre nagyobb szerepvállalás. Cél, hogy az igénybevevő – képességeihez mérten – képessé váljon az önkontrollra, az önellátásra, képes legyen a krízisek – mindennapi nehézségek feldolgozására.

d) Munkaterápiás foglalkozás megvalósítása³⁴

A munkaterápia az aktivitás serkentése, értékteremtő tevékenység biztosítása, az igénybevevő meglévő képességeinek szinten tartása és fejlesztése.

A gyermekvédelmi rendszerben a gyermekek ellátásához (gyermekotthon, nevelőszülői hálózat, utógondozói ellátás) kapcsolódóan³⁵

A gyermekvédelemben a speciális és a különleges ellátás kiterjed a gyermek korához, állapotához és szükségleteihez igazodó oktatásra, szakképzésre, foglalkoztatásra, valamint ápolásra, szocializációra és reszocializációra, továbbá habilitációs és rehabilitációs kezelésére is, melyek megvalósításában a szociális farm működési forma nagyon hatékony lehet.

³² TÁMOP-5.4.1-12 Szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatások szükségletalapú megközelítése Szociális Szolgáltatások Modernizációja 2014.

³³ A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény

A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SZCSM rendelet (Szakmai rendelet)

³⁴ A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény

A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SZCSM rendelet (Szakmai rendelet)

³⁵ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

Fogalomtár

Reszocializáció a büntetés-végrehajtásban, illetve a javítóintézetekben

*A **reszocializáció két alapfeltétele közül az egyik a külső:** a szociális környezet olyan szerkezete, amely magába foglalja a társadalom által elfogadott viselkedési és erkölcsi mintákat, a korábbihoz viszonyítva alternatív, vonzó értékrend elemeit. A **másik alapfeltétel a belső:** az egyén hajlandósága a kialakult életrend megváltoztatására, új életcélok megfogalmazása, kellően szilárd szociális motiváció. Utóbbi is két szakaszra bontható: a rehabilitációra, melynek lényege, hogy a fogvatartott/javítóintézeti nevelt legalább olyan állapotban kerüljön ki a börtönből/javítóintézetből, mint ahogy oda bekerült (testi, lelki és szellemi épségben); valamint a reintegráció, azaz az adott személy társadalomba való visszaillesztése, illetve annak elősegítése. Ezek közül a rehabilitáció teljes egészében a büntetés-végrehajtás/ifjúságvédelem feladata, míg a reintegráció egy komplex, többfunkciós és többszakértős munka eredményeként valósulhat meg.*

Dr. Rácz József

Fiatalkorú személyek javító-nevelő intézkedéshez kapcsolódóan³⁶

A javítóintézetben folyó nevelés **célja a fiatalkorú társadalmi beilleszkedésének elősegítése**, ennek érdekében beilleszkedési zavarai enyhítése, pszichés állapota rendezése, iskolázottsága, szakmai képzettsége fejlesztése, az alapvető erkölcsi normák elfogadtatása, az egészséges életmódra való felkészítése. Ezen nevelési feladatok hatékonyságát nagyban előmozdítaná, ha a szociális farm arra irányuló együttműködési megállapodás alapján fogadhatná az intézkedéssel érintett fiatalkorúakat, és a farm komplex tevékenységeibe bevonva őket, részt venne szocializációjukban, reszocializációjukban.

Elítéltek társadalmi beilleszkedésének elősegítése

Az alábbi tevékenységekhez kapcsolódóan:

Jóvátétel, bűnmegelőzés: a szociális készségek fejlesztésére irányuló foglalkozások megvalósításában a szociális farm működési forma nagyon hatékornak bizonyulhat. A közösségi

³⁶ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

jóvátétellel a fiatalok és a fiatal felnőtt elkövetők szimbolikus formában, a közösség irányában teszik jóvá a bűncselekményükkel az áldozatnak, illetve a közösségnek okozott sérelmeket.

A közérdekű munka végrehajtása: közérdekű munka végrehajtásának célja, hogy az elítélt a köz érdekében álló munkát végezzen, és hogy az az elítélt bűnismétlése megelőzésének és társadalmi beilleszkedésének az elősegítését is szolgálja.

Utógondozás: a szabadulás előkészítése, az elítéltek társadalmi beilleszkedésének elősegítése érdekében a pártfogó felügyelő utógondozást végez a büntetés-végrehajtási és a javítóintézetekben, továbbá az onnan történő szabadulást követően önkéntes igénybevétel alapján. Cél, hogy a bűnelkövetők büntetésük letöltését követően minél sikeresebben integrálódjanak a társadalomba.

Menekült, oltalmazott személyek társadalmi beilleszkedésének elősegítése terén³⁷

A menekültügyi hatóság – a menekült vagy az oltalmazott lakóhelye szerinti települési önkormányzat –, a családsegítést nyújtó szolgáltató, civil szervezetek közreműködésével valósul meg a menekült, illetve oltalmazott személyek társadalmi beilleszkedésének elősegítése, melyben a szociális farm működési forma szerepet tudna vállalni.

Oktatás, szemléletformálás

Dr. Gazsi A. – Szabadkai A.

A szociális farm működési forma keretében működő oktatás, szemléletformálás jól illeszthető az óvodai, általános iskolai nevelés-oktatás, fejlesztő nevelés-oktatás, középiskolai nevelés-oktatás, felsőoktatás területekhez, amely esetekben a szociális farm együttműködőként, szolgáltatóként vesz részt az alábbi tevékenységek megvalósításában:

- közösségi szolgálat szervezett kereteinek biztosítása

Közösségi szolgálat: szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása.³⁸

Az adott nevelési, oktatási intézmény programjához illeszkedően, együttműködés keretében lehetőséget adhat a következő tevékenységekre:

- rendhagyó tantárgyi és osztályfőnöki órák megvalósítása;
- környezeti nevelés (környezettudatosság, fenntarthatóság vonatkozásában elméleti, gyakorlati ismeretek átadása);

³⁷ 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról

³⁸ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, 4.§ 15.

- esélyegyenlőséggel kapcsolatos ismeretek és készségek fejlesztése;
- prevenció, életvezetés, egészségfejlesztés.

Máshova nem sorolható oktatás során, ismeretátadáshoz a termelő, civil szervezet, egyházi szolgáltató részéről nem szükséges szakképzettség. Amennyiben olyan speciális csoport részére történik az ismeretátadás, akik szakfelügyeletet igényelnek, a szakfelügyeletet a szolgáltatást igénybe vevő által delegált szakember biztosítja a termelő, egyház, civil szervezet ismeretátadása során, vele egyeztetve, a szükséges feltételekkel. A közoktatási, köznevelési intézmény szereplői részéről végzett munka az ismeretátadás része (gyakorlatszerzés), nem minősül foglalkoztatásnak. A fontosabb irányadó jogszabályok az oktatási tevékenységgel kapcsolatban:

- 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről
- 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról
- A mindenkor hatályos nemzeti alaptanterv
- 15/2013. (II. 26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

A szociális farmok társadalmi szerepe

A szociális farm szerepe az életminőség javításában

Dr. Regényi E.

Az életminőség fogalma, definíciói

Az életminőség igen komplex fogalom, általános megközelítésben az egyén (vagy népesség, népességcsoport) "jól-lét" érzésének fokmérője különböző aspektusok mentén, figyelembe véve objektív és szubjektív vetületeket is.

Lennart Nordenfelt (1993), az egészség és életminőség összefüggéseit kutató svéd tudós megfogalmazása alapján az életminőség lényegében a boldogsággal azonos, s hétköznapi értelemben az étellel való elégedettség, illetve elégedetlenség mértékeként lehet leginkább definiálni. (Kopp-Kovács, 2006)

Az életminőséggel több tudományág is aktívan foglalkozik, például a szociológia, pszichológia, egészségtudomány, gazdaságtudomány. Saját tárgyuk, módszereik és fókuszuk alapján különféleképpen definiálják, közelítik meg a fogalmat.

A **szociológiai** megközelítésű életminőség-kutatások elsősorban kérdőíves felméréseket használva az egyes országok, régiók, térségek, társadalmi csoportok életminőségét vizsgálják a társadalmi tőke és egyéb összehasonlítást, rangsorolást lehetővé tevő jellemzők alapján.

Az életminőség **pszichológiai** vizsgálatának háttere az úgynevezett pozitív pszichológiai irányzat, melynek életminőség-konceptiója erősen épít az Arisztotelész-féle boldogság-konceptióra. (Kopp-Kovács, 2006) Eszerint a boldogságnak három szintje különböztethető meg:

1. „Az első szint a »*pleasure*«, gyönyör, élvezet szintje, a hedonikus boldogságelképzelés célkitűzése. Bár ez a szint is igen fontos a testi-lelki egyensúly fenntartásához, de ez önmagában még csupán az ösztönös késztetések szintjének felel meg. A modern társadalom igen gyakran egyedül ennek a szintnek az elérését tekinti boldogságnak. Ez a boldogság azonban nem felel meg az ember valódi lényének, nem a személyiség érettségének, hanem regressziójának az állapota.” (Kopp-Kovács, 2006)
2. A boldogság második szintje a bevonódás, elkötelezettség, amikor az ember teljesen feloldódik, s a legmagasabb szintű élményt éli át egy feladat teljesítése közben. Ezt az optimális élményt nevezi Csíkszentmihályi *flow*-élménynek, áramlatnak (Csíkszentmihályi, 1997, idézi Kopp-Kovács, 2006).
3. A boldogság harmadik szintje az értelmes élet, az élet értelmének keresése, ez felel meg az Arisztotelész-féle *eudaimion*-nak, valódi boldogságnak, ami nem élmény, nem állapot, hanem aktivitás. A boldogságnak ezt a szintjét az önellfogadás, életcélok, a személyes növekedés, a másokkal való pozitív kapcsolatok és az autonómia jellemzik (Kopp-Kovács, 2006; vö. Viktor Frankl).



Különböző kutatások alapján (Ryff et al., 2004, idézi Kopp, 2006) a hedonista boldogságélmény nem áll kimutatható kapcsolatban az egészségi állapottal, azonban az élet értelmével jellemezhető boldogság nemtől, életkortól és szociális helyzettől függetlenül lényegesen jobb egészségi mutatókkal jár együtt.

Fogalomtár



Az egészséggel összefüggő életminőség az alábbiak szerint definiálható:

Az életminőség azon fizikai és pszichológiai jellemzők összessége, amelyek meghatározzák, hogy a személy mennyire érzi képesnek magát örömet találni, és mennyire talál örömet tevékenységeiben és életvezetésében.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1946-os meghatározása szerint az **egészség** a teljes testi, lelki és társadalmi jól-lét, tehát nem egyszerűen a betegségek vagy fogyatékoságok hiánya. Ez a megfogalmazás egyértelművé teszi, hogy az egészségnek több dimenziója van, ezek: a testi egészség, a lelki egészség és a társas, szociális, társadalmi egészség. Az egészségtudományban alkalmazott életminőség mutatók jól követik az egészségi állapot három fő dimenzióját: a biológiai (fiziológiai, testi) struktúrát, a pszichés/mentális állapotot, valamint a szociális/társas működést. (Kopp-Kovács, 2006).

Gazdasági szempontból az életminőség leírható a jólét – jól-lét (*welfare – well being*) komplexer dimenziók mentén is, ahol a *welfare* az anyagi szükségletek kielégítésére irányuló mennyiségi jólét, mely objektív mutatókkal mérhető. A *well-being* pedig az egyén szubjektív érzékelésén és értékelésén alapuló immateriális dimenziókban megvalósuló jóllét (Fekete, 2006, idézi Kovács, 2007).

Az életminőség fogalmának megjelenése a modern „jóléti” államok alapvető célkitűzéseként

A felvilágosodás hatására a tudományos és gazdasági fejlődés önmagában való célként fogalmazódott meg és ezzel párhuzamosan azt feltételezték, hogy **a fokozódó jólét a jól-lét javulásával együtt jár**. A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy **ez csak egy bizonyos jóléti szintig igaz**. A társadalmi fejlődés középpontjában az embernek kellene állnia, a társadalom alapvető célja nem a mindenáron való gazdasági növekedés, hanem az emberek jól-létének, életminőségének javítása (Berger-Schmitt, Noll, 2000m idézi Kopp-Kovács, 2006).

Ez a célkitűzés deklarációk szintjén az 1960-as években jelent meg. Johnson, amerikai elnök 1964-es elnöki kampánybeszédében jelentette ki: „Céljaink elérését nem mérhetjük bank-számlánk nagyságával, csak az emberek életminőségének javulásával” (Nordenfelt, 1993, idézi Kopp-Kovács, 2006)

Életminőség-modellek

A skandináv és az amerikai modell

Az életminőség kutatásával kapcsolatban két nagy modellt szokás megkülönböztetni: a skandináv életszínvonal-, életkörülmény-megközelítést és az amerikai életminőség-modellt.

A **skandináv modell** középpontjában az erőforrások fogalma áll, a hangsúly az életfeltételek életminőséget alakító szerepén van. Az **amerikai modell** ezzel szemben elsősorban a szubjektív érzékelés és értékelés folyamatainak jelentőségét hangsúlyozza, s így az emberek közérzete alapján méri a társadalom fejlődését és az életminőség mértékét. Ebben szerepet játszik az a felfogás is, hogy a társadalmi fejlődés előrehaladtával az életminőséget egyre inkább immateriális tényezők határozzák meg. (Kovács, 2007)

Allart életminőség-modellje

Erik Allart életminőség modellje a két felfogás szintézisét nyújtja. **Allart a szükségletek felől közelíti meg az életminőség kérdését**, amelyet Maslow szükségletpiramisához hasonló módon hierarchikus rend-

ben ábrázol. Ám azzal ellentétben a magasabb szinten elhelyezkedő szükségletek kielégülését nem teszi függővé az alacsonyabb fokon álló szükséglet kielégülésének bekövetkeztétől. 'Having – loving – being' tagozódású modellje mindhárom szinten képes kezelni a jólét objektív és szubjektív árnyalatait. (Kovács, 2007)



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

3. táblázat. Allart életminőség-modellje (Utasi, 2006)

	<i>Objektív indikátorok</i>	<i>Szubjektív indikátorok</i>
Having Materiális és nem személyes szükségletek	1. Az életszínvonal és a környezeti körülmények objektív mérése	4. Szubjektív érzések: az életkörülményekkel való elégedettség vagy elégedetlenség
Loving Szociális szükségletek	2. A másokhoz fűződő kapcsolatok objektív mérése	5. Kapcsolatokkal való elégedettség vagy elégedetlenség
Being A személyes fejlődés szükségletei	3. A társadalomhoz és a természethez fűződő viszony objektív mérése	6. Az elidegenedés vagy a személyes kiteljesedés szubjektív mérése

Forrás: Allart: Having, Loving, Being – An alternative to the Swedish Model of Welfare Research (Utasi, 2006, p. 287, idézi Kovács, 2007)

Rahman modellje

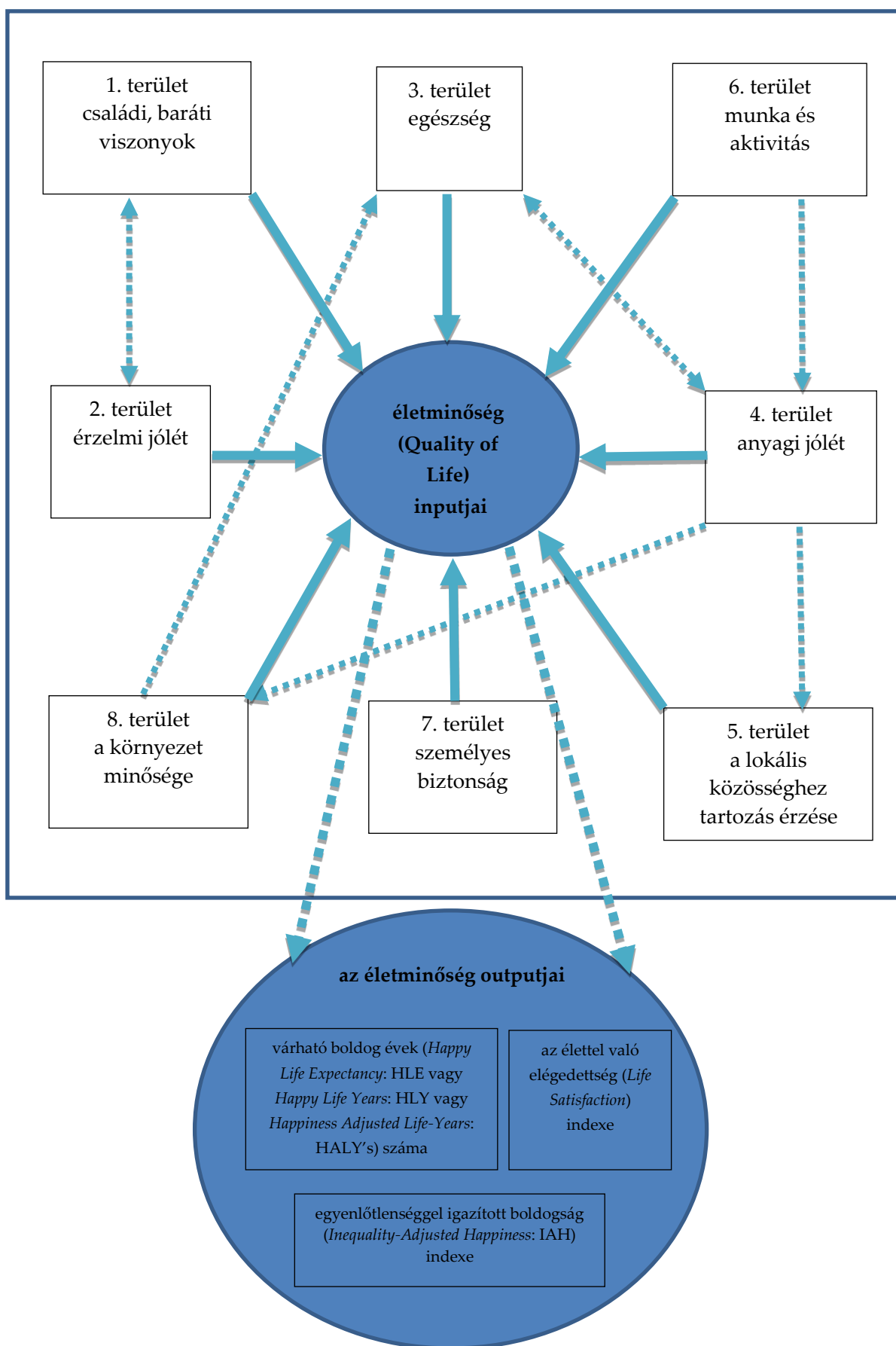
Komplex formában az életminőséget és mérésének módszereit (az input és az output szempontjainak figyelembe vételével) legtömörebben Rahman modellje foglalja össze. (forrás: Sebestyén, 2005, idézi Kovács, 2007)

A vázolt nyolc bemeneti (input) elem kedvező hatásai, illetve kölcsönhatásaik nagy valószínűséggel jó életminőséget eredményeznek, amelyet számos kutatásban kimutatott erőteljes korreláció is alátámaszt. (Kovács, 2007)



Fotó: Szimbiozis Alapítvány

5. ábra. Rahman életminőség-modellje (Sebestyén, 2005, idézi Kovács, 2007)



Az életminőség mérése

Több kutatás bizonyította, hogy **az életkörülmények nem közvetlenül, hanem az emberek szubjektív tapasztalásán keresztül hatnak az élettel való elégedettségre és a boldogságra.** Mivel az életminőség egyaránt tartalmaz objektív és szubjektív elemeket, előbbiek az objektív jólét mutatóival, utóbbiak pedig az elégedettségre vonatkozó kérdésekkel mérhetőek (Fekete, 2006, idézi Kovács, 2007). Ennek értelmében az életminőség-kutatások is többnyire két életminőség-fogalommal dolgoznak, az objektív és a szubjektív életminőséggel (Kovács, 2007).

A szociológiai életminőség-kutatás az egyes országok, régiók, társadalmi rétegek életminőségét vizsgálja. Erre a célra igen jelentős nemzetközi központokat hoztak létre, amelyek azonos módszerekkel elemzik az egyes országok életminőségét, és elsősorban ennek összefüggéseit az értékekkel, anómiával, az utóbbi évtizedekben az úgynevezett társadalmi tőke jellemzőivel. (Kopp-Kovács, 2006) Ezek a vizsgálatok, mivel igen széles körű populációs felméréseken alapulnak, viszonylag rövid, az élettel való elégedettségre, boldogságra vonatkozó kérdésekkel vizsgálják az életminőséget, és gyakorlatilag azonosítják a szubjektív jól-lét fogalmával. Ilyen folyamatos, rendszeres időközönként ismétlődő vizsgálatok a „*General Social Survey*” az Egyesült Államokban, az *Eurobarométer*³⁹ az Európai Unióban. (Kopp-Kovács, 2006)

Bár a szociológiai életminőség-vizsgálatok nagy hangsúlyt fektetnek az objektív tényezők vizsgálatára, az amerikai irányzat a szubjektív ítéletet tekinti valóban életminőség-mutatónak, míg az objektív társadalmi-gazdasági, demográfiamutatók háttértényezőként szerepelnek. (Kopp-Kovács, 2006)

Az egészség fogalmát nehéz objektív módon meghatározni, mert összetett, többdimenziós fogalomról van szó, amelyet igen bonyolult lenne egy konkrét mutatóval mérni. Azonban **az ember képes arra, hogy általános „közérzetét” egyetlen mutatóval meghatározza.** Az egészségtudomány-szemléletű életminőség-kutatás éppen ezért a szubjektív egészségre vonatkozó mutatókra helyezi a hangsúlyt, kiemelve, hogy a szubjektív életminőség-mutató legalább olyan fontos, mint az emberről „objektív” képet mutató vizsgálati leletek.

A pszichológiai életminőség-vizsgálatok a jól bevált és széles körben alkalmazott pszichológiai kérdőíveket is alkalmazzák az életminőség vizsgálatára.

Viszonylag új törekvés, hogy az életminőség-kutatások vizsgálati eredményeit **térképen jelenítsék meg.** Ez a módszer elsősorban az objektív életminőség megjelenítésére alkalmas. A térkép segítségével könnyen összehasonlítható az adott ország különböző területeinek, ré-

³⁹ <http://www.eurobarometer.eu>

gióinak életminősége. Az egyes országok összehasonlításakor kimutatható az objektív és szubjektív mutatók összefüggése: a gazdaságilag fejlettebb országokban többnyire magasabb a szubjektív jólét szintje. Ugyanakkor a jóléti államok állampolgárainál nem mutatható ki szoros összefüggés az objektív és a szubjektív életminőség között. Egy bizonyos életszínvonal-szint elérése után a mutató már nem emelkedik automatikusan. (Kovács, 2007)

Az életminőség-kutatás előtt álló egyik legnagyobb kihívás, hogy a sokdimenziós fogalomrendszer egyes területein felhalmozódott ismereteket integrálják.

Az életminőség fogalmának megjelenése, majd a témában született publikációk számának dinamikus bővülése magával vonta a különböző életminőség-indexek kidolgozását is. Ennek következtében a vonatkozó eszköztár meglehetősen összetett és bonyolult. A leggyakrabban hivatkozott komplex életminőségi mutatószámok közül az alábbiakat célszerű kiemelni (Kovács, 2007 alapján):

- „Nettó gazdasági jólét mércéje, angolul: *Measure of Economic Welfare* (MEW vagy NEW), amelyet Tobin, Nordhaus és Samuelson fejlesztett és számolt ki többször is az Egyesült Államokra az 1970-80-as évtizedben.
- A fenntartható gazdasági jólét mutatója, angolul: *Index of Sustainable Economic Welfare* (ISEW), amelyet Herman Daly, John Cobb, and Clifford Cobb konstruált az 1980-as évek végén.
- Életminőség egyéb indexei, angolul: *Quality-of-Life* (QL), amelyet sokan és sok irányban fejlesztettek különféle paramétereket alkalmazva. Ezek közé tartozik a Paul által elemzett és 1997-ben publikált QL mutatószám, a Morris Davis Morris által 1979-ben kifejlesztett *Physical Quality-of-life Index* (PQLI), majd ennek a változatait jelentő *Basic Well-being Index* (BWI) és a *World Quality-of-Life Index* (WPQLI). Az egyik legújabb (2003-ban kidolgozott és 2005-ben is publikált) ilyen típusú index az UNU-WIDER kutatóintézet 26 paraméteres *Quality-of-life indexe*” (Sebestyén, 2005, idézi Kovács, 2007).

Magyarországi adatok, vizsgálatok

Az elmúlt években Magyarországon is fokozatosan nőtt az érdeklődés az életminőség vizsgálata iránt, s az életminőség-központú tervezés gondolata már a hazai közigazgatásban is felbukkant. A 2004–2006 közötti időszakra készült első Nemzeti Fejlesztési Terv célpiramisának csúcsán a „hazai lakosság életminőségének javítása” szerepelt. (Kovács, 2007)

A Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézete 2002 óta követéses kutatást folytat az életminőség vizsgálata és a fejlesztések megalapozása érdekében (Hungarostudy in Susánszky – Szántó: Magyar lelkiállapot, 2008, 2013). Komplex vizsgálóeszközük témái: a társadalmi, gazdasági és demográfiai változók; a munkával kapcsolatos változók; a társas támogatás kérdésköre; az egészségi állapot önértékelése; a pszichológiai változók (például: szorongás, kimerültség, életcélok, megküzdési módok), valamint a társadalmi tőke kérdésköre. (Kopp, 2008) Eredményeik alapján az esélyteremtést és ezáltal az életminőség változását leginkább az egyéni stresszel való megbirkózás, az értékek és célok, valamint a közösségi

alapú programok, a társadalmi tőke megléte és működési szintje befolyásolja leginkább. (Kopp, 2008)

A **Központi Statisztikai Hivatal** az Európai Unió tagállamainak nemzetközileg összehangolt nagymintás adatfelvételét szolgáltató Eurostat 2013, EU-SILC rendszerébe szubjektív jóllét mérésére alkalmas modult épített be, mely kiegészítéssel az alábbi dimenziókat vizsgálta:

- Életkörülmények
- Munka és szabadidő
- Oktatás, tudás, képzettség
- Egészség
- Lakókörnyezet és infrastruktúra
- Társadalmi tőke, személyes kapcsolatok
- Demokrácia, aktív állampolgárság
- A társadalmi élet zavarai
- Szubjektív jóllét

A 2013 tavaszán felvett adatok elemzése alapján **Magyarországon az étellel való általános elégedettség tízes skálán átlagosan 6,15**. Az elégedettség a fiatal felnőttek körében a legmagasabb és az életkor előrehaladtával jelentősen csökken. Kimutatható befolyásoló hatást az iskolai végzettség és a gazdasági aktivitás gyakorol az elégedettségre. Az iskolai végzettség növekedésével együtt fokozatosan emelkedik az étellel való általános elégedettség, valamint a munkahellyel rendelkezők és teljes munkaidőben dolgozók elégedettebbek életükkel. (KSH, 2014a)

A szociális farmok életminőséget befolyásoló hatásai

A *Szociális farm fogalma és típusai* című fejezetben bemutatott definíció alapján a szociális farm esetében a Rahman-féle komplex életminőség modell (lásd fent) nyolc inputja közül kettő könnyen beazonosítható:

- '5. lokális közösséghez tartozás érzése' a közös mezőgazdasági tevékenységekbe történő bevonás által,
- '6. munka és aktivitás' a mezőgazdasági termelő és feldolgozó tevékenységek által.

Azonban ha mélyebbre tekintünk és a farmok működését elemezzük a többi hat input is detektálható.

- '1. család, baráti viszonyok' – a kooperatív gazdálkodási formából adódóan a munkatársak között családi, baráti kapcsolatok alakulnak ki.
- '2. érzelmi jólét' – az 1. pont megvalósulásával és a bizalmi kapcsolatok megerősödésével alakul ki.
- '3. egészség' – a tapasztalatok alapján a bevont személyek fizikai kondíciója megerősödik a munka hatására, táplálkozási szokásaik megváltoznak, egészségtudatosabbá válnak.
- '4. anyagi jólét' – a kereset és az állandó jövedelem biztosítja.
- '7. személyes biztonság' – a nyugodt, kiegyensúlyozott, zöld környezet eredményezi.

- '8. környezet minősége' – az a tény biztosítja, hogy a farmok gazdálkodási gyakorlata általában környezet és természetkímélő, sok esetben ökológiai mezőgazdálkodás. (vö.: Elings, 2012)

Ezek alapján – elfogadva a Rahman-féle input-output modellt – kijelenthető, hogy a szociális farmoknak jelentős életminőség javító hatásuk van. Ugyanerre az eredményre juthatunk, ha a magyarországi életminőség vizsgáló eljárás (lásd fent) dimenzióit gondoljuk végig a farm meghatározása, működése mentén.

- *Életkörülmények* javulása hátrányos helyzetű és leszakadó csoportok számára gazdasági aktivitás lehetőségének biztosításával.
- *Munka és szabadidő*: munkahelyek teremtésével és alternatív foglalkoztatási forma lehetőségének biztosításával.
- *Oktatás, tudás, képzettség*: új ismeretek megszerzésének és a tudástranszfer lehetőségének biztosításával.
- *Társadalmi tőke*: a személyes kapcsolatok kialakulásának és gazdagodásának lehetősége által.
- *Szubjektív jóllét*: az étellel való általános elégedettség emelkedése a gazdasági aktivitás és tanulás, valamint az értelmes és hasznos tevékenység lehetőségének biztosításával.

A farmok elsődleges célcsoportját hátrányos helyzetű emberek alkotják, akik nem képesek helyzetük javítására segítség, támogatás nélkül. Hátrányos helyzetüknek több, egymással kombinálódó oka is lehet. Például a foglalkoztatáshoz szükséges, elvárt képességeik, kompetenciáik hiányosságai; társas viselkedési, beilleszkedési és/vagy szociális problémáik; egészségügyi kondícióik tartós és/vagy állandósult romlása; egyéb zavarok és hátrányok.



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

Ezek alapján tartoznak a célcsoportba a fogyatékkal élők is.

A célcsoportok sokszínűsége miatt az életminőség változás mutatói célcsoport specifikusak, pl.: munkához szükséges képességek megszerzése, begyakorlása és fejlődése; közösségbe történő beilleszkedés, szociális normák elsajátítása és fejlődése; kommunikáció fejlődése; egészségmegőrzés stb. A továbbiakban néhány kiemelt célcsoport

szempontjai mentén elemezzük a szociális farmok életminőséget befolyásoló jellemzőit. A legrészletesebb elemzést az értelmi fogyatékkal élő emberek célcsoportjára adjuk, majd néhány további célcsoport esetében röviden tekintjük át a hatásokat. Az értelmi fogyatékkal élő emberekkel kapcsolatos részletes elemzés analóg módon alkalmazható lehet a további célcsoportok esetében is.

A szociális farmon végzett tevékenységek hatása egyes célcsoportok életminőségére

A fogyatékkal élő emberekre gyakorolt hatásokról általában⁴⁰

A szociális farmok és a szociális farmművelés sok rejtett előnyt kínálnak a résztvevőknek és az ügyfeleknek életminőségük javításában. Hine, Peacock és Pretty (2008) az alábbiak szerint összegzi az előnyöket:

- **A rendszeres testedzés jól dokumentáltan hasznos az egészségnek.** A rendszeres, a könnyűtől a közepesig terjedő erősségű edzés javítja a szív működését, csökkentheti a vérnyomást, segít cukorbetegség esetén az inzulin szabályozásában stb.
- Sok érzékelhető és kevésbé érzékelhető előny származik a természettel való közelebbi kapcsolatból. Sok vizsgálat igazolta, hogy **a természetben eltöltött idő segít megnyugodni, és csökkenti a feszültséget.** A friss levegő, a testedzés és a feszültségcsökkentésből származó lelki előnyök összefonódó egészségi előnyei átfogóan javítják a jóllétet.
- **A rendszeres munka rutinjában való részvétel** sokaknak (különösen a hosszú ideje munkanélküli vagy a levertségtől szenvedő embereknek) segíthet rendszert és új értelmet vinni az életükbe.
- **A farmon a munka nagyon kézzelfogható,** és munkánk kedvező eredménye gyakran könnyen látható. Ez a kiteljesedés és a munkával való elégedettség átérzéséhez vezethet.
- **A farmok különféle képességeket igénylő tevékenységek széles körét kínálják.** A fogyatékkal élő embereknek nagyon egyszerű munkát lehet adni, ami idővel bonyolultabb teendők megtanulásához vezethet. Ezáltal az egyének esélyt kapnak arra, hogy fejlődjenek, előrejussanak – s ennek nagyon biztató, megerősítő hatása van.
- **A csoportba tartozás segít jobb társasági és érintkezési készségeket fejleszteni, biztonságos környezetben.** A kis csoportokban végzett munka lehetővé teszi, hogy jobban megismerjük egymást, bátorítja az önbizalom fejlődését.

A szociális farmok sokféle tevékenysége éles ellentétben áll az intézményi elhelyezés során tapasztalt tevékenységekkel. Fontos tényező a szülők és a gazdák képzése az eredmények eléréséhez. A tapasztalatok alapján a periodikus tevékenységeket (lovaglás, gyümölcsszedés) fokozatosan célszerű állandó tevékenységekké fejleszteni, tréning-programok beiktatásával. Vadnal és Kosmelj (2006), illetve Elings és Hassink (2006) elsősorban azt emelik ki, hogy **a szociális farmok „természetes környezetet” jelentenek, így a társadalom és a munka világa részeként észlelik a kliensek – szemben a nagy, bentlakásos intézményekkel, ahol az izoláció és az értéktelenség érzése dominál.** A szociális farmok esetében kiemelik a megfelelő biztonságot és a megfelelő kihívást. Mindkét tényező szükséges ahhoz, hogy az egészségi állapot a megfelelő stimulációnak legyen kitéve. A tevékenységekbe, illetve a közösségbe való bevonódás a tapasztalatok értelmének felfogásához szükséges. A szociális farm mind a biztonság, mind a kihívás, mind a bevonódás tekintetében a megfelelő környezetet jelenti a

⁴⁰ Az alpont szerzője Matthew Hayes és Dr. Rácz József

fogyatékosággal élő emberek számára. A fő tényezők közé tartozik az állatokon és a növényeken kívül a gazda jelenléte és a munkavégzés. Az állatok nagyon vonzóak a kliensek számára. Biztonságot nyújtanak, gondozni lehet őket és egyben kihívást is jelentenek (nagyok és váratlan dolgokat csinálhatnak), könnyen lehet hozzájuk érzelmileg kapcsolódni (esetenként könnyebben, mint az emberekhez) és bizonyos élettani folyamatokat láthatóvá tesznek (azokat jól láthatóan végzik). Az egyes állatfajoknak – ahogy az egyes állatoknak is – más-más karaktere van: az egyikkel szoros érzelmi kapcsolatra léphetnek (pl. a lóval), a másikat mint egy csoport egyik tagját fogják fel és vele kapcsolatban a távolságot szabályozzák (pl. tyúkok).

Értelmi fogyatékosággal élő emberek⁴¹

Az értelmi fogyatékoság az egyes személyeknél rendkívül változatos módon jelenik meg. E *heterogén állapot* közös jellemzője a **kognitív funkciók lassúbb ütemű fejlődése és változó mértékű zavara** a figyelem, emlékezet, gondolkodás területén, amely kihat az ismeretszerzésre, a tanulásra és a kommunikációra, továbbá a személyiségfejlődést, valamint a környezethez való alkalmazkodást is nehezíti.

Az értelmi fogyatékosággal élő személy fejlődésében az érzékelési és a mozgásos hiányosságok már a korai életszakaszban megmutatkoznak, de egyéni fejlődésük követi az általános fejlődés menetét. Tanulásukról elmondható, hogy alacsony transzfer és általánosítási képesség jellemzi őket, tehát **egy helyzetben megtanult tevékenységet nem biztos, hogy másik szituációban önállóan alkalmazni tudnak**. Figyelmük ingadozó és könnyen elterelhető lehet, valamint viszonylag rövid távú.

Mindezek alapján **számukra az a hatásos tanulás, amely „tárgyakkal” való tapasztalatszerzéshez kapcsolódik**, és hangsúlyozni érdemes, hogy figyelmüket és érdeklődésüket a hozzájuk térben és időben közeli, vitális tar-



Fotó: Szimbíózis Alapítvány

⁴¹ Az alpont szerzője Dr. Regényi Enikő Mária

talmú tárgyak és tartalmak keltik fel. A tanulás mindig cselekvéses formában, optimális szemléltetéssel történjen. A feladatok tervezésében, belső elképzelésében az eredmény anticipálásában gyengék, tehát **az egész folyamat során speciális vezetésre szorulnak**, ami nem jelenti az állandó direkt együttes tevékenységet, segítséget. Tanulási dinamikájuk mérsékelt, ennek következtében sajátos tanulási ritmusuk és ütemük van, mely több feladatra szánt időt és hosszabb beiktatott szünetet igényel. Bach vizsgálatai alapján az azonos tevékenység kapcsán az ép értelmű gyermekek egységnyi idejéhez képest a tanulásban akadályozott és az értelmileg akadályozott gyermekek időigényét 1:2:9 arányban írta le. Kiemelendő még, hogy értelmi fogyatékossgal élő személyeknek **folyamatos biztatásra, ösztönzésre, motivációra van szükségük**, hiszen spontán tanulásigényről csak korlátozottan beszélhetünk.

A 2011. évi népszámlálás adatai alapján – noha az önkéntes válaszadás miatt csak tendenciák vázolhatók – **az értelmi fogyatékossgal élő népesség** 65,5%-a, 28.029 fő családban vagy egyedül él, 34,5%, 14.750 fő pedig különböző tartós bentlakást biztosító – jellemzően szociális – intézményekben. A **populációra túlnyomó részt a 'gazdaságilag nem aktív' státusz a jellemző**. A teljes csoport 10,2%-a aktív (foglalkoztatott vagy munkanélküli), 64,8%-a inaktív, 25%-a eltartott. Saját véleményük alapján az aktív korúak a mindennapi élet tevékenységeiben és a munkába állásban akadályozottak a leginkább. Az elemzés azt is kimutatta, hogy a fővároson és a megyeszékhelyeken kívül az inaktív és eltartott személyek létszáma és aránya növekszik. A szociális farmok kérdéskörében érdemes kiemelni, hogy az értelmi fogyatékossgal élő foglalkoztatottak foglalkozási főcsoport szerinti besorolásánál a '*mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások*' a negyedik legtöbb embert tömörítő foglalkozási csoport. (KSH, 2014b, pp. 47-49, 86-88) Ez alapján következtethetünk arra, hogy **a szociális farm, mint kooperatív gazdálkodási forma és mezőgazdasági tevékenységet folytató formáció, jól illeszkedik az értelmi fogyatékossgal élők számára már kialakult foglalkoztatási formákhoz és azokat tudatosan bővíti, gazdagítja**.

Hatos (2008, pp. 288-299) szerint az értelmi fogyatékossgal élő felnőttek világa meglehetősen speciális, sajátos jegyeket hordoz. Hagyományosan jellemző rá:

- a felnőtt szerepek csak esetleges megjelenése,
- a felnőttiség megélésének hiányos volta,
- az örök gyermeki szerepben ragadás,
- a gyermek státuszban tartás a környezet részéről,
- az elmagányosodás,
- a zárt és szeparált világ.

Munka tekintetében az eltartotti és inaktív státusz jellemző, valamint a foglalkoztatás speciális formái (védett munkahelyek, szociális foglalkoztatás) és ritka a nyílt munkaerőpiaci, társadalmi szempontból integrált részvétel.

Lakás és lakhatási formák tekintetében jellemző a szülői házban maradás az örök gyermeki státusz és elmagányosodás veszélyeivel. A különböző intézményi struktúrák és -működés okozta problémák (egyéni megoldások nehezítettsége, magatartási és beilleszkedési gondok,

tanult tehetetlenség, normalizáció⁴² részlegessége) megjelenése és mértéke az intézmény típusától és szellemiségétől függenek. Például a nagy létszámú intézetekben a heti ritmus kialakítása minden lakóra kötelező – szerdán hajmosás –, egyéni igények tekintetbe vétele és kielégítése nehezített. A lakó-gondozó arány eredményeként az egyéni képességeknek megfelelő tevékenykedés nehezen megoldható – pl. ha A-nak 25 perc kell, hogy bekösse a cipőjét, de csak 30 perc van a napirendben a teljes öltözködésre akkor kialakul a tanult tehetetlenség – már meg sem kíséri a cipő bekötését és mindenki elkönnyveli magában, hogy nem is képes rá. Ezeket a problémákat tudja kiküszöbölni a kisebb létszámú, kevesebb gondozói jelenléttel működő, személyre szabott lakhatási forma (támogatott lakhatás, lakóotthonok).

Társas kapcsolatok, párkapcsolatok tekintetében Bánfalvy „Életmód 95” kutatása kimutatta, hogy az értelmi fogyatékossgal élő népesség negyedének, felének van lehetősége közösségi életre, van baráti köre. Gayerné-Hatos-Krausz vizsgálatai alapján a barátságok rendszertelenek, felületesek. Inkább a munkahelyről, napközi otthonokból erednek. Arról pedig nincs igazán adat, hogy nem akadályozott kortársaikkal hogyan tudnak kapcsolatot kialakítani, tartatni. Ismert azonban egy-egy barátság idősebb emberek és értelmi fogyatékossgal élő felnőtt között. Az is biztossággal kijelenthető, hogy a lakóforma normalizálása (lakóotthonok, támogatott lakhatás kialakítása) segíti a szociális fejlődést, a kapcsolatok alakulását, hiszen ahhoz, hogy az értelmi fogyatékossgal élő felnőtt szociális környezetében kiegyensúlyozottan és zavartalanul tudjon megjelenni és élni, szüksége van arra, hogy megtapasztalja és begyakorolja szociális szerepeit.

Hatos (2008, p. 282) az alábbiakban foglalja össze a **sikeres felnőtt élet** feltételeit:

- biztos megélhetés,
- lehetőség a továbbfejlődésre, önképzésre,
- személyes autonómia és függetlenség,
- társadalmi kapcsolatok, részvétel gyakorlata,
- folyamatos közreműködés a család és a közösség életében.

A szociális farm mindezek biztosítására alkalmas, hiszen az ott végzett értékteremtő, termelő tevékenység alapján jövedelemforrás. A ciklikusan változó, de állandó feladatok és a mindennapokban előforduló váratlan helyzetek alapján folyamatos probléma felismerési és -megoldási, illetve tanulási lehetőség. A csoportban végzett munka pedig megköveteli az autonóm, de alkalmazkodni képes viselkedést, továbbá részvételi lehetőséget biztosít a közösségi életben, kölcsönös felelősségvállalásban való részvételre.

⁴² Bengt Nirje normalizációs elvének lényege, hogy az értelmileg akadályozott emberek életkörülményeit és lehetőségeit lehetőleg a legnagyobb mértékben kellene hozzáilleszteni a többi ember életstílusához a következő területeken: normális napi ritmus, normális heti ritmus, normális éves ritmus, normális tapasztalatok az egyes életszakaszokról, normális tisztelet, normális életszínvonal, normális környezeti feltételek. Az elvet részletesebben a *Függelékben* mutatjuk be.

A szociális farmok rendszerén belül az egyes típusok eltérő hangsúllyal és tevékenységi fókusszal működ(het)nek, így hatásaik is eltérőek.

A *rehabilitációs farmon* a tevékenységek terápiás jellege dominál, alapvető cél a bevont személy rehabilitációjának kivitelezése, támogatása.

A periodikusan ismétlődő tevékenységek (például almozás minden reggel; palántázás, vetés az évszaknak megfelelően) segítik az idő fogalmának kialakítását, megszilárdítását és az időbeli tájékozódást.



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

A mezőgazdasági környezet intenzíven ingerli a szenzoros működést (illatok, szagok, hangok stb.), ezzel megtámogatva többek között a térbeli tájékozódási képességet (pl.: arra keresem a tejházat, ahonnan a megfelelő illatot érzem), a probléma felismerést (állatok hangja – milyen, ha bajuk van? ekkor mit kell tenni?) stb.

Az állatok és a növények figyelemfelkeltőek, vonzóak, érzelmi kapcsolódást tesznek lehetővé, biztosítják a kompetencia-érzést, hiszen gondozni, ellátni kell őket. Emellett az eltérő karakterek, jegyek felismerésének, megkülönböztetésének tanulási folyamatát is lehetővé teszik (például négylábú-kétlábú, kisebb-nagyobb stb.).

A kooperatív munkavégzés (közösén végzett, de egyénileg differenciált feladatok, tevékenységek) segíti a tanulási folyamatokat, csökkenti a jellemző tanulási nehézségeket. Továbbá a konkrétumokhoz és cselekvéshez kötött információk és tanulás megfelelnek az értelmi fogyatékkal élő csoport tanulási jellemzőinek (vö. a fent a tanulási jellemzőikről írtak, valamint Hatos, pp. 100-116).

Ezen kívül a csoport kapcsolatot jelent és feltételez a tagok között. A közös cél érdekében együttműködés, segítség, ugyanakkor folyamatos alkalmazkodás is történik, valamint előfordul(hat)nak esetenként „ütközések” a tagok között, amely által az önismeret, az önérvényesítés, a probléma felismerés és -megoldás képességei is fejlődnek.

A *gondoskodó farmon* – mindamelllett, hogy a hasonló tevékenységekből fakadóan a rehabilitáció és a kompetenciafejlesztés is jelen van – az értékteremtő munkára való felkészítés és „nevelés”, illetve az önálló életvitel elérésének támogatása, lehetőségének biztosítása áll a középpontban. Itt tapasztalhatják meg jól kontúrozottan az értelmi fogyatékkal élő em-

berek, hogy hasznos és értelmes munkát végeznek, így ők is hasznosak, értékesek, önbecsülésük és önbecsülésük nő. Itt tanul(hat)ják meg, hogy mekkora állóképességet igényel a folyamatos munka, mik a társadalmilag elvárt viselkedési szabályok egy munkahelyen, de mindezt baráti közegben tehetik.

A **társadalmi farm** a társadalmi integrációt és inklúziót elősegítő társadalmi szemléletformálás helye és eszköze. Találkozási pontot kínál az értelmi fogyatékkal élők és más társadalmi csoportok között. Ezzel lehetővé válik közös tevékenységeken, közös, de jól differenciált feladatokon, megosztott felelősségen keresztül az eltérő képességek, az alternatív kommunikáció, a sokszínű másság megtapasztalása, elfogadása és a pozitív attitűd kialakítása.

A **szociális farm mindhárom modellje** alternatív tanulási módot kínál a bevont személyeknek, célcsoportnak és gazdáknak egyaránt. Nyugodt, természetes és zöld környezetben biztosít lehetőséget az értékteremtésre, hagyományok és tradicionális értékek megőrzésére (például népi bölcsességeink, mint kultúránk részeinek átadása; termés feldolgozása során családi és közösségi szokások felelevenítése, receptek megosztása stb.) Az

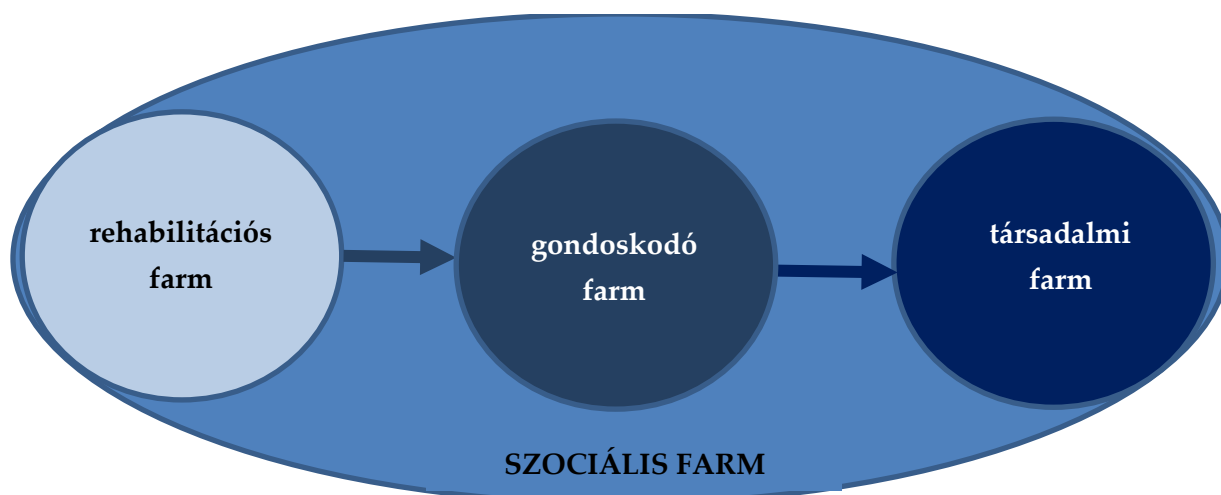


Fotó: Szimbiózis Alapítvány

elvégzett munka során kialakul az emberekben a 'képes vagyok'-érzése és az értékesség – hiszen értéket teremtek – tudata. Ezzel párhuzamosan nagyfokú egészségtudatosság alakul ki, továbbá a bizalmi kapcsolatok kialakulásával kinyílik a világ, szűnik az izoláltság.

Mindezek alapján az értelmi fogyatékkal élő célcsoport számára a szociális farm három típusa nem csak átmenetet képezhet egymás között, hanem egymásra épülő lépcsősorként is értelmezhető. A rehabilitációs farmon töltött időszakban az adott személy egyéni képességeit, kommunikációs lehetőségeit fejlesztik, ezt követően a gondoskodó farmon a munkavégzésre, termelő tevékenységre helyeződik a hangsúly, végül a társadalmi farmon már a fogyatékkal élő személy lép elő „tanárrá”, attitűd formáló munkatárssá. (Mindez feltételezi, hogy mindhárom farmtípusnak van olyan speciális tudással és gyakorlattal rendelkező csapata, szakembere, akik igény és szükség szerint az értelmi fogyatékkal élő embert tudatosan kísérik, támogatni tudják aktuális feladataiban, tevékenységeiben. Ennek részletes kifejtése azonban meghaladja jelen munka kereteit.)

6. ábra. A szociális farm típusai



A személyes és szűkebb, illetve tágabb környezeti/társadalmi hatások vázolásához újabb lehetőséget nyújt Nagy József személyiség modellje:

7. ábra. A személyiség operációs rendszerének kulcskompetenciái (Nagy József, idézi Komenczi, 2014)



Ebben a modellben, az ábrán követhető módon Nagy József három alapvető kompetenciát különböztet meg:

- a személyiség fennmaradásáért felelős perszonális – vagy személyes – kompetenciát,
 - a társas kapcsolatokért felelős szociális kompetenciát
 - az ezek működéséhez szükséges információfeldolgozást végző kognitív kompetenciát.
- (Komenczi, 2014)

A speciális-, vagy szakmai kompetenciát a munkához, hivatás gyakorlásához szükséges sajátos motívum és tudáselemek alkotják. Például földművelés esetében mindaz a tudás és szakszókincs, amelyet a talaj termőképességére és ennek alakítására alkalmaz(hat)nak.

A hatások előzőekben kifejtett elemzése és az ábra összevetése alapján a szociális farmok értelmi fogyatékossgal élők esetében a teljes személyiségre hatnak. A farmon végzett tevékenységek, az ott szerzett tapasztalatok és kapcsolatok által fejlődik személyes-, speciális- és szociális kompetenciájuk a kognitív kompetencia bázisán.

Személyes kompetencia területén kiemelendő az önbizalom növekedése és az 'értékes vagyok' tudat kialakulása, megerősödése, valamint az önkiszolgálási tevékenységek speciális és elvárt formáinak begyakorlása (például munkaruha, védőfelszerelés használata). Továbbá erősödik és differenciálódik az önszabályozás képessége (például erőszabályozás tekintetében: gond nélkül meg tud fogni és megtartani egy napos csibét, de egy vödör tápot is). Megtapasztalja, és annak megfelelően viselkedik, hogy mi az az inger erősség, ami nem okoz problémát számára (például gépek zajától nem ijed meg, tartósan is tud mellette dolgozni stb.).

Speciális kompetencia területe bővül a mezőgazdasághoz kapcsolódó eszközök és tevékenységek neveivel, kifejezéseivel, a szükséges feladatok kivitelezési módjával, idejével stb.

A **szociális kompetencia** területén pedig megtanul csoportban, közösségben „működni” és gondolkodni. Megtanulja és gyakorolja saját ötleteinek, kívánságainak megfelelő kifejezését, a konfliktusok felismerését, kezelését stb.

A szűkebb és tágabb társadalmi hatások egy lehetséges csoportosítási szempontja, hogy melyek azok, amelyek a bevont célcsoporttól függenek, illetve melyek azok, amelyek a mezőgazdasági tevékenységből fakadnak. Előbbiek

közül igen lényeges a már említett inkluzív attitűd kialakulásának lehetősége, valamint a társadalmi haszon, amelyet az értelmi fogyatékossgal élő emberek inaktív vagy eltartott státuszának megváltozása jelent. A mezőgazdasági jellegből pedig a föld és az állatok szeretete, az ökológiai gondolkodás és felelősség kialakulása, elterjedése, valamint a hagyományok és a magyar kultúra tradicionális értékeinek újrafelfedezése stb. következ(het)nek.



Fotó: Szimbíózis Alapítvány

Összegezve az életminőséget befolyásoló hatások elemzését elmondható, hogy a szociális farmok mind a jólét, mind pedig a jóllét viszonylatában pozitívan hatnak mind az értelmi fogyatékossgal élő célcsoport, mind a gazdák, mind a társadalom életére.

4. táblázat. Szociális farmok hatásai értelmi fogyatékossgal élőkre – összegzés (Dr. Regényi E.)

	Értelmi fogyatékossgal élők	Gazdák	Társadalom
Jólét	- munka, aktivitás - jövedelem - anyagi háttér	- helyi gazdaság erősítése - kisebb gazdaság is életben tartható	- élhető vidék - ökológiai tudatosság - munkalehetőség miatt inaktív/eltartott státusz megváltozása
Jóllét	- értékes vagyok - hasznos vagyok	- közösség - lehetőséget biztosítok hátrányos helyzetűek számára	- szektorok (pl.: mezőgazdaság, foglalkozási rehabilitáció, oktatás stb.) integrációja - inklúzió elősegítése

Pszichiátriai betegséggel élők⁴³

A munkavégzés alatti csoportdinamika előnyösen befolyásolja azt, hogy a résztvevők egymás értékeit és motivációit tekintetbe tudják venni. A feladatok elvégzése elégedettséggel jár. Fontos a környezet a szenzoros működések szempontjából: színek, szagok, tapintás (pl. a földdel végzett munka során). A páciensek kommunikációja javul, gyakorlati készségeket tanulnak meg és gyakorolják a csapatmunkát, így önbizalmuk és koncentrációs készségeik is javulnak.

Alzheimer betegséggel élők⁴⁴

Csökkennek a diszruptív viselkedések és javulnak az alvási panaszok. Az intézményekben kezelt betegekhez képest kevesebb erőszakos cselekményt figyeltek meg. A társas kohézió és a csoportos hatások miatt javul a kliensek megjelenése és higiéniája, a kommunikáció javulásával csökken az elszigeteltségük. A zöld környezet és a munkavégzés érzékszervi stimulációt jelent, így a hangulat javulhat és a memória javításán keresztül a demenciálódási folyamat lassulhat.

⁴³ Az alpont szerzője Dr. Rácz József

⁴⁴ Az alpont szerzője Dr. Rácz József

Börtönviseltek, szabadulók⁴⁵

Elsősorban a különböző készségek fejlődését tapasztalták náluk: szociális készségek, problémamegoldás, döntéshozás, felelősség. Kevésbé ellenállókká és erőszakosakká váltak, sikereket tapasztaltak meg, amelyek önértékelésüket és önbizalmukat növelték. Fiataloknál a szociális farm a későbbi foglalkoztatás előkészítése volt, ami által személyes büszkeségük és önértékelésük is kialakult.

Gyerekek⁴⁶

A mentális problémákkal együtt élő gyerekek alapvető csoportos tevékenységeket tanultak meg, miközben javult a koncentrációjuk és csökkentek a negatív – ellenálló vagy erőszakos – viselkedések. A szociális farm fizikai környezete erőteljes stimulációs hatást fejtett ki szinte minden érzékszervükre, így javította fejlődési esélyeiket.

Kiégettek (*burn-out*)⁴⁷

Esetükben a szociális farm a rehabilitációt segítette elő, akár úgy is, hogy képessé váltak visszatérni eredeti munkakörnyezetükbe. Így resztoratív hatást élhettek át a farmon.

Tanulási nehézséggel élők⁴⁸

A kooperatív munkavégzés és a tanulási folyamatok által csökkennek a tanulási nehézségek. A nagyon is konkrét „tárgyakon” (állatok, növények) végzett munkavégzés során javul a kliensek önértékelése, ami ennél a kliens csoportnál különösen kedvezőtlenül alakul az iskolai időszakban.

Idősek⁴⁹

A fizikai aktivitás elsősorban a szív- és érrendszeri betegségek megelőzésében, illetve az állapot javításában eredményes. Javul az idős személyek tér- és időbeli orientációja, figyelmi képessége; fokozódnak az egymással és a gazdákkal folytatott társas interakcióik. 64-91 éves személyekkel szerzett tapasztalatok szerint fokozódik a társas-társadalmi integrációjuk a többiekkel folytatott interakciók eredményeképpen. A növények növekedése és az állatok fejlődése saját fejlődésük előrejelzéseként szolgálhat (szemben a minden területen tapasztal-

⁴⁵ Dr. Rácz József

⁴⁶ Dr. Rácz József

⁴⁷ Dr. Rácz József

⁴⁸ Dr. Rácz József

⁴⁹ Dr. Rácz József

ható hanyatlással). A növények és állatok gondozása ismét elhozza az életükbe a másokért érzett felelősség érzését, aminek önértékelés növelő hatása is van.

A gyógyító hatásokat bemutató további modellek

Dr. Rácz J. – Horváth J. – Dr. Pataki Gy.

A szociális farm különböző természeti környezetben működhet, és különféle tájakat jelenthet: mindegyik némileg eltérő megközelítést tesz lehetővé. Így **a különböző megközelítések közül kiválaszthatjuk az adott társadalmi csoport számára a leginkább kedvező beavatkozásokat**. A szociális farm olyan átfogó fogalom, amely a társadalmilag sérülékeny (vulnerábilis) csoportok számára a természetben végzett intervenciók sokaságát jelenti. A szociális farm vagy a zöld gondozás kifejezés általában nem a szélesebb közvéleménynek biztosított „természeti” tapasztalatot jelenti, hanem a facilitált, rendszeres és speciális intervenciókat, bizonyos társadalmi csoportok számára (a szolgáltatások célcsoportjai).

Ugyan a **szociális farm** meghatározásaiban lehetnek különbségek, abban ezek mégis megegyeznek, hogy a közös elem bennük a **természettel fenntartott kapcsolat ethosza**; azaz olyan koherens és szándékolt stratégiák alkalmazása, amelyek egészségügyi, szociális vagy oktatási előnnyel járnak a célcsoport számára, a természet használatával. A farmok vagy ezek egyes komponensei vagy akár az egész farm egészségügyi, szociális és oktatási gondozást nyújt, felügyelt, strukturált programok segítségével, amelyek a gazdálkodói tevékenységhez kapcsolódnak. Ilyenek lehetnek, pl. az állatok gondozása, a termés menedzselése, hortikulturális tevékenységek, föld- és erdő fenntartási tevékenységek. Ezek a tevékenységek sokféle célcsoportot célozhatnak, mint azt a korábbiakban bemutattuk.



Fotó: Szimbiozis Alapítvány

A szociális farmokkal kapcsolatos kutatások az utóbbi 10 évben jelentek meg, elsősorban Hollandiából és Norvégiából. A kutatások között kvalitatív és kvantitatív vizsgálatokkal egyaránt találkozunk. Az általánosítható tapasztalatok között szerepelnek a résztvevők megszerzett előnyei a gazdákkal (és a gazdák családtagjaival, illetve a más személyzettel) folytatott kapcsolatokból, a társas közösség tagjának lenni tapasztalatából, a zöld környezetben végzett értelmes munkából és más munka-

tapasztalatokból. A farm inkább informális és nem-gondozói tapasztalatokat jelent, így közelebb áll a mindennapi élethez, mint a klinikai – intézményi – gondozáshoz.

A résztvevők számára a farmok a következő pszichológiai és szociális egészségbeli hatásokkal jártak:

- társas bevonódás (inklúzió),
- társas és munkajellegű készségek fejlesztése,
- *empowerment*,
- társas funkciók javulása,
- megküzdési (*coping*) készségek javulása,
- szociális rehabilitáció,
- kognitív teljesítmény és jóllét,
- pozitív hangulati változások,
- önértékelés javulás,
- a depresszióhoz és a szorongáshoz társuló tünetek csökkenése⁵⁰.

Sempik és munkatársai modellje az egészségről, jóllétről és életminőségről

A modell kiindulópontja az emberrel veleszületett és evolúciós szempontból is jelentős biofília (lásd korábban). A zöld környezetben történik a táplálék előállítása, a növénytermesztés és az állattenyésztés, valamint a táplálék elfogyasztása és az ezekkel járó fizikai tevékenységek. Ezek a nyugalom, a belső béke és a spiritualitás érzését hozzák el a résztvevők számára (felhasználók – kliensek, gazdák, látogatók). Sempik és mtsai (2003) ezeket a tényezőket inkább egy passzív-befogadói folyamatban helyezik el. Az aktív folyamat a hortikultúra. Itt készségfejlesztés történik, foglalkoztatás, rehabilitáció, továbbá az elfogadáson és a szociális inklúzióon keresztül. Mindezek feltételezik a résztvevők egymással folytatott szociális interakcióját és más társas-társadalmi érintkezését. Növekszik az önbecsülés, illetve a közösségi büszkeség is. Az „aktív” és a „passzív” (befogadói) hatások együttes következménye az egészségi állapot, a jóllét és az életminőség javulása. A modell szerint ezek a „végső kimenetek”. A szociális farmok társadalmi hatása (impaktja) csak ezután kalkulálható.

A szociális farmok legfontosabb hatásai Relf modellje alapján

Fizikai hatások: rehabilitáció és pszichomotoros hatások (Relf, 2006). A pszichomotoros hatások már átvezetnek a pszichológiai hatásokhoz, ahol az önértékelés az egyik legfontosabb

⁵⁰ A kutatások a Natural England és a Care farming UK kezdeményezésére születtek, és a következő egyetemek vettek részt benne: Universities of Essex, Leeds, Nottingham, Bournemouth, Worcester, Cardiff Metropolitan University, The Federation of City Farms and Community Gardens, The Bulmer Foundation, Linking Environment and Farming (LEAF), University of Leeds, University of Essex, Wageningen University (The Netherlands). Összefoglalóan lásd: Leck C – Evans N – Upton D (2014)

tényező. A pszichológiai hatások a pszichoszociális hatásokon keresztül vezetnek el a szociális hatásokhoz. A fizikai hatások a rehabilitáción át a kognitív tényezőkre hatnak, melyek befolyásolják a foglalkoztatási tényezőket, amelyek szintén a szociális tényezőkben összegződnek. Így zárul a kör: a fizikai, a pszichológiai, a kognitív és a szociális hatásokon keresztül. E fő hatáscsoportok mindegyike kapcsolatban áll a középponti jelentőségű spiritualitás tényezővel (a kifejezés legtagabb értelmében értve).

A szociális farmok hatása a gazdákra

Hayes, M. – Dr. Rácz J. – Jakubinyi L. – Horváth J. – Dr. Pataki Gy. – Kajner P.

A földművesek napról-napra több kihívással kényyszerülnek szembenézni. A mezőgazdasági termelés iparosítása a gazdákat kiszolgáltatottá tette az alapanyag-termelőknek (vetőmag, műtrágyák, vegyszerek stb.), a hitelezőknek, a felvásárlóknak, a kereskedelmi láncoknak, a támogatási rendszernek és sok más, általuk kontrollálhatatlan gazdasági, politikai tényezőnek. A (pénz)tőkeigényes gazdálkodás a koncentrációt erősíti, lenyomja az árakat, a nagyobb, sokszor multinacionális piaci szereplők pedig visszaélnék erőfölényükkel. Egyre nehezebb a gazdának, különösen a kisebb léptékben termelőknek megmaradni a piacon, mert az átlagos gazdasági méret nő. A kis- és közepes léptékű gazdaságok száma nem csak Magyarországon, de Európában is csökken.

A gazdasági nyomás nem az egyetlen, ami a kisebb farmokra nehezedik. A gazdák átlagos életkora szerte Európában nő – ami az új belépők hiányát jelenti. A farmművelés sok fiatal számára nem vonzó hivatás. A munkanap hosszú, fizikai munkát kell végezni, a megtérülés alacsony, a földművelés tőkeigényes és kockázatos, különösen az időjárás szeszélyeinek való kitettsége miatt, a bevétel nehezen kiszámítható. Ugyanakkor vidéken kevés a megélhetési lehetőség, és magától értetődő, hogy a földművelésnek döntő szerepe van, illetve kellene legyen a vidéken élők létfeltételeinek megteremtésében. A szociális farm szolgáltatás nyújtása új lehetőségként segítheti az alaptevékenység fenntarthatóvá tételét. A farm **bevételeinek diverzifikációja** és a **pénzügyi likviditás** tekintetében is előnyös szociális szolgáltatásokat kínálni a gazdaságban, mivel e konstans bevétel hozzájárulhat a gazdálkodói létformából eredő bizonytalanságok (pl. bevételek szezonális csökkenése) csökkentéséhez.

A szociális farmok hatásainak vizsgálata rámutat arra, hogy a gondozás helye tekintetében a kulcsfontosságú geográfiai fogalom az **áthelyeződés: a gondozás a mezőgazdasági geográfia szempontjából a gazdálkodás szerves részévé válik**. Ez azt jelenti, hogy a gazdálkodás kulturális konstrukciója kiegészül egy olyan, társadalmilag fontos tevékenységgel, ami meghaladja az élelmiszertermelést.

A gazda számára gazdasági és szociális előnyöket egyaránt hordozhatnak a szociális farmok. Vannak, akik elsősorban pénzügyi okokból alakítják át farmjukat, de olyanok is akadnak,

akiket a gazdasági motiváció helyett, sokkal inkább szemléletmódjuk, elkötelezettségük vezérel. **A szociális farmművelés fontosabb, potenciális előnyei a gazdák számára:**

- A gazdák **büszkéek lehetnek a gondozói munkájukra**, ami éles ellentétben áll a gazdálkodás válságával kapcsolatos széleskörű nézetekkel – legalábbis Angliában (Leck, Evans és Upton, 2014).
- Feltehető, hogy a gondozást végző **gazdák motivációja is elmélyültebb**, mint a többieké.
- Az említett szerzők idéznek olyan kutatásokat, amelyek szerint a gazdálkodás, a mezőgazdasági tevékenység környezeti és egészségügyi problémákkal társul: a gazdák stresszes telit életet élnek, kevés kikapcsolódási lehetőséggel, viszont egyre inkább társadalmilag izoláltak. **A szociális farmok azonban a mezőgazdasági tereket virágzó és támogató közösségekké tudják alakítani.**
- A szociális farmműveléssel a gazdák tehát **jobban kötődhetnek a társadalomhoz**. A farm nyitottabbá válik a külvilág iránt azzal, hogy rendszeresen csoportok és egyének érkeznek látogatni vagy dolgozni. A gazdák kevésbé elszigeteltté válnak, és látják, hogy hozzájárulnak mások életének javításához.
- A szociális farm elnevezés egyesíti a „zöld gondoskodás” környezeti élményeit és a „terápia” hatását a felhasználókra (kliensekre) nézve. A „terápiás közösség” megközelítés pedig nemcsak a felhasználók (kliensek) egészsége, hanem **a gazdák egészsége, jólléte és életminősége szempontjából is fontos**, hiszen ez a fogalom minden érintett bevonódását feltételezi.
- A gondoskodó, szabadidős és oktatási szolgáltatások a gazdaságnak **új bevételi forrásokat** kínálhatnak.
- **A gazdák tágabb hálózatok részeivé válnak.** Ennek közvetlen vagy közvetett előnyei lehetnek, segítheti abban, hogy a gazdaságot jobban megismerjék a környéken (marketing), új ismeretforrásokhoz, új pályázati lehetőségekhez férhet hozzá.

Kinsella et al. (2014) szerint a farmerek az alábbi **szociális előnyöket** érzékelik azáltal, hogy megnyitják kapuikat megváltozott képességű embertársaik előtt:

- megfigyelhetik, ahogy a farmsegítők (páciensek) fejlődnek, kinyílnak a farmjukon végzett munka következtében,
- változást hoznak embertársaik életében,
- elősegítik a periférián lévő emberek elfogadását, befogadását,
- érzékenyebbé válnak a megváltozott képességű társaikkal szemben,
- új kapcsolatokat, barátságokat kötnek,
- új képességeket sajátítanak el azáltal, hogy a farmsegítők munkáját koordinálják (kreativitásuk, innovációra nyitottságuk nő),
- munkatempójuk a farmsegítők bevonásával lelassul, így kevesebb stressz éri őket;
- fokozottabban figyelnek a munkavédelmi előírásokra,
- a – gyakran magányosan dolgozó – gazdák számára új élményt jelent a csapatban végzett munka,
- szélesíthetik kapcsolati hálójukat a tágabb közösségükben,
- a gazdák családja is elfogadóbbá válik, mivel nap mint nap interakcióba lépnek a farmsegítőkkel.

Az új lehetőségek mellett természetesen **új feladatokkal és kihívásokkal is szembe kell nézni:**

- Meg kell teremteni a **csoportok fogadásának infrastrukturális feltételeit** (épületek, eszközök, mozgás a farmon stb.), ami tőkeigényes.
- Meg kell szerezni az új tevékenységekhez esetlegesen szükséges **képesítést, engedélyeket, minősítést**.
- A szociális farmokat „szociális farmerek” tudják működtetni. A szociális farmművelésre nem csak infrastruktúrával, új tudással, de **lélekben is fel kell készülni, nyitottabbá kell válnia a gazdáknak**. Nem minden gazda alkalmas alkatilag a rendszeres társasági összefüggésekre, de sok lehetőség van a kapcsolódásra.
- A szociális farmművelés – valami új kialakítása, a résztvevőkkel és segítő szervezetekkel való rendszeres kapcsolattartás **időigényes**.
- **Rövidtávon a szociális farmművelés lehet, hogy nem hoz új jövedelmet a gazdaságnak**. Működő program kialakításához időre, elkötelezettségre és kitartásra van szükség.
- **A gazdák úgy érezhetik, hogy idegenek „tolakodnak be” privát szférájukba**. Alkalmazkodási időszakra lehet szükség ahhoz, hogy az új emberek jelenlétét megszokják. Fontos lehet, hogy világosan elhatárolják a gazdacsalád magánterületeit azoktól a helyektől, ahova szabad a belépés.
- Fontos, hogy a gazdaság és a gazdálkodó család minden tagja örüljön az új szociális program kialakításának, vagy legalább elfogadja azt. **Mielőtt belevágnak, alaposan át kell beszélnie a család tagjainak, a farmot irányítóknak, hogy mi várható**, és pl. ilyen kérdéseket kell feltenniük maguknak:
 - Készen állunk arra, hogy rendszeresen új emberek jöjjenek a farmunkra?
 - Vannak-e olyan, fogyatékossgal vagy sajátos szükségletekkel élő csoportok, akik esetén a gazdaságban dolgozók és/vagy a gazda családja feszélyezve éreznék magát?

A segítő szervezetek szempontjai

Jakubinyi L.

A hátrányos helyzetű csoportokat különböző segítő szervezetek támogatják, illetve speciális szolgáltatásaik által biztosítják ellátásukat. Formai szempontból lehetnek állami, önkormányzati, egyházi, civil szervezetek és (többnyire nonprofit) gazdasági társaságok (pl. nonprofit kft, szociális szövetkezet).⁵¹ A segítség / szolgáltatás típusa szerint tevékenységük lehet szociális, egészségügyi, foglalkoztatási, oktatási, valamint egyéb speciális tevékenység (pl. rehabilitáció, rehabilitáció, különféle terápiák). A segítő szervezeteknek a tevékenységekhez kapcsolódóan rendelkezniük kell a szükséges engedélyekkel.

A *Célcsoportok* alfejezetben bemutatott, gondoskodásra szoruló, illetve hátrányos helyzetű személyek (pl. fogyatékossgal élők, és megváltozott munkaképességű személyek, egészségkárosodottak, hajléktalanok, szenvedélybetegek, börtönviseltek) jelentős része képes értékteremtő munkavégzésre, vagy aktív tevékenységgel jelentős eredmények érhető el rehabilitációjuk során. A vidéken élő hátrányos helyzetű személyeket segítő szervezetek és

⁵¹ A magánszemélyeket most nem soroljuk ide.

ellátásukat végző intézmények számára kézenfekvő megoldás lehetne bevonni célcsoportjukat a környezetük által biztosított lehetőség, azaz a mezőgazdasági tevékenység típusú aktivitásba. **A mai jogi szabályozás azonban ezt nem teszi lehetővé, illetve rendkívüli módon nehezíti.**



Fotó: Szimbíózis Alapítvány

A jelenlegi hazai tapasztalat szerint a célcsoportokkal végzett – számottevőnek nem mondható – **mezőgazdasági típusú tevékenységek elsősorban terápiás jellegűek, melyek működtetése az intézmények költségeit terhelik.** Amennyiben a célcsoport e tevékenységét fejleszteni és fenntarthatóvá (gazdaságilag is számottevő mértékűvé) szeretné tenni, akkor lehetőséget kell biztosítani a megtermelt termékek értékesítésére. A probléma ott kezd

dődik, hogy a termelést végző célcsoporti tagok ebben az esetben – helyzetükből adódóan – nem lesznek a mezőgazdasági termelés jogalanyai mint magánszemélyek. Addig, amíg munka-rehabilitációjuk valósul meg, és szociális vagy egyéb segítségre szorulnak, képességbeli és kompetencia hiányuk miatt nem lesznek őstermelők vagy kistermelők, azonban a közösségi termelési folyamat végén akár önfoglalkoztatóvá is válhatnak. Ugyanez érvényes a jogi személyiségű mezőgazdasági termelésre, azaz nem fognak céget vagy szövetkezetet alapítani, de egyes esetekben a hosszú távú jövőkép akár ez a fajta⁵² is lehet. A *Jogi szabályozás* című fejezetben fogjuk részletesen ismertetni e problémakört és javaslatokat tenni a megoldásra.

A hátrányos helyzetű célcsoport életminőség változása nem megy „egyik napról a másikra”, azaz egy folyamatról beszélhetünk. Ehhez kell a segítő szervezet eszközrendszere, amivel bevonja, felkészíti és motiválja a célcsoport tagjait. De kell hozzá egy olyan, többnyire ingergazdag környezet is, amelyik „értelmes”, valódi pozitív tartalmakat közvetít a célcsoport számára. Ennek **a környezetnek a létrehozásához és működtetéséhez szakértelem szükséges.** Ha ez a környezet egy terápiás kert, egy rehabilitációs majorság, vagy egy kézzelfogható

⁵² A 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló jogszabály bevezetőjében már megjelenik a „termelési közösség” fogalomhasználat. A különféle csoportok speciális szükségleteit ismerve a szociális farm, mint ilyen közösség több megoldási variációt is megjeleníthet.

termékeket és folyamataiban értelmezhető tevékenységet végző farm, akkor az ezeket működtető mezőgazdasági szaktudásra, tapasztalatra van szükség.

A szociális farmok olyan életminőség változást jelentő mezőgazdasági színterek, ahol a hátrányos helyzetű emberek aktívan bevonhatóak az ott folyó tevékenységbe. Az életminőség változás minőségi és mennyiségi szempontjai célcsoport specifikusak: pl. munkatípusú kompetenciák megszerzése, habilitáció és rehabilitáció, abúzusról való leszokás, társadalmi normák elfogadása, közösségbe való beilleszkedés, egészségmegőrzés, stb. *A szociális farm fogalma és típusai* alfejezetben a szociális szolgáltatás jellege felől közelítve három altípust különböztettünk meg (rehabilitációs farm, gondoskodó farm, társadalmi farm). Az alábbiakban a működtetés technikai kivitelezése szempontjából különítünk el két lehetőséget:

1. **A szociális farmok kialakításának egyik lehetséges formája, hogy a segítő szervezetek keresnek a környéken működő földműveseket**, akikhez rendszeres (akár napi) jelleggel, aktív tevékenységre „kiviszik” a hátrányos helyzetű célcsoport tagjait. Fontos kiemelni, hogy a földművesek nem ingyen munkaerőt kapnak, hanem ők (a szaktudásuk) és mezőgazdasági eszközrendszerük (gazdaságuk) válik a hátrányos helyzetű célcsoport tagjainak életminőség változási színterévé. Ezért a szolgáltatásért a földművesek számára a segítő szervezetek szolgáltatási díjat fizetnek. Az esetleges speciális tárgyi feltételek kialakításához több EU-s országban a földművesek pályázati úton támogatást kaphatnak, valamint a legtöbb esetben speciális célcsoport orientált gyorstalpaló képzéseken kell részt venniük.

A segítő szervezetek érdekeltsége e megoldás működtetésében az, hogy az általuk ellátottak segítése érdekében nem szükséges mezőgazdasági környezetet létrehozniuk, és annak fenntartásához nem szükséges mezőgazdasági szakembert alkalmazniuk. Ebben a folyamatban a hátrányos helyzetű célcsoport tagjai rendszeres, aktív látogatói a földműveseknek. Speciális eset lehet, amikor a földművesek külső foglalkoztatókká lépnek elő, pl. szociális intézményi foglalkoztatás esetében a hátrányos helyzetű célcsoport tagjait foglalkoztatják. Minden esetben a hátrányos helyzetű célcsoport tagjainak segítéséért a segítő szervezetek a felelősek, az érintettek fejlesztési terveit a földművesekkel közösen egyeztetik.

2. **A segítő szervezetek maguk is létrehozhatnak mezőgazdasági egységeket**, ahol a saját hátrányos helyzetű célcsoport tagjainak bevonása sokkal intenzívebb. Erre számos külföldi jó gyakorlat és több hazai példa is van. Az így kialakuló szociális farmok fenntartható és szakmailag megalapozott működtetéséhez azonban elengedhetetlen lehet a segítő szervezetek által földműves (jogszabályban előírt végzettségű) szakember alkalmazása.

A segítő szervezetek érdekeltsége e folyamat működtetésében az, hogy e megoldással a segítségi folyamat beavatkozásai könnyebben alakíthatóak, a körülmények kontrollja erőteljesebb. Ebben a folyamatban a hátrányos helyzetű célcsoport tagjai közösségi termelőkkel válnak egy belső mezőgazdasági szakember és szakmai csapat irányítása mellett. Az így létrejövő szociális farm termelési bevételeit a segítő szervezetek hasznosítják. Speciális eset az, amikor a hátrányos helyzetű célcsoport tagjai a segítő szervezetek által működtetett szociális farmok munkavállalóivá válnak („akkreditált” és szociális intézményen belüli foglalkoztatás). A terápiás, rehabilitációs és speciális foglalkoztatási környezet kialakításához pályázati források szükségesek (van erre több hazai és EU-s példa is).

Akár „a célcsoport megy a földműveshez”, akár „a célcsoport a segítő szervezet saját gazdaságában tevékenykedik” verziókat tekintjük, az alap intenció a hátrányos helyzetű célcsoport tagjainak életminőség javítása a mezőgazdasági aktivitás által. A szociális farm koncepció nem egy új jogi forma létrehozására irányul, hanem azon jogi eszközrendszerek kialakítására (a meglévő jogszabályok módosítása által⁵³) melyek lehetővé teszik a hátrányos helyzetű személyek mezőgazdasági tevékenységekbe történő bevonódását. A bevonódás mértéke (szemléltől a munkavállalóig) a célcsoport sajátosságaitól függ.

A szociális farmok néhány további gazdasági, társadalmi, környezeti hatása

Horváth J. – Dr. Pataki Gy. – Hayes, M.

A szociális farmok mellett, hogy előnyöket kínálnak a gazdáknak, a klienseknek és a segítő szervezeteknek, a tágabb közösségnek is rengeteg új lehetőséget ígérnek. Működtetésük gazdasági, társadalmi és környezeti előnyöket is jelenthet (O'Connor et al., 2010), aminek haszna nem korlátozódik a gazdaság üzemeltetőjére, hanem szűkebb-tágabb környezetében is érzékelhető, pozitív irányú változást hozhat:



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

- A gazdák új bevételi forrásai, diverzebb bevételi struktúrája, növekvő gazdasági stabilitása végső soron **hozzájárulhat a vidék élhetőségének erősítéséhez**, különösen, ha jövedelmük nagyobb részét a helyi gazdaságban költik el.
- Azzal, hogy a gazdaságban nyilvánosan elérhető teret hozunk létre, **a vidéki táj nyitottabbá válik**; a közösség figyelme újra a földművelés felé fordulhat, csökkenhet a helyi földalap értékesítése külső tulajdonosoknak.
- A **vidéki munkalehetőségek száma nőhet** egyfelől azáltal, hogy a szociális farm működtetésének lehetősége életben tarthat kisebb gazdaságokat (ellensúlyozva a vidék elnéptelenedését); másfelől a gazdának – általában – segítőre van szüksége a kliensek koordinálásához.

⁵³ Lásd a *Jogi szabályozás* fejezetben.

- Ahol a szociális farmok szabadidős és oktatási szolgáltatásokat is kínálnak, ott **a tágabb környezet hasznát húz** a vidéki társadalmi központok (fesztiválok, vásárok, gazdaságlátogatások, tanösvények) fejlődéséből.
- A megváltozott munkaképességűek számára a „valóságos” munkakörnyezetben szerzett gyakorlat **jó referenciát adhat a jövőre nézve a nyílt munkaerőpiacon**.
- Amennyiben a szociális farmok biotermelést vagy egyéb környezetbarát földművelést folytatnak, **csökkenhet a környezet és a természet terhelése**. Ismeretes, hogy a biogazdaságok segítik a biológiai sokféleség megőrzését; alacsonyabb a talaj-, víz- és légszennyezésük, mint a hasonló méretű konvencionális farmoké.

Akadnak próbálkozások a farm-szintű társadalmi hasznok számszerűsítésére is. A pénzügyi befektetések megtérülési vizsgálatából közismert ROI (Return On Investment) mutatónak ma már van egy társadalmi változata, a SROI (Social Return On Investment). Egy brit számítás szerint (Leck, 2013, hivatkozva SoFAB 2014) **a vizsgált szociális farmon befektetett minden egyes fontnak 3,77-szeresét fialta társadalmi haszonban az adott szociális farm a SROI mutató alapján**.



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

Tervezés, működtetés, értékelés

Szociális farmok iránti társadalmi szükséglet meghatározása

Dr. Rácz J.

A szociális farm kezdeményezés indítása előtt (mikro-szinten) a segítő szervezeteknél, szociális intézményeknél, és a szociális farmok mozgásterét meghatározó jogi, szakpolitikai környezet alakításához (makro-szinten) is szükséges az e megoldások iránti helyi / regionális / országos igény meghatározása. Az alábbiakban áttekintjük a szükséglet-meghatározás folyamatát, fontosabb lépéseit, melyek – megfelelő módosításokkal – a mikro- és makro-szintű tervezésben is hasznos segítséget jelenthetnek.

A szükséglet-meghatározás elvégzéséhez **azonosítani kell** azokat a **célokat**, amelyeket a szociális farmok el tudnak érni. **Utána** az egészségügyi szükséglet-meghatározás módszereivel (lásd később: stakeholder és komparatív elemzés, epidemiológiai analízis), valamint a rehabilitáció tágabb, a kompetenciaszintű felmérések mellett a szociális funkcionálást is magában foglaló, a jóllétet és az életminőség javulását is célul kitűző módszereivel **felmérjük a lehetséges célcsoportok igényeit, szükségleteit**. Ezek a célcsoportok részben ellátásban vannak: ekkor az a kérdés, hogy az ellátás során milyen szükségletük nem elégül ki, amit a szociális farmok ki tudnának elégíteni (vagy a jelenleginél jobb minőségben). Más célcsoportok nincsenek ellátásban: ezeket fel kell kutatni, és felmérni, hogy körükben milyen szükségletek vannak, amiket a szociális farmok ki tudnak elégíteni.

A szükséglet-meghatározás során meglevő szociális és egészségügyi, fogyatékosügyi és gyermekvédelmi, illetve a büntetés-végrehajtásból származó kiinduló adatokkal dolgozhatunk. Ezek alapján **becslést tudunk tenni a szóba jöhető populációk (célcsoportok) nagyságára**. Ehhez az ellátásban nem levőkről beszámoló becsléseket is hozzá kell tennünk. A létszám mellett azt is meg kell tudnunk, hogy a célcsoportok milyen szükségletei elégülnek ki (ellátottak) a jelenlegi ellátásokban – és az milyen színvonalon, illetve költségráfordítással történik.

Ezután lehet arra vonatkozóan számításokat végezni, hogy a szociális farmok milyen igényeket elégítenének ki magasabb szinten, mekkora populáció vonatkozásában és milyen erőforrás igényvel.

A szükséglet-meghatározás folyamata

1. **Szakértői munkacsoport felállítása:** résztvevők az adott terület kulcsfontosságú szereplői a célcsoportok ellátása tekintetében: szakemberek, közpolitikai döntéshozók, közösségi – civil – szereplők, illetve csoportok képviselői.

2. **A rendelkezésre álló információk áttekintése:** ehhez az információk mellett tudnunk kell, azok honnan származtak (megbízhatóság, érvényesség), valamint milyen szempontból, milyen elvek szerint fogjuk ezeket áttekinteni. Itt hangsúlyozzuk, hogy a szükséglet-meghatározás célja az ellátások fejlesztése, hatékonyabb működése, és nem pusztán a „tudományos igények” kielégítése!
3. **A „kielégített” igények feltárása:** itt olyan célcsoportokról (illetve azok tagjairól) van szó, akik bekerültek az ellátásba. Ebbe a részbe tartozik a *kezelőrendszer feltérképezése*, valamint a *kliens-profilok* megalkotása. Feltételezhetjük, hogy nem minden szükségletüket elégíti ki az adott ellátás, ezért erre a pontra még visszatérünk.
4. **A szükséglet-hordozó, kielégítetlen szükségletekkel rendelkező populáció feltérképezése** (pl. az ellátórendszeren kívüli szerhasználók).
5. **„Kielégítetlen” igények feltárása:** azoknál a célcsoport tagoknál, akik valamilyen ellátásban részesülnek, de feltehetően egy vagy több szükségletüket az adott ellátási forma nem tudja lefedni: pl. a büntetés végrehajtó intézményekben fogvatartottnál a rehabilitációs szükségletek gyakran lefedetlenek!
6. **Hiányelemzés:** az ellátórendszer hiányainak elemzése a szakértői munkacsoport tagjai segítségével. Akkor járunk el egyszerűbben, ha minél inkább sikerül egy-egy földrajzi területen a célcsoportok meghatározása, majd e csoportok szükségleteinek feltárása az alábbi szempontok szerint csoportosítva:
 - **az általános egészségi állapottal kapcsolatos szükségletek:** egyes betegségek kockázatainak megelőzése és csökkentése (pl. fertőző betegségek); az általános egészségi állapot javítása;
 - **lakhatással kapcsolatos szükségletek:** ideiglenes vagy tartós lakhatási lehetőségek biztosítása, krízis, illetve az ellátás idején, valamint annak befejeztét követően;
 - **szociális szükségletek:** szociális integrációt és inklúziót jelentő programok, diszkrimináció- és akadálymentes programokban való részvétel;
 - **tanulási szükségletek:** tanulási nehézségekkel küzdőknél tanulási készségek fejlesztése, élethosszig tartó tanulásnál ennek feltételeinek biztosítása;



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

- **foglalkoztatási szükségletek:** az alapkészségek fejlesztésétől (általános iskolai követelmények) a specifikus, a munkaerőpiaci elhelyezkedést szolgáló képzetekig, illetve átképzésekig; fontos része e szükségleteknek a munkaerőpiacon elhelyezkedettek esetében azok követése és a beilleszkedésben való segítségük;
- **a bűnelkövetői magatartásokkal kapcsolatos szükségletek:** jogsegélyszolgálat, a büntetésüket töltők kezelési igényei, a felfüggesztett vagy próbára bocsátottak kezelési, vagy más ellátásbeli szükségletei; a büntetés-végrehajtó intézményekből szabadultak speciális reintegrációs szükségletei.

Hiányosságok feltárása (gap analysis) során azonosított szükségletek

A szolgáltatók leírását és a célcsoport jellemzőinek összeállítását követően sor kerülhet a különbségek, eltérések meghatározására. Annak ellenére, hogy esetenként több szolgáltatói típus is jelen van viszonylag széles ellátási spektrum mellett, lehetnek olyan speciális igényekkel rendelkező csoportok, melyeknek nincs kapcsolata az ellátórendszerrel. Ilyen csoportok lehetnek: szerhasználó nők, fiatalok, prostituáltak, szerhasználó szülők gyermekei stb. Ezen kliensek szükségletei jelentősen eltérnek a kliensek többsége szükségleteitől. A kezelési hiányosságok feltárása során indokolt a vizsgált csoportok szükségleteit kategorizálni.

A szükséglet-meghatározás adatforrásai

A szükséglet-meghatározásban három nagy adatforrásból szerezhetünk be adatokat és véleményeket:

Stakeholder-megközelítés (vagy közösségi megközelítés)

Az egészségügy és a szociális ellátások területéről szerzünk be adatokat és szakvéleményeket. Ezek az ismeretek főleg a helyi szakemberektől származnak, ezért jól és részletesen tükrözik a helyi szükségleteket. Igaz, hogy az intézményi érdekektől néha nehezen szétválaszthatók a szükségletek, azonban az ismeretek gazdagsága kárpótolhat bennünket e torzításért, továbbá az, ha ezzel tisztában vagyunk. Esetenként ily módon olyan csoportok szükségleteihez is hozzáférhetünk, amelyeket hagyományos úton nem tudunk elérni (pl. kórházból elbocsátott, súlyos mentális betegek). A megközelítés érzékeny a költség-hatékonyságra. További előnye, hogy érdekelt feleket von be a szükséglet-meghatározás folyamatába.

Összehasonlító, komparatív megközelítés

Egy adott területen elhelyezkedő populáció által igényelt szolgáltatások összehasonlítása egy másik populációéval. Ha semmilyen más információnk nincs, a nagyságrendi különbségek a szolgáltatások számában, vagy a szolgáltatásokat igénybe vevők számában, önmagában „árulkodók” lehetnek.

Epidemiológiai és költség-haszon elemzések

A szükséglet-meghatározás lényege annak megértése, hogy mi a hatékony beavatkozás és kinek szól.

Az epidemiológiai szükséglet-meghatározás kérdései

1. Mi a probléma?
2. Mekkora a probléma (azaz a problémás célcsoport nagysága)?
3. Milyen jelenlegi szolgáltatások vannak?
4. A célcsoportok tagjai milyen szolgáltatásokat szeretnének?
5. Milyen intervenciók lehetségesek – a szociális farm milyen lehetőségeket biztosít?
6. Konzultáció szakemberekkel és stakeholderekkel.
7. Mi az ára a szociális farmoknak?
8. Milyen forrásigényei vannak?
9. Hogyan lehet a szociális farmok implementációját elvégezni?
10. Milyen mérhető/értékelhető eredményekre számíthatunk?

A szociális farmok szolgáltatásai iránti igény meghatározásának részletesebb módszertanát, valamint a hazai igény nagyságrendjére vonatkozó becsléseket a *Függelékben* mutatjuk be.

Szociális farmok tervezése

Hayes, M. – Kajner P.

Gazdálkodási rendszer megválasztása

A szociális farm szolgáltatás indítása előtt, akár gazdálkodóról, akár segítő szervezetről vagy más intézményről van szó, alaposan meg kell tervezni a lépéseket. Az **egyik első fontos lépés, hogy elhatározzuk: milyen célcsoportra fog koncentrálni** a segítő / ismeretátadási szolgáltatás? A célcsoportok típusait a *Szociális farmok a gyógyításban és az ismeretátadásban* című fejezetben mutattuk be.

A gazdálkodási rendszerek különböznek egymástól pl. üzemméretben vagy aszerint, hogy a gazdaságok állatokkal vagy szántóföldi növényekkel, gyümölccsel vagy zöldségekkel foglalkoznak. A szociális farm rendszerint kisebb, változatosabb gazdaságokban alakítható ki legjobban, ahol többféle tevékenység folyik, és ahol a termeléshez sok kézi munka szükséges, a gazdálkodás kevésbé „iparosított”. A biogazdálkodási rendszerek pl. jól kapcsolhatók szociális farmgazdálkodási projektekkel. A biogazdák gyakran újítóak, nyitottak új elképzelésekre és társadalmi kezdeményezésekre, és maga az a tény is, hogy a rendszer a természeti rendszerek köré épül, valószínűvé teszi, hogy a gazdaság közvetlen kapcsolatot kínálhat az élő környezethez. Az organikus gazdaságoknak megvan az az előnyük is, hogy ügyfeleiket kevésbé veszélyezteti a mezőgazdasági vegyszerekkel való érintkezés.

Gazdák és résztvevők (kliensek) – egymás habitusának megfelelő csoportok kialakítása

A sikeres szociális farmgazdálkodás kialakításában lényeges lépés megtalálni a jó „párosítást” a gazda és a résztvevők között. Ha segítő szervezet, szociális intézmény a szociális farm kezdeményezője, akkor a célcsoport igényeinek megfelelő tevékenységet folytató gazdaságot kell találnia vagy olyan szakembert alkalmaznia, aki adott mezőgazdasági, illetve feldolgozási tevékenységhez ért. Eltérő célcsoportok bevonásában hasznosítható pl. az állatgondozás, a kertészet vagy éppen az élelmiszer feldolgozás, illetve ennek különböző munkafázisai. Ha a gazdálkodó alakítana ki szociális farmot, akkor inkább a meglévő tevékenységhez érdemes olyan célcsoportot keresni a segítő szervezeten keresztül, aki adott tevékenységet hasznosítani tudná. Fontos a gazda habitusával összeegyeztethető célcsoport kiválasztása és persze pozitív hozzáállása a sikeres farmszolgáltatás kialakításában.



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

A gondozási szolgáltatások (például állami szociális szolgáltatások) segíthetnek az ügyfelek és a gazdák összehozásában, de a jó párosítás igazán a gyakorlatban alakulhat ki, amint az ügyfelek elkezdenek hosszabb időt tölteni a farmon. A farm látogatásakor minden résztvevő megismerkedhet a többiekkel, és fogalmat alkothat a gazdaságról. Ha egy farm nem felel meg egy résztvevőnek, célszerű másikat keresni.

Egészségügyi és biztonsági kockázat-értékelés, engedélyek

A szociális farmgazdálkodásra való felkészülés nagyon fontos szempontja, hogy világos egészségügyi és biztonsági kockázati elveket alakítsunk ki a farm minden használója számára. Vannak ezen a téren jogi kötelezettségek is, és a gazdaságnak meg kell felelnie a jog által előírt követelményeknek.

- Az egészségügyi és a kockázati nyilatkozat kimunkálása a gazdaság áttekintésével kezdődik, hogy **felmérjük a lehetséges egészségügyi és biztonsági kockázatokat**.
- Amint a kockázatokat és a veszélyeket beazonosítottuk, ki kell alakítani a **kockázatkezelés módjait**.
- A farmnak **egészségi és biztonsági nyilatkozatot** kell készítenie.
- Amikor kockázatnak kitett csoporttal dolgozunk környezetvédelmi, munkaügyi, egészségügyi, élelmiszerbiztonsági vagy más **engedélyek megszerzése**; sőt akár a rendőrségi ellenőrzési is kötelező lehet (utóbbi pl. fogvatartottak foglalkoztatása esetén), mielőtt az ügyfelek bekapcsolódnak a gazdaság életébe.

Egészségügyi és biztonsági szakértők tanácsát lehet kérni, hogy segítsék a gazdákat ezen a folyamaton. Fontos, a fentiekkel kapcsolatos téma a farm biztosítása. Amennyiben felelősségbiztosítást köt a gazda (ami adott esetben kötelező is lehet), ennek fedezetét meg kell teremteni.

Infrastruktúra

A szociális farmgazdálkodás kialakítása bizonyos többletkövetelményeket állíthat a gazdaság infrastruktúrája elé, például mellékhelyiségekre, öltözőkre, étkezőkre vagy beltéri oktatóhelyekre lehet szükség. A gazdaságok infrastruktúrája igen változatos. Nagyon gyakran a létező infrastruktúrát teljesebben kihasználhatjuk a szociális farmgazdálkodási program ki-fejlesztésével, és a létező infrastruktúra gyakran hozzáigazítható az új célokhoz, vagy felújítható azoknak megfelelően. Van, amikor azonban teljesen új beruházásokat igényel a szolgáltatás kialakítása. Egy-egy projekt kezdetén az infrastruktúra igen gyakran alapfokú vagy éppen kezdetleges. Ahogy a szociális farm fejlődik, világossá válik, milyen infrastruktúra-elem hiányzik. Az infrastruktúra fejlesztésére támogatási források is elérhetők lehetnek (lásd a *Támogatási lehetőségek* című fejezetet).

Üzleti terv

A szociális farm profiljának, tevékenységeinek kiválasztása, a kockázatértékelések, a szükséges fejlesztések felmérése után, mindezt rendszerbe foglalva, érdemes üzleti tervet is készíteni. A jó üzleti terv segíthet a fejlesztések megfelelő ütemének, lépcsőinek kiválasztásában, hogy az új szolgáltatások fokozatos kialakítása ne veszélyeztesse a farm fenntartását gazdasági szempontból sem. Az üzleti tervnek választ kell adnia arra, hogy a szociális farmszolgál-

tatás egyes fenntartói (segítő szervezet, szociális intézmény, gazda stb.) milyen erőforrásokat mozgósítanak, és milyen előnyökre tehetünk szert.

A gazdaság arculata

A farm profiljának kialakítása után, a szolgáltatások bemutatásához, marketingjéhez fontos egy hatásos és kifejező arculat kialakítása. A farm arculatának nélkülözhetetlen elemei:

- A gazdaság bemutatása, benne a helyszínnel és az elérhetőségekkel.
- A farm ismertetése, a fő tevékenységekkel, a gazdaság által termesztett növényekkel, tenyésztett állatokkal, a történetével stb.
- A gazdaság tevékenységei. Ezt le lehet bontani a gazdaságban az év egyes részeiben zajló tevékenységekre, amikben mások részt vehetnek – például krumpliasás vagy birkanyírás.
- A gazdaságban zajló munkálatok. Soroljuk fel a gazdaságban zajló egyes munkálatokat, amikbe szociális farmművelési résztvevők bekapcsolódhatnak – például kerítésépítés, építkezés, faültetés.
- Kapcsolat a helyi közösséggel. Kapcsolódások a közösséghez és a lehetséges helyi erőforrások (Kinsella et al., 2014).

A célcsoporttól függően lehet megválasztani, hogy milyen fizikai hordozón mutassuk be az arculati elemeket. Legalább egy honlap elkészítése mindenképp ajánlott, de szórólap és más hordozó (molino, tábla stb.) is kialakítható. A fejlesztés során – ha nagyobb közönséget kíván megszólítani a farm – szükséges lehet marketingterv kidolgozása is, szakértők bevonásával.

Szociális farm működtetése

Hayes, M.

A szociális farmgazdálkodási program sikeres működtetése nagymértékben a **jól megtervezett szokások kialakításán** múlik. Az egyik erőssége a farmművelési munkának, (és gyógyhatásának egyik forrása) a természetes (nappali és éjszakai, heti, havi, évszakos) ritmusoktól való szoros függése. A természet ritmusához közelebbi élet öntudatlanul is segít kapcsolatot teremteni magasabb rendű erőkkel, ami megerősíti a befogadottság és az odatartozás érzetét. A természet ritmusának megértése, a tevékenységek évszakokhoz igazított tervezése a farmgazdálkodás művészetének középpontja.

A résztvevők bevonása a munkába

Új emberek odavonzása a farmhoz és megjelenése a farmon egy folyamat, ami általában a gazdaságban tett első, lehetőség szerint a gondoskodó személyzet vagy a család társaságában tett **látogatással kezdődik**. Több látogatást lehet tenni a gazdaságba, mielőtt a rendszeres program elkezdődik. Ahol e bevezető ismerkedés során teret és időt hagynak a napi időbeosztás áttekintésére, ott ez könnyebbé teszi mindenki életét, és elkerülhetők bizonyos szükségtelen feszültségek (például nem egyeztetett utazások szervezése a farmra).

A **részvételi megállapodások vagy szerződések** segíthetnek tisztázni, mit várnak egymástól a résztvevők, illetve hogy kik, milyen hosszan kapcsolódnak be a gazdaságba, ki, mikor megy szabadságra stb. Képzési terv készítése segíti a figyelem összpontosítását és javítja az élmény minőségét.

Amint a rendszeres szociális farmművelési program elkezdődik, **célszerű bevezető tanfolyamot tartani**, aminek időtartama néhány órától néhány napig terjedhet. E bevezető egyik része a résztvevők megismertetése az „alapszabályokkal”, vagyis azzal, hol szabad mozogniuk, segíteni, hogy kiismerjék magukat a gazdaságban és az épületekben, megtanulják az egészségügyi és a biztonsági tennivalókat és tiltásokat, ismerkedjenek meg a gazdaság személyzetével és az állatokkal.

Rutinok és az ütemezés kialakítása

Napi munkabeosztás kialakítása jól segíti a farm olajozott működtetését. A farmon a legtöbb munka bizonyos rutinná vagy ritmussá hangolódik össze (különösen a háziállatok esetében – etetési idők stb.) A napi rutinok és az egyes emberek szerepeinek tisztázása – egyszerű, írott formában – segít átláthatóbbá és rendezettebbé tenni a napot a gazdaságban.

Kapcsolatok és összeköttetés

„A kapcsolatok létrehozása és fejlesztése a szociális farmgazdálkodási élmény, valamint a szociális farmművelés központi eleme. A szociális farmművelésben résztvevők érkezhetnek ugyanis olyan környezetből is, ahol nagyon kevés baráti, társasági kapcsolatuk lehetett vagy egyenesen rendkívüli magányban éltek.” (Kinsella et al., 2014, p. 70).

Az **új kapcsolatok** létrejöttének elősegítése központi célja a szociális farmművelésnek. A gazdaságban kifejlesztett kapcsolatok mélylé, erőssé és tartóssá válhatnak. A közös, csoportos, testi, szabadban, néha szélsőséges időjárási körülmények kö-

zött végzett munka bajtársiasságot tud létrehozni, és segít összekovácsolni a csoportot. Bizonyos fokú nehézség és hányattatás közös átélése megszilárdítja a csoportot, de ezt az emberek (testi és érzelmi) tűrőképességi határain belül kell tartani.



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

Fontos a kényelmes **pihenőhely** kialakítása, meghatározott pihenőidőekkel, és amikor csak lehet, közös étkezéssel, ami időt teremt a kapcsolatok ápolására napközben.

Mint bármilyen szociális munkánál, itt is gondosan figyelemmel kell kísérni, hogy a **kapcsolat** mindig helyénvaló legyen, és **ne sértse meg az emberek személyes határait**.

Az összes résztvevő megjelenésével zajló, a napi vagy heti munkáról szóló **rendszeres összejövetelek** segítik a világos cél kialakítását, és bevonják az embereket a csoportba. A termelési időszak vagy nagyobb elképzelések megtervezése lehetőleg közös megbeszélés alapján történjen.

A haladás és a fejlődés nyomon követése, figyelése

A személyes fejlődési tervek megalkotása, fejlődési célok kitűzésével és mérföldkövek kijelölésével segítheti a farmon töltött idő célra összpontosítását, irányítását, és átvezeti az embereket a folyamaton. A személyes tervek előkészítése lehet egyszerű – nem is célszerű olyan hivatalosnak lennie, hogy az gátat szabjon a közvetlenségnek. A személyes fejlődési célok kitűzése értékes eszköze annak, hogy a legjobbat hozzuk ki a szociális farmgazdálkodási élményből.

Termelési és társadalmi vállalkozás

Itt nincs mód arra, hogy belemenjünk a *társadalmi vállalkozás* mint vállalkozás-működtetési felfogás részleteibe, de ennek módszerei közül sok igen jól alkalmazható a szociális farmokra is (amik gyakran társadalmi vállalkozási formák is egyben). A vállalkozás és az üzleti tervezés „hármass” (pénzügyi, társadalmi és környezeti célú) megközelítése összhangban áll a szociális farmgazdálkodás céljaival.

Termékmarketing és a szociális gazdálkodás marketingje

A friss vagy feldolgozott termék marketingje mindig alapvető része a farmot működtető vállalkozásnak. A helyi gazdaság számára elérhető előnyök maximálása és társadalmi értékalkotása legjobban **rövid értékesítési láncsal és helyi termékmarketinggel** érhető el. Minél rövidebb és közvetlenebb a kapcsolat a fogyasztó és a gazda között, annál erőteljesebbé válik a marketing hatása.

A közvetlen eladások lehet, hogy több erőfeszítést kívánnak egységnyi eladott termékre vetítve, de a várható megtérülés is jobb lehet. Nem csak arról van szó, hogy a gazdák az értékesítés bevételeiből nagyobb arányt kapnak, de a helyi marketingstratégiák **jobban megalapozhatják a fogyasztók hűségét, szilárd helyi piacot teremtvé**. A szociális farmgazdálkodás résztvevői - képességeiknek megfelelően - bevonhatók a termés piacra juttatásába: csomagolhatják a dobozokat, előkészíthetik a piaci árusítást és árulhatnak a piacon. A helyi marketing

módszereiről itt részletesebben nem szólunk, de érdemes megemlíteni, hogy a szociális farmművelés keretében folytatott kertészkedésben különösen jól alkalmazhatók a rövid ellátási láncok olyan módszerei, mint például a termelői piacok, zöldségdobozok, közösség által támogatott mezőgazdálkodás, helyi boltokba szállítás (Hayes, Heuse és Descombes, 2013).

A szociális farmok tervezéséhez további hasznos információkkal szolgál a Függelék *Építsünk majorságot!* című fejezete.

A szociális farmok hatásának értékelése

Dr. Rácz J.

Áttekintés

A szükséglet-meghatározás menetének bemutatásához hasonlóan az alábbiakban is egy olyan folyamat-vázlatot mutatunk be, mely mind a farmművelést indítani szándékozó segítő szervezetek, szociális intézmények, mind a szakpolitika szintjén alkalmazható lehet a szociális farm vagy a gazdaságok rendszerének működésének monitorozására, értékelésére. Az értékelési folyamat kialakításánál a módszereket a helyzethez alkalmazva kell pontosítani.

5. táblázat. Az intézményi értékelés főbb típusai (Dr. Rácz J.)

Az értékelés típusa	Főbb kérdések (példák)
Ellátási szükségletek feltárása	• Mi jellemi az adott problémát és mennyire gyakori a közösségben? • A jelenlegi ellátók mennyire elégítik ki a veszélyeztetett populációk igényeit?
Folyamatértékelés	• Mi a leírni kívánt program/szolgáltató/rendszer? • Mennyire jellemző az eltervezett és a végrehajtott szolgáltatás összhangja (programhűség)? • A szolgáltatások jó minőségűek? • A programok személyzete hogyan értékeli a szolgáltatás értékét és minőségét? • Mi jellemzi a szolgáltatást igénybe vevő klienseket? • Mely kliensek nem fejezik be az ellátást?
Eredményértékelés	• A kliensek mekkora része fejezi be az ellátást vagy marad tartósan ellátásban? • Javul a kliensek életminősége és jólléte az ellátás eredményeként? • A program miért éri el azt az eredményt, amelyet elér? Itt: az eredmények részletezése a bekerülési szükségletek alapján.

Az értékelés típusa	Főbb kérdések (példák)
Kliens elégedettség	- A kliensek úgy érzik, hogy a kapott szolgáltatás találkozik az igényeikkel? - Mivel elégedettek a legkevésbé? - Miért lépnek ki némelyek az ellátásból? <i>Empowerment</i>
A gazdák elégedettsége Gazdasági értékelés Költség vizsgálat Költség-hatékonyság Költség-hasznosság Költség-haszon vizsgálat	- Javul a gazdák életminősége és mezőgazdasági teljesítménye? - Mennyibe kerül egy kliens ellátása? - Mekkora eredménnyel jár a különböző ellátásokat összehasonlítva az egységnyi ráfordítás? - A relatív költségeket tekintve mekkora életminőség javulással jár egyik és másik szolgáltatás? - Financiális mutatókkal kifejezve a program több haszonnal, mint költséggel jár?

Eredményértékelés

1. A célcsoportok (kliensek) felől

A szociális farmok kliensekre gyakorolt hatásának értékelését **a szociális farmokból** (vagy az annak tekinthető, esetleg más nevet viselő farmokból) **történt mintavételezéssel kezdhetjük**. Ekkor kiválasztunk olyan farmokat, amelyek az országos lefedettséget tükrözik: a geográfiai elhelyezkedés, a farm nagysága, a gondozottak (kliensek) száma és problémáik jellege.

Az erőforrások függvénye szerint történhet **első lépésben kvalitatív vizsgálat: interjúk** készítése a kliensekkel, amelyek a szociális farm hatásait veszik végig, összehasonlítva – ha van ilyen – a kliensek más, intézményes tapasztalataival. Kiemelt terület a jóllét és az életminőség, a készségek fejlődése, a gazdákkal kialakult kapcsolat.

Egy következő lépésben, akkor, ha elég sok farmról és legalább 100 kliensről van szó, **kérdőíves vizsgálatot végezhetünk**. A kérdőíves vizsgálat az életminőség, a jóllét, a stresszkezelés, a problémamegoldás és a célcsoportok speciális problémáival kapcsolatos javulásra kérdez rá. Célszerű kontrollcsoportként intézményben élő vagy ellátásban nem részesülő személyeket használni, akiknél ugyanezeket a kérdőíveket vesszük fel. A két csoport összehasonlítása információt ad a szociális farmok hatásáról és egyben kijelöli a szociális farmok „indikációs” területeit az egyes célcsoportok tekintetében.

2. A gazdák oldaláról

Az előzőhöz hasonló mintavétel után **(farmok – gazdák között) kerül sor a kvalitatív kutatásra, az interjúk felvételére.** Az interjúk középponti témája az, hogyan változtatta meg a gazdák életét a szociális farm kialakítása, illetve az ott végzett munka. Hogyan alakult a kapcsolatuk – most már mint gondozók – a lakóhelyükkel, a mezőgazdasági tevékenységgel? Hogyan alakult a kapcsolatuk a kliensekkel (illetve azok családtagjaival)? Rendelkeznek-e gondozói „identitással”, azaz büszkék-e gondozói tevékenységükre? Jelent-e ez a munka megtartó erőt a vidéki gazdálkodással összefüggésben?

Megfelelő számú gazda esetén kérdőíves vizsgálatot lehet végezni: itt kész pszichológiai kérdőívek nem állnak rendelkezésre (kivéve néhány általánosabb, a jóllétre, a stresszel való megküzdésre vonatkozó kérdőívet). Kontroll csoportként nem szociális farmon dolgozó gazdákkal is fel kell venni a kérdőíveket. Az ő megoszlásuknak földrajzi helyzet, életkor, nem, iskolai végzettség, a farm nagysága szerint egyezőnek kell lennie a szociális farmon dolgozókkal (illesztett minta).



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

3. A gazdálkodás oldaláról

A tágabb közgazdasági-társadalmi hatások (impakt) érdekében költség-hatékonysági elemzéseket lehet végezni egy-egy kliens ellátásával kapcsolatban, illetve a szociális farm gazdálkodásának egésze tekintetében. Itt is fontos a megfelelő összevetés (kontroll csoporttal): nem szociális farmon élő kliensek ellátási költségeivel, illetve nem szociális farmok gazdálkodásával.

Nemzetközi tapasztalatok

E fejezetben három különböző ország (Nagy-Britannia, Norvégia, Hollandia) szociális farm mozgalmának kibontakozását tárjuk fel. Mindegyik történet más szemszögből hangsúlyos, tanulságaikból meríthetünk a magyarországi kezdeményezés fejlesztéséhez. Végül a nemzetközi színtér egészéről adunk egy rövid áttekintést.

Nagy-Britannia

Horváth J. – Dr. Pataki Gy.

Nagy-Britanniában a *care farming* (gondoskodó farmművelés) mozgalom alulról építkezik, mivel az állam egyelőre még nem karolta fel a kezdeményezést. A *care farmok* ügyét a *Care Farming UK* csapata képviseli a szigetországban, amit a szociális farmművelők (*care farmers*) és a kezdeményezéssel szimpatizálók működtetnek kisméretű fizetett stábbal és jóval jelentősebb önkéntes munkával. Tevékenységük alapját **négy stratégiai cél** adja:⁵⁴



Forrás: Care Farming UK honlap (2015)

- **magas színvonalú *care farming* szolgáltatás nyújtás** elősegítése,
- ***care farm* téma köré csoportosuló emberek összekötése** → *care farming* hálózat kiépítése,
- **népszerűsíteni** a *care farm* ügyét,
- **kutatási eredmények, bizonyítékok gyűjtése** a *care farming* tevékenységek hatékonyságáról.

Nagy-Britannia tehát arra ad példát, hogy az állami szereplők bevonása nélkül, hogyan indulhat el a civilek, a gazdák és a szakemberek közös akarásával a *care farming* ügyének elterjesztése.

A *care farming* definíciója, célja⁵⁵

Piaci alapon működő, mezőgazdasági tevékenységet folytató farmok mentális és fizikális jóllétet elősegítő szolgáltatásokat nyújtanak a mezőgazdasági munkába történő bevonással.

⁵⁴ <http://www.carefarminguk.org/about-us>

⁵⁵ Hine et al., 2008

Nagy-Britanniában a *care farming* kifejezés terjedt el, de sokan nem szimpatizálnak e megnevezéssel, mivel szerintük a *care* szó túlságosan magában hordozza a *care home*-ok (ápolási otthonok) „hangulatát”, a kiszolgáltatottságot, a külső segítségtől való függést és az önállótlanyságot; mindazt tehát, ami ellen „láza” e kezdeményezés. (A Care Farming Scotland nevű szervezet elnöksége például a fenti okok miatt megszavazta a névváltoztatást.)⁵⁶



Fotó: Fabio De Paola, The Guardian (2015)

A *care farm*ok célja a **képességtétel** és az **értelmes munka**

összekapcsolása a sérülékeny társadalmi csoportok tagjai számára egy biztonságos, természetes, zöld környezetben.

A *care farming* „módszer” sikerének négy alapvető összetevője az elemzések szerint (1) a természethez való kapcsolódás, (2) a csapatmunka, (3) az értelmes és valós munka, valamint (4) a napi rutin.

A farmon töltött időszak alatt a **farmsegítők** (*farm helpers*, ami a páciensek, kliensek barátságosabb elnevezése) nem érzik, hogy terápiás helyzetben lennének, egyszerűen csak barátkoznak, a társadalom számára is hasznos munkát végeznek, miközben egészséges, tápanyagban gazdag ételeket fogyasztanak.

A *care farming* helyzete a szigetországban – alapadatok, tények⁵⁷

- 2013-ban **180 *care farm*** működött Nagy-Britanniában, elsősorban Angliában;
- a *care farm*ok többsége **növénytermesztéssel és állattartással** egyaránt foglalkozó **kisgazdaság**; átlagos méretük **49 hektár**;
- a *care farm*ok a következő **(cél)csoportoknak** kínálnak szolgáltatásokat: tanulási nehézségekkel küzdők, mentális problémákkal küzdők, autizmussal élők, iskolakerülő és motiválatlan fiatalok, alkohol és drogproblémákkal küzdők – jellemzően nemcsak egy célcsoport felé nyitnak;
- hetente több mint **3000 ember** veszi igénybe a farmok szolgáltatásait;

⁵⁶ 2015 február, „Social farming and crofting” c. workshop, Inverness-ben, Skóciában

⁵⁷ Bragg, 2014 nyomán

- a *care farm*ok **bevételi forrásai**: jótékonyági szervezetek, helyi hatóságok (kliensek után kapott szolgáltatási díj), a kliensek ún. személyes költségvetési kerete (*personal budget*), szociális vagy egészségügyi szolgáltatást ellátó intézmények, adományok;
- klienseket **közvetítő szereplők**: szociális/egészségügyi szolgáltatást nyújtó intézmények, börtönök, fiatal bűnözőkkel foglalkozó szervezetek, magánszemélyek, nonprofit szervezetek, oktatási intézmények;
- a legtöbb *care farm* hetente **4-5 napon** keresztül várja a farmsegítőket, egy „fejlesztő” foglalkozás naponta **5-8 órá**s **elfoglaltságot** jelent a segítők számára;
- **kínált szolgáltatások**: alapképességek, munkaképesség, szociális képességek fejlesztése; néhány farm akkreditált oktatási, gyakorlati programokkal is szolgál;
- a **szolgáltatások díja** személyenként változik, átlagosan **51 font/nap** (az ár ugyanakkor jelentős mértékben függ a farmsegítő képességeitől);
- egy átlagos farm **7 (fizetett) munkavállalóval és 10 önkéntessel** dolgozik együtt; a fizetett alkalmazottak tanári, mezőgazdasági, szociális/egészségügyi vagy kertészeti végzettséggel rendelkeznek.

A *care farm*ok által nyújtott előnyök

A tapasztalatok szerint a *care farming* **win-win (nyertes-nyertes)** szituáció lehet a gazdálkodók, a vidéki közösségek, a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok és a társadalom egésze számára egyaránt.

A szociális farmművelők haszna Howarth (2010) összegzése alapján:

- diverzebb anyagi háttér – pluszbevétel a termékek értékesítéséből származó jövedelem és a támogatások mellé; gazdaságilag életképesebb lehet a farm;
- lehetőséget kapnak egy sikeres *brand* (márka) kiépítéséhez az előállított élelmiszerek köré; hozzáadott értéként kommunikálva a vásárlók felé a termelési folyamatban rejlő szociális értéket; a vevők vélhetően szívesebben vásárolnak olyan termékeket, melyek előállítási folyamata hozzájárult a közösség, a társadalom szociális, egészségügyi szükségleteinek kielégítéséhez, és mindemellett kiváló minőségűek is;
- a gazdák izoláltsága, elmagányosodása csökkenő tendenciát mutat;
- enyhül a mezőgazdasági munkák negatív társadalmi megítélése;
- figyelemmel követik a farmsegítők állapotának javulását; tevékenységükkel jobba teszik más emberek életét;
- elfogadóbbá válnak;
- megoszthatják tudásukat, valamint a földhöz, a növényekhez, az állatokhoz fűződő szenvedélyüket;
- megélhetik, hogy elismerik, megbecsülik munkájukat, sőt példaképpé válhatnak a farmon dolgozó segítők számára;
- nagyobb közönségnek (farmsegítőknek, azok hozzátartozóinak stb.) mutathatják be életük munkájának gyümölcsét, a gazdaságot.

A farmsegítők haszna:

- egészségesebbé, fittebbé válnak;
- hasznos mezőgazdasági tudást, munkatapasztalatot szereznek;



- lehetőségük van kiszakadni a konvencionális intézmények (gondozók, pszichiátriai osztályok, időotthonok stb.) légköréből;
- részt vesznek a társadalom értékteremtő munkafolyamatában, a „ma is hasznos munkát végeztem” jóleső érzésével/gondolatával térnek haza;
- tudást szereznek az asztalukra került ételek eredetéről és az egészséges életmód isméréseiről;
- mentálisan megerősödnek: magabiztosabbá, nyugodtabbá válnak;
- könnyebben megbíznak az emberekben;
- jobbbá válik a közérzetük;
- csökken a fáradtságérzetük;
- enyhül a feszültség, a düh, a zavarodottság, a depresszió intenzitása;
- energikusabbá válnak, aktívabb életet kezdenek élni;
- szociális képességeik is fejlődnek: képesek lehetnek az önálló munkavégzésre;
- napi rutin kialakul;
- felelősségérzetük fokozódik.

A care farming társadalmi hasznai:

- hosszú távon költséghatékonyak bizonyulhat a *care farming* gyakorlata, mivel a segítők életében beálló kedvező változások maradandóak lehetnek, jelentősen csökkentve ezáltal az egészségügyi, szociális vagy gondozást nyújtó szolgáltatásokat ellátó intézményekbe való visszatérés esélyét;
- helyi gazdaságélénkítő hatás: a *care farmok* helyben elérhető élelmiszert állítanak elő; (helyi) szociális, egészségügyi szükségleteket elégítenek ki, valamint vidéki értelmiségiek számára teremtenek munkahelyet;
- a helyi közösség fejlesztése, a helyi társadalmi tőke, a bizalom és a szolidaritás hálójának/köreinek erősítése;
- a szektorok közötti együttműködés elősegítése;
- a társadalmi kirekesztés enyhítése;
- az ember és a természet kölcsönösségének, egymásra utaltságának érzése erősödhet.

Egy brit care farm bemutatása – Jamie farmja (Jamie's farm)⁵⁸

2010-ben, Bath mellett egy alapítvány hozta létre Jamie farmját, ami kizárólag motiválatlan, nehéz családi körülmények között élő fiatalokkal foglalkozik.

A gazdaság egy hagyományos módon, kis volumenben termelő farm, mely elsősorban a helyiek számára értékesít.

A fiatalok jellemzően leromlott, hátrányos helyzetű városrészekben laknak; jelentős részük Jamie farmján szerzi első, vidékkel, földdel, háziállatokkal kapcsolatos élményét. A farmon folyó „**terápiás**” munka elsődleges célja, hogy fokozza a fiatalok önbecsülését, önismeretét, kommunikációs készségét, így javítva a felnőttekhez és kortársaikhoz fűződő kapcsolataikat.

⁵⁸ Ferguson, 2011 nyomán

A gyerekek, tinédzserek egy működő gazdaság mindennapjaiba kapcsolódnak be: gondoskodnak az állatokról, etetik és tisztán tartják őket, kerítéseket építenek, gyümölcsöket szednek stb. E tevékenységeket erdei sétákkal, főzéssel, rajz, zene és dráma foglalkozásokkal, valamint szükség szerint a farm pszichológusával folytatott beszélgetésekkel egészítik ki. A farm olyan biztonságos környezetet jelent a fiatalok



Fotó: Jamie's Farm (2015)

száma, melynek alapját a kölcsönös tisztelet és bizalom adja. Megismerhetnek egy pozitív családi működéshez hasonló modellt, mely rendkívüli átalakulásokat okoz a lelkükben, életükben. A tanárok is örömmel konstatálják a gyerekek viselkedésében végbemenő változásokat.

”

Egy 11 éves fiú így számol be a farmon ért élményeiről:

„Vidéken nem kell a hátam mögé néznem, akár kint is aludhatok a szabad ég alatt. Nem kell attól félnem, hogy kirabolnak, lelőnek. Itt minden olyan nyugis, nem kell semmi miatt idegeskednem, nem érzem a nyomást a vállamon. És jobban is érzem magam, jobban viselkedem. Régebben gondolkodás nélkül mondtam a magamét, ma már más a helyzet: gondolkodom, mielőtt cselekszem.”

Egy 8 éves tanuló így vall:

„A családi és az iskolai életemre is nagy hatással volt ez az élmény. Ma már tudom, hogy keményen kell dolgoznod, ha el akarsz érni valamit az életben.”

”

A Függelék Útibeszámoló *angliai tanulmányútról* című fejezetében további négy szociális farmot mutatunk be: *Pennine Camphill Community*-t, a *Carlshead Care Farm*-ot, a *Larchfield Community*-t és *Botton Village*-et.

Norvégia⁵⁹

Horváth J. – Dr. Pataki Gy.

A norvég kormány, pontosabban a Mezőgazdasági Minisztérium felismerte a *green care* (zöld gondoskodás)⁶⁰ szolgáltatások gazdasági potenciálját, ők játsszák a főszerepet a folyamatok előremozdításában. **Nemzeti stratégiát** dolgoztak ki, katalizálják az érintettek közötti együttműködéseket, nemzetközi kutatásokban vesznek részt.

Norvégia példája a politikai akarat és elkötelezettség szerepére világít rá.

A zöld gondoskodás definíciója, célja

Norvégiában a **zöld gondoskodás** kifejezés egyet jelent a farmokon nyújtott, személyre szabott, minőségbiztosított jólléti szolgáltatásokkal, melyek magukban hordozzák a **fejlődés** és az **életminőség-javítás** lehetőségét.

A **zöld gondoskodás** szolgáltatások **helyszíne** lehet egy gazdaság, egy erdőgazdaság vagy egy kertészet. A fejlesztő tevékenységek minden esetben az adott helyszínen folyó munkákhoz kötődnek.

E szolgáltatások az alábbi **területeken** alkalmazhatók:

- oktatás: gyermek és ifjúsági alapprogramok,
- munka: munkanélküliek visszakapcsolása a munka világába,
- egészségügyi és szociális szolgáltatások,
- integrációs tevékenységek: menekültek, bevándorlók beilleszkedésének elősegítése,
- bűnmegelőzés.

A **zöld gondoskodás** szolgáltatások **szereplői**:

- a szolgáltatásokban **részt vevő** ember,
- a **vásárló**, aki a szolgáltatás megrendeléséért felel,
- a **szolgáltató**, aki a szolgáltatást kínáló gazda.

Norvégiában a *care farm* vagy a *social farm* kifejezések helyett a *green care* (zöld gondoskodás) terjedt el. Az oktatáshoz köthető **zöld gondoskodás** szolgáltatásokat nyújtó farmok neve *Inn på tunet* (Ki az udvarra).

⁵⁹ Norwegian Ministry of Agriculture and Food – Norwegian Ministry of Local Government and Regional Development, 2012

⁶⁰ A norvég, illetve a holland rendszerről szóló, angol nyelvű szakirodalom rendszerint a *green care* – zöld gondoskodás kifejezést használja, így az ezen országok példáját bemutató fejezetekben ezt a kifejezést használjuk a szociális farmművelés helyett.

A norvég zöld gondoskodás modell mögött húzódnó politikai akarat



Fotó: Inn på tunet (2015a)

2011-ben közel **1100** norvég gazdaság kínált fejlődési/gyógyulási lehetőséget különböző fajta nehézségekkel küzdő emberek számára.

A norvég kormány – felismerve a *zöld gondoskodás*ban rejlő lehetőséget – tudatosan felkarolta, katalizálta a farmok ilyen jellegű profilbővítését.

E szisztematikus munka a 90-es évek közepén kezdődött,

mikor az érintett minisztériumok és a Norvég Mezőgazdasági Egyetem közösen útnak indította az **Élő Iskola projektet** (*Living School Project*), amely elsősorban az iskolákkal szomszédos gazdaságokban rejlő pedagógiai potenciált próbálta kihasználni.

A 2000 és 2002 között futó *zöld gondoskodás* országos projekt keretén belül hálózatiépítésbe kezdtek; továbbképzéseket, konferenciákat tartottak az érdeklődők számára; elősegítették a témához kötődő kutatásokat, valamint a minőségbiztosítási rendszer és az együttműködési modellek kialakítását.

2007-ben a **Zöld Gondoskodás Cselekvési Tervben** (*Green Care Action Plan*) hasonló célokat tűztek ki amellet, hogy nagyobb hangsúlyt fektettek a gazdák és az állami szektor (szociális és egészségügyi szektor) közötti kapcsolatok kiépítésére, elmélyítésére.

2010 és 2012 között a Mezőgazdasági Minisztérium és a Regionális Fejlesztési Minisztérium közösen népszerűsítette a *zöld gondoskodás* szolgáltatásokat az ország régióiban, hogy kompetensebbé tegye a helyi döntéshozókat a témában.

Norvég Zöld Gondoskodás Stratégia

2012-ben az imént említett két minisztérium – a *zöld gondoskodás* „mozgalom” képviselői bevonásával – megalkotta a **Nemzeti Zöld Gondoskodás Stratégiát**, melyben a következő célkitűzéseket fogalmazták meg:

- a lehető leghatékonyabb módon kihasználni a gazdaságok **pozitív** – gyógyulást/tanulást/fejlődést elősegítő – **adottságait**,
- **minőségbiztosított** és szociálisan eredményes jóléti szolgáltatások kifejlesztése a farmokon,
- a *zöld gondoskodáshoz* köthető **kutatások** elindítása,
- körülhatárolni a *zöld gondoskodás* „mozgalom” érintettjeinek **feladatkörét**.

A dokumentum részletesen ismerteti a norvég *zöld gondoskodás* modell jellemzőit.

A *zöld gondoskodás* szolgáltatások a következő **célcsoportokat, intézményeket** szólítják meg:

- család- és gyermekvédelem,
- bölcsődék és óvodák,
- általános iskolák, gimnáziumok,
- felnőttképzés,
- mentális betegségekkel küzdők,
- függőségben szenvedők,
- demens betegek.

Norvégiában a *zöld gondoskodás* szolgáltatást kínáló gazdaságok közel 40 százaléka **két csoportra** specializálódik: az iskolás osztályokra és a pszichés problémákkal küzdőkre.

A stratégiában az alábbi **társadalmi hasznokat** tulajdonítják a *zöld gondoskodás* tevékenységeknek:

- növeli a gazdák bevételeit,
- erősíti a helyi közösségek szerepét a társadalom fejlesztésében,
- növeli a helyi közösségek értékteremtő tevékenységeinek számát,
- hozzájárul a helyi gazdaság és a helyi szolgáltatások fejlesztéséhez,
- bővíti a különböző régiók, megyék üzleti lehetőségeinek számát.

Partnerek

A társadalmi hasznok mellett fontos megjegyezni, hogy a *zöld gondoskodás* modell kialakítása **különböző szektorok** (állami, civil, üzleti) párbeszédén, hatékony együttműködésén alapul, mely szintén pozitívumként említhető.

Norvégiában a következő hatóságok, szervezetek, üzleti szereplők fognak össze a *zöld gondoskodás* ügyéért:

- Mezőgazdasági Minisztérium, ami a pénzügyi háttérért és az átfogó irányelvek meghatározásáért felel,
- a megyei bizottságok vezetői, akik a regionális fejlesztési tervek kidolgozását végzik,
- a megyék, melyek a megyei szintű gazdasági fejlesztésekért felelősek,
- a helyi hatóságok, munkaügyi központok, szociális és egészségügyi szolgáltató központok, melyek *zöld gondoskodás* szolgáltatásokat vásárolnak,
- a Norvég Innovációs Hivatal,⁶¹ amely a vidékfejlesztéshez köthető források elosztását bonyolítja,
- a Norvég Mezőgazdasági Minőségbiztosítási Rendszer és Élelmiszer-védjegy Alapítvány⁶² elnevezésű szervezet, amely a szociális farmok minőségbiztosítási rendszerét fejleszt,

⁶¹ Innovasjon Norge – Innovation Norway <http://www.innovasjon norge.no/en/start-page/>

- a norvég Kutatási Tanács és a norvég Mezőgazdasági Hatóság, melyek biztosítják a *zöld gondoskodás* kutatásokhoz szükséges finansziális háttérrel,
- az agár szektor szervezetei, például: Norvég Gazdák Szövetsége, Norvég Kisbirtokosok Szövetsége, akik motiválni próbálják a gazdák ilyen jellegű profilbővítését,
- a *zöld gondoskodás* szolgáltatókat összefogó szervezetek, melyek például azokat a gazdákat népszerűsítik, akik tanyapedagógiával foglalkoznak.

Tudásanyag bővítése és terjesztése

Norvégiában a *zöld gondoskodás* kezdeményezés tudományos megalapozását kiemelt feladatként kezelik. A **kutatás**, a *zöld gondoskodással* kapcsolatos tudás felhalmozása hozzájárul ahhoz, hogy az érintettek kompetensebbé váljanak a témában, továbbá megfelelő mennyiségű és minőségű kutatási eredmény felmutatásával fokozható a *zöld gondoskodás* tevékenységek elfogadottsága a szélesebb értelemben vett szakmabeliek körében.

Számos intézmény és egyetem vizsgálódott e területen:

- 2003 és 2006 között a Norvég Élettudományi Egyetem⁶³ két kutatási projektjében is vizsgálta a *zöld gondoskodás* szolgáltatások mentális problémákkal küzdőkre gyakorolt hatását,
- 2010 és 2013 között az Oslo-i Egyetem norvég és holland egyetemekkel, valamint állami intézményekkel összefogva kutatta a tartós munkanélküliek *zöld gondoskodás* tevékenységekbe való bevonásának hatékonyságát.

Az elmúlt évek kutatásai **kedvező eredményekkel** zárultak. A *zöld gondoskodás* szolgáltatásokat igénybevevő embereknek fokozódott az önbecsülése, az önmagukba vetett hite és a problémamegoldó képessége, valamint könnyedebben kommunikáltak, alakítottak ki kapcsolatokat embertársaikkal, ezzel párhuzamosan pedig csökkent a kilátástalanság érzése és a szorongás mértéke.

A farmsegítők (résztevők) szerint a *zöld gondoskodás* tevékenységek legnagyobb előnye, hogy **munkatársként**, kollégaként és nem páciensként (beteg emberként) kezelik őket a „terápiás folyamat” során.

Sokatmondó eredmény, hogy a kutatások során megkérdezett orvosok, pszichológusok nem rendelkeznek kielégítő mennyiségű információval a *zöld gondoskodás* kezdeményezésekről. Jó hír viszont, hogy nyitottnak bizonyulnak az újfajta kezelési módok terén, mivel változatosabb és **személyre szabottá** kívánják tenni a pácienseik számára felkínált terápiás szolgáltatásokat.

⁶² Matmerk – The Norwegian Agricultural Quality System and Food Branding Foundation
<http://www.matmerk.no/no>

⁶³ Norges miljø- og biovitenskapelige universitet – Norwegian University of Life Sciences
<https://www.nmbu.no/>



Az elimert zöld gondoskodás
farmok logója Norvégiában

Forrás: Fylkesmannen i Oslo og Akershus (2015)

Az elmúlt években számos *zöld gondoskodás* tevékenységre fókuszáló **képzés** indult azon gazdák részére, akik ilyen jellegű szolgáltatást kívánnak nyújtani farmjukon. Ezek többségét a megyei előjárók és a megyei gazda szövetségek fejlesztették ki és tartották meg. Miután életbe lépett a *zöld gondoskodás* szolgáltatásokra vonatkozó minőségbiztosítási rendszer (*Agricultural Quality System no. 11: Green care*), a norvég gazdák Egészség és Biztonság (*Health and Safety*) kérdésekre specializálódott egyesülete olyan képzéseket szervezett a szolgáltatók

és a vásárlók számára, melyek bemutatták e rendszer támasztotta követeléseket.

Minőségbiztosítás és minősítés

A 2010-ben bevezetett **minőségbiztosítási rendszer** kidolgozásába a gazdák, a hatóságok és a biztosító vállalatok is bekapcsolódtak. E folyamatnál is érezhető volt a különböző szektorok közötti hatékony együttműködés szükségessége.

2012-ben egy **minősítő/jóváhagyó rendszert** hoztak létre azoknak a gazdáknak a részére, akik *zöld gondoskodás* szolgáltatásokat kívánnak nyújtani a jövőben. A *zöld gondoskodás* tevékenységek kialakításakor a célcsoport igényeire, az adott szakma elveire, elvárásaira és a minőségbiztosítási rendszer alapjaira szükséges támaszkodni.

A folyamatok dokumentálása és a szolgáltatás minőségének állandó ellenőrzése kulcsfontosságú feladat a szolgáltató számára.

Ahhoz, hogy egy gazdálkodó *zöld gondoskodás* farmerre váljon, a Norvég Mezőgazdasági Minőségbiztosítási Rendszer és Élelmiszer-védjegy Alapítvány által folytatott vizsgálaton kell átesnie, ahol kiderül, hogy szükségesek-e átalakítások, beruházások a *zöld gondoskodás* farm létrehozásához.

Amennyiben a gazda megfelel a követelményeknek, úgy használhatja a *zöld gondoskodás* logót, és megkezdheti a szolgáltatása értékesítését. Ezt követően az intézmény minden évben felülvizsgálja a logóhasználat jogosságát.

Nemzetközi együttműködések

A közös tanulás jegyében Norvégia együttműködik a hasonló jóléti rendszerrel rendelkező Svédországgal és Finnországgal, ahol szintén egyre népszerűbbé válik a *zöld gondoskodás* kezdeményezés. Emellett a Gazdálkodás az Egészségért (*Farming for Health*) elnevezésű gya-

korló zöld gondoskodás szolgáltatókat összefogó közösség és a COST Action 866 európai zöld gondoskodás folyamatokra fókuszáló kutatás tagja is.

Kihívások

A norvég stratégiában megfogalmazott **célkitűzések** (elsősorban „a minőségbiztosított és szociálisan eredményes jóléti szolgáltatások kifejlesztése a farmokon” megnevezésű cél) **megvalósítása a következő pontokon válik nehézkessé:**

- A zöld gondoskodás szolgáltatásoknak **meg kell felelniük a jelenlegi szabályozásnak**, a minőségbiztosítási rendszer támasztotta standardoknak és az adott szakma alapelveinek, ami kihívás elé állítja a zöld gondoskodás szolgáltatókat és a szóban forgó szakma képviselőit is.
- Az állami alapokon nyugvó jóléti ellátási rendszer szereplői vélhetően **szkepticizmus-sal fogadják** a magánvállalkozók (gazdák) szolgáltatóként való megjelenését.
- A zöld gondoskodás tevékenységek **dokumentálásának, értékelésének, minőségellenőrzésének megszervezése**, kivitelezése.
- **További kutatások szükségesek** ahhoz, hogy még pontosabban, még mélyebben fel tudják vázolni a zöld gondoskodás kezdeményezések társadalmi hasznait, így bizonyítva a döntéshozók és az érintettek számára e téma relevanciáját.
- A jóléti szektor számos tudományosan megalapozott, eredményes, az adott szakma berkein belül **elismert szolgáltatást kínál**, melyekhez a zöld gondoskodás szolgáltatásoknak is „fel kell nőniük.” Ezért jogos elvárás a szakmabeliek részéről, hogy még több tudásanyagot, tapasztalatot, bizonyítékot halmozzanak fel az effajta tevékenységek eredményességéről, hatékonyságáról. Az eltérő szakterületek felé a számukra releváns kutatási eredményeket érdemes közvetíteni. Például a pszichológusok számára a zöld gondoskodás tevékenységek mentális, pszichés problémákkal küzdőkre gyakorolt kedvező hatásait szükséges prezentálni.
- **Párbeszédre van szükség** a szolgáltatást igénybevevő, a szolgáltató és a szolgáltatást megvásárló között. A kezdeményezés sikerességéhez kulcsfontosságú, hogy a felek nyitottan forduljanak egymás felé, törekedjenek a másik szükségleteinek megértésére, elfogadására, a közös célok meghatározása és a jó együttműködés érdekében.
- A szolgáltató és a szolgáltatást megvásárló között **hosszú távú kooperációra** lenne szükség a közös tanulás és fejlődés jegyében, de ez sajnos még nem igazán jellemző.

A stratégia céljai a kihívásokból kiindulva az alábbi alcélok mentén érhetőek el:

- **egyszerre csak bizonyos célcsoportoknak** szánt zöld gondoskodás tevékenységek kifejlesztésére összpontosítanak, ami lehetővé teszi, hogy adott területen kielégítő mennyiségű és minőségű eredményt érjenek el a releváns szakemberek bevonásával, így téve le a szakmaközi együttműködés és a bizalom alapjait;
- **párbeszéd és hosszú távú együttműködések** elősegítése a folyamat három szereplője között;
- **az érintettek számára közös platform** teremtése a hatásos tudásátadás, tapasztalatcsere érdekében;
- **a minőségbiztosítás hassa át a folyamatot** → a szolgáltatás és a szolgáltatás helyszíne is feleljen meg a minőségbiztosítási rendszer követeléseinek, ami tükrözi a résztvevők elvárásait, igényeit;

- **szociálisan eredményes szolgáltatások fejlesztése**, amiben a résztvevők szükségleteinek, jóllétének középpontba helyezése és a változás, fejlődés folyamatos nyomon követése, értékelése is beletartozik.

A *Függelék Útibeszámoló norvégiai tanulmányútról* című fejezetében néhány norvégiai szociális farmot mutatunk be: a *Hogganvik farm*-ot, *Vidarasen Landsby*-t, *Solborg Landsby*-t, a *Hegli farm*-ot, illetve szakértőkkel folytatott beszélgetéseinket összegezzük.

Hollandia

Horváth J. – Dr. Pataki Gy.

Hollandiában az egészségügyi/szociális szektor és az agrárszektor egyaránt megértette a *szociális farmművelés* előnyeit, a döntéshozók sem zárkoznak el a témától.

A holland kutatói közösség teljes mellszélességgel a kezdeményezés mellé állt: Hollandiában készülnek a legelőremutatóbb **kutatások** a területen, melyek már nem általános szinten vizsgálódnak. E fejezetben például a *szociális farmok* szereplőiről szóló kvalitatív kutatás tanulságait foglaljuk össze. *Zöld gondoskodás* tekintetében Hollandia tehát az előrehaladott kutatásai-val emelkedik ki az európai országok sorából.

Szociális farmművelés helyzete⁶⁴

Hollandiában a *szociális farmművelés* a mezőgazdasági termelés és a szociális, egészségügyi szolgáltatások kombinációját jelenti. **A farmok száma** évről évre gyorsabban nő: 1998 és 2009 között 75-ről **több mint 1.000-re emelkedett**.

2005-ben összesen 10.000 kliens részesült a *szociális farmokon* nyújtott szolgáltatásokban, ez farmonként átlagosan évi **73.000 euró** bevételt jelentett. A *szociális farmok* jellemzően nappali foglalkoztatóként, támogatott munkahelyként vagy lakóhelyként funkcionálnak a megváltozott munkaképességű emberek számára. Hollandiában a *szociális farmművelés* az alábbi **célcsoportok** számára kínál gyógyulási/fejlődési lehetőséget:

- mentális problémákkal küzdők,
- drog- vagy alkoholfüggőségben szenvedők,
- tanulási nehézségekkel küzdők,
- idős emberek,
- gyerekek,
- motiválatlan, magatartási problémával küzdő fiatalok,
- tartósan munkanélküliek.

⁶⁴ Hassink et al. (2012) nyomán

A nyitott, elkötelezett, embertársai iránt empátiával rendelkező szociális farmművelő (általában hölgy) **értelmes, hasznos munkákkal bízza meg a gazdaság mindennapjaiba bekapcsolódó farmsegítőket** (klienseket), akik számára felüdülést jelent a farm tágassága, a zöld környezet, a foglalkoztatók, intézetek, gondozók zártsága után. Megfigyelések szerint a *szociális farmok* jótékonyan hatnak a farmsegítők mentális, szociális és fizikális jóllétére.

A *szociális farmon* töltött időszak során **fokozódik a farmsegítők önbecsülése, önbizalma, önállósággá, nyugodtabbakká válnak, és könnyedebben alakítanak ki kapcsolatot** társaikkal. Életminőségük és közérzetük javul, miközben egyre inkább a társadalom hasznos tagjaiként tekintenek önmagukra.

A holland *szociális farmművelés* mozgalom evolúcióját vizsgálva megállapítható, hogy kezdetben az organikus, valamilyen ideológia mentén szerveződő gazdaságok váltak *szociális farmokká*, később viszont már a hagyományos farmok is kínáltak ilyen jellegű szolgáltatásokat. Az elmúlt években egyre több korábbi egészségügyi dolgozó hozott létre *szociális farmot*.

A *szociális farmművelők* számára jelentős kihívás a farmokon nyújtott **szolgáltatások finanszírozásának** biztosítása. 1995-től a szociális farmok „terápiás” tevékenységei az AWBZ-ből, a hosszú távú gondozást igénylők számára kialakított egészségügyi biztosítási programból származó pénzzel is megvásárolhatók. 2003-ban a *Personal Budgets of Clients* program széles körök számára vált elérhetővé. Az újítás lényege, hogy a program résztvevői kézhez kapnak egy pénzüsszeget, melyet saját igényeik, szükségleteik szerint költhetnek el. Így vált lehetővé, hogy a kliensek közvetlenül is köthessenek szerződést egy *szociális farmmal*, amennyiben úgy ítélik meg, hogy ilyen jellegű szolgáltatásokra van szükségük.

A holland *szociális farmművelés* szektor számára a következő események jelentettek előrelépést:

- A Mezőgazdasági Gyógyítás Nemzeti Támogató Központja (*National Support Center for Agriculture and Care*) nevű intézet felállítása,
- az adott régió szociális farmművelői szervezetekbe tömörültek,
- az adott régió gazdái és szociális, egészségügyi ellátó központjai szövetségre léptek.

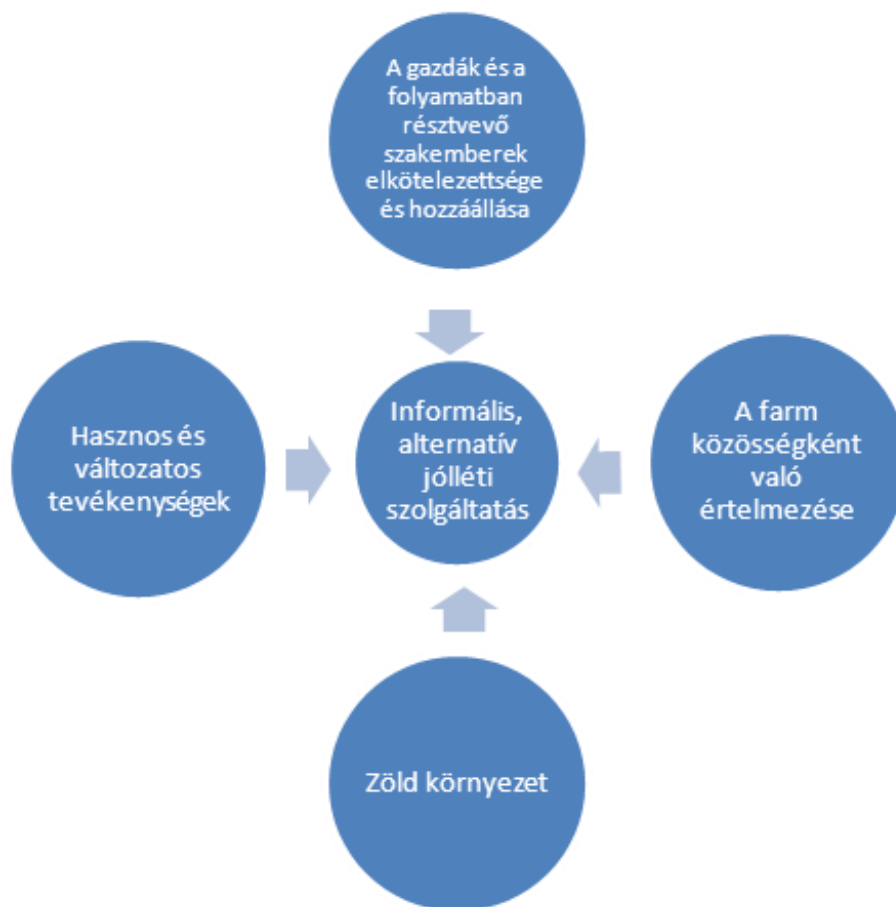
A **Mezőgazdasági Gyógyítás Nemzeti Támogató Központja** nevű szervezetet a Mezőgazdasági Minisztérium és az Egészségügyi Minisztérium hívta életre 1999-ben azzal a céllal, hogy elültesse a *szociális farmművelés* magjait a köztudatban és a döntéshozók fejében egyaránt. Tevékenységei között szerepelt egy minőségbiztosítási rendszer kifejlesztése, egy *szociális farmok*at nyilvántartó adatbázis, egy honlap létrehozása és egy gazdáknak szóló kézikönyv megírása.

A fent említett, előremutató regionális szintű változások életre hívták a szociális farmművelők egy új csoportját: olyan gazdák, akiket egy civil szervezet vagy egy állami intézmény kér fel arra, hogy jólléti szolgáltatásokat nyújtsanak a farmjaikon.

Kutatási eredmények – A szociális farmok kliensekre gyakorolt hatásai⁶⁵

2012-ben a *Wageningen University and Research Centre* kutatást végzett a szociális farmok célcsoportokra gyakorolt hatásaival kapcsolatban. A kliensekkel, gazdákkal és szakemberekkel folytatott interjúk alapján a következő *szociális farm*-értelmezés alakult ki:

8. ábra. A szociális farmok modellje a Wageningen University and Research Centre kutatásában (Elings, 2012)



Motiválatlan és magatartászavaros gyerekek és fiatalok

Ifjúsági szociális farmoknak⁶⁶ nevezzük azokat a gazdaságokat, melyek célcsoportjába a 2 és 18 év közötti gyerekek, fiatalok tartoznak. Egyes *ifjúsági szociális farmok* speciális, iskola utáni programokkal vagy hétvégi foglalkozásokkal várják a fiatalokat. Néhány gazdaság átmeneti

⁶⁵ Elings (2012) nyomán

⁶⁶ *Youth Care Farms*

lakóhelyként is funkcionál azon fiatalok számára, akik „gyógyulásához” elengedhetetlen az otthoni környezetből való kiszakadás.

A fiatalokon a következő kedvező változásokat figyelték meg a *szociális farmon* töltött időszak alatt:

- A kötött nappali munkavégzés, a biztonságos vidéki környezet **kiegyensúlyozottabbá, nyugodtabbá** teszi a fiatalok életét.
- A gazda állandó jelenléte lehetővé teszi, hogy **mély, bizalmi kapcsolata alakuljon ki** a fiatalokkal, egy felnőtt meghallgatja őket, tisztelettel beszél velük, partnerként kezeli őket.
- **A farmer az esetek többségében a fiatalok példaképévé válik**, miközben a folyamat során a gazda családi életébe is bevonódnak, ahol megtapasztalhatják, milyen egy jól funkcionáló család tagjaként létezni.
- **A fiatalok munkavállalónak és nem betegnek**, páciensnek járó bánásmódban részesülnek. Emiatt a gazda és a fiatalok (a farmsegítők) között nem alakul ki alá-fölérendeltségi viszony, kapcsolatukat sokkal inkább az egyenlőség, a partnerség jellemzi.
- A fiatalok **valós, értelmes, felelősségteljes feladatokat kapnak**. A munkavégzés során a farmsegítők felfedezik a magukban rejlő potenciált.
- A fiatalok ottlétük során **természetes módon tanulnak**. Szükségtelen mesterséges, erőltetett helyzeteket teremteni ahhoz, hogy az élet kérdéseivel, nehézségeivel, örömeivel szembesüljenek. A gazdaság a valós élet része.
- **A figyelemzavaros gyerekek számára az állatokkal való munka rendkívül praktikus**, mivel nem könnyen lehet „olvasni” az állatok reakcióit.
- A gyerekek **teret kapnak a kreativitásuk kiélésére** a gazdálkodói munka során.
- A fiatalok **kiszakadhatnak** a megszokott, gyakran problémás környezetükből.



Fotó: Anita Panman, Regjeringen.no (2015)

Mentális problémákkal küzdő emberek és függőségben szenvedők

A *szociális farmokon* dolgozó, mentális problémákkal küzdő és függőségben szenvedő emberek a terápiás jellegű folyamat alábbi tényezőit emelték ki:

- A függőségben szenvedők számára a farmon végzett munka segít abban, hogy **eltereljék a gondolataikat a függőségük tárgyáról**, míg a mentális problémákkal küzdők képesek megfedkezni a tüneteikről.
- A résztvevők többsége hosszú ideje nem élt aktív életet. A *szociális farmokon* folyó intenzív munka nagy előrelépést jelent számukra, a velük dolgozó szakemberek szerint **motiváltabbakká, eltökéltebbekké** válnak.
- Békés, nyugodt, zöld környezetben **könnyedebben adják át magukat a pihenésnek**. Van idejük és terük gondolkodni az életükön.

- A kliensek számára a *szociális farm* egy rendkívül **fontos lépés a gyógyulás felé** vezető úton, mivel közel valós munkakörülmények között készülhetnek a társadalomba való visszatérésre.
- A farmsegítők sorstársaikon kívül a gazdával, a gazda családjával, a gazdaság munkatársaival, a folyamatot támogató szakemberekkel és a farmra látogatókkal is tartják a kapcsolatot, így **gyakorolva az emberekkel való érintkezést**.
- A gazdaság életébe bekapcsolódó kliensek csoportja **egy csapattá kovácsolódik** a közös feladatok kivitelezése közben.
- A **gazdák partnerekként kezelik a farmsegítőket**, kinyitják előttük a farmjuk és az életük kapuját, bizalmat szavaznak nekik. A farmsegítők elfogadva, megbecsülve érzik magukat.

Tanulási nehézségekkel küzdők

A tanulási nehézségekkel küzdő emberek esetében a *szociális farmok* öt fontos jellemzőjét emelik ki:

- a gazda mint **példakép** megjelenése,
- **értékteremtő** munkavégzés,
- **személyre szabott szolgáltatás** nyújtása: a kis csoportok miatt több figyelem jut egy emberre,
- lehetőség a **csapatmunkára**,
- a kliensek **arra koncentrálhatnak, hogy mit tudnak**, és nem arra, hogy mit nem.

Nemzetközi hálózatok

Dávid I.

Az 1990-es évek óta a világban számos hálózatot alakítottak ki, amelyek a megváltozott munkaképességű emberekkel foglalkozó szervezeteket igyekeznek összefogni. Európában különösen fontosnak tűnik, hogy a sokféle megoldási kísérlet eredményeit, az összegyűjtött tapasztalatokat megismerhessék a kontinens minden országában, ennek megfelelően Európán belül több jelentős hálózat is kialakult az elmúlt években.

Az Európai Unió ösztönözte az európai hálózatok kialakulását és növekedését. Az Unió fontos szerepet játszott a támogatott foglalkoztatás előmozdításában a kontinensen, főként a finanszírozási forrásainak megnyitásával az erre irányuló pályázatok kiírásával. Az EU-nak ezen túlmenően is vannak lehetőségei a támogatott foglalkoztatás terjesztésére például az ilyen jellegű szolgáltatások folyamatos monitorozásával, illetve részletes statisztikai adatok gyűjtésével.

Az **Európai Fogyatékoságügyi Szolgáltatók Szövetsége** (*European Association of Service Providers for Persons with Disabilities, EASPD*⁶⁷) alapítói öt partner bevonásával hozták létre a szervezetet, amely több hasonló profilú szervezetet tömörít. Jelenleg több mint 10.000 tagja van a nemzeti ernyőszervezeteken keresztül, akik szolgáltatásokat nyújtanak a fogyatékos-sággal élő emberek számára. A pozitív változások érdekében támogatják az innovációkat a szociális szolgáltatásokban. Az EASPD többek között híreket oszt meg a tagságával, a fogyatékos-üggyel és a hálózat működésével kapcsolatban.

A **VATES Alapítvány**⁶⁸ **alapvetően Finnországban működő** szervezet maga is ernyőszervezet. Olyan hálózatot működtet a hazájában, amely a speciális foglalkoztatási formákat alkalmazó munkaerőpiaci szereplőket fogja össze, illetve lobbizási tevékenységet folytat a rehabilitációs célú foglalkoztatásnak a jogrendszerben és a munkaerőpiacon való hangsúlyosabb megjelenítése érdekében. Az 1993-ban létrehozott szervezetnek 35 tagszervezete van, amelyek közül többen maguk is rendelkeznek helyi szervezetekkel. Tevékenységi körükbe tartozik még az új foglalkoztatási formák kidolgozása, képzések és konzultációk tartása, a kutatás, valamint a projektek menedzsmentje is.

A hálózati működés egyik legnagyobb előnye az, hogy a közös munka során a vélemények, elképzelések és tapasztalatok találkoznak, és ebből minőségileg új eredmények születnek.

A jó gyakorlatok összegyűjtése mellett a legtöbb szervezet internetes tudásbázist is kialakít. Gyakorlati tanácsokat, konkrét válaszokat igyekeznek adni, valamint témába vágó kutatási anyagokat közölnek és kapcsolódnak más, hasonló témájú honlapokhoz is.

A zöld gondoskodás fejlődésének fontosabb jellemzői Nyugat-Európában

Horváth J. – Dr. Pataki Gy. – Jakubinyi L. – Kajner P.

A szociális farmok elterjedtségének, hatásainak kutatására számos nemzetközi kutatás indult az elmúlt években. A vizsgálatok a kezdeményezések növekvő számáról számolnak be összességében.

Németországban a MAIE projekt (*Multifunctional Agriculture in Europe – Social and Organic Impacts on Organic Farms*)⁶⁹ keretében jött létre egy nemzetközi tudásközpont *Transnational Competence Center – International Network Platform and Competence Center for Social Farming* (Transznacionális Kompetenciaközpont – Nemzetközi Hálózati Platform és Kompetencia-

⁶⁷ <http://www.easpd.eu/>

⁶⁸ <http://www.vates.fi/>

⁶⁹ <http://www.maie-project.eu/>

központ a Szociális Farmművelésért) néven. Az európai kezdeményezéseket fejlettségi osztályokba sorolták:

- **Úttörő (*Pioneer*) státus** – Szlovénia, Csehország, Bulgária – ahol elindultak már szociális farm kezdeményezések.
- **Közepesen fejlett (*Moderately developed*) státus** – Franciaország, Portugália, Finnország, Németország – ahol a szociális farmok száma és sokszínűsége fejlődik, felhasználói hálózatok alakulnak, de a politikai és finanszírozási háttér még nem biztosított.
- **Jól fejlett (*Well developed*) státus** – Olaszország, Hollandia – ahol az egészségügyi és szociális szektor felfedezte a szociális farmok terápiás, rehabilitációs és foglalkoztatási előnyeit, a gazdák számára a szolgáltatások nyújtása bevételt jelent, az együttműködési rendszerek fejlettek és vannak elérhető támogatási források egyaránt.
- **Hivatalosan elismert (*Officially recognized*) státus** – Norvégia – ahol a kutatók, az érintettek és az egészségügyi, mezőgazdasági és foglalkoztatási minisztériumok képviselői együttműködnek, valamint a szociális farmok elismertsége és finanszírozása biztosított.

Az Európai Bizottság a szociális mezőgazdaság támogatása érdekében több kezdeményezést is elindított: a **COST Action 866** jelű fellépést a zöld gondozás területén, illetve a **Social Services in Multifunctional Farms (SoFar – Szociális szolgáltatások többfunkciós gazdaságokban)** projektet, az EU 6. kutatási és technológiafejlesztési keretprogramjának finanszírozásával. A harmadik, e körbe tartozó, nagyjelentőségű kezdeményezés az Európai Vidékfejlesztési Hálózat (EVH) keretében, 7 tagállam által folytatott vizsgálat. Utóbbi az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) társfinanszírozásával megvalósított nemzeti és regionális vidékfejlesztési tervekben rejlő lehetőségeket és akadályokat tanulmányozta. Az **Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSzB)** 2012-ben saját kezdeményezésű véleményt fogadott el a témáról (EGSzB, 2012, p.6). A **SoFar** projekt⁷⁰ szerint a vizsgált országokban az alábbi táblázatban látható számú szociális farm működött a kutatás idején.

6. táblázat. Szociális farmok és ügyfelek száma a SoFar kutatás által érintett országokban
(Di Iacovo – Scarpellini, 2014)

	Magán	Intézményi	Egyéb	Összesen	Ügyfelek száma
Belgium (Flandria)	258	38	12	308	2.000
Franciaország					
- komplex inkluzív farmok / kertek			400	400	
- oktató farmok				1.200	
- gyógyító farmok	200		300	500	
Németország					
- gyógyító farmok	12	150		162	
- iskolai farmok			58	58	
Írország	2	92	12	106	2.000

⁷⁰ <http://sofar.unipi.it/>

	Magán	Intézményi	Egyéb	Összesen	Ügyfelek száma
Olaszország					
- gyógyító / inkluzív / szociális farmok / kertek	150	65	450	675	
- börtönök		10			
- pedagógiai farmok					
Hollandia	746	83	10	839	10.000
Szlovénia	4	6	5	15	500

A kutatás alapján Di Iacovo – Scarpellini (2014) a következők szerint összegzi a **szociális farmok erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és a fenyegetéseket (SWOT):**

- **Erősségek**
 - *gyakorlati megoldások és kapcsolatok:* nagy lehetőségek, relatíve olcsó, kis csoportok, szociális dimenzió, családi jelleg, nagy kínálat;
 - *területi dimenzió:* a társadalom és a gazdaság területi szintű integrációja, kiemelt érzékenység és tudatosság, új kapcsolatok, vásárlók érdeklődése, pozitív hatások a tájra;
 - *vállalkozói dimenzió:* innováció és diverzifikáció, fiatalok bevonása a mezőgazdaságba;
 - *a gondoskodás célcsoportjai számára számos előny, támogatás a családoktól.*
- **Gyengeségek**
 - *szabályok és törvények:* jogi keretek kedvezőtlenessége, kevésbé elterjedt és megszilárdult formák, szakadék az elvárások és a lehetőségek között, függőség a támogatásoktól, elismertség és bizonyítottság hiánya, erős heterogenitás;
 - *indulás:* nehézségek az indulásnál; távolságok (fizikai és átvitt értelemben is – nem egyszerű a kultúrák, szakmák közötti integráció, szerepek és kompetenciák keveredése);
 - *helyi adottságok:* sérültekkel, hátrányos helyzetűekkel szembeni előítéletek, közlekedési lehetőségek hiánya.
- **Fenyegetések**
 - *szakpolitikák és intézmények:* bürokrácia, szabványosítás, az eredeti ötletekre támaszkodó rendszerek elvesztése, intézményi változás hiánya, érdeklődés hiánya;
 - *szereplők:* versengés a szereplők között, opportunistá hozzáállás, piacorientált jóléti rendszerek, kórházak vidéken;
 - *gyakorlati megvalósítás:* incidensek lehetősége a napi gyakorlatban.
- **Lehetőségek**
 - *helyi adottságok:* a társadalmi igény és érdeklődés felkeltése, jó hírnév, új belépők a mezőgazdaságban;
 - *szakpolitikák és intézmények:* új jogi keretek, szélesedő elismertség és támogatottság, többfunkciós mezőgazdaság;

- *gyakorlati megvalósítás*: hangsúly áthelyeződése a gyógyító modellről a szociális modellre („polgárok” a „betegek” helyett), közösségi integráció / gondoskodás;
- *hálózatok*: kapcsolatok és hálózatok kiterjesztése;
- *marketing*: javuló hírnév és image.

Az EU Nemzeti Vidéki Hálózatának közös tematikus, szociális gazdálkodásra irányuló kezdeményezését 2009 decemberében indították el. A közös munka célja az volt, hogy azonosítsák és elemezzék a 27 EU tagállam szociális gazdálkodási, illetve „zöld gondoskodás” tevékenységeinek a 2007-2013-as, országos és regionális vidékfejlesztési programokban rejlő lehetőségeit és akadályait. Hét nemzeti vidéki hálózat (Ausztria, Belgium–Flandria, Finnország, Írország, Olaszország, Svédország és az Egyesült Királyság) vett részt a kezdeményezésben és adatokat gyűjtöttek az országukban folyó szociális gazdálkodási tevékenységek aktuális helyzetéről.⁷¹ A részt vevő országok tapasztalatait bemutató esettanulmányokat 2010-ben tették közzé (EC – ENRD, 2010).

A munka eredményeként elkészült az **Európai Vidékfejlesztési Hálózat (EVH) anyaga a szociális gazdálkodásról**. A dokumentum elismeri, hogy „a szociális gazdálkodás az elmúlt évek során egyre több vidéki érdeklődését keltette fel és a szociális gazdálkodási tevékenységek számos példája figyelhető meg a 27 EU tagállamban. Ez az érdeklődés annak köszönhető, hogy az emberek társadalmi, fizikai és mentális jólétének növeléséhez egyre jobban megértik a mezőgazdasági és vidékfejlesztési források lehetséges szerepét. Ugyanakkor a szociális gazdálkodás az alternatív szolgáltatások révén új lehetőséget is kínál a gazdálkodók számára, hogy ezáltal kiszélesítsék és diverzifikálják tevékenységi körüket, valamint többfunkciós szerepet töltsenek be a társadalomban. A mezőgazdasági és társadalmi tevékenységek integrációja újfajta jövedelemforrást nyújthat a gazdálkodók részére és javíthatja a nagyközönség mezőgazdaságról kialakított képét.”⁷²

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSzB) 2012. decemberi, *Szociális mezőgazdaság: „zöld gondozás”, szociális és egészségügyi politikák* című véleménye (EGSzB, 2012) többek között a korábbi kutatások eredményeire támaszkodva fogalmaz meg következtetéseket és ajánlásokat. Megállapítja, hogy a szociális mezőgazdaság európai megjelenési formái közös jellemzőkkel is rendelkeznek, de a megközelítés, a más ágazatokhoz való kapcsolódás és a finanszírozás szempontjából különböznek. Közös jellemzőkként említik, hogy a szociális mezőgazdasági gyakorlatok szorosan kapcsolódnak a hagyományos vidéki gazdasági tevékenységekhez, és mezőgazdasági üzemekben jelennek meg. Számos szociális farm biogazdaság, jellemzőek a nagy munkaerő igényű tevékenységek, erőteljes a többfunkciós

⁷¹ Uo.

⁷² <http://enrd.ec.europa.eu/hu/themes/social-aspects/social-farming>

jelleg, a nyitottság a környező területek iránt, magas a diverzifikáció és a rugalmasság szintje. Az eltéréseket számba véve **három fő megközelítést** azonosítanak:

- **intézményi megközelítés** – ebben meghatározó szerepet kapnak az állami/egészségügyi intézmények (Németország, Franciaország, Írország, Szlovénia);
- **magánjellegű megközelítés** – terápiás farmokon (Hollandia, Belgium flandriai része);
- **vegyes megközelítés** – szociális szövetkezetekre és magánfarmokra alapozva (Olaszország).

A **finanszírozási megoldások** is különbözőek:

- **közprojektek és karitatív tevékenységek**, önkéntes szervezetekre (Olaszország, Franciaország), illetve szociális szövetkezetekre (Franciaország) alapozva;
- **állami források** (egészségügy/ápolás/oktatás), állami struktúrák (Németország, Írország, Szlovénia), mezőgazdasági üzemek (Hollandia) vagy szociális szövetkezetek (Olaszország) számára;
- **vidékfejlesztési források** 2007-2013 között a szociális farmok elindítására és fejlesztésére (Olaszország);
- **méltányos termékek piaci, jellemzően közvetlen értékesítése** (Olaszország).

A **szociális mezőgazdaság négy fő területét** különböztetik meg:

- rehabilitációs és terápiás tevékenységek,
- munkaerőpiaci és társadalmi integráció,
- pedagógiai tevékenységek,
- személyes ápolás.

Az EGSzB véleménye kiemeli, hogy a különbözőségek ellenére is szükség van a szociális mezőgazdaság európai szintű definíciójának elfogadására. A COST Action 866, *Green Care* (Zöld gondozás) című kezdeményezésében foglalt definíció alapján az EGSzB első lépésben **a szociális mezőgazdaságot olyan tevékenységek összességéként határozza meg, amelyek – növényi és állati – mezőgazdasági forrásokat használnak fel vidéki vagy városkörnyéki övezetekben olyan szociális szolgáltatások létrehozására, mint a rehabilitáció, a terápia, a védett munkahelyek, az egész életen át tartó tanulás és a társadalmi integrációhoz hozzájáruló más tevékenységek.**

A bizottsági vélemény rámutat, hogy **sem uniós, sem nemzeti szinten nem létezik szabályozási keret, nincsenek összehangolva a különböző szintű politikák**, illetve az érintett intézmények. Csak néhány állam kivétel ez alól, ahol létezik ágazati szabályozás nemzeti vagy regionális szinten (Franciaország, Olaszország, Hollandia). A szociális farmok száma Európa-szerte nő, de még így sem éri el a számuk az összes mezőgazdasági üzem 1%-át. Az EGSzB szerint **az uniós intézményeknek, a regionális és nemzeti hatóságoknak ösztönözniük és támogatniuk kellene a szociális mezőgazdaságot.** Ennek fő eszközei lennének:

- megfelelő és **előnyös szabályozási keret** létrehozása,
- **statisztikai kutatási programok** indítása a szociális farmok feltérképezésére uniós és tagállami szinten,

- a szociális mezőgazdaság **gyakorlati eredményeit** alátámasztó **interdiszciplináris kutatások** indítása,
- az e tevékenységekben **résztvevők képzése**,
- az **állami hatóságoknak el kellene ismerniük és támogatniuk kellene** a szociális mezőgazdaságot,
- az **Európai Bizottságnak létre kellene hoznia egy állandó struktúrát**, amely az érintett főtitkárságokat gyűjti egybe,
- **meg kellene szüntetni** a szociális mezőgazdaság szereplői előtt álló **akadályokat, melyek a strukturális alapokhoz való hozzáférést gátolják**,
- a 2014-2020-as programozási időszakban pedig a **több forrásból történő finanszírozás** lehetőségeit is ki kellene használni; továbbá
- az Európai Bizottságnak ösztönöznie kellene, hogy a **tagállamok említsék meg programterveikben a szociális mezőgazdaságot**.

A tanulmányunk jelen, *Nemzetközi tapasztalatok* című fejezetében bemutatott brit, norvég és holland példa tanulságait a következőkben összegezzük.

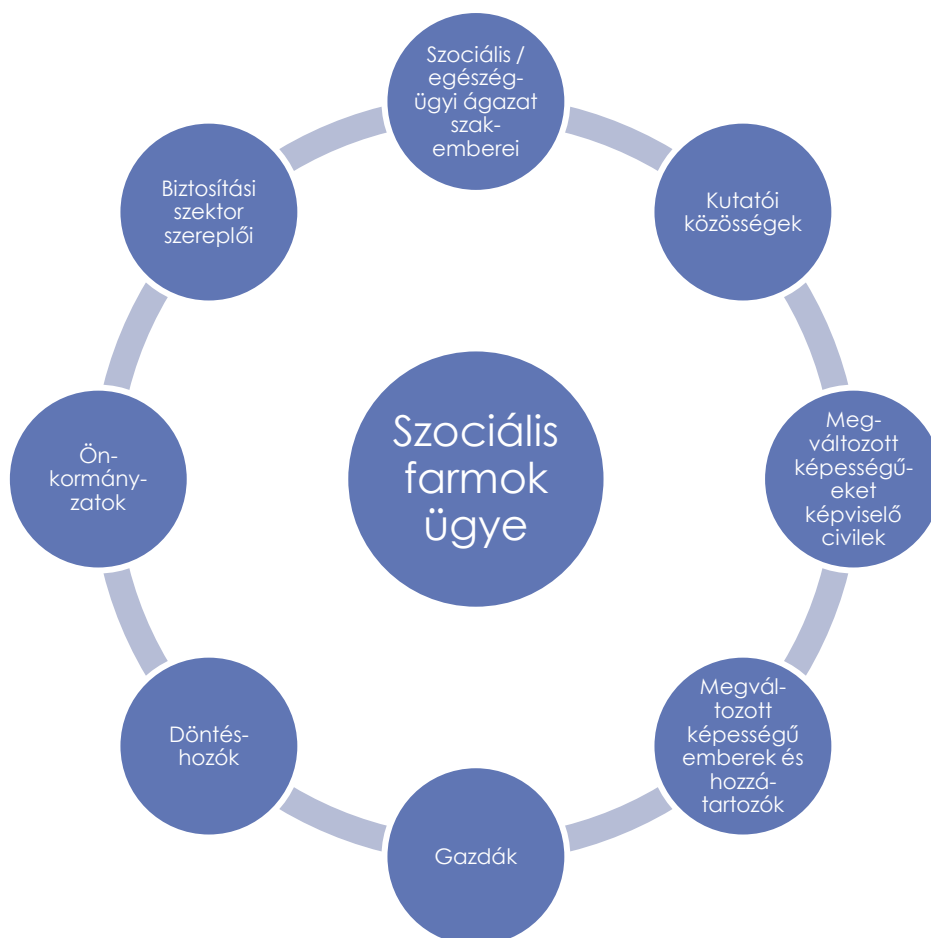
A szociális farmok az alábbi társadalmi, gazdasági **előnyök lehetőségét** hordozzák (Haubenhofer et al., 2010):

- Alternatív, **személyre szabott** szociális/egészségügyi szolgáltatásokat a megváltozott képességű emberek számára;
- A társadalmi **kirekesztés** enyhítésének lehetősége – elmozdulás a megértés és az elfogadás felé;
- A különböző feladatot ellátó intézmények, szakemberek szektorok közötti **párbeszéd**, együttműködés elősegítése;
- A vidék és a kistermelők helyzetbe hozása – alternatív **bevételi lehetőség** a gazdálkodók számára, valamint vidéki munkahelyek teremtése;
- A jóléti szolgáltatások helyi szintű ellátása – **helyi közösségek** fejlesztése, lokális gazdaság erősítése;
- Környezettudatosabb gazdálkodói attitűd – a pluszbevétel következtében a gazdálkodó **kíméletesebben** műveli földjeit;
- Ember és Természet közeledése.



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

A kezdeményezés sikeréhez a következő **szereplők** kooperációja szükséges:



9. ábra. A szociális farmok sikeréért együttműködő szereplők

Az egyes országok **eltérően**, a helyi adottságoknak megfelelően adaptálták a Hollandiából induló kezdeményezést amellyel, hogy megtartottak bizonyos **alapvetéseket** (Haubenhofer et al., 2010):

- **A zöld gondoskodás célja:** fenntartani és/vagy elősegíteni az egyén szociális, fizikális, mentális jóllétét. E folyamat a gondozáson, ápoláson túl magában hordozza az egészségügyi és a szociális felépülés lehetőségét is.
- A zöld gondoskodás kezdeményezések szektorközi és szakmaközi **együttműködések**en alapulnak.
- A **szociális farmművelés értelmezése: szövetség** a gazdák, a résztvevők (kliensek) és az egészségügyi és szociális szolgáltatást nyújtó szakemberek között.
- A **szociális farm többféle célcsoport számára kínál értelmes feladatokat, munkát.** Kulcsfontosságú jellemzője a gondozás és a munka összekapcsolása.
- A **szociális farmművelő kétféle bevétellel számolhat:** az általa kínált szociális szolgáltatásokból, illetve a mezőgazdasági termékei értékesítéséből származó jövedelem.



- Mit kínálnak a *szociális farmok* a célcsoportok számára? A **szociális integráció és a rehabilitáció** lehetőségét, a **tanulás** és tapasztalatszerzés helyszínét, a **terápiás célok** elérésének lehetőségét, valamint esetenként **lakhelyet**.

Az egységes alapelemeken túl hasonló **kihívások** is beazonosíthatók az egyes országokban a *zöld gondoskodás* fejlődésével kapcsolatban:

- A tudományos közösség által elismert **kutatásokat** szükséges folytatni a témában.
- **Új módszertani megoldásokat** szükséges alkalmazni, vagy a már meglévőket a szóban forgó területhez szükséges igazítani, hogy érdemi és érvényes kvalitatív és kvantitatív eredményeket kapjanak a zöld gondoskodás tevékenységek (kedvező) hatásaival kapcsolatban.
- **Megfelelő mennyiségű kutatási eredménnyel** bizonyítható a döntéshozók és a szakmabeliek számára a zöld gondoskodás szolgáltatások létjogosultsága (vagy bevezetésének szükségessége).
- Kiemelt feladat az **érintettek közötti kommunikáció**, interakció elősegítése.

Hazai kezdeményezések

A kezdetek

Jakubinyi L.

2003. december 15-én a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium (a Szociális és Munkaügyi Minisztérium – SZMM, és a mai Emberi Erőforrások Minisztériuma – EMMI jogelődje) szerződést kötött háttérintézményével, a Fogyatékosok Esélye Közalapítvánnyal (ma: Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Nonprofit Kft – FSZK) a P 24/1 kódjelű **„Autisztikus spektrumzavarral élő emberek szakszerű foglalkoztatását és teljes körű ellátását biztosító majorságok létrehozása” program** megvalósítására. Ezzel indult el az a több éven át tartó fejlesztési folyamat, mely különféle pályázati forrásokkal támogatta meg a hazai „autista majorságok” létrehozását és fejlesztését. Az első körben a karácsondi Autista Segítő Központ majorsága, a csókakői Autisztikus Gyermekek Szüleinek Egyesületének majorsága, és a miskolci Szimbiózis Alapítvány Baráthegyi Majorsága kapott támogatást. Ezt követte később az ország különböző pontjain lévő kezdeményezések elindulása.

Magyarországon tehát több mint tíz éves múltra tekint vissza annak a modellprogramnak a kidolgozása, melynek célja az volt, hogy az autizmussal élő felnőtt személyek komplex rehabilitációja és foglalkoztatása majorságok létrehozásával valósuljon meg. A létrehozott szolgáltatások nagymértékben megfelelnek az autizmussal élők normalizációs és participációs törekvéseinek. A több évtizedes múltú, nemzetközi **„Autista farm” modellprogramok azon ellátó helyek színterei, ahol olyan autizmus specifikus szociális szolgáltatások és foglalkoztatási programok vannak**, melyek biztosítják a felnőtt célcsoport széles körű aktivitását, ugyanakkor speciális szükségleteiknek megfelelő és általuk értelmezhető élettérként funkcionálnak. A „farm” jelleg azon belátható életkörnyezet, melyet egy akár súlyosabb fokban autizmussal érintett személy is megélhet biztonságos környezetként, melyhez adaptálódhat. A mezőgazdasági és egyéb kapcsolódó termelési műhelyek, lehetőségek széles tárházát biztosítja a



Autista majorságokat működtető, illetve majorsági kezdeményezéseket elindító szervezetek (1)

- Angyalliget Közhasznú Alapítvány - Balmazújváros
- AUT-PONT Autista Gyermekekért és Fiatalokért Alapítvány - Békéscsaba
- Autista Segítő Központ - Karácsond
- Autista Sérültekért Zalaiban - Zalaegerszeg
- Autisták Országos Szövetsége (AOSZ) - Budapest
- Autisztikus Gyermekek Szüleinek Egyesülete - Csókakő
- Élettér Alapítvány - Solymár
- Értelmi Sérültek Gyöngyház Egyesülete - Iklad
- Esőemberek Szüleinek Dunaújvárosi Egyesülete - Dunaújváros



különbéféle interakciók létrejöttére, ugyanakkor nem elhanyagolható szempontként jelenik meg az önfenntartás. A hazai társadalmi gyökerek majorsági tradicionális beágyazódása rendkívül kedvező hátterét jelentett a magyar autista farmok funkcionális létrehozására. A szülői kezdeményezéseket felkarolva, az állam jelentős források biztosításával – a **Munkaerőpiaci Alap** rehabilitációs részéből –, illetve **az FSZK a saját forrásából támogatta** a fenti célt, mintegy 500 millió Ft pályáztatásra fordított összeggel. Ennek a célnak az elérésére ebben az időszakban 15 civil és egyházi szervezet vállalkozott, melyek közül a Közalapítvány a pályázati programjai során 13 szervezettel kötött támogatási szerződést.

A kezdeményezések elsődleges célja, a célcsoport szociális ellátása és értékteremtő foglalkoztatásnak kialakítása volt. A mezőgazdasági termelés és értékesítés a gazdasági fenntarthatóság és a társadalmi integrációs szempontok erősödésével együtt kapott kiemelt szerepet. A gyakorlati megoldások a szervezetek lehetőségei függvényében sokban eltérnek egymástól. Rövid bemutató olvasható a kezdeményezésekről a Majorháló Kincsestárban⁷³.

Hálózati együttműködés

Jakubinyi L.

Az Autisták Országos Szövetsége (ill. névelődje, az Autisták Érdekvédelmi Egyesülete) szervezésében, 2004 decemberében kezdődött el a hazai majorságok hálózatának kialakítása érdekében folyó munka. Az **Autista Majorságok Hálózata** (Majorháló⁷⁴) tagjai azok a szervezetek, amelyek autista majorságok létrehozását kezdték el vagy tervezik. A Hálózat alapvető célja az, hogy tagjai együttműködésével hozzájáruljon azoknak a feltételeknek a kialakításához, amelyek az egyes autista majorságok létrehozásához és fenntartásához szükségesek. A Majorháló tagjai

Autista majorságokat működtető, illetve majorsági kezdeményezéseket elindító szervezetek (2)

- Esőemberekért Egyesület - Tata
- Esőemberke Alapítvány a Vas Megyei Autistákért - Szombathely
- Kalán Néri Kiskulcsa a Pihenőkerthez Erdei Iskola Közhasznú Autista Alapítvány - Csorvás
- Mécses Egyesület - Mezőberény
- Miskolci Autista Alapítvány - Miskolc
- Mit tehetnék Érted? Autista Otthon Alapítvány - Mindszentpuszta
- Napsugár '67 Alapítvány - Gyöngyöspata
- Szimbiózis a Harmonikus Együtt-létért Alapítvány - Miskolc
- Szivárvány Autizmus Egyesület - Szeged
- Vésztői Sérült Gyermekért Egyesület - Vésztő

⁷³ <http://majorhalo.hu/index.php/kincsestar>

⁷⁴ www.majorhalo.hu

hosszas vita alapján határozták meg, hogy mit is értenek az autista majorság szókapcsolat alatt:

Fogalomtár

• • •

Az autista majorság az autista emberek számára értelmes és értékteremtő munkát biztosító gazdálkodási egység, ahol az autisták természetközeli körülmények között, a termőfölddel közvetlen viszonyban elsődleges (földolgozatlan) termékeket állítanak elő saját fogyasztásukra vagy piaci értékesítésre, és amelyeket szükség esetén tárolnak, tartósítanak és földolgoznak. A majorság biztosítja az élethosszig tartó lakhatást, a rehabilitációt és a rehabilitációt, a szervezett és segített szabadidő eltöltését és a tudatosan elősegített integrációt. (Az autista majorságnak nem feltétele a majorság területén biztosított lakhatás.)

A majorság az autizmus teljes spektruma számára biztosít életteret, nem kizárva az autista emberekkel együtt élni tudó más sérülteket.

Forrás: Majorháló (2010)

A szociális farm mozgalomban tíz éves tapasztalatok állnak tehát rendelkezésre, igaz a szociális oldalról megközelítve, ugyanis a források erről az oldalról voltak biztosítva. A megvalósítók több kiadványt is megjelentettek, valamint hálózatba is tömörültek, a Majorháló azonban csak az autizmussal élőkre fókuszál. A támogatásokat kezelő Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány (ma Nonprofit Kft⁷⁵) 2009-ben elkészítette a „Majorságok gazdasági fenntarthatósága” c. tanulmányt⁷⁶. **A farmok számának növekedése, fejlődésük az elmúlt években megrekedt**, jóllehet a bevont szervezetek különféle fejlődési utakat jártak be, és más-más modell szerint működnek ma is. Jakubinyi (2011) elemzése szerint, az állami finanszírozás rendszerében tapasztalható hibás hangsúlyok⁷⁷, a rendszertelenség a támogatások elérhetőségében, majd a források elapadása miatt **a hazai autista majorságok hálózatának fejlődése instabil szervezeteket hozott létre**, sokszor kényszermegoldásokkal. Az optimális fejlődéshez elvileg szükséges több fejlődési lépcső kimaradt az intézmények, illetve a hálózat életéből. Ahhoz, hogy ne vesszenek el az elért eredmények, hosszú távon stabil és

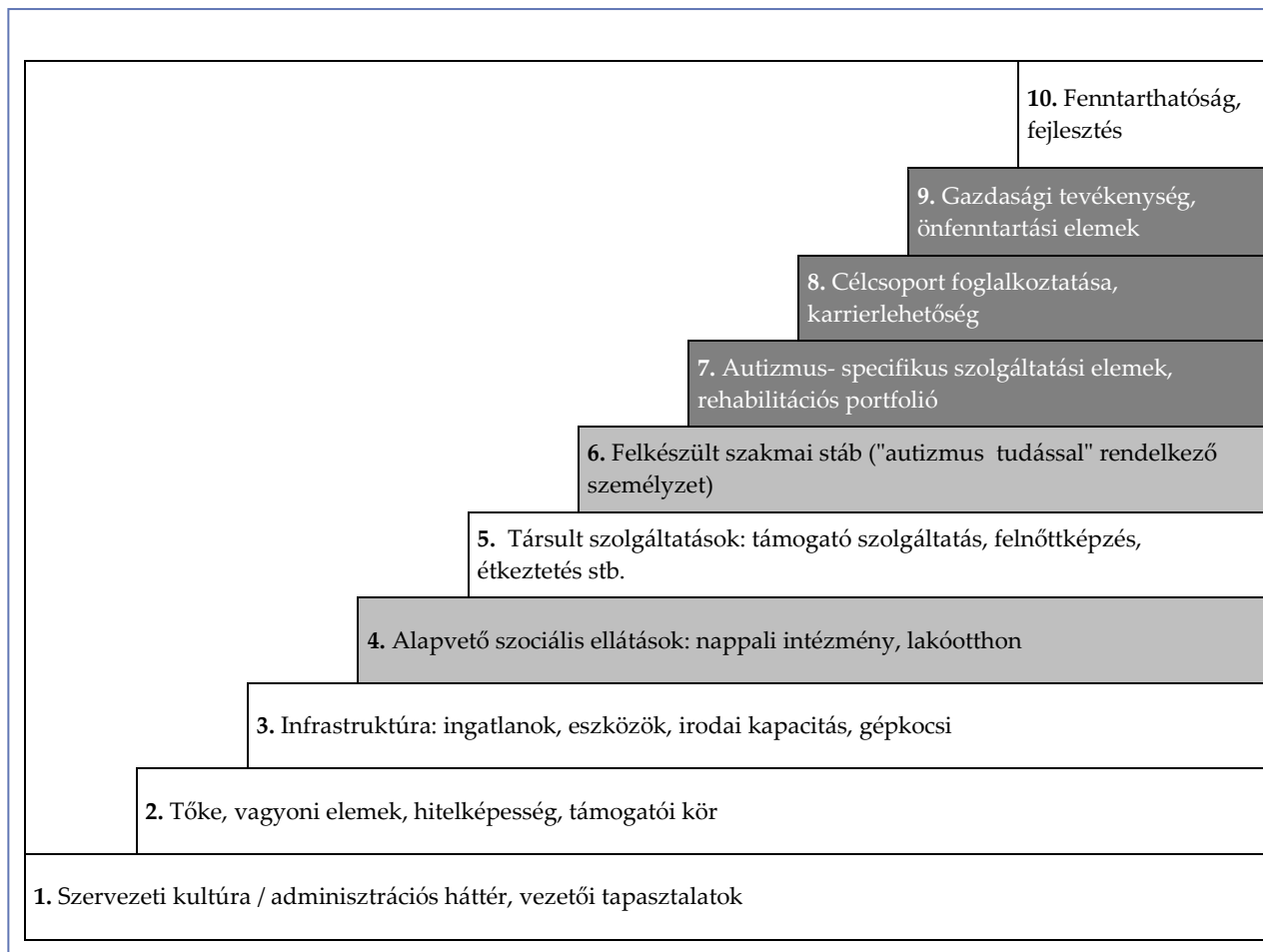
⁷⁵ <http://www.fszk.hu>

⁷⁶ Szerzője Dr. Szántó Tamás.

⁷⁷ A legfontosabb strukturális probléma, hogy foglalkoztatásra volt forrás, de szociális ellátásra lett volna szükség. Így a szociális farmok megvalósítói a foglalkoztatási elemek fedőneve alatt igyekeztek kiépíteni szociális (nappali intézmény, lakóotthon) intézményi szolgáltatásukat.

fejlődő (új belépők számára befogadó) struktúra alakulhasson ki, a hiányzó alapokat és elemeket sürgősen pótolni szükséges. Az ideális fejlődési pályát az alábbi lépcsőkben ábrázolja, ahol **fehér** a torz folyamatok miatt *teljesen kimaradt* elem, a **világosszürke** az *elfogadott* elem, **sötétszürke** az a *célelem*, melyet mindenáron tartani szükséges:

10. ábra. Autista Majorságok létrehozása 2005-2010 – megvalósult és hiányzó elemek (Jakubinyi, 2011)



Jó példák

Baráthegyi Majorság – a sokoldalú szociális farm
Jakubinyi L.

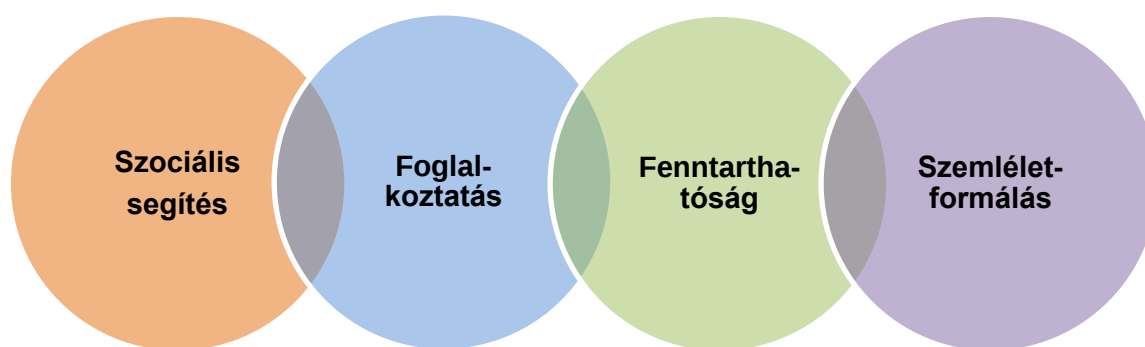
A szociális farm működetője, a Szimbiózis Alapítvány bemutatása

A fogyatékossgal élők – különös tekintettel az értelmileg akadályozottakra és az autizmus-sal élőkre – képesek értékteremtő munkával hasznos tagjaivá válni a társadalomnak. Ehhez egyrészt megfelelő felkészítésre, tárgyi feltételekre, szakmai segítségnyújtásra van szükség, másrészt adekvát szociális szolgáltatásokra, továbbá elengedhetetlen a befogadó társadalmi szemléletváltozás. A „szimbiózis” minden érintett fél azon egyenrangú partnerségben létre-

jövő együttműködését jelképezi, ahol képességeinkhez mérten a közösség javára munkálkodunk együtt.

A Szimbiózis Alapítvány fő tevékenységeit az alábbi ábra tekinti át.

11. ábra. A Szimbiózis Alapítvány fő tevékenységei

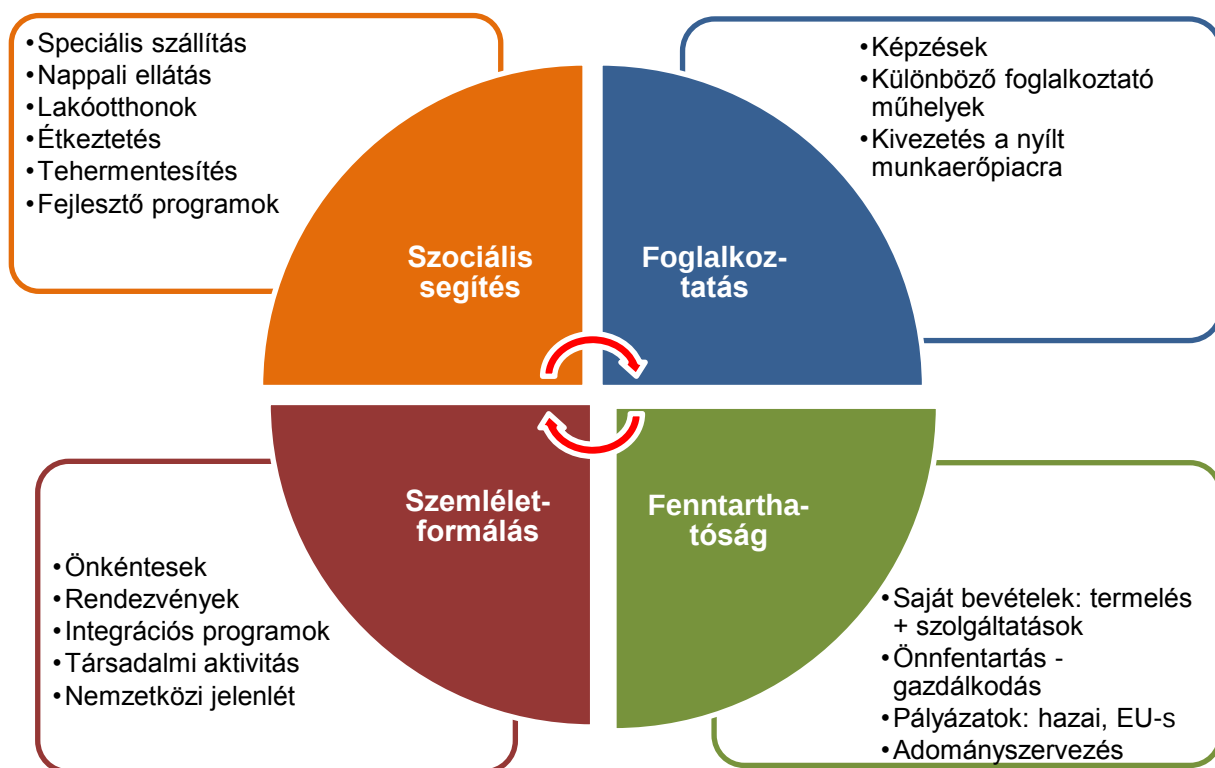


A Szimbiózis Alapítvány egy komplex szolgáltatási modellt hozott létre. **Fő célcsoportja az autizmussal élők és értelmileg akadályozottak, de különféle szolgáltatásokat nyújt más fogyatékossgal élők számára is.** Támogatja a sérülteket nevelő családokat (szállítás, nap-pali ellátás, átmeneti tehermentesítés, speciális táborok), valamint a felnőtt fogyatékossgal élők önálló életviteli törekvéseit (foglalkoztatás, lakóotthonok, képzések, terápiák, sport és szabadidős tevékenységek, egyéb fejlesztő programok). Különös figyelmet szentel a széles körű társadalmi szemléletformálásra: hazai és nemzetközi (EVS) önkéntes szolgálat biztosítása, nyilvános fórumok, utcai kampányok kivitelezése, célcsoport bevonásával osztályfőnöki órák és interaktív integrációs programok kivitelezése, közreműködésükkel speciális turisztikai szolgáltatás működtetése. Az alapítvány kapcsolata a gazdasági szférával nem csupán a CSR ⁷⁸ programokra, hanem többszintű együttműködésekre és a célcsoport nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatására is kiterjed. Az Alapítvány aktív tagja hazai és nemzetközi hálózatoknak egyaránt.

A **szervezet fenntarthatósága** több pilléren alapszik: szolgáltatások után **állami bevételek** és térítési díjak; **pályázati források** (évi átlag 30 projekt); **saját bevételek** generálása: farmgazdálkodás, turisztikai szolgáltatások, kézműves termékek előállítása; **kiadáscsökkentés**: energiahordozó gyártása; valamint **adományszervezés**.

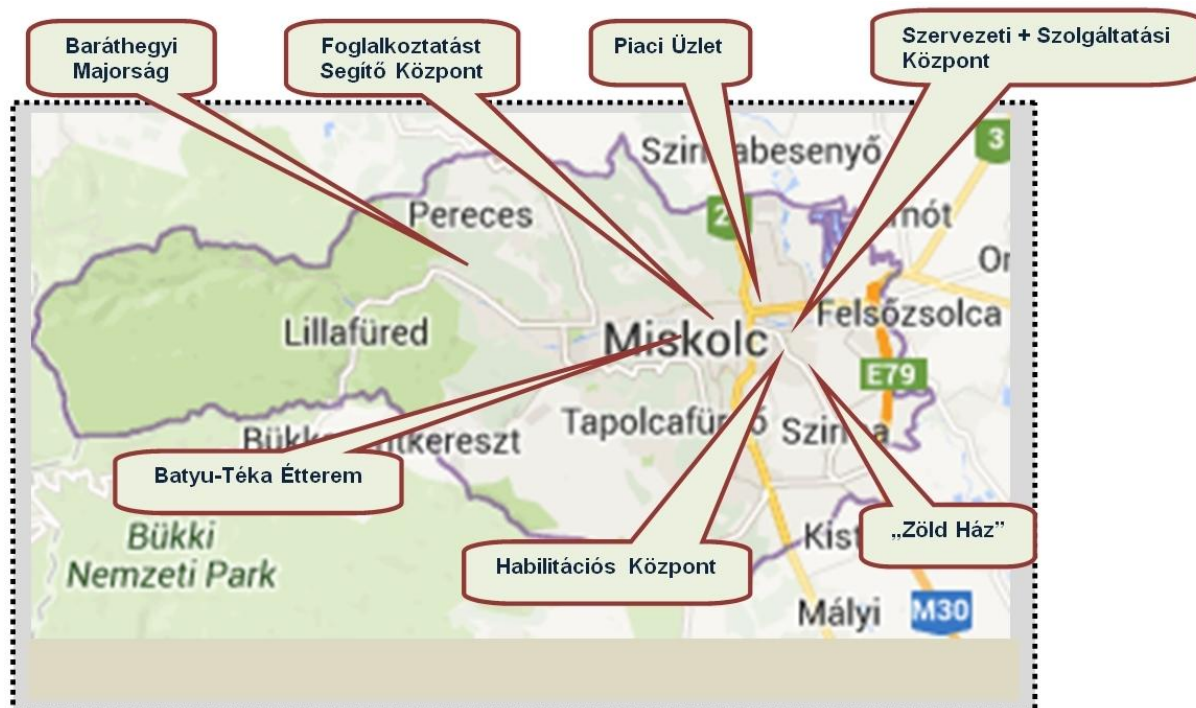
⁷⁸ CSR – Corporate Social Responsibility – Vállalati Társadalmi Felelősségvállalás

12. ábra. A Szimbiozis Alapítvány tevékenységeinek kapcsolódása



A Szimbiozis Alapítvány 1999-ben jött létre, elsősorban az észak-magyarországi felnőtt fogyatékossgal élők hiányos szociális-foglalkoztatási ellátásának megoldására. Már a kezdetekkor megfogalmazódott a problémamegoldás újszerű megközelítése, azaz a célcsoport teljes értékű partnerként történő bevonása. Innen ered a névválasztás is: szimbiozis. **A szervezet arra törekszik, hogy olyan élettereket és szolgáltatásokat hozzon létre, ahol minden érintett képességeihez mérten értékteremtő tevékenységet végezhet,** mely által a közösség hasznos tagjává válik. Folyamatosan arra törekszenek, hogy mindenki számára (a segítségnyújtási igény mértékétől függetlenül) megtalálják a leginkább megfelelő és értelmes aktivitás lehetőségeit. Hitvallásuk, hogy a fogyatékossg az élet megnyilvánulásának egyik természetes formája, és mindazok, akik az emberiség ezen csoportját alkotják, ugyanolyan teljes értékű személyek, mint bármelyikünk. Számos programjuk az elmúlt időszakból ezen holisztikus szemléletük gyakorlatorientált megvalósítását és széles körű bemutatását tűzte ki célul. A Szimbiozis Alapítványnak hét telephelye van Miskolcon:

13. ábra. A Szimbiózis Alapítvány telephelyei Miskolcon



1. **Szervezeti és Szolgáltatási Központ** (Székhely): Miskolc belvárosához közel, az Augustus 20. u. 12. sz. alatt található, melyet egy régi, bezárt étteremből alakítottak ki. Itt működik:

- Két integrált **Támogató Szolgáltatás** központja, mely több járás/kistérség speciális szállítási (négy kisbusz) és személyi segítési igényeit hangolja egybe (információ és diszpécserközpont).
- A **Nemzetközi Kapcsolatok Irodája** – több mint 25 országgal aktív kapcsolattartás, közös projektek megvalósítása.
- Az **EVS** (Európai Önkéntes Szolgálat) és **Önkénteseket Koordináló Iroda** – helyi és országos hatókörrel főleg diákok fogadása. Évente 4-8 fő külföldi önkéntes fogadása, átlagosan 6-12 hónapos turnusokban, kb. 50 fő hazai diák / év fogadása.
- a **Menedzsmenti és Projektközpont** – évente átlagosan 30-35 projekt koordinálása.
- **Felnőttképzési Központ** – akkreditált képzések, tréningek szervezése szakembereknek és fogyatékossgal élőknek egyaránt.
- **Kommunikációs központ** – PR, adományszervezés, informatika.
- **Gazdasági iroda** – gazdaságvezető, könyvelő, pénztár, HR.

2. **Foglalkoztatást Segítő Központ** (Belvárosi iroda) a Miskolc, Arany János u 10. sz. alatti irodában működik:

- a **Támogatott Foglalkoztatás Szolgáltatás**, mely speciális, ingyenes munkaerőpiaci tevékenység. Célja a fogyatékossgal élő személyek felkészítése a nyílt piaci foglalkoztatásra, valamint a befogadó munkahelyek felkutatása és a leendő munkavállaló betanítása és beilleszkedésének segítése. Éves szinten átlagban 100 főt vonnak be a programba, és legalább 25-30 főt vezetnek ki a nyílt munkaerőpiacra. Alapvető cél a tartós foglalkoztatás el-

érése. Hat éve, a térségi munkáltatókkal való együttműködés optimalizálásaként hozták létre **Az Év Esélyteremtő Munkahelye Díjat**, mely méltó elismerése a vállalkozások társadalomtudatos tevékenységének.

- **Akkreditációs Foglalkoztatási Tanácsadó Központ** – munkatársai a szervezetenél foglalkoztatott fogyatékossgal élők és megváltozott munkaképességűek felkészítését, mentorálását és szakmai kísérését végzik. Jelenleg mintegy 80 fő tartozik ehhez a foglalkoztatási csoporthoz.

3. **Habilitációs Központ:** Miskolcon, a Martin-kertvárosi részben, egy volt iskola épületének átalakításával és hozzáépítésével hozták létre és működtetik

- a fogyatékossgal élők **nappali ellátását** 40 férőhellyel és
- 14 fő számára **lakóotthoni ellátást** biztosítanak.
- Ez az intézmény ad helyet a terápiás/rehabilitációs **szociális intézményi foglalkoztatásnak** is, melynek keretében a célcsoporti személyek különféle műhelyekben dolgoznak: papírmérítő, textildolgozó-szövő, ajándéktárgy-készítő.
- **Terápiás központként** az érintettek különféle egyéni és csoportos fejlesztése folyik: dráma-zene- és táncterápia, *snoozelen* szoba, szociális tréningek, élet praktikus ismeretei tanfolyamok, Én-könyv, önértékelő-klub, para-bike klub, süti klub, diszko önkéntesek bevonásával, hagyományörzés. Speciális színtársulatuk színdarabjaival és performance műsoraival országsszerte és külföldön is sikeresen megmérettetett.
- 2013 végén került átadásra egy új szárnyként a „**Kitagoló Ház**”, amely a célcsoport önálló életviteli tréningközpontjaként funkcionál.

4. **Zöld Ház**

2014-ban új ingatlant vásároltak a Martin-Kertvárosi főúton, melyben egy zöldségfeldolgozót (hátsó utcai bejárat) valamint külön főutcai bejáráttal az emeleten szálláshelyet alakítottak ki. Nagy nyomást érekeltek ugyanis a családok részéről, hogy ez utóbbiban fogyatékossgal élők számára kiscsoportos lakóotthont (7 fős támogatott lakhatás – 4 szoba saját fürdőszobákkal, konyha stb.) hozzanak létre. A zöldségfeldolgozóban a Habilitációs Központban lakó fogyatékossgal élők dolgoznak majd.

5. **Batyu-Téka, több mint étterem...**

2014 végén, Miskolc belvárosában egy különleges (akadálymentes) éttermet alakítottak ki. Az étterem valójában egy melegítő-tálaló konyha, mely a Baráthegeyi Majorság konyhájából kapja a napi menüt (kétféle leves, négyféle második, desszert). A belvárosi hétköznapi ebédeltetési piacon a napi átlag 150 vendéggel már vezető pozíciót értek el. Természetesen itt is fogyatékossgal élők és megváltozott munkaképességűek dolgoznak. A „Batyu” specialitása, hogy tényleg több mint étterem, ugyanis számos olyan program kap itt rendszeresen helyet, mely jóval felülmúlja az éttermi funkciót (mely a hely fenntarthatóságát is hivatott biztosítani):

- Gyógytea Klub – sérült gyermekeket nevelő szülők sorstárs klubja,
- Autizmus fórum – speciális képzési színtér,
- Batyu-randi – értelmileg és tanulásban akadályozott fiatalok mentorok által segített önismereti és kapcsolatépítő programja,

- Lakóotthon fórum – olyan családok közösségi programja, akik gyermekük számára keresik az emberközpontú, családi, végleges megoldást,
- Ability Art kiállítóter – fogyatékossgal élő művészek kiállító helye,
- Szakkönyvtár – ingyenesen használható győgyepedagógiai, rehabilitációs témájú könyvek,
- Mosolykuckó – külön bejárattal egy önálló teremben fejlesztő játszóház és speciális babysitter szolgáltatás került kialakításra fogyatékossgal élő gyermekek részére,
- Közösségi hely – számos társadalmi programnak adnak helyet.

Az étterem napközben tart nyitva, míg az ebéd utáni időszakban előre beosztott naptár szerint valósulnak meg a különféle programok.

6. Piaci Üzlet

Miskolc legnagyobb piacán, a Búza téren évek óta működtetnek egy kis kecsketej és sajt-üzletet, ahol a Baráthegeyi Sajtmanufaktúra termékeit értékesítik.

7. Baráthegeyi Majorság

Legnagyobb telephelyük egy szociális farm, melyet az alábbi alpont mutat be.

A Baráthegeyi Majorság: falu a városban

Miskolc – Diósgyőri városrészében, a Bükk keleti kapujában található a Barát-hegy, ahol pálos szerzetesek gazdálkodtak már az 1300-as években. A Barát-hegy északi lejtőjén épült föl a Szimbiozisz Alapítvány 5 hektáros Baráthegeyi Majorsága. A majorsági terület Miskolc belterület-külterület zöldövezeti határán található, mely által a szociális ellátási és mezőgazdasági tevékenységi funkciók jogi előírásait sikerült megoldani.

A majorság fejlesztése egyidős a szervezettel – 2000-ben jelent meg róla az első újságcikk: „Kecsketartás, mint munkaterápiás távlat” címmel. Akkor még egy kis bérelt területük volt, és nyári táborokat szerveztek fogyatékossgal élők számára. A folyamatos fejlesztések révén alakult ki a terület mai, szegmentált funkciója, ahol a különféle épületek révén már egy kis mini-falu (témapark) jellegét kölcsönzik a majorságnak.

Első ránézésre egy gazdálkodó, **önfenntartásra törekvő közösséget láthatunk**. Naponta mintegy 100 fő „mozog” a területen, akik 80%-a valamilyen fogyatékossgal élő / megváltozott munkaképességű személy. Közülük 14-en laknak itt életvitelszerűen (lakóotthon), mely szám várhatóan egy új épület bevonásával (istálló átalakítása lakóotthonná) év végére további 10 fővel bővül.

Az **öko-parkban** szélkerék húzza fel a vizet a kútból, a kerti tó, fólíasátor, üvegház mellett istálló (kecske, szamár, ló, disznó) és manufaktúrák (főzőkonyha, sajtkonyha, kenyérsütő kemence, asztalos és kézműves műhelyek) találhatóak. Őseink hagyományait követve, a területen szerteágazó mezőgazdasági tevékenységet folytatnak, ezzel munkát biztosítanak a környékről bejáró és a lakóotthonban lakó fogyatékossgal élő fiatalok, és megváltozott munkaképességű munkatársak számára. A majorság egy komplexum, különféle funkciójú

épületekkel és színterekkel. A Baráthegyi Majorság portfóliója részletesebben kifejtve a következő.

Szociálterápia

A **Baráthegyi Lakóotthon**ban 14 fő él, közülük 8 autizmussal élő személy, akik speciális igényei szerint szerveződik a ház strukturált élete, belső kommunikációja. 2013-ban került átadásra a többszintes **Szociálterápiás Központ**, ahol 24 fő számára **nappali ellátást** nyújtanak. Számos terápiás és fejlesztő programot biztosítanak az érintettek számára. A fokozott igény miatt döntöttek úgy, hogy az istállót (egy öt éve épült új téglapépületet) átalakítják egy 10 fős lakóotthonná. Mindkét épületben a sérült személyeknek saját „lakrészük” (szoba saját fürdőszobával) van, ugyanis ők várhatóan életük végéig itt fognak lakni.

Képzési központ

Különböző szakmai kompetenciák elsajátítására oktatják a fogyatékossgal élőket (pl. konyhai-éttermi kisegítő, brikettgyártó, gyertyaöntő, szappankészítő, fűszer- és növénytermesztő, parkgondozó stb.) és az érdeklődő szakembereket egyaránt (pl. évente tartanak sajtókészítő képzéseket, de a társadalmi vállalkozás kialakítása modul iránt is egyre nagyobb az érdeklődés). Nagyon sok érdeklődőt fogadnak, akik „csak” a mindennapi gyakorlat megvalósítását szeretnék közelebbről megismerni.

Kertészet

A majorság területén komplex **kertészeti** (szabadtéri-, fólia- és üvegházi termesztés, gyümölcsös), **parkgondozási** és **erdőgazdálkodási** tevékenység folyik. Ide tartozik még néhány parcella **kaszáló** és az állatok **legelője** is. Több szomszéd kiskertjét is az Alapítvány munkatársai kaszálják.

Aktívan részt vesznek a környező területek **parlagfű-mentesítési** programjában. Jelenleg folyik egy néhány éve megvásárolt szomszédos területen lévő borpince átalakítása: az egyik ágbán zöldségtároló, míg a másikon **gombatermesztés** kerül kialakításra.

Gyermekfoglalkozás a Baráthegyi Majorság kecskefarmján



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

Állattartás

A Majorság egyik sajátossága a kecsketartás – közel 100 fős egyedszámmal. Az évi felhasznált kecsketej mennyisége túllépi a 10.000 litert. Emellett van ló, szamár, disznó, nyúl, és egy színes baromfiudvar. Lovagoltatás és csacsis kordé is igénybe vehető a telephelyen, de vállalnak külső rendezvényeken való megjelenéseket is. Különleges állatok a 2014-ben beszerzett alpaka pár, akik az állatasszisztált terápiás programban vesznek részt. A kerti tóban halak és teknősök találtak telet is átvészelő biztos menedéket, továbbá Madárbarát Kert programot is találhat az idelátogató.

Élelmiszergyártás: főzőkonyha, sajtüzem, kemence

A főzőkonyha naponta 350 adag ebédet állít elő szociális intézményeik, éttermük és egyéb megrendelők számára. A 2015-ben indult szociális étkeztetés szolgálatuk a házhoz szállító ebédfutár szolgálatukat egészíti ki. Sajt-konyhájuk korábban az istálló tejfeldolgozó részlege volt, de jelenleg folyik egy önálló épület kialakítása. Itt már a legkorszerűbb technikával, 2015 végétől gyárthatják különféle termékeiket: gomolya, friss natúr és fűszeres sajtok, zsendice, sajtkrémek, joghurtok, melyek Élő Tisza és HÍR (Hagyományok – Ízek – Régiók) védjegy használatára jogosultak. Tervezik kis tételben kecsketejpor előállítását is, melyet kecsketejes csokoládé gyártása során terveznek felhasználni (ez lesz Magyarország első olyan tejes csokija, melyet a tejre érzékenyek is ehetnek). Van a területen egy fedett, szabadtéri „mindentudó” kemence is, melyben a kenyérsütő rész mellett kialakításra került gyümölcsaszaló, sajt- és húsfüstölő, lapsütő (pl. krumpli-lángosnak) és gulyáságyú is. A kapcsolódó pavilonnal együtt kiválóan alkalmas falusi vendéglátás biztosítására.

Asztalosüzem a Majorságban



Fotó: Szimbíózis Alapítvány

Fafeldolgozás és alternatív energia

A majorság területén egy kis asztalos üzem található. Itt elsősorban kerti bútorokat (pl. lapra-szerelt komposztáló) és egyéb kiegészítőket (pl. madáretetők) gyártanak, valamint a karbantartó részleggel együtt ellátja a

majorság technikai üzemeltetését. Az erdőgazdálkodáshoz kapcsolódóan került kialakításra az asztalosműhelyben a pellet- és brikettgyártó részleg, melyben fahulladékból állítanak elő

fa alapú energiahordozót. Legtöbb épületüket (másik telephelyükön is) már ezzel fűtik, így alakították ki a „gázszámlából munkabér” programot. Az alternatív energia program szerves része a majorságnak, ugyanis évek óta szélkerék húzza a vizet a kútból, és már sikerült napkollektorokat is beszerezni két épület melegvíz ellátása céljából. Ezen a területen további fejlesztéseket is terveznek.

Kézművesség

Az Alapítvány nagyon fontosnak tartja, hogy a majorságban dolgozó fogyatékkal élők számára folyamatosan biztosítsanak hasznos elfoglaltságot. Elsősorban a téli időszak, valamint a rossz időjárási viszonyok idejének lekötésére hozták létre kézműves műhelyeiket, melyekben az igényeknek megfelelően a munkafolyamatok állandósultak. A Baráthegyi Lakóotthonban és a Szociálterápiás Központban is vannak önálló műhelyek, valamint az újonnan épülő **Baráthegyi Manufaktúra** épülete úgy lett kialakítva, hogy az alsó szinten a sajtüzem, a felső szinten pedig egy kézműves műhely és egy kis üzlet foglal helyet. Kézműves tevékenységeik kötődnek az ünnepkörökhöz, vásári időszakokhoz és a megrendelésekhez egyaránt. Fő profilok: gyertyaöntés, szövés, nemezelés, természetes alapanyagokból ajándéktárgyak készítése, illetve legújabbán a szappanfőzés kerül majd bevezetésre.

Turizmus

A turisztikai program elsődleges színtere a lakóotthon épületének tetőterében kialakított **Farm Panzió**, mely egy 36 fő befogadására alkalmas ifjúsági szállás. (6 különböző méretű szoba, 4 WC, 4 zuhanyzó, konyha, közösségi tér). Turisztikai szolgáltatásuk évekkal ezelőtt indult a „**Turizmus korlátok nélkül**” c. programjukkal, amelynek elsődleges célja olyan családok egy-egy hetes ingyenes tehermentesítése és szakmai támogatása, akik autizmussal, értelmileg akadályozottsággal vagy halmozott sérüléssel élő gyereket nevelnek vagy családdal élnek együtt. Speciális krízisellátás jellegű programjukban eddig több mint 150 családnak tudtak segíteni. Közben egyre több iskolai csoportot fogadnak, 2013-ban elnyerték a minősített **Erdei Iskolai** címet (viselheti a minősített erdei iskolák **harkály védjegyét**). Szorgalmi időben iskolai, óvodai csoportokat fogadnak, nyáron pedig a családok fogadása mellett integrált gyermektáborokat szerveznek. A többségi iskolákból, óvodákból az alapítványhoz látogatók vendéglátói, a kézműves tevékenységek oktatói maguk a fogyatékkal élő munkavállalók. A társadalmi befogadás újszerű, gyakorlatorientált megközelítéséért megkapták az **Európai Integrációs Díjat**. Évente átlagosan 2000 fő vendégnapot regisztrálnak. Az épület szomszédságában került kialakításra a **Baráthegyi Kalandpark**, a **játszótér**, az **íjászpálya**, és helyet kapott egy eredeti **mongol jurta** is. Az „**Élő Kalendárium**” turisztikai projekt részeként fából épül az „**Interaktív Diósgyőri Játszóvár**”, mely az eredeti, szomszédos középkori vár korabeli kicsinyített mása (600 m² alapterületen, 8 méter magas tornyokkal, kápolnával stb.). 2015 ősztől már ide is várják a látogatókat, különleges élményekre vágyókat.

A szociális farm három típusának megjelenése a Baráthegyi Majorságban

A Baráthegyi Majorság megfelel a szociális farmok mindhárom kategóriájának:

Rehabilitációs Farm vagy szociális / rehabilitációs célú gazdaság

mely fő jellemzője a hátrányos helyzetű személyek bevonása a szociális intézmény keretei között folytatott foglalkoztatásba

A Baráthegyi Majorságban lakóotthoni és nappali ellátási intézmény is működik, melynek fogyatékkal élő gondozottai a majorság által szervezett különféle munkafolyamatokban dolgoznak, munkájukért bért kapnak.

Gondoskodó Farm vagy gondoskodó gazdaság

mely fő jellemzője a hátrányos helyzetű személyek bevonása mezőgazdasági tevékenységet végzők által, a mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén

A Baráthegyi Majorságban (a fenntartó Szimbiózis Alapítvány és a gazdasági tevékenységet végző saját cégek: Szorgoskert Nonprofit Kft és Baráthegyi Majorság Nonprofit Kft, a mezőgazdasági termelő szervezet keretei között) a különféle mezőgazdasági és ahhoz kapcsolódó termelő-, feldolgozó- és szolgáltatási ágazatokban megváltozott munkaképességű személyek dolgoznak. E célcsoporton kívül vannak roma munkavállalók, valamint foglalkoztatnak közmunkásokat és fogadnak fiatalkorú, valamint fiatal felnőtt bűnelkövetőket, és közösségi jóvátételre ítélt bűnelkövetőket. E célcsoporti személyek fogadásában együttműködő partnereik:

- **Zöldpont Közösségi Foglalkoztató** (a KIM Igazságügyi Szolgálat által indított „Tett” program): 2011-től a farmra szervezett csoportokban érkeznek olyan, pártfogó felügyelet alá helyezett fiatalkorú és fiatal felnőtt bűnelkövetők, akik a közösségi jóvátételi program keretében, szimbolikus formában, a közösség irányában teszik jóvá a bűncselekményükkel az áldozatnak, illetve a közösségnek okozott sérelmeket. A program a bűnelkövetők társadalmi integrációjának támogatását szolgálja.
- **Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat Pártfogó Felügyelői Szolgálat:** a felnőtt korú bűnelkövetők 2012-től egyénileg közérdekű munkára érkeznek a majorságba. Cél a társadalmi reintegráció, a bűncselekménnyel okozott károk mérséklése, a börtönnépesség csökkentése. A bűnelkövetők beállnak a majorságban dolgozó szakemberek mellé, és az utasításoknak megfelelően az istállóban, az asztalos műhelyben, a kertészetben végeznek könnyű fizikai munkát.
- **Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Munkaügyi Központ és a Belügyminisztérium** támogatásával, 2015-től közmunkások dolgozhatnak közmunka programban a majorságban, és az azt körülvevő területen. A munkások elsősorban parlagfű-mentesítési feladatokat látnak el. A közmunkások a munkaügyi központ által regisztrált munkanélküli, vagy keresetpótló támogatásban részesülő emberek közül kerültek kiválasztásra. Fontos megemlíteni, hogy a közmunkások és a farm külsős munkatársai között is vannak hajléktalanok. Nekik a majorságban átmenetileg, illetve a Máltai Szeretetszolgálatnál biztosítanak szállást.

A mezőgazdasági tevékenység kapcsán tagjai az Agrárkamarának, a Magyar Juh- és Kecske-tenyésztő Szövetségnek, és regisztráltak az Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalban is.

Társadalmi Farm vagy együttműködő gazdaság

mely fő jellemzője a szemléletformálás egy meghatározott személyi kör részére és/vagy foglalkoztatásba történő bevonás mezőgazdasági tevékenységet végző személyek által a mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén.

Erdei Iskola és Képzési Központ programjaikon kívül az alábbi csoportokat fogadják a majorságban:

- **Iskolai Közösségi Szolgálat:** 2014-től az alapítvány fogadó szervezetként jelenik meg, a középiskolások számára előírt kötelező önkéntes munka számára kijelölt helyszínek között. A diákok részt vesznek a fogyatékkal élők programjaiban, a majorság életében, illetve segítséget nyújtanak az integrált erdei iskolai programokra érkező diákok fogadásában.
- **Európai Önkéntes Szolgálat (EVS):** Az Európai Önkéntes Szolgálat révén külföldi fiatalok önkéntes munkát végezhetnek 2011-től a majorság területén. A projektek 3 héttől 12 hónapig tartanak. A programban eddig 20 külföldi fiatal érkezett különböző országokból. Cél, hogy a programban résztvevő fejlessze és tudatosítsa a szolidaritás és tolerancia értékeit a fiatalok körében, és hosszabb távon előmozdítsa az európai társadalmi kohéziót. Az önkénteseket bevonják a lakóotthon életébe, a fogyatékkal élők foglalkoztatási programjába és az integrált gyermekcsoportok fogadásába egyaránt.
- **Céges önkéntesek:** gyakran jelentkezik igény a különböző cégek felől, hogy csapatépítő tréning keretében, valamilyen maradandót létrehozva segítsék a farmon folyó munkát, segítsék a majorság önfenntartására való törekvését. Így épült meg az ERSTE Pavilon, az Auchan Játsszókert, az NNG Pitvar, az ING Terasz, a Holcim Kút, a Deloitte Lovas Pálya stb. A céges támogatók számára kialakítottak egy, a lakóotthon sarkára felfutó, időtálló kovácsoltvas fát, melyre egyre több névvel ellátott fémlevél kerül föl.

Az „Életen át tartó tanulás” helyszíne a szociális majorság

Jóllehet a felnőttképzés önálló diszciplína, de a szociálisan hátrányos helyzetű célcsoportok vonatkozásában szorosan a foglalkoztatáshoz kapcsolódik. Ez alatt a munkához kötött *betanító jellegű képzéseket*, és a munkafolyamatokat kiegészítő, a szociális készségeket szinten tartó és fejlesztő *„élet-praktikus”* tanfolyamokat értjük. A farmokon lévő szerteágazó munkalehetőségek számos, az élet megannyi értékteremtő területén tárja fel a társadalomból kirekesztettek előtt a kapukat. A szociális farmok az EU *„életen át tartó tanulás elvének”* hazai gyakorlati bevezetésének színterei. A „farmos” oktatás gyakorlat-orientált szemléletéhez a szociális majorsági környezet talán az egyik leginkább célcsoport-specifikus az *adekvát tanulási környezet* biztosításának vonatkozásában.

Hernádszentandrásból BioSzentandrás – szociális farm önkormányzati kezdeményezésre

Üveges G.

A településről

Északkelet-Magyarországon, Miskolctól 38 kilométerre, a 3.sz. főútvonalon Kassa (SK) felé haladva, majd arról jobbra letérve a Hernád völgyében kerül el Hernádszentandrás. Közigazgatásilag 2013-tól az Encsi járáshoz tartozik. A 439 fős településen a lakosság 75%-a magyar, 25%-a pedig cigány nemzeti-ségűnek vallja magát (Wikipedia, 2013), míg a helyi önkormányzat megbízásából, 2011-ben készült Községi Beavatkozási Terv szerint az itt élők 40%-a roma származású.

Hernádszentandrás, Abaúj egyik kis településeként próbál választ találni a rendszerváltás után bekövetkezett általános apátiára és az ezzel együtt járó települési profilvesztésre. A községben a 2012. év eleji adatok alapján a 449 fő lakosból 245 fő aktív korú tagot számláltak, melyből a regisztrált álláskeresők száma 48 fő (19,59%) volt (KSH, 2014c). Hernádszentandrás Monográfiája szerint azonban a regisztrált munkanélküliek száma 2012. év elején 75 fő volt, ami közel 40%-os munkanélküliségre utal a községben.

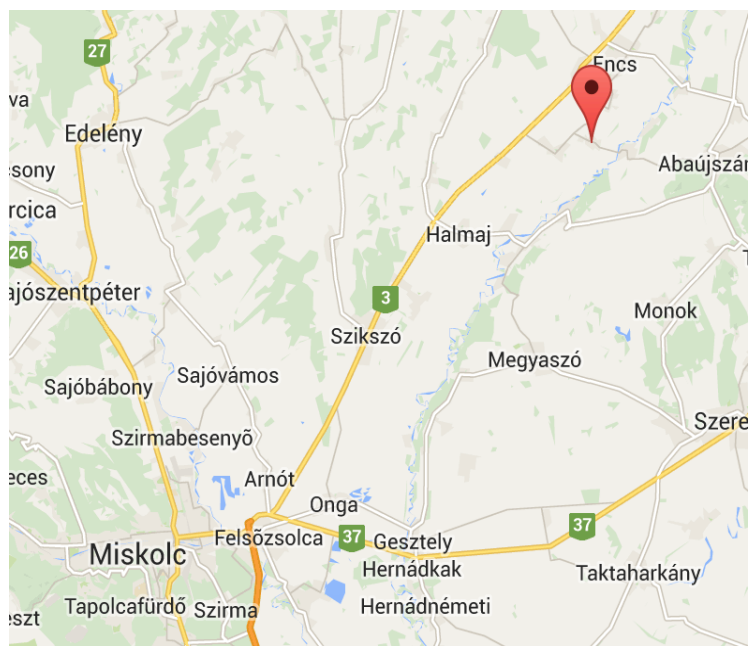
2014. augusztusában a 286 fő aktív korú lakosból 18 fő (6,29%) álláskeresőt tartottak nyilván, azonban itt is fontos figyelembe vennünk, hogy a település lakosai közül 142 fő (49,65%) folyamatosan a közfoglalkoztatás keretein belül kap munkalehetőséget (Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat 2014-es adata). Az álláskeresők és a közfoglalkoztatásban résztvevők összesen az aktív korú lakosság 55,94%-át teszik ki, így figyelembe véve, hogy a közfoglalkoztatás nem nyújt hosszú távon biztos és megfelelő színvonalú megélhetést (továbbá nem az elsődleges munkaerőpiac részét képezi), a helyzet nem javult.

Hernádszentandrás Monográfiája a községet befoglaló térségről eképpen vélekedik:

„A térség adatai hasonlóan riasztóak, és ez is mutatja, hogy a politika 20 éven keresztül kiválóan megélt a »munkahelyteremtés« frázisának hangoztatásából a választási időszakokban,

14. ábra. Hernádszentandrás elhelyezkedése

Forrás: maps.google.com



viszont választ képtelen volt és ma is képtelen adni a legégetőbb problémára.” (Hernádszentandrás Monográfiája, 2012, p. 180).

A fejlesztés kiindulópontjának is tekinthető a mintegy hét esztendővel ezelőtti diagnózis, miszerint a település lakossága az idők során (főként a rendszerváltást követő években) folyamatosan veszítette el kapcsolatát az addig biztos megélhetést adó földdel, mely mára odáig vezetett, hogy a községben főként a helyi intézmények, illetőleg a közmunkaprogramok jelentik a fő foglalkoztatási lehetőséget.

BioSzentandrás – előzmények és a kezdet

A „BioSzentandrás” kezdeményezés Üveges Gábor nevéhez köthető, aki jelenleg is a település polgármestere. 2002-től alpolgármesterként, 2006-tól pedig polgármesterként működik közre a település fejlesztésében.

1990-től kezdődően a falu vezetése főként a települési alpinfrastruktúra és az intézményrendszer fejlesztésére fókuszált. 2004-től új fejlesztési irányok is megjelentek – ekkor alakult meg az Összefogás Hernádszentandrásért Alapítvány, amely életre hívásának célja a falu kulturális- és közösségi életének felpozícióba hozása, a gyökerekhez való visszatalálás erősítése volt. 2009-ben indult el a Hernád Fesztivál és a Hernád-völgyi Tanoda program. A fejlődő településen azonban a rendszerváltás óta hiányzott az, ami valójában hozzájárulhat a helyi megtartóerő növekedéséhez: a versenyképes jövedelmet biztosító helyi foglalkoztatási lehetőségek.

15. ábra. A település címere



2007-ben vázolták fel először a jelenleg is futó **BioSzentandrás Program** alapötletét, melynek szükségességét a fiatalok elvándorlásán és a munkanélküliek magas számán túl, egy akkoriban kiírt ESZA típusú pályázati felhívás is alátámasztotta. A folyamat tervezési időszakában egyértelművé vált, hogy Hernádszentandrásnak kiváló talajadottságai vannak, ezért a legmegfelelőbb kitörési lehetőség a mezőgazdaság.

2010 decemberében olyan útra lépett a „Kassa-Miskolc tengelyen” félúton található Hernádszentandrás, mely alapjaiban változtatta meg súlyát, megítélését, és szerepét a térségi és az országos vérkeringésben.

A közel 10 éves, tudatos közösségfejlesztési munkába ágyazva, egy 28,5 millió forint összegű EU-forrás elnyerését követően kezdődött el a BioSzentandrás rendszerének felépítése. Meghaladva a panaszkodás és a csodavárás logikáját, egy olyan – helyi adottságokra épülő – üzleti alapokra helyezett, számos szociális elemet tartalmazó vállalkozás létrehozása vette kez-

detét, mely célul tűzte ki, hogy 5 éven belül kialakuljanak az önálló működés komplex feltételei.

Hernádszentandrás a Biokontroll Hungária Kft. ellenőrzése mellett, az Ökológiai Mezőgazdasági Kutatóintézet partnerségével egy széles termékpalettából álló mintagazdaságot hozott létre. **6000 négyzetméteres földterület, 25 helyi önkéntes**, a Szent István Egyetem által koordinált szakmai képzés adta **az alapot a 2010. évi kezdetkor**.

2011 tavaszán az elméletet szombati napokon, az induló gyakorlati oktatást – mivel vegyes korosztályú, vegyes munkaerőpiaci státuszú, vegyes iskolázottsági szinttel rendelkezők voltak a résztvevők – a mintagazdaság területén hétköznapi délutánonként, valamint szintén a szombati napokra koncentráltan végezte a csapat.

2010-től 2014-re majd 2 hektárral növelték a termőföldjeik területét. Ennek következtében ma már sokkal szélesebb a termékpalettájuk – mind zöldségek, mind fűszernövények, mind a feldolgozott és szárított termékek, mind pedig a kézműves termékek tekintetében.

A **2010-ben** elnyert pályázat segítségével létrehozták a mai BioSzentandrás kertészetet és a mai feldolgozási kapacitás elődjének számító BioKonyhát, továbbá a program részeként **2012-ben** alakult meg a BioSzentandrás Nonprofit Kft is. A biogazdálkodási program azóta kiegészíti a település életét, átlagosan 25-30 embert bevonva a működésbe. A közmunka program nyújtotta lehetőségeket is kihasználták a közösség újjáélesztéséhez és termékeik sikeres piacra vezetéséhez.

A polgármester, Üveges Gábor



Fotó: Facebook

A település vezetősége kiemelten fontosnak és egyben kiugrási lehetőségnek tartja a BioSzentandrás Programot, mely évről évre nagyobb fókuszot és bizalmat kap a falu és a külső környezet részéről egyaránt.

Ennek köszönhetően **a projekt fejlődése folyamatos, akár a bevont terület nagyságát, illetve emberek számát, akár a felölelt tevékenységek skáláját nézzük:**

- **2012-ben** több új vonallal bővült a tevékenységpaletta: megkezdte munkáját a **kézműves** csoport, akik a kertben – a térségben egyedülálló módon – termő levendulára alapozva készítenek termékeket, kísérleti jelleggel elkezdődött a **zöldségekből házi jellegű termékek** előállítása, illetőleg ezen felül – a gasztronómiai partnerekkel való együttműködésnek köszönhetően – új vonalként megjelentek a kertben a **gyógy- és fűszernövények** is.

- **2013-ban** egy EMVA LEADER pályázatnak köszönhetően megkezdődhetett egy **komplett élelmiszeripari üzem** kialakítása, amely a kertben termő zöldségek feldolgozásával egy új termékpaletta piacra dobását hivatott szolgálni.
- **2014-ben** egy ESZA pályázat keretében kapott lehetőséget a program arra, hogy egy térségi innovatív foglalkoztatási hálózat részeként **gyógy- és fűszernövény feldolgozásra alkalmas üzemrésszel**, egy napelemes aszalóberendezéssel, egy fűthető polikarbonát melegeházzal, és egy öko-szálláshellyel bővüljön a kapacitása és a kínálati palettája, még több embert bevonva és foglalkoztatva ezzel a településen, valamint stabilabb gazdasági lábakat megalapozva a működést illetően.

A program alapjai

Lehetőség – Piaci igény

Egyre erősödik az a tudatos vásárlói réteg, akik odafigyelnek a mindennapi étkezés során a megfelelő alapanyagok beszerzésére, mely legtöbbször az ökológiai rendszerben termesztett zöldségeket jelenti. A fő probléma ezen zöldségek és a feldolgozott termékek magas ára. A **Bioszentandrás programban előállított termékeket a hagyományosan termesztett zöldségek ára és a klasszikus „bio” ár között pozicionálják**, kiaknázva ezzel egy eddig felfedetlen piaci rést és vásárlói réteget. Emellett rendkívüli igény mutatkozik az öko-tudatos életmóddal kapcsolatos ismeretek és szemlélet elsajátítására is a családok körében, amely piaci igényt az életmód táborban, a térség óvodaiban és iskoláiban oktatóprogramokkal, közvetítő tanácsadók segítségével kívánják kielégíteni.

A telephelyek

A **„BioSzentandrás Kertészet”-ben** a megművelt terület és a mezőgazdasági munkavégzéshez szükséges eszközök az önkormányzat tulajdonában vannak. A 10-11 hónapossá vált zöldségtermesztés az alábbi keretek között működik: 2,5 ha művelésbe bevont terület, 1 polikarbonát melegeház, 6 nagylégterű és 3 kislégterű fóliasátor, melyeket környezetbarát módon fűtenek; a tárolókapacitást több pincével együtt egy termékraktár is biztosítja. A levendula-ültetvény 2000 m². A gazdaság 2015 őszén 1 hektár gyümölcsösrel bővül (szilva, alma).

Az **„Ízek Háza – BioSzentandrás Feldolgozóüzem”** épülete önkormányzati tulajdonban van, míg a berendezés a BioSzentandrás Nonprofit Kft tulajdona, melyet 2014-ben pályázati forrásból szereztek be. Az épületet az önkormányzat szintén pályázati forrásból korszerűsítette, melynek hivatalos átadása 2015. július elején megtörtént.

A **„Minden ami...”** épületében történik a kézműves tevékenység, s ez ad helyt a termékraktárnak, valamint a bemutatóteremnek. Ehhez kapcsoltn működik egy 25 négyzetméteres hűtőkamra.

Gazdasági tevékenység

A létrehozott mintagazdaság célja, hogy minél több ember számára elérhetővé tegyék a bio-, illetve az ökológiailag ellenőrzött zöldséget. **Mára elérték azt, hogy Bioszentandrás a térség legnagyobb ökogazdasága lett.**

A program tevékenységei komplexek, különböző elemei szoros összefonódást és együttműködést kívánnak meg a bevont szereplőktől. Az optimális működés érdekében azt a célt tűzték ki, hogy a jelenleg legnagyobb szerepet vállaló önkormányzattól minél több feladat és bevételi forrás, illetve az ezekhez tartozó költségek is átkerüljenek a Kft-hez. A kertészeti feladatok maradnának az önkormányzatnál, mivel a közmunka-program lehetőségeit ezzel ki tudják használni. Egy újabb elképzelés szerint egy szociális szövetkezet keretein belül, önkéntesekkel költséghatékonyabban ellátható a kertészeti munka. Ennek az irányelvnek megfelelően a feldolgozás, az értékesítés kerülnek át a jövőben a Kft-hez, a szociális szövetkezet pedig egyéb járulékos feladatok és szolgáltatások nyújtásával teszi teljessé a működést.

A gazdasági tevékenység célja, hogy a szolgáltatásokból, valamint a termékek értékesítéséből származó bevételekből finanszírozza a pénzügyi fenntarthatósághoz szükséges kapacitások bérköltségeit, a működési költségeket, és a beszerzett eszközök amortizációját.

Jelenleg mintegy **25 féle zöldséget és 30 fajta fűszernövényt termesztene**k, az eredetileg 2000 m²-es francia levendula ültetvény mellett még bogyós gyümölcsöket (josta, feketeribiszke) is ültettek.

A 2013-ben elnyert LEADER EMVA pályázati támogatásból megvalósult feldolgozóüzem kialakítása során beszerzett eszközök biztosítják a termékek feldolgozását is. **2015 nyaratól működik az üzem**, melyben az előző években tesztelt receptúráikat, kidolgozott termék-különlegességeket kívánnak előállítani. A beszerzett eszközök mellé, önkormányzati tulajdonként (szintén pályázati forrásból) napelemes szárító és aszaló egységgel is bővítették az



Fotó: Bioszentandrás

üzemet, illetve egy termékbolt is kialakításra került. A kézműves-műhely és a kertészeti eszközök mind önkormányzati tulajdonban vannak, de a közös termék-előállítás és annak értékesítése a közös cél.

Az értékesíteni kívánt termékek köre:

- **Zöldségek** – 25 féle, többek között: ázsiai saláta, brokkoli, burgonya, cékla, cukkini, fokhagyma stb.
- **Fűszernövények** – 30 féle, többek között: babérlevél, borágó, borsmenta, borsfű, citromfű, medvehagyma stb.
- **Feldolgozott termékek** – befőttek, gyümölcslekvár, zöldséglekvár, szörp, "Szentandrás kincse" szárított zöldség, zöldségkrém, zöldséglevek, ketchup, mártások
- **Kézműves termékek** – álompárna, díszpárna, vesszőkosár, levendulacsokor, esküvői, és egyedi kézműves dekorációk
- **Ajándéktárgyak**: karkötő, kitűző, hűtőmágnes, autós napellenző, matricák stb.



Fotó: Bioszentandrás

Az egyéb tervezett szolgáltatások köre:

- Turisztikai programszervezés (csoportok fogadása, kóstoltatás, saját és közös szervezésű programok: pl. családi egészségnapok, Gasztro-bicikli túra stb.)
- Rendezvények, esküvők
- Levendula mező virágzásakor fotó dokumentáció, portfólió készítés
- Öko-szálláshely üzemeltetése: szálláshelyként történő üzemeltetés, életmód-váltással kapcsolatos programok szervezése, életmódtábor – nyári tábor gyerekeknek

Összességében véve elmondható, hogy a tervezett tevékenységek és az előzetes pénzügyi számítások alapján **nagyjából fenntarthatóvá tehető a működés**, így a tervek teljesítik a korábban megfogalmazott elvárásokat. A költségigényes termékek (alapanyag-költségek és működési költségek) miatt azonban az üzemeltetésnek több lábon szükséges állnia, és a különböző irányú szolgáltatások elindítása mellett, további fejlesztésekben és támogatási források bevonásában is gondolkodni kell.

Értékesítés

A termékek értékesítési módjait az elmúlt években az alábbiak szerint alakították ki, törekedve a minél szélesebb körű lehetőségek kihasználására:

- **Egyenesen a termőhelyről:**
Helyben folyamatosan friss szezonális zöldségek kaphatók (előzetes bejelentkezéssel). A nyitott kertészet mellett egy termékbolt is működik.
- **Piacok, vásárok:**
A térségben több nagyobb piac is rendszeresen megrendezésre kerül, amelyen a termékek jelenléte kiváló lehetőségeket biztosít. Pl.: Tokaj-hegyalja Piac; Termelői Csütörtök – Miskolc, Szinvapark; Csokoládé Fesztivál – Szerencs.
- **Partneri kapcsolatok:**
Szakmai partnerük az Ökológiai Mezőgazdasági Kutatóintézet, szoros kapcsolat alakult ki a Corvinus Egyetem munkatársaival, hallgatóival.
- **Beszállítói és stratégiai partnerek,** akiknek folyamatosan biztosítják a zöldségeket, gyümölcsöket:
 - *Anyukám Mondta Étterem* – Encs – Magyarország legjobb vidéki étterme címet elnyert étterme, amely az utóbbi években az étteremkritikusok egyik kedvence.
 - *Végállomás Bistorant* – Miskolc – az országos Étterem Hét közönségdíjas étterme több ízben is (2015-ben 2. helyezett), amelynek *ars poeticája*, hogy minőségi ételekkel szolgáljanak, melyeknek alapanyagait helyi beszállítóktól szerzik be.
 - *A LEVES* – Miskolc – minőségi, széles kínálattal rendelkező étterem.
 - *Aranyhordó Panzió Étterem Pizzéria* – Pere község, Miskolctól 34 km-re.

A partnerek köre a tervek szerint bővülni fog, több beszállítói kapcsolattal kívánják biztosítani a folyamatos értékesítést.
- **Honlap**
A kínált termékek és szolgáltatások értékesítését a program honlapján a *webáruház* által, illetve egyéb marketing eszközökkel is igyekeznek növelni a megrendelések számát.
- **Rendezvények**
Az eddigi *brand-építés* során jól működő értékesítési lehetőségeket alakítottak ki, az együttműködések sikeres partneri kapcsolatokat eredményeznek. A termékkapcsolás és a promóciók a rendezvények kereteiben az értékesítési hálózat bővítésére kiváló lehetőségeket nyújtanak. Pl. „Életmódváltó Családi Egészségnap”, életmód-táborok, Bio-kertészet látogatások (iskolák, turisták), közösségi rendezvények, fotózások stb.

Szervezeti felépítés

A Bioszentandrás Nonprofit Kft. egy 100%-ban önkormányzati tulajdonú cég, **jelenleg nincs állandó foglalkoztatott** a cégnél. A céghez tartozó feladatokat jelenleg önkormányzati alkalmazottak látják el részfeladatként.

Egy értékesítési szakember, egy kommunikációs munkatárs, kertész és két kereskedelmi asszisztens is szerepet vállal a működésben. A kertészeti és üzemi dolgozók pedig közfoglalkoztatás, illetve önkéntes munkavállalás keretei között vesznek részt a tevékenységekben.

A korábban említett futó projektek keretei között képzésben vesznek részt az érintettek, akik részére a későbbiekben foglalkoztatást is biztosít majd a szervezet.

Menedzsment és arculat

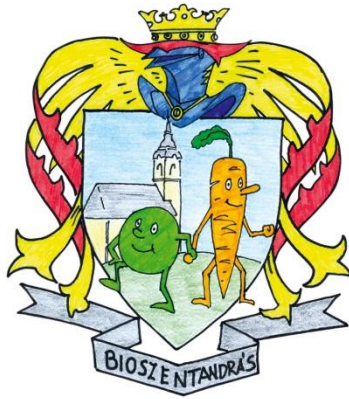
Kezdetben néhány ember volt, aki szakmailag az egész programot összefogta, mellettük volt a dolgozói kör. Ezekben az időkben "mindenki csinált mindent" (termelés és feldolgozás). A logisztikát és a feladatleosztást többnyire a polgármester intézte, de idővel próbáltak egyre inkább behozni olyan szakembereket, akik operatív folyamatokban hozhattak döntést.

Az évek múlásával ennek megfelelően próbálták az egyes ágazatokat különválasztani egymástól, így kialakult szektoronkénti vezetőkkel a termelési csapat, a feldolgozói csapat, és a kézműves csapat:

- **Egy több éves tapasztalattal rendelkező vidék- és térségfejlesztési szakember** felel a szakmai koordinációért, amely magába foglalja a vállalkozás helyes működésének fenntartását, a hiányok feltárását és a helyes stratégiai irányok kitűzését.
- **Egy kommunikációs szakembert** is felkérték, aki 2012-től erősíti a programot sajtókapcsolatok és megjelenések megteremtésével, rendezvényeken való részvétellel, valamint a Facebook oldal rendszeres frissítésével.
- **Egy operatív munkatárs** az e-mailek kezelését végzi, a rendelések begyűjtését és kiadását, a csomagok összeállítását kezeli adminisztratív oldalról.
- **Emellett a projektben tevékenykedik egy szakképzett, agrárvégzettségű kertvezető**, aki napi 8 órás munkaviszonyban dolgozik (korábban egy végzettséggel nem rendelkező munkaerő dolgozott megbízott kertvezetőként, akinek a munkáját hetente egy alkalommal konzultáció útján segítette egy szaktanácsadó).
- **Érkezett egy értékesítési vezető** is a csapatba, amely óriási előrelépés azon tekintetben, hogy az értékesítési munkát, a termékfejlesztést, az ügyfélkapcsolatokat, a termelés-feldolgozás-értékesítés folyamatok összehangolását egységes termékkosárrá szervezi; valamint a feldolgozói és kézműves csapat napi munkájának koordinációját adminisztratív és minőségirányítási oldalról egy külön felelős önállóan tudja végezni. A kertvezető és az értékesítési vezető tehát az a két kulcsembert, akik az egész folyamatot mozgatják.

A program arculatát kezdetben egy vidám hangulatú logo határozta meg, amely a település címerét „dolgozta át” az ökológiai gazdálkodásra és az egészséges életmódra utaló motívumokkal. A kézzel rajzolt grafika üdeséget- és vidámságot sugárzott, figyelemfelkeltő volt, azonban nem mutatott letisztultságot, illetve nem lehetett minden termékre rátenni (különösen a kisebb termékekre volt igaz ez). Így nem volt képes igazi üzenethordozóként, logóként viselkedni. Az arculatot mára átalakították, új emblémát terveztek, mivel egy logónak és arculati elemnek vissza kell köszönnie minden terméken (pl. párna, zöldségre húzott papírgyűrű stb.). Az önálló márkaként viselkedő, letisztultságot sugalló, egységes, új BioSzentandrás arculat megfogalmazását fontos lépésnek tartották. Az arculat egyszerűsítésével minden egyes terméken jól felismerhető lehet BioSzentandrás mint márka, illetve a „*mint egy nagy család*” üzenetüket érzékelhetően tudja közvetíteni a vásárlók felé.

16. ábra. Bioszentandrás régi és új arculata



Jelen és jövő – hatások a mindennapokban

A BioSzentandrás Program elsődleges **célja**, hogy a közfoglalkoztatás és a munkaerőpiac között elhelyezkedő szociális gazdaságban **létrehozzanak egy olyan stabil, termelő környezetet, amely piaci alapon működve, ám mégis megfelelő szociális érzékenységgel biztosít hosszú távon stabil megélhetést a hátrányos helyzetű helyi közösség tagjai számára.**

A munkahelyteremtésen túl cél, hogy a helyi közösség tagjai körében gyermekkortól kezdődően az **életmód, a szemlélet és az életminőség** változását érjük el, bebizonyítva, hogy a közösségi igényekre alapozott kezdeményezés segítségével, a gyökerekhez visszanyúlva a vidék is biztosíthat az egyén számára színvonalas, 21. századi életfeltételeket. A kidolgozott modell átadásával más közösségek számára is szeretnének hozzájárulni életfeltételeik jobbá tételéhez.

BioSzentandrás olyan **közösséget és rendszert teremtett**, mely környezeti és gazdasági szempontból fenntartható termékeket termel. A sikeres gazdálkodás kulcsát a termőföldek minősége és a kedvező éghajlati viszonyok mellett a közösségi együttműködés teszi leginkább lehetővé. Saját tapasztalatuk az elmúlt évekből, hogy van kereslet az ökológiai termékcsaládra és ez egy megfelelően felépített marketingmunkával, jól működtethető a vállalkozás.

Hosszú évekbe került, mire az ökológiai termesztés formájában olyan releváns megoldást találtak, amely hosszú távon és fenntartható módon tud foglalkoztatási keretet biztosítani a faluban élő embereknek.

A biokultúra jótékony hatása a településre nézve, hogy megmozgatta a civil szférát is: a **faluban nem találni olyan portát, melyet ne művelne tulajdonosa**. A programba bevont személyeken túl – a pozitív mintát látva – a település legtöbb családjánál tetten érhető, hogy újra értéknek tekintik a földet. Lakókörnyezetük szépítése iránti igény megjelenésén túlmenően, a legalább családi célra történő növénytermesztés és kisállattenyésztés az elmúlt 2 évben újra részévé vált a mindennapoknak.



Fotó: Bioszentandrás

A munka, a teljesítmény, az ügy iránti elkötelezettség, a piaci szempontokkal való találkozás, a minőségi termék előállítására való képessé válás, az ezekből fakadó partneri elégedettség mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy **a hátrányos helyzetből induló munkatársak újra értékesnek kezdik magukat érezni**. Mindez megsokszorozza az energiájukat, perspektívát nyit előttük, további teljesítményre és olykor saját innovációra és hozzáadott érték megteremtésére ösztönzi őket, mely mintaként hat családjukra és környezetükre egyaránt.

Természetesen **számos nehézség és megoldandó tényező** is hatással van a program előmenetelére:

- A legfőbb kihívást egyrészt az jelenti, hogy hogyan lehet áttörni a helyi lakosságnál az évtizedek óta tartó depresszív állapotot és újra **hitet adni a munkához**.
- A másik fontos kihívás az, hogy a jelenleg rendelkezésre álló üzemméretnél **hogyan lehet a vállalkozást hosszú távon fenntarthatóvá tenni**, illetőleg hogyan lehet szintén fenntartható módon növelni az üzemméretet, úgy, hogy minél több ember számára tudjanak versenyképes jövedelmet biztosítani, amellet hogy a program eredeti céljai nem sérülnek.
- Szintén nagy kihívást jelent a program magját képező **szakmai stáb rendszerben tartása** mindaddig, amíg a program önjáróvá nem válik.
- A legfontosabb feladat az, hogy olyan **lépcsőt képezzenek a közfoglalkoztatás és a piacgazdaság között**, amely vonzó és motiválóan hat az emberek számára.

A termékfejlesztés és a márkaépítés éveiben az asszonyok fiókjaiból előkerültek a nagymamák régi receptjei, s ennek köszönhetően a faluba érkező vendégek, a kiállítások, fesztiválok látogatói a Bioszentandrás standon a bio idényszöldségeken kívül, Szentandrás ízeit is kóstolhatják, melynek receptjeit közzétették honlapjukon is.

Hernádszentandrás bio termékpalettáját tekintve azon túl, hogy helyi adottságokra épít, olyan értéket is közvetít, amely az itthon megvalósítható ökológiai termesztést, termelést és feldolgozást állítja középpontba.

A falu régen is képes volt egészséges élelmiszert előállítani, ezért mindenféle vegyszer, természetfokozás nélkül dolgoznak egy népszerű termékpaletta összeállításán. Céljuk, hogy az

emberek minél inkább odafigyeljenek arra, hogy mit esznek. Sikerült elérni, hogy a település lakói gondolkodásának szerves részévé vált az egészségtudatosság ezen a területen.

Elmondható, hogy jó kapcsolatot ápolnak egymással a projektben résztvevők. A közös cél elérése érdekében egy csapatban dolgoznak, *"mint egy nagy család"*. A BioSzentandrás csapat tagjai a márka jövőjével kapcsolatban bizakodóak: sikeres, elismert, példaértékű mintaprojektnek, követni való biogazdaságnak, hosszú távon pedig önellátó gazdaságnak látják Hernádszentandrást. A Hernádszentandrásból lett BioSzentandrás nagyon jó példája a csapat és a település hatékony együttműködésének.

BioSzentandrás célja, hogy 2015 végére térségi márkává alakuljon. Szeretnének bevonni néhány partnert a térségben lévő települések közül, akik a termelésbe bekapcsolódhatnak, s így már nem 2,5 hektárról tudnának biotermékeket termelni és feldolgozni, hanem akár 8-10 hektárról, a térség más területeiről is behozván nyersanyagot, egyfajta közös értékesítési palettát összehozva.

E mellett pedig Hernádszentandrás konkrét terve a jövőre nézve, hogy **nyári életmód táborozások** szervezésével ismertessék meg a térségből és térségen túlról érkező gyerekek számára a vidéki életet, és annak kivételes varázsát. Óvodások és iskolások körében is igyekeznek „fertőzni” az egészségtudatos életmód fontosságának hangsúlyozásával, kicsit divatot is teremtve mindannak, ami természet, ami természetes.

A 2014-2020-as időszakra vonatkozó kilátások

A jövőbeli kilátások, tervek alapján a **támogatási források** továbbra is elérhetőek és felhasználhatóak lesznek a tervezett tevékenységek vonatkozásában, amelyekkel érdemes számolni és a későbbiekben, amikor már tényadatok lesznek a működésről – beépíteni azokat a fejlesztési elképzelések közé.

Az EU-s támogatási programok továbbra is forrást jelenthetnek például a gépbeszerzésekhez (pl.: mezőgazdasági gépek), ugyanakkor a foglalkoztatottak után járó kedvezmények is mindenképp a beépítendő források közé sorolhatóak. Az Országos Foglalkoztatási Közhasznú Nonprofit Kft. (OFA) támogatásai is folytatódnak, amelynek keretében például működő / új vállalkozások is pályázhatnak munkahely megőrző és kereset-kiegészítő támogatásra, képzéssel kiegészítve.

Az operatív programok közül elsősorban a Vidékfejlesztési Program és a GINOP fog releváns pályázatokat tartalmazni (eszközbeszerzés, foglalkoztatás, képzés), de érdemes az EFOP és a TOP pályázati felhívásait is nyomon követni.

A községben, ahogy a fenti statisztikákból is látszik, magas a munkanélküliség, az álláskereső és a közfoglalkoztatásban résztvevők összesen az aktív korú lakosság 55 %-át teszik ki. Ez azt is jelenti, hogy rendelkezésre áll a településen a megfelelő mennyiségű munkaerő. A

településen és a térségben az álláskereső egy jelentős része rendelkezik gyakorlati ismerettel a mezőgazdasági területen.

Az **értékesítési piacot** elemezve, a termékpalettát illetően a következő célcsoportokra lehet fókuszálni:

- éttermek, szállodák, turisztikai szolgáltatók
- turisták
- lakosság (családok, gyerekek, iskolák).

A kapcsolódó termékekkel és szolgáltatásokkal (rendezvények, öko-szálláshely, ajándéktárgyak stb.) kiemelten az alábbi csoportokat célozza meg:

- turisták
- önkormányzatok
- iskolák
- egészséges életmóddal foglalkozó cégek, kezdeményezések
- turisztikai szolgáltatók

A működtetés nem igényel nagyon jelentős befektetést. **Költségigényesebb fejlesztéseket nem kívánnak a közeljövőben megvalósítani**, hiszen a működéshez szükséges eszközök, berendezések rendelkezésre állnak – leginkább az amortizációs veszteséget szükséges kiküszöbölni, hogy hosszú távon is üzemeltetni tudják a tevékenységeket.

A **munkaerő-költségek azonban jelentős kiadást jelentenek**, ezért foglalkoztatási és esetlegesen képzési támogatást lehetne még betervezni, ugyanakkor a termelésbe bevonandó partnerek és földterületek mértéke egyértelműen rentábilissá teszi BioSzentandrás rendszerét az elkövetkező években.

A nyersanyagpiacot nem szükséges elemezni, a termék-előállításához szükséges nyersanyaghoz az előzőekben már leírt módon jutnak – együttműködve az önkormányzattal.

Záró összegzés

A BioSzentandrás program mára nagy népszerűséggel bír a településen és a falun kívül egyaránt, így egyben a település meghatározó kitörési akciójává, a fejlesztési irányokat összefogó kezdeményezéssé vált. 2013-ban az **Európai Territoria Innovációs Díjat** közel 500 település közül Bécs mellett Hernádszentandrásnak ítelték oda a BioSzentandrás kezdeményezésért. 2015-ben pedig az Európai Beruházási Bank által kiírt "Szociális Innovációk Európai Versenyén" 350 indulóból a 16-os döntőbe választották a BioSzentandrás projektet. Hernádszentandrás kapcsán ma már nem halmozottan hát-

”

„Adj szárnyakat azoknak, akiket szeretesz. Gyökeret, hogy visszajöjjenek. És okot arra, hogy maradjanak...”

A Dalai Láma

”

rányos helyzetű településről, hanem egy kis abaúji falu nemzetközi népszerűségéről, sikeres marketing stratégiájáról, minősített ökológiai gazdaságáról, kiváló termékeiről szólnak a hírek.

A polgármester szerint szó sincs csodáról, ideje végre sok-sok év „Csipkerózsika álomból” magunkhoz térve elhinni, hogy – kivételes adottságait látva – a magyar Falu képes erre, sőt képes az országnak a szellemi és gazdasági alapjává válni újra, ha van közös akarat, ha van hozzá hosszú évek kitartása, és ha valóban ez a cél. „Sose felejtjük el, hogy nem elszenvedői, hanem alakítói, teremtoi vagyunk saját életünknek!” – állítja.

Tanyapedagógia

Kajner P. – Szabadkai A.

A nyíregyházi E-Misszió Egyesület Tanyapedagógiai programjának **célja, hogy hazánkban minden gyerek ismerje meg a hagyományos, falvainkban még fellelhető gazdálkodási módokat** egy tudatos, életre nevelő pedagógiai programon keresztül. Szerezen saját tapasztalatokat az élelmiszer előállításban, kerüljön közelebb a vidéki emberhez, a vidéki megélhetéshez és tisztelje azokat.⁷⁹



Fotó: Tanyapedagógia (2015)

Cél továbbá, hogy az iskoláskorú gyerekek számára **átélhetővé tegyék a gazdálkodást**, növénytermesztést, állattartást és termékfeldolgozást. A gyerekek tapasztalják meg, hogyan lesz a vetőmagból élelmiszer, legyen számukra becsülete a földnek, a vidéki embernek és a kétékezi munkának. Tanulják meg, hogyan kell fogni a szerszámot, hogyan kell bánni az állatokkal és a földdel, tapasztalják meg a közösen végzett munka örömét. Lássák, ahogy a kezük munkája nyomán termés születik, hogy évszokról-évszakra, évről-évre hogyan változik talaj, növény, állat. Legyenek gazdái annak a darab élővilágnak, amit a gazda/nevelő rájuk bíz. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy a gyermekekből tudatos fogyasztók és gazdák

⁷⁹ www.tanyapedagogia.hu

váljanak. (Tanyapedagógia, 2013)

A gyermekek a Tanyapedagógia programban szervezett módon, néhány napig bekapcsolódnak egy működő gazdaság életébe, az állatok gondozásába, növénytermesztésbe, kertészetbe és más tevékenységekbe. A farmon zajló, terepi oktatás az iskolai oktatás alaptantervi keretéhez is illeszthető, a gazdálkodási ismeretek megszerzésével együtt (pl. ének órán a kukoricafosztás mellett népdalok tanulása, irodalom órán a foglalkozások során népmesék, történetek megismerése, szókincsük értelmezése stb.).

2012-ben zajlott a program kísérleti szakasza. Tavasszal és ősszel is szerveztek tanyapedagógiai foglalkozásokat az ország számos pontján, hogy minél többféle munkafolyamatba tudják bevonni a résztvevő iskolák diákjait a vetéstől a betakarításig. Az iskolák között volt fővárosi és vidéki, kisebb, illetve nagyobb városból, egyházi és állami iskola egyaránt. A gyerekek és a pedagógusok körében is sikert aratott a program, az iskolák vezetői várják a folytatást. A gazdálkodók szívesen fogadták a csoportokat, tevékenység ötletekkel készültek minden alkalomra. A program kezdeményezői a visszajelzések és az érdeklődés alapján indokoltnak látják egy országos szintű tanyapedagógiai program kidolgozását (Tanyapedagógia, 2013).

A program egyszerre foglalja magában a környezet- és természetismeret, az ökológia, a földrajz, a testnevelés, a technikai ismeretek és a közösségben végzett munka elemeit. A Tanyapedagógia program keretében **távlati cél a mintagazdaságok hálózatát kialakítani,** ezek lehetnek a gyakorlatok helyszínei. A hálózati jelleg megkönnyítheti a szakmai kritériumoknak való megfelelést a tagok számára, pl. a FATOSZ-al együttműködve. Mintagazdaság alatt elsősorban nem modern, gépesített nagybirtokokat kell érteni, inkább hagyományos családi, paraszti gazdaságokat. A mintagazdaságok fő tevékenységeik szerint változatosak kell legyenek. A helyszínek bemutathatnak pl. biogazdálkodást, kertészetet, természetközeli, extenzív állattartást, lótaratást és lovaglást, tájgazdálkodást speciális – pl. vízjárta – területeken,



Fotó: Tanyapedagógia (2015)

erdőgazdálkodást, háztáji állattartást és növénytermesztést, illetve élelmiszer feldolgozást, tartósítást, sütést, főzést és bármilyen ház körüli munkát.

Falusi Porta Tanoda

Szabadkai A.

A Vodafone Társadalmi Felelősségvállalás Alapítvány – Főállású Angyal támogatásának köszönhetően sikerült felállítani **17 regisztrált gazdasággal** egy országos szintű Falusi Porta Tanoda hálózatot.⁸⁰ A program alapja, hogy (általában ötödik osztályos) iskolai csoportok a tanév során havonta ellátogatnak a közelükben található Falusi Porta Tanodába, ahol az éppen aktuális, hagyományos gazdálkodási feladatokat élhetik át testközelből. Ezt megelőzően ráhangoló, majd ezt követően egy-egy „rögzítő” foglalkozást is kapnak az iskolában. Emellett természetesen el lehet látogatni a Tanodába egy-egy foglalkozásra is – ekkor az adott hónap jellegzetességei tapasztalható meg.

*MNVH Községi Tanulókert Hálózat*⁸¹

Szabadkai A.

A Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat (MNVH) Községi Tanulókert Hálózat a tájfajtaink megőrzéséért, a közösségi tudás átadásáért, a közösségi tevékenységek újjáélesztéséért indult, 2013-ban. Azon közösségek jelentkezhettek a hálózatba, amelyek a táji adottságoknak megfelelő fajták megőrzését és a közösségi tanulás újjáélesztését tűzték ki célul. A hálózat tagjainak az MNVH szakmai segítségnyújtást, szakember delegálását, évi 50 ezer Ft támogatást biztosított, illetve éves eseménynaptárban jelenítette meg a meghirdetett programokat. A Hálózathoz csatlakozók vállalták, hogy évente minimum négy, az ismeretek és jó gyakorlatok átadásával egybekötött nyílt közösségi kertismereti eseményt hirdetnek meg a témában a közösség számára, ezt fotódokumentációval és élménybeszámolóval közzétételre megküldik. A két évig tartó felhíváshoz csatlakozott 28 kert, 28-szor 4 eseménnyel.

Fogalomtár

• • •

„A környezeti nevelés olyan értékek felismerésének és olyan fogalmak meghatározásának folyamata, amelyek segítenek az ember és kultúrája, valamint az őt körülvevő biofizikai környezet sokrétű kapcsolatának megértéséhez és értékeléséhez szükséges készségek és hozzáállás kifejlesztésében. A környezeti nevelés hatást gyakorol a környezet minőségét érintő döntéshozatalra, személyiségformálásra és egy széles értelemben vett viselkedésmód kialakítására.” (IUCN, 1970)

⁸⁰ http://huntula.do.am/news/angyalev_vegen/2014-09-22-9

⁸¹ <http://www.mnvh.eu/node/2981>

A Váci Egyházmegye mezőgazdasági szakköre⁸²

Fieszl Csaba

A Váci Egyházmegye Vidékfejlesztési Iroda (VEVI), Beer Miklós püspök atya támogatásával elindított egy olyan szakkört, ami az általános iskolában tanuló kisgyerekekkel megismerteti azokat a zöldségeket, gyógynövényeket és fűszernövényeket, melyekkel otthon is találkozhatnak. A pedagógiai tevékenység fő alapelve, hogy a gyermekek a természet felé szeretettel forduljanak, pozitív készletet érezzenek az ilyen irányú tevékenységek végzése iránt, felelősségvállalást, bizalmat tanuljanak, önbizalmuk növekedjen, erkölcsi és lelki értéket teremtsen a program, megismerjék a növényeket és a növények ápolási munkáit. Kiemelt feladat még a környezettudatos magatartás, az egészséges életmódra nevelés, a szabadidő értelmes, hasznos eltöltése és a fenntarthatóság elérése.



Fotó: Váci Egyházmegye Vidékfejlesztési Iroda

A mezőgazdasági szakkör 2015-ben, a váci Karolina Katolikus Általános Iskolában indult el. A nebulók Jungné Hrabanek Ágnes, az iskola tanárának vezetésével kezdik megtanulni mind elméletben, mind gyakorlatban az őszi és a téli folyamán, hogy hogyan is fog tavasszal kikelni a mag a kertben.

Ennek a szakkörnek a Galamb utca sarkán helyet foglaló, egyházi tulajdonban lévő kert ad helyet. A kertben ágyások kerültek kialakításra különböző növényekkel. A növények ápolását (gyomlálás, locsolás) a gyerekek végzik, így sajátjuknak érezhetik a növényeket, és a kertet is. Az itt termelt zöldségek, gyógy- és fűszernövények vegyszermentesek. A gyerekek heti rendszerességgel 2 órát töltenek a kertben.

A távlati cél, hogy a 2015-2016-os tanév szeptemberétől 12 iskola programjában induljon el a tankert, a mezőgazdasági szakkör, tanárok vezetésével, illetve a VEVÍ részéről egy személy támogatásával. A kertek megfelelő indításához egy „moduláris kerttervet” is kidolgoztak a

⁸² A szöveg szerzője Fieszl Csaba, a Váci Egyházmegye Vidékfejlesztési Iroda igazgatója

szervezők, a Gödöllői Egyetemmel való együttműködésből létrejött gyakornoki program keretében. Néhány iskolában a helyi családok is bevonásra kerülnek, így pl.: Cserhátsurányban a kert kialakításához egy idős néni ajánlotta fel kertjét. Novák Éva nénitől (Levendula mama, kistermelő) szakmai és gyakorlati segítséget, gyógy- és fűszernövények palántáit kapott a program.⁸³



Fotó: Váci Egyházmegye Vidékfejlesztési Iroda

⁸³ <http://vevi.vaciegyhazmegye.hu>

Jogi szabályozás

A szociális farmok működése előtti főbb jogi akadályok hazánkban – problématérkép

Jakubinyi L. – Dr. Gazsi A.

A mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény (Fftv.) preambulumban olyan kulcsfontosságú alapértékek lettek lefektetve, melyek megvalósulása esetén, a mostani zord, kies, elnéptelenedő és reményvesztett vidékből akár egy értékteremtő, a helybeliek számára megélhetést és pozitív jövőt biztosító környezet is válhatna – legalábbis elméletben.

”

Az Országgyűlés abból a célból, hogy

- a falvak népességmegtartó képessége megújuljon, a lakosság városba áramlása mérséklődjön, és ezáltal a helyi népesség korösszetétele javuljon,
- a mezőgazdálkodás és az agrárszolgáltatások feltételeinek kedvezőbbé válása a korábbinál érzékelhetőbben járuljon hozzá a falvak jövedelemtermelő képességének erősödéséhez,
- a mezőgazdaságban termelt jövedelmeknek a vidékfejlesztési célok szolgálatában történő felhasználása lehetőleg a keletkezésük helyén segíthesse elő a foglalkoztatás bővülését,
- az agrártársadalom a vidéki családi közösségek termelési közösségként történő megszerveződése és a helyi vállalkozások gyarapodása révén tovább erősödjön,
- a mezőgazdaságban a közepes méretű agrárüzemek elterjedjenek, valamint a kis gazdaságok stabil működése és további fejlődésük biztosított legyen,
- a saját és közvetlen termelési és szolgáltatási munkavégzésen alapuló agrárgazdálkodás bővüljön,
- a földművesek részére az önfoglalkoztatás a korábbinál tágabb keretekben kínáljon valódi alternatívát – többek között – a helyi élelmiszer-kereskedelem lehetőségeinek bővülésével, valamint a saját munkavégzésen alapuló és azt kiegészítő tevékenységek folytatásához, mint például a falusi vendéglátás, a kedvezőbb feltételek megteremtésével,
- fokozottabban előtérbe kerülhessenek a fenntartható földhasználattal való gazdálkodás feltételei, a termelés természeti feltételeinek (talaj, víz, élőhelyi közösségek) és a kultúrtáj védelmének szempontjai,
- a mező- és erdőgazdasági föld forgalma és a mező- és erdőgazdasági föld, mint a jelzálogjogon alapuló hitelezés biztosítéka, a kialakuló új üzemi szervezetek működését hatékonyan elősegíthesse,
- élet- és versenyképes mezőgazdasági termelés folytatására alkalmas méretű földbirtokok jöjjenek létre,
- a birtokelaprózódások hátrányos következményei a mezőgazdaság tulajdoni szerkezetét ne terheljék, a földműves zavartalan mezőgazdasági termelést folytathasson,

a következő törvényt alkotja.

”



A gyakorlatban úgy érezzük, hogy a fent megfogalmazott irányoktól éppen távolodunk. A kitűzött célokkal viszont egyetértünk, így ezen felelősségérzet is hozzájárult ahhoz, hogy elindítsuk a szociális farmokról a hazai közbeszédet.

A szociális farmok kísérleti programja tíz éves múlta tekint vissza hazánkban. Az eddigi projektek elsősorban szociális és foglalkoztatáspolitikai források felhasználásával szerveződtek, különös tekintettel az aktív korú autizmussal élőkre fókuszálva. Ezt egészítette ki később a megváltozott munkaképességűek csoportja. A mezőgazdasági funkció elsődlegesen a terápiás környezeti keretek és az aktív tevékenység lehetőségének szerepét töltötte be. A gazdaságok fejlődésével azonban a mezőgazdasági termelés-értékesítés egyre fontosabb szerepet töltött be, mind a gazdasági, mind pedig a társadalmi fenntarthatóság szempontjai szerint. **A valódi „majorsági” üzemelés indításával együtt megjelentek azok a jogi problémák, melyek egyre inkább visszalépésre, alapkoncepciójuk felhagyására kényszerítették a szereplőket.** Vannak még kitartó szervezetek, de tevékenységük jelen körülmények között rövid távon is bizonytalan.

Ezzel párhuzamosan egyre **fokozódik azon igény** is (azok részéről, akik nem maguk akarnak majorságokat működtetni), **hogy a szociális és egyéb sérülékeny csoportokat ellátó, segítő szervezetek célcsoportjuk számára olyan értékteremtő, ugyanakkor terápiás környezeti feltételeket biztosítsanak**, mely megfelel a mai modern szakmai elvárásoknak. A bezárt falak és kerítések mögött lakók éltető környezet iránti szükségletének kielégítői maguk a vidéki gazdák lennének, csak hogy ezen kapcsolódás létrejöttéhez is számos ellenmotívációs problémát kell még feloldani.



Akár meg is történhetett volna...

Egy virtuális történeten keresztül mutatjuk be, hogyan szembesülünk az akadályokkal a mindennapokban.

„Egy vidéki szociális intézmény vezetője elhivatottságától vezérelve összehívta a szakmai csapatot és a következőket adta elő:

– Ellátottaink zöme aktív korú személy. Ahhoz, hogy intézményi keretek között is értelme legyen életüknek, bevezettük a foglalkoztatást. Arra már rájöttünk, hogy a szivacstépkedés nem egy előremutató dolog, ámbár nem haszontalan, mert aki elszállítja, párnákat töm vele. Az ennek ellensúlyozására kialakított kreatív kézműves műhely nagyon jó dolog, csak hogy az általunk készített ajándéktárgyakkal dugig vannak a raktárak. Itt vidéken erre alig van kereslet, nincs fizetőképesség, a fővárosba vásárolni meg nem éri meg elvinni. Sokat mérlegelve, az lenne a javaslatom, hogy alakítsunk ki konyhakertet, és egy kis baromfiudvart. Ebbe a mi ellátottaink teljes mértékben bevonhatók. A megtermelt zöldséget, tojást felhasználhatná a konyha, így közvetlen a gazdasági haszon, a felesleget pedig kivihetnénk a szomszéd város piacára, természetesen az érintettekkel együtt. Itt talán nem is annyira a bevételen, hanem inkább a társadalmi szemléletváltáson, az integráción lenne a hangsúly. Az induláshoz szükséges minimális költségeket talán meg is tudnánk előlegezni a konyhai költségvetési sorról. Mi a véleményetek?

- Nagyon jó lenne, többen már most is sokat segítenek az udvari virágok gondozásában – mondta a fejlesztő pedagógus.
 - Én azt is el tudnám képzelni, hogy, ha ez beindul, bérelnék egy kis földet és ténylegesen termelni is tudnánk velük – jelentette ki a foglalkozási koordinátor.
 - Hát akkor vágjunk bele! – örvendezett az igazgató. Többiek véleménye?
 - A konyhában szívesen átvesszük a megtermelt termékeket – mondta az ételmezésvezető. Egy dologra kell csak odafigyelni, mivel mi közétkeztetést⁸⁴ biztosítunk, és nagyon szigorúan ellenőrzi az ételmezési alapanyagok származását, a nyomon követhetőség⁸⁵ miatt, szükségünk lesz a mezőgazdasági termelő és a termelés adataira. Legegyszerűbb, ha a számlát kapunk szállítólevéllel, rajta a szükséges adatokkal. De a felvásárlói jegy is jó lesz.
 - Mezőgazdasági termékről számlát csak mezőgazdasági termelő vagy mezőgazdasági cég adhat ki – szögezte le a könyvelő. És szerintetek melyik ellátottunk lesz a termelő, vagy netán mindenki, akit belevontok? Mi mint intézmény sajnos mezőgazdasági tevékenységre nem kaphatunk engedélyt, mert azt csak gazdának regisztrált magánszemély vagy mezőgazdasági termelőszervezet kaphat. És hát nagyobbacska földet sem bérelhetünk e miatt. És az egészet még ráadásul végzettséghez is kötik. Talán, ha céget alapítanánk, akkor igen, de az három millió forint törzstőkéjénél kezdődik, és az csak az első lépés. Felejtétek el! – mondta, és kiment a tereméből.
- Így hát minden maradt a régiiben."

Ha a hazai szociális farm kezdeményezés nem fog gyökeret eresztene, akkor nagy az esély arra, hogy értelmetlen marad sok vidéki intézmény több ezernyi ellátottjának élete, pedig nem rajtuk, és nem is a segítőiken fog múlni.



⁸⁴ 62/2011. (VI. 30.) VM rendelet a vendéglátó-ipari termékek előállításának és forgalomba hozatalának ételminőségbiztonsági feltételeiről 2. § (1) 13. *közétkeztetés*: olyan vendéglátó tevékenység, amelynek során meghatározott fogyasztói csoportot, vendéglátó-ipari termékekkel, többnyire előre megrendelés alapján a nap egy-egy meghatározott időszakában, meghatározott időtartamban látnak el különösen oktatási, gyermek-, szociális-, egészségügyi-, bentlakásos intézményben, táborban, munkahelyen;

⁸⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 178/2002 EK rendelete 2005. január 1-től rendelkezik az ételminőségek teljes nyomon követésének bevezetéséről. A rendelet 18. cikke a következőket írja: „A termelés, feldolgozás és forgalmazás minden szakaszában biztosítani kell az ételminőségek, a takarmányok, az ételminőségetermelésre szánt állatok valamilyen ételminőségre, vagy takarmányba bekerülő vagy vélhetően bekerülő egyéb anyag útjának nyomon követhetőségét.”

3/2010. (VII. 5.) VM rendelet az ételminőség-előállításról és -forgalmazással kapcsolatos adatszolgáltatásról és nyomon követhetőségről 5. § (1) A nyomon követhetőség biztosítása érdekében minden forgalomba hozott, illetve forgalomba hozatalra szánt ételminőség szállítmányt kísérő dokumentációnak egyértelműen tartalmaznia kell az adott ételminőség tétel nyomon követését szolgáló azonosító jelölést. (2) A szállítmányt kísérő dokumentációnak vagy számla esetén a számlának a kezelő által hitelesített másolatát az ételminőség forgalomba hozatalának helyén kell tartani folyamatosan és hatósági felszólításra azonnal be kell tudni mutatni.

(3) A szállítmányt kísérő dokumentációt a fogyaszthatósági vagy minőség-megőrzési időt követő egy évig meg kell őrizni.

Ha feltesszük a kérdést, hogy ma Magyarországon ki termelhet és értékesíthet mezőgazdasági terméket, a válasz egyszerű: bizonyos feltételeknek megfelelően: magánszemélyek és vállalkozások.

- Magánszemélyek: őstermelő⁸⁶, földműves⁸⁷, fiatal földműves⁸⁸, pályakezdő gazdálkodó⁸⁹, családi gazdaság⁹⁰, kistermelő⁹¹.
- Vállalkozások: kft, bt, rt, szövetkezet; különleges előírásokkal: mezőgazdasági termelő-szervezet⁹², újonnan alapított mezőgazdasági termelőszervezet⁹³.

A szociális szolgáltató rendszerben (ápoló-gondozó, nappali, átmeneti, illetve rehabilitációs célú intézményben) elsősorban az alábbi tevékenységek megvalósulását szolgálhatná a szociális farm:

- fizikai szükségletek kielégítése,
- étkeztetés,
- mentálhigiénés ellátás,
- szociális készségek és kompetenciák fejlesztése,
- terápiás és készségfejlesztő foglalkozás,
- munkaterápia,
- foglalkozási rehabilitáció,
- testi funkciók fejlesztése és fenntartása,
- képzési rehabilitáció,
- pszichés rehabilitáció,
- szociális rehabilitáció,
- képzési célú foglalkozások,
- utógondozói ellátás szervezése,
- szociális foglalkoztatás.

⁸⁶ Adójogi fogalom – elsődlegesen a saját gazdaság meglévő eszközei alapján termelt és értékesített őstermelői termékekre vonatkozik. (228/1996. (XII. 26.) Korm. rendelet a mezőgazdasági őstermelői igazolványról)

⁸⁷ 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról (Fftv.). 5. § 7., ld. később

⁸⁸ Fftv., 5. § 6., ld. később

⁸⁹ Fftv., 5. § 22., ld. később

⁹⁰ Fftv., 5. § 4., 5., 8., 20., ld. később

⁹¹ a vonatkozó jogszabály szerint meghatározott tevékenységet végző természetes személy:

„E rendeletet azon tevékenységekre kell alkalmazni, amelynek során a kistermelő [...] kis mennyiségű, általa megtermelt alaptermékkel vagy általa betakarított, összegyűjtött vadon termő alaptermékkel közvetlenül a végső fogyasztót, illetve a régió belüli vagy a gazdaság helyétől légvonalban számítva Magyarország területén legfeljebb 40 km távolságon belüli kiskereskedelmi vagy vendéglátó, illetve közétkeztetési létesítményt (a továbbiakban együtt: vendéglátó létesítmény) látja el” (52/2010. (IV. 30.) FVM rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről 2.§.1, 1.§.1)

⁹² Fftv., 5. § 19., ld. később

⁹³ Fftv., 5. § 26., ld. később

Ezeket a tevékenységeket a szociális intézmény a saját ellátottai számára biztosítja, akikkel ellátási jogviszonya van.

Ha egyéb hátrányos helyzetű csoportokat kíván fogadni, a következők a lehetőségei:

1. **Más tevékenységre is kell működési engedéllyel rendelkeznie** (pl.: egyben családi napközi működtet, vagy köznevelési intézményt, vagy szociális foglalkoztatás esetén külső foglalkoztatóként működik, vagy akkreditált munkáltató) és az adott szolgáltatás jogszabályban meghatározott jogosulti körének szolgáltathatja a jogszabály szerinti szolgáltatást. A fenntartó kreativitásán múlik hogy a két külön engedély szerinti szolgáltatást megpróbálja összekapcsolni – ami a jelen jogi környezetben kihívást jelentő feladat.
2. **Vállalkozási tevékenység keretében** az adott feltételek szerint végezheti.
3. Ha a fenntartó közhasznú, akkor **közhasznú tevékenységként**, jogszabályban rögzített feltételek szerint,
4. vagy olyan **intézménnyel kötött együttműködési megállapodás révén működhet**, amely az adott hátrányos helyzetű csoportot ellátó (pl.: hátrányos helyzetű gyerekeket oktató) intézménnyel jön létre, eseti jelleggel.

A szociális farm modelljéhez képest ez azt jelenti, hogy a tevékenység portfóliója révén (szociális ellátás, foglalkoztatás, oktatás, vállalkozási tevékenység stb.) több hátrányos helyzetű csoporttal foglalkozhat a fenntartó, de nem egységként – farmként – működik, hanem engedélyköteles, és egyéb feltételhez kötött szolgáltatások mozaikjaként, amelyek illesztését nagyon nehéz a gyakorlatban megoldani. Azaz elmondható, hogy a jogi keretek rendszer szinten nem biztosítottak olyan mezőgazdasági/szolgáltató/rehabilitációs központ számára, mint a szociális farm, amely a szociális szolgáltatást igénybevevő, illetve a kívülről érkező hátrányos helyzetű személyek széles körét egyaránt fogadja, foglalkoztatja, egyéb szolgáltatásban részesíti. A szolgáltató mezőgazdasági tevékenysége során termelt termékek feldolgozásának és értékesítésének sem adottak a jogi feltételei (kivéve, ha mezőgazdasági termelőszervezetet hoz létre a fenntartó).

Tehát ahhoz, hogy egy speciális szükségletű célcsoportot segítő szervezet vagy intézmény célcsoportjának bevonásával mezőgazdasági tevékenységet végezzen, és a megtermelt javakat önellátásra használja, vagy a környezetében értékesítse, **nem adottak a jogi feltételek.** Általánosságban elmondható, hogy a célcsoporti tagok kompetenciái nem elegendőek arra, hogy mezőgazdasági magánszemély szereplőkké váljanak. A segítő szervezetek pedig aligha fognak mezőgazdasági vállalkozásokat indítani. Marad hát a külföldi példák utáni sóvárgás „savanyú szőlője”, pedig itthoni kezdeményezés akadna bőven. A hátrányos helyzetűeket mezőgazdasági tevékenységbe bevonó, a közösségi gazdálkodás eszméjét megvalósító szociális farmok nem a mezőgazdasági vállalkozások versenytársai, azaz nem a piacot zavaró tényezők – ugyanakkor a mezőgazdasági társadalmi felelősségvállalás letéteményesei.

Ha a segítő szervezetek úgymond „kiszerveznék” célcsoportjukat a környékbeli gazdákhoz „szociális farm gyakorlatra”, két fő problémával találkozhatnak: a gazda tevékenységi körében ez a szolgáltatás nem szerepel. Ha találnak is „áthidaló” megoldást, a gazda ellenmotivált lesz akkor, ha ez veszélyezteti a mezőgazdasági termelő státuszát melynek egyik jogi

feltétele, hogy „éves értékesítése nettó árbevételének több mint a fele a mező-, erdőgazdasági tevékenységből, illetve a kiegészítő tevékenységből származik” (Fftv. 5.§ 19.).

Hiányzó elemek tehát a szociális farmok életszerű működtetéséhez a következők:

- **A szociális farm meghatározásának** jogszabályi beillesztése.
- A szociális farm szolgáltatást a **mezőgazdasági kiegészítő tevékenységi körben** nevesíteni szükséges.
A jogi lehetőség megteremtése elősegítheti egyrészt az ellenmotiváció (50% bevételi korlát) megszüntetését, valamint jogalapot teremthet ezen joghely szerinti tevékenység finanszírozására (pl. kísérleti modellprogramok indítása, szociális gazdaság fejlesztése stb.). – *Társadalmi farm, gondoskodó farm esetei*
- **A szociális farm közösség jogszabályi nevesítése**, amely a szociális és egyéb sérülékeny csoportok szolgáltatói által, a célcsoport bevonásával működtetett mezőgazdasági tevékenység elismerése (pl. speciális jogállású hátrányos helyzetűek kistermelői közössége). – *Rehabilitációs farm, gondoskodó farm esetei*
Így a segítő szervezetek a hazai mezőgazdaság társadalmi szempontú háttérét teljes mértékben le tudnák fedni.
- **A szociális farm közösség földhasznosításának megoldása** – mely lehetőséget teremtené a szociális farmok működéséhez. Pl. e kör beemelése a földbérletre jogosultak közé, az Fftv.-be, a kivételek felsorolásánál.

Jelen fejezetben részletes jogi elemzést és javaslatokat adunk a fenti problémátérkép kulcsfontosságú akadályainak elhárításához.

A mezőgazdasági tevékenység végzésének szervezeti és funkcionális keretei

Dr. Csák Cs.

Kooperatív gazdálkodási forma

Az ember szociális lény. Csoportban való életét azonban bonyolult mechanizmusok szabályozzák. A csoportban szoros kapcsolat alakul ki az emberek között, hisz a közös cél érdekében együtt kell működniük, és segíteniük kell egymáson, ugyanakkor folyamatosan alkalmazkodni a csoport közös normáihoz (Simon H. A., 1990). A csoportban való lét és kapcsolatrendszer teremti meg az alapját az együttműködésnek, amely egymást segítő, támogató illetőleg konkuráló viszonyrendszer kialakulását eredményezi.

A kooperáció jelentése partnerség, együttműködés egy közös cél elérése érdekében, illetőleg közös fellépés az érdekérvényesítés elérésére. A kooperációnak többféle szintje és fajtája létezik. Megjelenik a társadalmi és a gazdasági területen egyaránt, amelyek sok esetben összekapcsoltan jelennek meg. Közös bennük, hogy az egyes tevékenységi területeken, meghatározott erőforrásokat mozgósítanak és kapcsolnak össze.

A gazdasági kooperáció tőkeegyesítő, illetőleg személyegyesítő szervezeti és működési formában jelenik meg. Míg előbbinek a gazdasági társaságok, addig az utóbbinak a tipikus pél-

dája a szövetkezeti modell vagy a társadalmi szervezetek. A gazdasági jellegű kooperáció egyik tipikus formája a mezőgazdasági tevékenységre orientált kooperációs forma, amelynek jogi szervezeti kerete – **a kollektivizálás időszakának befejezésétől (1960-as évek végétől) a rendszerváltás időszakáig – a mezőgazdasági termelőszövetkezeti forma volt.**⁹⁴ Dominánsan ez a szövetkezeti típus volt a jellemző, amely egzisztenciális formának tekinthető. Ez azt jelentette, hogy a szövetkezetnek foglalkoztatási kötelezettsége volt a tagjai irányába, míg a tagnak munkavégzési kötelezettsége volt a szövetkezet felé. Mindemellett a tagok közös gazdálkodást valósítottak meg a szövetkezet használatában és tulajdonában levő vagyontárgyakon. Itt külön kiemelés érdemel a mezőgazdasági földek sorsa. A vagyon- (föld)beviteli kötelezettség miatt, a tagi tulajdonban levő földeket a tagok kötelesek voltak közös használatra átadni a szövetkezet részére, amelynek keretein belül valósult meg a kollektív használat. Ebben az esetben, tehát a termelési erőforrásokat összevonták a közös használat keretei közé. **A rendszerváltást követően** alapvető struktúraváltásra került sor. Ennek lényege az volt, hogy **a szövetkezet munkaszövetkezeti jellege megszűnt**, a földek tagi tulajdonba és használatba kerültek és a szövetkezet integratív szerepet tölt be. Ennek értelmében a szövetkezet alapvetően a tagi gazdaság (farm modell) kiszolgálójává vált, piacszervezési feladatokat tölt be és különböző szolgáltatásokat nyújt a gazdálkodók részére.

Jelenleg tehát a súlypont (a szabályozás középpontja) a mezőgazdasági gazdálkodókon van, azokon a személyeken, akik a mezőgazdasági földet használják tulajdonosként vagy különböző földhasználati jogcímek birtokosaként.⁹⁵

Szervezeti kategóriák a mezőgazdasági tevékenység számára⁹⁶

Üzem

E fogalom értelmezése kapcsán elkülöníthetők az elsődlegesen üzletszerű tevékenységet folytató jogalanyok, és azon közjogi vagy polgári jogban a személyek között elkülönített jogi személyek, melyek más tevékenységük mellett folytatnak gazdasági tevékenységet, és polgári jogi kapcsolatokat, ezeket az új jogértelmezés e tevékenységük tekintetében tekinti vállalkozásnak.

⁹⁴ A hazai szövetkezeti mozgalom kezdetétől különböző szövetkezeti típusok voltak jelen, mint például a lakásszövetkezetek, fogyasztási szövetkezetek, hitel- és takarékszövetkezetek stb.

⁹⁵ Lásd bővebben: Leszkoven (2004); Olajos (2002a); Bobvos (2004); Olajos – Prugberger (2002); Szilágyi (2006); Olajos (2002b); Olajos (2002c); Andréka (2010); Nagy Zoltán (2010); Csák – Hornyák (2014)

⁹⁶ Szilágyi (2010)



Fogalomtár



Üzemnek minősül a munkamegosztásban termelési és irányítási szempontból elkülönült olyan önálló gazdasági vállalkozás, ahol szervezeten termelő, elosztó, vagy értékesítő tevékenység folyik. Az üzem fogalom 2009-től kibővült a vállalkozás fogalmával.

A **vállalkozás** olyan jogi személy vagy jogi személyiség nélküli jogalany, amely elsődlegesen üzletszerű gazdasági tevékenység folytatása céljából jött létre, továbbá az egyéni vállalkozó; az állam, a helyi önkormányzat, a költségvetési szerv, az egyesület, a köztestület, valamint az alapítvány gazdasági tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira is a vállalkozásra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni, kivéve, ha a törvény e jogi személyekre eltérő rendelkezést tartalmaz.

Az **elsődlegesen üzletszerű tevékenységet folytató** jogalanyok fogalmát az alábbi elkülönítő ismérvek jellemzik: **állandósult**, (folyamatos gazdasági tevékenység) **huzamos** (meghatározatlan időre, vagy hosszabb meghatározott időre szóló) és **szervezetszerű** (elkülönült feladatmegosztás, irányítás, ellenőrzés) gazdasági tevékenység végzése nyereség elérése érdekében, gazdasági kockázatvállalás mellett. E tevékenység alapján vállalkozásnak tekinthető az őstermelő, családi gazdálkodó, és a gazdasági társaságok valamennyi formája.⁹⁷

Fogalomtár



„Mezőgazdasági üzem: az azonos céllal működtetett mezőgazdasági termelési tényezők (föld, mezőgazdasági felszerelés, egyéb vagyonelemek) szervezeti alapegysége, amely a gazdasági összetartozás révén gazdálkodási alapegység is;

mezőgazdasági üzemközpont: a földműves vagy mezőgazdasági termelőszervezet tulajdonában, illetve használatában álló, a mező- és erdőgazdasági tevékenység vagy a mező- és erdőgazdasági tevékenység és a kiegészítő tevékenység célját szolgáló gazdasági, lakó, illetve iroda épülettel beépített ingatlan vagy a tanya, amely a gazdálkodás végzésének vagy megszervezésének a mezőgazdasági igazgatási szervnél bejelentett helyéül szolgál;”

2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról 5.§ 20. és 21 pontja

⁹⁷ Lásd: Új Ptk. értelmező rendelkezések 49. és 53. pontok.

Gazdaság

A mezőgazdasági üzem fogalomhoz nagyon hasonlatos a gazdaság fogalma, amely fogalmat zömében az európai jog és a támogatási jog intézményei hasznosítanak.

Fogalomtár



A gazdaság, mint támogatási fogalom összetevői a következők – a földalapú támogatásban részesített mezőgazdasági terület, magyarországi tenyészet, egyéni támogatási jogosultság és kvóta együttese.

28/2005 (IV.1.) FVM rendelet az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Garancia részlegéből finanszírozott egységes területalapú támogatásokhoz kapcsolódó 2005. évi kiegészítő nemzeti támogatás igénybevételével kapcsolatos egyes kérdésekről 1. § c. pont.

Vállalatnak minősül a fogyasztástól elkülönült tevékenységet folytató intézmény, amelynek feladata a tőke és a munka elemeinek célszerű összefogása. Létrejöttét, célját, eredményeit tekintve kizárólag piacorientált szervezet, tevékenységét termelési mutatók határozzák meg, előlegezi a termelési költségeket, ennek következményeként a kockázatot is viseli. A vállalat két nagy típusa az egyéni vállalat és a társas vállalat.

Az **egyéni vállalatban** a vállalkozó saját tőkéjére támaszkodik. A vállalkozói tulajdonságok közvetlenül érvényesülnek, erősebb és közvetlen a felelősség a vállalat tevékenységéért (például: betéti társaság, kkt.).

A **társas vállalat** ezzel szemben a tőkeegyesítés elvén nyugszik; a bevitt tőke erejéig felel a befektető, a vállalat szerveinek vezetői a társaság alkalmazottai (például: kft., rt.).

Süveges (1992), pp. 97-129

Az agrár-üzemrendszer keretein belül különböző szervezeti formában működő és különböző célokat megvalósító modelleket tudunk megkülönböztetni:

- **üzem-kiegészítő szervezetek:** főként piacszervezési feladatokat lát el, tanácsadás, munkafolyamatok szervezése, hatékony piaci fellépés az értékesítés és a beszerzés területén. Ebbe a csoportba sorolhatók pl. a szövetkezetek, a termelői csoportok, termelői szervezetek.
- **érdekképviselések:** szakszervezet, ágarkamara, hegyközségek stb.
- **agrárgazdasági tevékenységet végző személyek:** ezen személyi kör tevékenységi körében meghatározó jellegű a mezőgazdasági tevékenységből eredő árbevétel. Ebbe a csoportba kis,- közép,- és nagyüzemek tartoznak. Mezőgazdasági tevékenység végzésénél nincs formakényszer, azaz bármilyen szervezeti formában végezhető (gazdasági társasági formában, szövetkezeti formában, egyéni vállalkozói formában, őstermelőként, családi gazdasági formában stb.). A támogatási és adórendszer nagymértékben meghatározója a formaválasztásnak.

Szövetkezetek

Kiemelést érdemelnek a szövetkezetek, amelyek nemcsak történetiségükben, de szabályozási jellegükben is sokrétűek. A szövetkezetekkel kapcsolatos jogi szabályozás alapvetően és keret jelleggel a Polgári Törvénykönyvben került meghatározásra.⁹⁸ A Polgári Törvénykönyv jogi személyekre vonatkozó valamint a szövetkezetekre vonatkozó előírásai az irányadók, figyelemmel arra, hogy a Polgári Törvénykönyv rendelkezései diszpozitívak, eltérést megengedők, kivéve azon rendelkezések esetében, ahol a törvény az eltérést tiltja és annyiban, amennyiben a tiltó norma rendelkezik. A Polgári Törvénykönyv generális rendelkezéseiben túlmenően vannak az egyes szövetkezeti formák esetében külön jogszabályi rendelkezések, speciális előírások. Ilyen például a szövetkezeti hitelintézetek esetében a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény⁹⁹, a lakásszövetkezetekről szóló törvény¹⁰⁰, de itt említhetjük meg a szövetkezetekről szóló törvényt¹⁰¹ is. Ezen speciális vényi rendelkezéseknek az a sajátossága, hogy „felülírják” a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit, azaz a speciális szabályok tekinthetők irányadónak.

A szövetkezetek típusai
a jogi szabályozásban

A speciális szövetkezeti joganyag tekintetében kiemelést érdemel a 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről, amely három szövetkezeti formában működő modellt szabályoz:

- iskolaszövetkezet
- szociális szövetkezet és foglalkoztatási szövetkezet
- agrárgazdasági szövetkezet

Az alábbiakban röviden bemutatjuk a szövetkezeti típusokat.



Fotó: Szabadkai Andrea

⁹⁸ 2013. évi V. törvény

⁹⁹ 2013. évi CCXXXVII. törvény

¹⁰⁰ 2004. évi CXV. törvény

¹⁰¹ 2006. évi X. törvény

Iskolaszövetkezet

Fogalomtár



Az **iskolaszövetkezet** a *nemzeti köznevelésről* szóló 2011. évi CXCV. törvény szerinti közép- és felsőfokú iskolával, kollégiummal, alapfokú művészeti iskolával (nevelési-oktatási intézmény) tanulói jogviszonyban álló tanulók, továbbá a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvényben meghatározott felsőoktatási intézménnyel hallgatói jogviszonyban álló hallgatók számára lehetőséget biztosít a munkavégzési feltételek megteremtésére, valamint gyakorlati képzésük elősegítésére. Az iskolaszövetkezet közhasznú jogállású lehet.

Ha az iskolaszövetkezet tagja a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, az iskolaszövetkezet üzletszerű gazdasági tevékenységében személyes közreműködésére – ideértve a munkaviszony, illetve a polgári jogi jogviszony keretében történő munkavégzés esetét is – csak a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényben foglalt, valamint a fiatal munkavállalók munkajogi védelmére vonatkozó rendelkezések figyelembevételével kerülhet sor.

Ha az iskolaszövetkezet üzletszerű gazdasági tevékenységében személyes közreműködésre munkaviszony, illetve polgári jogi jogviszony létrehozása nélkül kerül sor, az iskolaszövetkezet **tizenhatodik életévét be nem töltött tagja** csak olyan tevékenységet láthat el, amelyet a vele jogviszonyban álló nevelési-oktatási intézmény pedagógiai programja alapján a tanítási órák keretében is ellát, vagy amely kapcsolódik a nevelési-oktatási intézmény létesítményeinek rendeltetésszerű működésével összefüggő, a tanulói jogviszonyból származó kötelezettségeinek teljesítéséhez.

Ha a gyakorlati képzést az iskolaszövetkezet keretében szervezik meg, a tag és az iskolaszövetkezet gazdasági együttműködése keretében – az alapszabályban – meg kell határozni a gyakorlati képzés során előállított termékek értékesítésével és az ebből származó nyereség szétosztásával kapcsolatos kérdéseket. Ha az iskolaszövetkezet keretében szervezik meg a gyakorlati képzést, az iskolaszövetkezet a tagjaival – a szakképzésről szóló törvény rendelkezései szerint – tanulószerveződést is köthet.

Szociális szövetkezet és foglalkoztatási szövetkezet¹⁰²

Fogalomtár

• • •

A **szociális szövetkezet** célja a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése. A szociális szövetkezet közhasznú jogállású lehet.

Elsődleges célja tehát nem a nyereség elérése, hanem a tagok gazdasági, kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi szükségleteinek kielégítése, valamint a munkanélküli, illetőleg szociálisan hátrányos helyzetben lévő tagjai számára a **munkafeltételek teremtése**. A tagoknak kötelező a személyes közreműködés a szociális szövetkezet tevékenységében. A szociális szövetkezetben lehet tevékenységet végezni tagként, alkalmazottként, vagy vállalkozási/megbízási szerződéssel. A szövetkezet közösségi alapot képez, amiből a tagok és családtagjaik számára nyújt kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi támogatást.

A szociális szövetkezetek a foglalkoztatáspolitikai, szociálpolitika, vidékfejlesztés, agrárpolitika keretei között felmerülő problémákra adhatnak választ. Világviszonylatban is egy nagyon új szervezeti formáról beszélünk, Magyarországon ilyen szövetkezeti forma létrehozására 2006. július 1-jétől van lehetőség. Főbb jellemzői:

- Alapítható **minimum 7 fő** részvételével, és maximum 25% lehet az alapításban résztvevők közül a nem természetes személy (2012 óta).
- Természetes személy tagjain kívül **helyi önkormányzat vagy nemzetiségi önkormányzat**, illetve ezek jogi személyiségű társulása (a továbbiakban együtt: önkormányzat), továbbá jogszabályban meghatározott karitatív tevékenységet ellátó közhasznú jogállású szervezet lehet a tagja.
- A szociális szövetkezetek esetében a személyes közreműködés sajátos formája a **közös termelésben**, tagsági jogviszonyon alapuló **közvetlen közreműködés** (tagi munkavégzés).
- A **személyes közreműködés alapfeltétel**, kivéve a nem természetes személynek (önkormányzat, karitatív szervezet).
- Az **alapító tagok vagyoni hozzájárulásra** kötelezettek.
- Legfőbb döntéshozó szerv a **közgyűlés**, ahol minden tag egy szavazattal rendelkezik, vagyoni hozzájárulástól függetlenül.
- **Vezető lehet minden tag** (választó és választható), továbbá igazgatóság és felügyelő bizottság szükséges.
- A szociális szövetkezet **jogi személy**, cégbíróság jegyzi be, alapszabálya a létesítő okirata.

¹⁰² Az alpont szerzői Dr. Csák Csilla és Dávid István

Fogalomtár



A **foglalkoztatási szövetkezet** olyan szociális szövetkezet, amelynek legalább ötszáz természetes személy és legalább egy országos nemzetiségi önkormányzat a tagja.

A foglalkoztatási szövetkezet a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára a munkafeltételek megteremtését elsősorban munkaerő-kölcsönzés, valamint munkaközvetítő tevékenység útján valósítja meg, amelyre a munkaerő-kölcsönzésre, a közhasznú kölcsönzőre vonatkozó, valamint a magán-munkaközvetítői tevékenység folytatásának feltételeit szabályozó jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni azzal, hogy a saját tagjai tekintetében munkaerő-kölcsönzési tevékenységet láthat el.

A tagi munkavégzés önálló, más munkavégzésre irányuló jogviszonyt szabályozó törvény hatálya alá nem tartozó jogviszony, amelyben az elvégzett munka ellentételezése a tagi munkavégzés arányában részben vagy egészben a tagok által közösen megtermelt javak természetben történő átadásával is megvalósulhat.

Tagi munkavégzésre irányuló jogviszonyt a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló törvény szerint regisztrált álláskereső, illetve a közfoglalkoztatási jogviszonyban lévő személy létesíthet és tarthat fenn.

Agrárgazdasági szövetkezet

Fogalomtár



Az **agrárgazdasági szövetkezet** a mező- vagy erdőgazdasági, valamint élelmiszeripari ágazatban fő- és kiegészítő tevékenységet folytató szövetkezet, amely fő tevékenységként

- a) tagjai tevékenységét előmozdító jelleggel tagjai számára – azok elsődleges agrárgazdasági termeléséhez, termékeinek piacra juttatásához – szolgáltatásokat nyújt, vagy tevékenységet folytat, amelynek során
 - aa) a termeléshez szükséges anyagok és eszközök közös beszerzését, a termés közös értékesítését szervezi;
 - ab) a termés tárolását, feldolgozását végzi;
 - ac) a termeléshez, illetve a feldolgozáshoz kapcsolódó gépi szolgáltatásokat nyújt;
- b) termelő jelleggel tagjai vagy mások mező- vagy erdőgazdasági földjét hasznosítva agrárgazdasági termelést folytat.

A szövetkezetek csoportosítási lehetőségei szakmai szempontok szerint

A szövetkezetek *több szempont* alapján is csoportosíthatók: típus-ágazat szerint, horizontális és vertikális, elsődleges, másodlagos, harmadlagos szövetkezés terminológiával.¹⁰³

- (a) **Típus (forma) és ágazat szerint:** A modellváltás következtében 22 szövetkezeti formációt különböztetünk meg. Általános fogyasztási és értékesítő, beszerző- értékesítő, egészségügyi, erdőbirtokossági, garázs-, gazda-, gépkör-, hitel-, ipari, ipari jelleggel működő munkavállalói résztulajdonosi program, iskola-, lakás-, mezőgazdasági biztosító, mezőgazdasági földbérlet, mezőgazdasági termékértékesítő, pince-, szociális boltiszövetkezeti szerveződések, szociális földprogram, takarékszövetkezet, tej-, üdülő-, raktárszövetkezet.¹⁰⁴
- (b) **Horizontális szövetkezetek** egynemű tevékenység végzésére jönnek létre. **Vertikális szövetkezetek** egynemű vagy egymást kiegészítő, de egymáshoz szorosan illeszkedő tevékenységek sorozatának végzésére jönnek létre (termelés, feldolgozás, csomagolás, tárolás, értékesítés stb.).
- (c) **Elsődleges szövetkezet** természetes személyek és jogi személyek (korlátozott számban) létrehozott szövetkezete. **Másodlagos szövetkezet** a szövetkezetek által alapított szövetkezet. Harmadlagos vagy holdingszövetkezetek különböző relatív önállósággal rendelkező egységek által létrehozott koordinatív szövetkezet.

A mezőgazdasági termékek a fejlett piacgazdasággal rendelkező országokban túlnyomó mértékben a termelők tulajdonában levő szervezeteken keresztül jutnak el a fogyasztókhoz. Ezekben az országokban a **marketing szövetkezetek** részaránya a mezőgazdasági, élelmiszer-gazdasági termékek forgalmazásában és feldolgozásában eléri, illetőleg megközelíti a 100%-ot (Roy, Ewell Paul, 1981, 169. p.).

Fogalomtár

• • •

Marketing szövetkezet: a tagok termékeinek közös értékesítésére, a szövetkezeti identitásnak megfelelően létrehozott szervezet.

Roy (1981), 169.p.

¹⁰³ A szövetkezetek csoportosításáról lásd még: Bezdán (2009)

¹⁰⁴ *Szövetkezés* 1999. 2. számának melléklete Szövetkezeti fejlesztés az ezredforduló éveiben hazánkban. 45. p.

A marketing szövetkezet gyűjtőfogalom, különféle értékesítési szervezeteket foglal magába:

- (a) **Értékesítési ügynökség:** közvetítő tevékenységüket egy irányba fejtik ki, a mezőgazdasági termelők áruit helyezik el a piacon. A bizományos értékesítési módszer szerint tevékenykednek.
- (b) **Alkuszövetkezetek:** a mezőgazdasági termelők a kereskedőkkel és feldolgozókkal szembeni alkupozíciójukat (áralku) erősíti, azáltal, hogy termékeiket kollektívan adják el.
- (c) **Szoros értelemben vett marketing szövetkezetek:** az áru jobb értékesítését elősegítő raktározási, osztályozási stb. kapacitással rendelkeznek, általában a feldolgozást nem igénylő termékek terén. Szolgáltatásaik komplexek, az értékesítést és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatásokat is ellátják. Ezen túlmenően nemcsak az értékesítés, hanem a beszerzés területén is segítséget nyújtanak.
- (d) **Feldolgozó szövetkezetek:** az élelmiszertermelés második (feldolgozás) esetleg harmadik (leosztó) fázisát is magába foglalják.
- (e) **Kereskedelmi szövetkezetek:** beszerző, fogyasztási szövetkezetek, a termelőeszköz kis- és nagykereskedelmétől, a fogyasztási cikkek kereskedelméig terjedően¹⁰⁵.

Javaslat a szociális farm megjelenítésére a mezőgazdasági tevékenységek fogalmi körében

Dr. Csák Cs.

A kooperáció jellege a szociális farmokon

A szociális farm modellben a **társadalmi és a gazdasági kooperáció különböző szintű formái** jelennek meg. A modell két pillérre épül, egyrészt a mezőgazdasági tevékenységre, másrészt a támogató szolgálatra. Ezen a két pilléren keresztül kapcsolható össze a mezőgazdasági tevékenységet végzők (szociális farm fenntartók) személyi köre, illetőleg a kisegítő tevékenységet végzők (szociális farm szolgáltatást igénybevevők) személyi köre.

A kölcsönhatás, együttműködés, kooperáció irányai:

- társadalmi felelősségvállalás, közös felelősség
- fenntartható mezőgazdaság
- környezettudatosság
- személyiségfejlesztés (képesség- és készségfejlesztés)
- ismeretátadás
- gazdasági előnyök (termelés, feldolgozás, értékesítés, felhasználás, jövedelem/bevétel)

¹⁰⁵ Bővebben ld. Laczó Ferenc (1994): Marketing szövetkezetek működési elvei az Európai Unió tagállamaiban. *Szövetkezés*. 1994, 1-2. szám, pp. 95-115

A szociális farm fogalmának jogi keretei

Definíciók

A szociális farm fogalmát jelen tanulmány szerzői a következők szerint fogalmazták meg.

”

Szociális farm: A szociális és szolidáris elveknek megfelelően, a társadalmi és környezeti szemléletformálás érdekében működő kooperatív gazdálkodási forma, amely mezőgazdasági termelő, feldolgozó, szolgáltató tevékenységet végez hátrányos helyzetű személyek bevonásával; illetőleg mezőgazdasághoz kapcsolódó szemléletformáló kiegészítő tevékenységet végez a társadalom szélesebb köre számára.

”

A szociális farm három típusát azonosítottuk.

”

Rehabilitációs Farm vagy szociális / rehabilitációs célú gazdaság: fő jellemzője a hátrányos helyzetű személyek bevonása a szociális intézmény keretei között folytatott foglalkoztatás keretében.

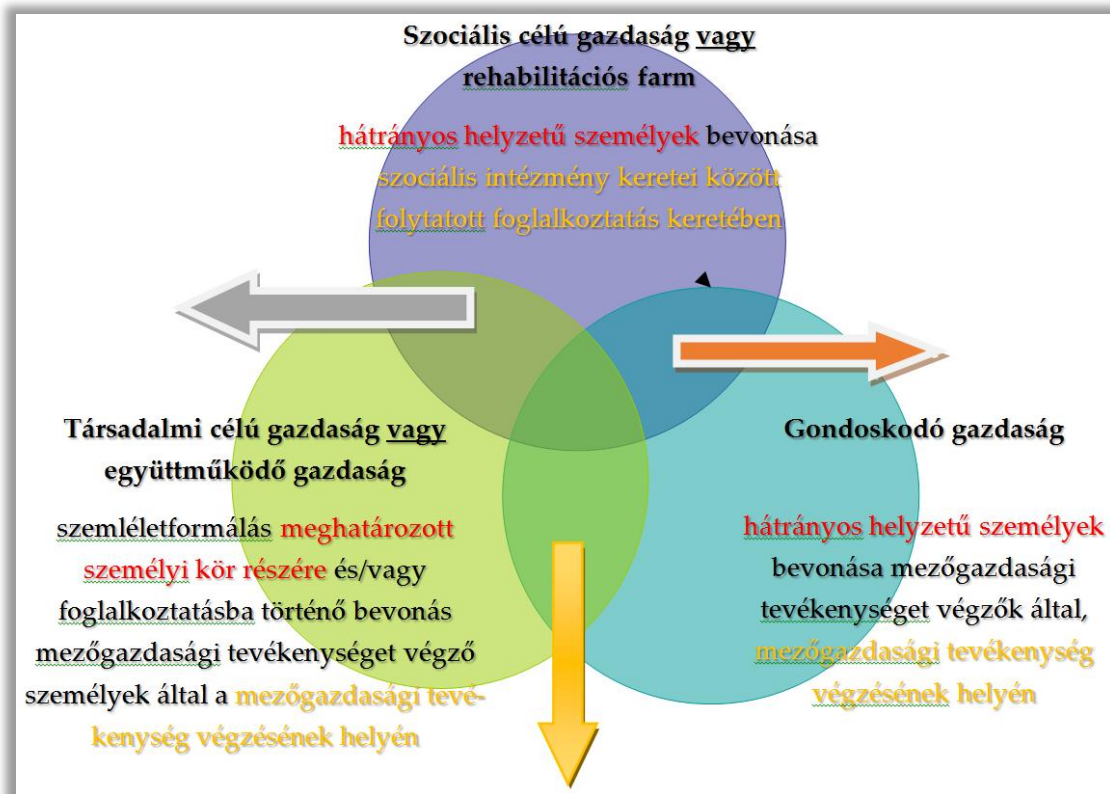
Gondoskodó Farm vagy gondoskodó gazdaság: fő jellemzője a hátrányos helyzetű személyek bevonása mezőgazdasági tevékenységet végzők által, a mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén.

Társadalmi Farm vagy együttműködő gazdaság: fő jellemzője a szemléletformálás egy meghatározott személyi kör részére és/vagy foglalkoztatásba történő bevonás mezőgazdasági tevékenységet végző személyek által a mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén.

”

A típusokat az alábbi diagramon modellezzük.

17. ábra. A szociális farm három típusának fő jellemzői (Dr. Csák Cs.)



Az egyes típusok a tevékenységet végzők, illetőleg a tevékenység végzésének a helye szerint különíthetők el.

- A tevékenységet végzők
 - a hátrányos helyzetű személyek, illetőleg
 - a társadalmi szemléletformálás esetén a tanulók, diákok köre alapvetően, akik a mezőgazdasági tevékenységet végző személyek irányításával azok munkájába bekapcsolódva végzik a kisegítő tevékenységüket.
- A tevékenység végzésének helye szerint megkülönböztethetünk
 - olyan szociális farmot, amely esetében a hátrányos helyzetű személyt ellátó szervezet tevékenységének végzése helyén történik a munkavégzés, illetőleg foglalkoztatás (ez különösen abban az esetben valósulhat meg, ha az adott szervezet, személy mezőgazdasági tevékenységet is folytat).
 - A munkavégzés helyszíne más esetben lehet a mezőgazdasági tevékenységet főfoglalkozás keretében végző szervezet, személy mezőgazdasági tevékenységének végzésének a helye (farm, mezőgazdasági üzem).

Látható a diagramon, hogy az egyes típusok között átfedés figyelhető meg a személyi kör és a tevékenység végzésének helye tekintetében, amely átfedések teremtik meg a koherenciát az egyes típusok között és teszik egységessé és egységesen kezelhetővé a szociális farmrendszert.

A mezőgazdasági tevékenységet végzők alatt különböző szervezeti formában működő mezőgazdasági tevékenységből árbevételt elérő vállalkozási formát értünk.

A farm szolgáltatást nyújtók köre

A fentiek alapján a szociális farm szolgáltatás nyújtók személyi körét két alapvető kategória szerint lehet meghatározni:

- **Szociális farm-gazdaság:** olyan mezőgazdasági tevékenységet végző gazdálkodó szervezet, aki aktív tevékenység végzésére fogad hátrányos helyzetűeket és/vagy oktatási/nevelési célból fogad gyermekeket, tanulókat.

Az 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról 396. §-a alapján gazdálkodó szervezet a gazdasági társaság, az európai részvénytársaság, az egyesülés, az európai gazdasági egyesülés, az európai területi társulás, a szövetkezet, a lakásszövetkezet, az európai szövetkezet, a vízgazdálkodási társulat, az erdőbirtokossági társulat, az állami vállalat, az egyéb állami gazdálkodó szerv, az egyes jogi személyek vállalata, a közös vállalat, a végrehajtói iroda, a közjegyzői iroda, az ügyvédi iroda, a szabadalmi ügyvivői iroda, az önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, a magánnyugdíjpénztár, az egyéni cég, továbbá az egyéni vállalkozó.

Az állam, a helyi önkormányzat, a költségvetési szerv, az egyesület, a köztestület, valamint az alapítvány gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira is a gazdálkodó szervezetre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

- **Szociális farm-közösség,** olyan szociális szolgáltatók, akik (saját) hátrányos helyzetű célcsoportjukat bevonva maguk végeznek mezőgazdasági termelő/szolgáltató és értékesítő tevékenységet.

Fogalomtár



Szociális farm-szolgáltatás: egyrészt jelenti a hátrányos helyzetű személyek részére a mezőgazdasági tevékenységek végzésének feltételeinek a biztosítását, illetőleg a mezőgazdasági és kiegészítő tevékenységek végzése körében a termelés, feldolgozás, értékesítés, mezőgazdasági szolgáltatás nyújtását, másrészt jelenti a gyermekek, tanulók részére a gyakorlati (környezettudatos) mezőgazdasági ismeretek átadását.

A mezőgazdasági tevékenység értelmezése

A mezőgazdasági tevékenység felfogható egyrészt *szűkebb értelemben*, mint őstermelés (új mezőgazdasági javak elosztására irányuló tevékenység), másrészt *tágabb értelemben* (termelés, forgalmazás, feldolgozás). A közös ismérv, hogy csak akkor mezőgazdasági tevékenység, ha az illető saját üzemében állítja elő a termékét.

Az egyes tevékenységek osztályozását és tartalmi meghatározását generálisan a TEÁOR a Gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere tartalmazza.

Fogalomtár

• • •

A mezőgazdasági tevékenység fogalmát az agrár-alaptörvénynek tartott földforgalmi törvény a következőképpen definiálja:

mező-, erdőgazdasági tevékenység: növénytermesztés, kertészet, állattartás, a méhanya nevelés, halászat, haltenyésztés, szaporítóanyag-termesztés, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, kiegészítő tevékenységgel vegyes gazdálkodás.

kiegészítő tevékenység: falusi és agroturizmus, kézművesipari tevékenység, fűrészáru-feldolgozás, takarmány-előállítás, mezőgazdasági termékből élelmiszer előállítása, dohányfeldolgozás, bioüzemanyag-előállítás a mező-, erdőgazdasági tevékenység során keletkezett melléktermékek, növényi és állati eredetű hulladék hasznosítása, nem élelmiszercélú feldolgozása, valamint az ezekből a termékekből keletkezett termékek közvetlen termelői értékesítése, mezőgazdasági szolgáltatás, valamint a mezőgazdasági üzemhez tartozó termelési tényezők hasznosítása, értékesítése.

2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról 5.§ 14. és 18 pontja

A kiegészítő tevékenység példaként említhető, hogy a mezőgazdasági tevékenység fogalma a francia jog szerint olyan tevékenység, amelynek tárgya meghatározott biológiai ciklus, amely egy vagy több szakaszból áll, illetve a gazdálkodó olyan tevékenysége, amely a gazdaság talaján a termesztés és a termelés folyamatát viszi tovább (pl.: fajtanemesítés, géntechnológiai tevékenység is – megszűnt a termőföldhöz kötöttség!).

Fogalomtár

• • •

A földművesekről, a mezőgazdasági termelőszervezetekről, valamint a mezőgazdasági üzemközpontokról vezetett nyilvántartás részletes szabályairól szóló 38/2014. (II. 24.) Korm. rendelet 2. §-a értelmében a Földforgalmi tv. 5. § 19.a) pont ac) alpontjában és a 26. pont c) alpontjában meghatározott üzemi gyakorlat alatt a Földforgalmi tv. 5. § 14., illetve 18. pontjának megfelelő mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve kiegészítő tevékenységet (együtt: mezőgazdasági tevékenység) kell érteni.

A mezőgazdasági tevékenység fogalmára azonban a különböző jogszabályokban különböző meghatározásokat találunk.¹⁰⁶

„Az 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról a 3.§ 18. pontja definiálja a mezőgazdasági őstermelő fogalmát, melynek értelmében mezőgazdasági őstermelő: az a 16. életévét betöltött, nem egyéni vállalkozó magánszemély, aki a saját gazdaságában a 6. számú mellékletben felsorolt termékek előállítására irányuló tevékenységet folytat, és ennek igazolására őstermelői igazolvánnyal rendelkezik, ideértve az erre a célra létesített nyilvántartásban családi gazdálkodóként bejegyzett magánszemélyt és e magánszemélynek a családi gazdaságban nem foglalkoztatottként közreműködő családtagját is, mindegyikre vonatkozóan a 6. számú mellékletben felsorolt termékek előállítására irányuló tevékenysége(i)nek bevétele (jövedelme) tekintetében.

Fogalomtár

• • •

I. Mezőgazdasági őstermelői tevékenységnek minősül a saját gazdaságban történő növénytermelés, ültetvénytelepítés, állattenyésztés, termékfeldolgozás, ha az a saját gazdaságban előállított alapanyag felhasználásával történik, a saját gazdaságban egyes mezőgazdasági termékek jogszabályba nem ütköző gyűjtése, a saját tulajdonú földterületen végzett erdőgazdálkodás, mindezekre nézve akkor, ha az előállított termék vagy a tevékenység az e melléklet II. pontjában felsoroltak valamelyikébe beletartozik, ideértve a saját gazdaságban termelt gyümölcs felhasználásával bérfőzés keretében történő párlatkészítést is.

- a) A mezőgazdasági termékek gyűjtése esetén saját gazdaság alatt a terület felett rendelkezési jogot gyakorlónak legalább a szóbeli hozzájárulását és a gyűjtést folytató magánszemélynek a gyűjtés eredményének felhasználása feletti rendelkezési jogosultságát kell érteni.
- b) A saját gazdaságban előállított virágok és dísznövények – kivéve a 0602 40 vámtarifaszámú, rózsá oltva is – értékesítéséből származó bevételt akkor lehet őstermelői bevételként figyelembe venni, ha az az évi 250 ezer forintot nem haladja meg. Ha meghaladja, akkor az egész bevétel nem számít őstermelői tevékenység bevétele.

¹⁰⁶ Például a 23/2007. (IV. 17.) FVM rendelet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap társfinanszírozásában megvalósuló támogatások igénybevételének általános szabályairól

„3.§ 11. *mezőgazdasági tevékenység*: a gazdasági tevékenységek statisztikai osztályozása NACE Rev. 2. rendszerének létrehozásáról és a 3037/90/EGK tanácsi rendelet, valamint egyes meghatározott statisztikai területekre vonatkozó EK-rendeletek módosításáról szóló, 2006. december 20-i 1893/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet I. Melléklete szerinti - az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény 16. § (3) bekezdés d) pontja alapján az állami adóhatósághoz bejelentett - 01.1, 01.2, 01.3, 01.4, 01.5, 01.6 és 01.7 alágazatba tartozó tevékenység;”illetőleg az Európai Bíróság C-498/13. sz. ügyben hozott ítélete

ének, azonban – ha a magánszemély e tevékenységével összefüggésben vagy egyébként az őstermelői igazolványt kiváltotta – az ellenérték kifizetésére akkor is alkalmazhatók a mezőgazdasági őstermelőre vonatkozó előírások.

- c) A saját gazdaságban termelt szőlőből saját gazdaságban készített szőlőmust, sűrített szőlőmust, szőlőbor értékesítése akkor számít őstermelői tevékenység bevételének, ha a magánszemély ezeket a termékeket az adott évben 0,5 litert elérő kiszerezésben (kifizetőnek, és/vagy termelői borkimérésben végső fogyasztó részére) értékesíti, és az értékesítésükből származó bevétel együttvéve az évi 7 millió forintot nem haladja meg. Ha a bevétel meghaladja a 7 millió forintot, vagy az értékesítés nem kizárólag az előzőek szerint történik, akkor az egész bevétel nem számít őstermelői tevékenység bevételének. Ha a magánszemély e tevékenységével összefüggésben vagy egyébként az őstermelői igazolványt kiváltotta, az ellenérték kifizetésére akkor is alkalmazhatók a mezőgazdasági őstermelőre vonatkozó előírások, ha a bevétel a 7 millió forintot meghaladja. Ha a magánszemély a saját termelői borkimérésében az előzőek mellett nem a saját őstermelői tevékenységében előállított bármely más terméket is értékesít és/vagy szolgáltatást is nyújt, akkor az őstermelői és más bevételeit, illetőleg azok megszerzése érdekében felmerült költségeit külön-külön kell nyilvántartania, azzal, hogy ha valamely költség többféle értékesítéssel is összefügg, akkor azt – ha e törvény másként nem rendelkezik – a bevételek arányában kell megosztania.

1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról, 6. számú melléklet

A földforgalmi törvény módosítására irányuló javaslat

A szociális farm a multifunkcionális mezőgazdaság egy megnyilvánulási formája. A szociális farmok fentiekben vázolt definícióit a tevékenység szabályozásának iránya és célja határozza meg. E farmok esetén tehát szükséges a célnak megfelelő, szélesre tárt tevékenységi kört meghatározó (szociális farmszolgáltatás) definíciót alkalmaznunk. A Közös Agrárpolitikának az elmúlt évtizedek és a jelenkor kihívásaira tekintettel választ kellett adnia fenntarthatósággal kapcsolatos kihívásokra és előtérbe került a mezőgazdaság többfunkciós felfogása, a közjavak és a gazdaságok diverzifikálásának – többek között a vidéki életminőség javításának – a kérdése. Ez a kérdés és az erre adandó válasz mindenképpen felveti a mezőgazdasági (alap)tevékenységnek, illetőleg a kiegészítő tevékenységnek, valamint az azon kívüli tevékenységnek a bővítését, a gazdaságon belüli (*on-farm*) és a gazdaságon kívüli (*off-farm*) vonatkozásban egyaránt. Ez a folyamat a – specializációval ellentétben – a diverzifikáción keresztül elvezet bennünket a multifunkcionális megközelítéshez.

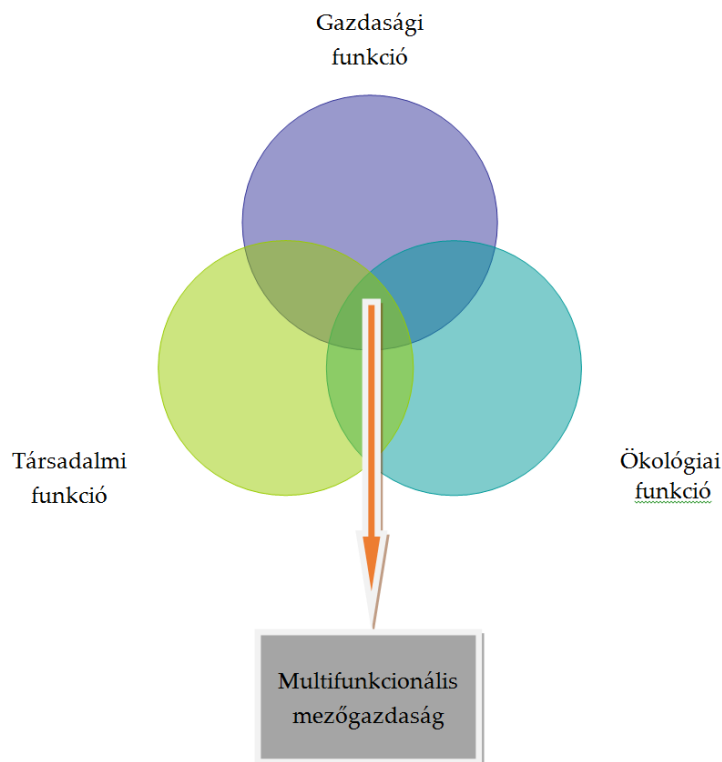


Fotó: Magyar Hírlap (2015)

A multifunkcionális mezőgazdaság irányai:

- gazdasági funkció (alap és kiegészítő mezőgazdasági tevékenység)
- ökológiai funkció (biogazdálkodás, környezettudatosság, keresztmegfelelés – *cross compliance* stb.)
- társadalmi funkció (vidéki népességmegtartó erő fokozása, oktatás, képzés, szemléletformálás stb.)

18. ábra. Fenntartható mezőgazdaság – farm-diverzifikáció, multifunkcionális mezőgazdaság (Dr. Csák Cs.)



A diagram központi keresztmetszete jelzi a fenntartható és multifunkcionális mezőgazdasági modellt. **Multifunkcionális mezőgazdaság alatt azt értjük, amikor a mezőgazdasági termelés (gazdasági) alaptevékenységén túl, az ökológiai és a társadalmi-gazdasági életképesség fenntartásához is hozzájárul**, magába foglalja azt. Mind a diverzifikáció, mind pedig a multifunkcionalitás a gazdaságon belüli tevékenységekre vonatkozik. A két kategória vonatkozásában a multifunkcionalitást tekinthetjük szélesebb körnek, amely mind a három szegmensre kiterjed, míg a diverzifikáció az újszerű tevékenységi elemek megjelenését ötvözi, és ennek megfelelően eszköze is egyben a multifunkcionális mezőgazdasági modell tevékenységi körének kialakításának.

Az 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 7. számú melléklete korábban meghatározta a *mezőgazdasági tevékenységet*, jelenlegi hatályos állapotában azonban a mezőgazdasági tevékenység fogalmának meghatározásakor visszaül a földforgalmi törvény meghatározásaira (lásd fent).

Az adójogi szabályozás körében kiemelés érdemel még a 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról: e jogszabály 197.§-204.§-ában, a kompenzációs felár alkalmazásának kérdései körében tér ki a mezőgazdasági tevékenység meghatározására és utal a törvény 7. számú mellékletére, amely I. részében a mezőgazdasági termékek körét, a II. részében a mezőgazdasági szolgáltatások körét határozza meg.

A 2013. évi CXXII. törvény (földforgalmi törvény) jelenleg nem teszi lehetővé a civil szervezetek és a szociális szövetkezetek részére sem a földtulajdonlást, sem a földhasználatot. A szociális szövetkezet és a civil szervezetek, valamint az intézmények részére a földhasználati lehetőséget a szociális farmszolgáltatáshoz e törvényben, nevesítve kell biztosítani, hogy az e szolgáltatást nyújtó szektor fejlődése lendületet vehessen.

Általános megállapításként leszögezhetjük, hogy a mezőgazdasági tevékenység fogalmának meghatározásakor a földforgalmi törvény rendelkezéseiből kell kiindulnunk és elsődlegesen módosítási javaslatot terjeszteni elő mezőgazdasági kiegészítő tevékenység meghatározásának kiegészítésére a 'szociális farm-szolgáltatások végzése' tevékenységgel.

A módosítási javaslat megvalósítását nehezítő tényezőként kell mérlegelnünk azt, hogy a földforgalmi törvény sarkalatos (2/3-os) törvény.

Az Alaptörvény P) cikk(2) bekezdése értelmében a termőföldeket érintő jogi szabályozás területén három sarkalatos törvényt szabályoz: a termőföld és az erdők tulajdonjogának megszerzése, valamint hasznosítása (1) bekezdés szerinti célok eléréséhez szükséges korlátait és feltételeit, valamint az integrált mezőgazdasági termelésszervezésre és a családi gazdaságokra, továbbá más mezőgazdasági üzemekre vonatkozó szabályokat sarkalatos törvény határozza meg. Ezek közül egyedül a földforgalmi törvény született meg, a másik kettő várhatóan elkészül.

A mező-, erdőgazdasági tevékenység, illetőleg kiegészítő tevékenység szociális farm-szolgáltatással való kiegészítésének várható hatása

A mezőgazdasági tevékenység végzésének lényeges, bizonyos mezőgazdasági tevékenységek végzése esetén pedig elengedhetetlen feltétel a földhasználat kérdése. Anélkül, hogy a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló, 2013. évi CXXII. törvény (földforgalmi törvény), illetőleg a 2013. évi CCXII. törvényt (földről szóló törvény), mely a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról részletes bemutatására sort kerítenénk, néhány lényeges szempontot emelünk csak ki.

A földhasználat jogát főszabály szerint földműves és mezőgazdasági termelőszervezet szerezheti meg. Tanya földhasználati jogosultságát pedig bárki megszerezheti. **Földhasználati jogot szerezhetnek még egyéb szervezetek is, speciális feltételek fennállása esetén.** A földhasználat jogát megszerezheti még az **erdőbirtokossági társulat** a tagjai tulajdonában és haszonélvezetében álló erdőnek minősülő földek esetén. Jogosult a földet használni kizárólag



haszonbérlet jogcímén az **agrárágazathoz tartozó köznevelési feladatot ellátó intézmény**, valamint az **agrárágazathoz tartozó felsőoktatási intézmény** az alapító okiratában vagy jogszabályban meghatározott, oktatási vagy tudományos kutatási alapfeladatát szolgáló föld esetén, a **bevett egyház vagy annak belső egyházi jogi személye** oktatási, szociális, vagy gazdasági tevékenység végzése céljából.

A földhasználat átengedésének tilalma alól van egy kivétel, azaz a föld használatát a földhasználati jog jogosultja jogszerűen átengedheti. Ez a lehetőség az **alhaszonbérlet**. Az alhaszonbérlettel kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy fő szabály szerint jogellenes, nem lehet a mezőgazdasági földet alhaszonbérletbe adni. **Csak egy esetben van lehetősége a haszonbérletnek alhaszonbérleti szerződést kötni** más földművessel vagy mezőgazdasági termelőszervezettel, ha a haszonbérlet földön megtermelendő termény **vetésforgó**, illetve **élőmunka ráfordítást igényel**, hogy a részére a föld használatát ezen munkák elvégzésének időtartamára, de legfeljebb a haszonbérleti szerződés lejártáig átengedje. Az alhaszonbérleti szerződést írásban, önálló, egységes okiratba kell foglalni. Az alhaszonbérleti szerződéshez nem kell a mezőgazdasági igazgatási szerv jóváhagyása és ez esetben az előhaszonbérleti jog sem áll fenn.

A földhasználati jogosultság szempontjából tehát két lényeges jogosulti személyi kör a **földműves** és a **mezőgazdasági termelőszervezet**.

Fogalomtár



„földműves: Magyarországon nyilvántartásba vett belföldi természetes személy, illetve tagállami állampolgár, aki e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott mezőgazdasági vagy erdészeti szakirányú képzettséggel rendelkezik vagy ennek hiányában igazoltan legalább 3 éve

- a) mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve kiegészítő tevékenységet saját nevében és saját kockázatára folyamatosan Magyarországon folytat, és ebből igazoltan árbevétele származott, vagy az árbevétel azért maradt el, mert a megvalósult mező- vagy erdőgazdasági célú beruházás még nem hasznosulhatott, vagy
- b) a legalább 25%-ban tulajdonában álló, Magyarországon bejegyzett mezőgazdasági termelőszervezet olyan tagjának minősül, aki mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve mező-, erdőgazdasági és az azokat kiegészítő tevékenységet személyes közreműködésként végzi;”

„mezőgazdasági termelőszervezet: a mezőgazdasági igazgatási szerv által e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott feltételek alapján nyilvántartásba vett, tagállami székhelyű jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet,

- a) amelyek
 - aa) alaptevékenysége olyan mező-, erdőgazdasági tevékenység, illetve kiegészítő tevékenység, amelyet a jogügyletet megelőzően legalább 3 éve folyamatosan

folytat,

- ab) éves értékesítése nettó árbevételének több mint a fele a mező-, erdőgazdasági tevékenységből, illetve a kiegészítő tevékenységből származik, és
 - ac) legalább egy vezető tisztségviselője, vagy a cégvezetője a mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve a kiegészítő tevékenységet a szervezetben fennálló tagsági viszonyához kapcsolódóan gyakorolja, és e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott mezőgazdasági vagy erdészeti szakirányú képzettséggel, vagy a mezőgazdasági igazgatási szerv által igazolt legalább 3 éves üzemi gyakorlattal rendelkezik, vagy
- b) amely újonnan alapított mezőgazdasági termelőszervezetnek minősül;”

„újonnan alapított mezőgazdasági termelőszervezet: Magyarországon nyilvántartásba vett tagállami székhelyű jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet

- a) amelynek alaptevékenysége a mező-, erdőgazdasági tevékenység, illetve kiegészítő tevékenység,
- b) amely nem rendelkezik az Európai Unió tagállamában, az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes államban, valamint a nemzetközi szerződés alapján velük egy tekintet alá eső államban fekvő föld felett használati joggal,
- c) amelynek legalább egy vezető tisztségviselője, vagy a cégvezetője a mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve kiegészítő tevékenységet a szervezetben fennálló tagsági viszonyához kapcsolódóan gyakorolja és e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott mezőgazdasági vagy erdészeti szakirányú képzettséggel, vagy a mezőgazdasági igazgatási szerv által igazolt legalább 3 éves üzemi gyakorlattal rendelkezik, és
- d) a szervezet nem különválással, kiválással, szervezeti formaváltással, egyéb jogutódlás folytán keletkezett;”

2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról, 5.§ 7., 19., 26.

A 38/2014. (II. 24.) Korm. rendelet a földművesekről, a mezőgazdasági termelőszervezetekről, valamint a mezőgazdasági üzemközpontokról vezetett nyilvántartás részletes szabályairól szóló jogszabály megköveteli többek között nyilvántartásba vételi feltételként az adóhatóság által kiállított olyan igazolást, amely szerint a kérelmezőnek a kérelem benyújtását megelőző öt évből legalább három évben értékesítésből nettó árbevétele származott. Szükséges továbbá a szervezet vezető tisztségviselőjének vagy a cégvezetőjének cégszerű írásbeli nyilatkozata arról, hogy az éves értékesítése – az eladott mező- és erdőgazdasági áruk beszerzési értékével és a közvetített mező- és erdőgazdasági szolgáltatások értékével csökkentett – **nettó árbevételének** – ide értve a mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokat, valamint a saját feldolgozású termékek értékét is – **több mint a fele a mezőgazdasági tevékenysége folytatásából származott.**

A földműves személy, valamint a mezőgazdasági termelőszervezet a **föld használatra** – a tulajdonolt földre tekintettel – is maximum **1200 hektár mértékig jogosult (birtokmaximum)**. A birtokmaximum szabálya a földterület bármilyen jogcímen történő használatát is magába foglalja. Ehhez képest, aki **állattartó telepet üzemeltet**, illetőleg szántóföldi és kertes-

szeti növényfajok **vetőmagjának előállításával foglalkozik 1800 hektár birtokmaximumra jogosult (kedvezményes birtokmaximum)**. A birtokmaximum 1800 hektár területnagyság mértékig állhat fenn mezőgazdasági termelőszervezet esetén akkor is, ha a tag tagsági viszonya legalább egy éve fennáll és a tag tulajdonában levő termőföld használatára jogosult.

A mezőgazdasági tevékenységi kör kiegészítése esetén lehetőség mutatkozik a szociális farmnak mezőgazdasági termelőszervezeti státusz megszerzésére (természetesen a további feltételek fennállása esetén).

Átfogó javaslatok a jogi szabályozás tekintetében

Nem egy új szervezeti forma kialakításáról van szó, hanem egy összetett (mező)gazdálkodási forma számára szükséges megteremteni a működés jogi kereteit. Ebben a tevékenységi formában megjelenik az ökológiai elem, az ökonómiai elem illetőleg a társadalmi felelősségvállalási elem is egyben. Ez jelenti a szociális farm-szolgáltatás rendszerét. Ezt a tevékenységi elemet kell megjeleníteni a mezőgazdasági tevékenységek körében, ha és amennyiben a szolgáltatást nyújtók oldaláról közelítünk. Álláspontunk szerint ez a meglevő jogi szabályanyag módosításával biztosítható.

További lépésként azonban szükséges a szociális farmokkal kapcsolatos részletes szabályozási pontok kialakítása, új jogszabályok megalkotásával vagy megalkotása során. Ha és amennyiben készül mezőgazdasági üzemtörvény, célszerű ennek keretei között szabályozni a szociális farmok helyzetét és jogi státuszát. Amennyiben erre nem kerül sor, abban az esetben **külön szociális farmtörvény létrehozását kellene sürgetni és elérni**. Ez jogi szempontból azt jelentené, hogy speciális szabályozás alakítható ki, amellyel bizonyos jogszabályi rendelkezéseket felülírhatnánk. A külön törvényi rendelkezés bevezetését az is indokolja, hogy a szociális farm tekintetében speciális helyzetben vannak a szolgáltatást nyújtók és igénybevevők köre.

Akár az üzemtörvényben, akár külön **törvényben** kerülne szabályozásra a szociális farm az alábbi kérdésekre célszerű fókuszálni:

- fogalom;
- tevékenységi kör és a szolgáltatás jellege;
- szolgáltatást igénybevevők és nyújtók személyi köre;
- jogviszony meghatározása egyrészt a foglalkoztatásra irányuló jogviszony tekintetében, másrészt az intézmények közötti jogviszony tekintetében;
- tevékenység végzéséhez kapcsolódó szabályok (engedély, állami elismerés);
- további lehetőségek (földrajzi árujelzők használata, védjegyek, ökológiai gazdálkodásra utaló jelölések használata).

A szociális farm definícióját minimálisan a következő joghelyeken kell megemlíteni az összhangolt szabályozás érdekében¹⁰⁷:

- 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról 5.§, 22.b (új) pont;
- 2013. évi CXXII. törvény 5.§, 14. pontjának felsorolásának ki kell egészülnie a szociális farm szolgáltatási tevékenységgel;
- 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról 7. melléklet II. Szolgáltatások rész ki kell egészülnjön a 11. pontban a szociális farm szolgáltatási tevékenységgel;
- 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 6. mellékletének II. pontjában a C Tevékenységek rész ki kell egészülnjön a 4. szociális farm szolgáltatási tevékenység ponttal;
- 36/2011. (XII. 23.) KIM rendelet, az Önálló vállalkozók tevékenységi jegyzéke 9499 - Mns egyéb közösségi, társadalmi tevékenység szakág tevékenységi felsorolása ki kell egészülnjön a szociális farm szolgáltatást nyújtókkal;
- 2014-2020 Vidékfejlesztési Program támogatási rendeletei.

További kapcsolódó jogszabály módosító javaslatok Szabadkai A.

A módosító javaslatok általános indokltsága

A szociális farmon végezhető tevékenységek mezőgazdasági jellegű és ehhez kapcsolódó kiegészítő tevékenységek lehetnek. A tevékenység végzéséhez a TEÁOR¹⁰⁸ / ÖVTJ¹⁰⁹ szerinti tevékenységet be kell jegyeztetni. Szükséges továbbá az adott tevékenységre vonatkozó nyilvántartási eljárás lefolytatása is.

A tevékenység végzéséhez a szolgáltatást igénybe vevők egyidőben számolt létszámának és a tevékenység jellegének megfelelő tárgyi feltételt, infrastruktúrát kell biztosítani a szolgáltatónak bérlemény, használati hozzájárulás vagy tulajdon formájában.

A jogi szabályozás a kis- és közepes méretű termelők működése, feldolgozása, értékesítése elé számos életszerűtlen akadályt állít. A szociális farmokat működtetők ma léptenyomon beleütköznek ezekbe a falakba. A problématerképet bemutató alfejezetben fent láttuk, hogy a kisléptékű termelést, feldolgozást megnehezítő, ésszerűtlen jogszabályi korlátozások a szociális farmok működése elé is számos akadályt gördítenek. A jogi rendszer akadálymentesítésére van szükség számos területen.

A problémák egyik fő forrása az, hogy a kisebb léptékű termelők gyakran sokféle előállítási, feldolgozási tevékenységet tudnának komplex szemléletben, akár hagyományos technológi-

¹⁰⁷ Szabadkai Andrea

¹⁰⁸ A gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere

¹⁰⁹ Önálló vállalkozók tevékenységi jegyzéke

akkal végezni. Az előállított termékek több kézimunkát tartalmaznak, mint az iparosított termékek, egyedibbek, viszont kisebb szériában is készülnek. Azok a jogi, higiéniai előírások, melyek a nagy szériában, iparosított, magas kockázatú technológiával dolgozó mezőgazdasági, illetve élelmiszer feldolgozó üzemekre vonatkoznak olyan tőkeigényes beruházásokat tesznek szükségessé, melyek a kicsik számára indokolatlanul költségesek vagy éppen megfizethetetlenek. A komplex tevékenységi kör hasonlóképpen nehezen kezelhető a jogi rendszer számára.

Kétszintű szabályozásra lenne szükség, mely elismeri a kisebb léptékű termelés eltérő (egyszerűbb, olcsóbb, hagyományban gyökerező) biztonsági, higiéniai megoldásainak létjogosultságát, mely elkülönül a nagy szériában termelők sajátosságainak megfelelő szabályozástól. Annak érdekében, hogy a kisleptékű termelés (ezen belül a szociális farmok ügye is) lendületet vehessen hazánkban, több kapcsolódó jogszabály módosítására is javaslatot teszünk, melyeket az alábbiakban mutatunk be.

1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról

Az 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról (SZJA trv.) 6. sz. melléklet így fogalmaz: [Természetes személyként] „[m]ezőgazdasági őstermelői tevékenységnek minősül a saját gazdaságban történő növénytermelés, ültetvénytelepítés, állattenyésztés, termékfeldolgozás, ha az a saját gazdaságban előállított alapanyag felhasználásával történik, a saját gazdaságban egyes mezőgazdasági termékek jogszabályba nem ütköző gyűjtése, a saját tulajdonú földterületen végzett erdőgazdálkodás, mindezekre nézve akkor, ha az előállított termék vagy a tevékenység az e melléklet II. pontjában felsoroltak valamelyikébe beletartozik.”

A hivatkozott, 6. számú melléklet II. pont C) Tevékenységek alpont alá tartoznak:

1. Erdőgazdálkodás és e tevékenység termékei
2. Ültetvénytelepítés, amely tevékenység eredményeként a telepített növények legalább egy évnél hosszabb ideig talajhoz, helyhez kötötten a termesztés alapját képezik
3. A külön jogszabályban meghatározott kistermelői élelmiszer-termelés, előállítás és értékesítés

Probléma:

- nincs a tevékenységek körében a **szociális farm szolgáltatás**, illetve a **kiegészítő tevékenységek**, így a termelő adójogilag nem tudja a köz számára hasznos, szociális szolgáltatást terhelő adókat, járulékokat megfizetni, a vidék fejlesztését szolgálni.
- A gomba (se nem állat, se nem növény), a gyümölcsbor, mézbor nem szerepel a mellékletben.

Javaslat:

A mezőgazdasági őstermelői tevékenységekről szóló 6. számú melléklet az 1995. évi CXVII. törvényhez 'II. Mezőgazdasági őstermelői termékek és tevékenységek' pontja kiegészítendő, illetve módosítandó az alábbiak szerint:

- Állat, állati termék körébe kerüljön bele: Állati alapanyagból előállított kézműves és használati tárgyak (pl. kecsketej szappan, szaru dísz tárgy ...).
- A Növények (B) főcím egészüljön ki a gomba felsorolásával.
- (B) termékek köre egészüljön ki az alábbiakkal:
 - Gyógynövények, fűszernövények feldolgozva is, és gyógynövényes külső használatú termelői készítmények (zsír, olaj, tej, méz, tojás stb.) hordozóval, pl. körömvirág krém zsírban.
 - Facsemete, palánta, vetőmag
 - Növényi alaptermék, növény részekből készített kézműves és használati tárgyak (pl. csuhébaba, vesszőkosár...)
 - Növényi eredetű nyersanyag fonnásra, illetve seprű vagy eceset készítésére, nád, sás, vessző, gyékény, kender, len...
 - Szőlőbor Bor¹¹⁰
- (C) Tevékenységek köre egészüljön ki az alábbiakkal:
 - 2013. évi CXXII. törvény 5.§ 14. szerinti kiegészítő tevékenységei
 - Mezőgazdasági szolgáltatás az ÁFA tv 7. sz melléklet II. szerint (pl, szántás, ...)
 - Szociális farm szolgáltatás
 - Kiegészítő tevékenységek a 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról 5. § szerint

2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról

Probléma:

Az SZJA tv. 6.sz. melléklete szerinti őstermelői tevékenységből származó bevételek köre nem azonos az *általános forgalmi adóról* szóló 2007. évi CXXVII. törvény (ÁFA tv.) szerinti kompenzációs felárra jogosult mezőgazdasági tevékenységek körébe tartozó termékek és szolgáltatások körével. A mezőgazdasági szolgáltatás (pl. bérszántás) nem tartozik az őstermelői tevékenységek közé az SZJA törvény szerint (még kiegészítő tevékenységként sem), míg a 7%-os kompenzációs felárat alkalmazni lehetne az ÁFA tv. 7.sz. melléklete szerint.

Egyértelműen a mezőgazdasági tevékenységek körébe sorolja az ÁFA tv. az élelmiszer feldolgozást, és a mezőgazdasági szolgáltatásokat is, de a 198. § (1) alkalmazásában mezőgazdasági tevékenység akkor, ha a 7. számú melléklet I. részében felsorolt termékek termelése és feldolgozása, feltéve, hogy azt az adóalany saját vállalkozásában végzi. Ugyanakkor a *kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről* szóló 52/2010. (IV. 30.) FVM rendelet 1§ 2) pontja szerint (nagyon helyesen): „forgalomba hozni kívánt élelmiszerének előállítása során a kistermelő előállítási részfolyamatot más élelmiszer-vállalkozással – beleértve az 1. melléklet B. részében meghatározott szolgáltatást végző kistermelőt is – elvégeztethet, a

¹¹⁰ Azaz a szőlőboron kívül más gyümölcsökből készült borokra is vonatkozzon.

nyomon követhetőség biztosításával”. Ebben az esetben még saját kistermelői terméke lesz a feldolgozott termék. De nem a saját vállalkozásának eszközeit használta az előállítás során.

Javaslat:

Az ÁFA trv. mezőgazdasági tevékenység definíciója (a 198. § (1)-ben) tegye lehetővé a bér-feldolgozást, és a kistermelői részelőállítási folyamatot, melyet az 52/2010 FVM r., azaz a kistermelői rendelet is nevesít.

48/2013. (XI. 15.) NGM rendelet (pénztárgép)

Probléma:

A pénztárgépek műszaki követelményeiről, a nyugtakibocsátásra szolgáló pénztárgépek forgalmazásáról, használatáról és szervizeléséről, valamint a pénztárgéppel rögzített adatok adóhatóság felé történő szolgáltatásáról szóló 48/2013. (XI. 15.) NGM rendelet szerinti előírások egyes esetekben a gyakorlatban igen nehezen kivitelezhető követelményeket állítanak fel.

Nem életszerű, hogy valaki az adott mezőgazdasághoz kapcsolt, egyébként nem pénztárgép-kötelemmel járó tevékenységből eredő másik diverzifikált tevékenységére pénztárgép kötelem legyen előírva. Pl. kézműves termék előállítás (méhviaszgyertya) és értékesítés nem pénztárgép kötelmes, de a kézműves tevékenység ismeretátadás rendezvény szolgáltatása (pl. karácsonyi készülődés a tanyán) igen.

Javaslat:

Fontos lenne a pénztárgép kötelezettség eltörlése, egységes kezelése a multifunkciós mezőgazdasági tevékenységekre. Ezért javasoljuk, hogy a 48/2013. (XI. 15.) NGM rendelet szerinti pénztárgép kötelezettséget töröljék el a kiegészítő mezőgazdasági tevékenységekre is. A mezőgazdasági kiegészítő tevékenység, falusi szállásadás (5000 fő alatti településeken), agroturisztikai eszköz kölcsönzése, és a szociális farm szolgáltatás ne essen pénztárgép kötelem alá.

52/2010 FVM rendelet, illetve 64/2007 (VII. 23.) FVM-EÜM együttes rendeletet

Probléma:

Higiéniai könnyítéseket és marginalitást csak a hústermékek feldolgozása terén fogalmaz meg a jogszabály.

Javaslat:

A könnyített higiéniai feltételeket ne kössék jogi formához. A szociális szövetkezet, vagy az autista majorság, szociális farm is végezhesen uniós szinten is elismert marginális termék előállítói tevékenységet könnyített higiéniai feltételekkel. Ezt a 852/2004 és a 853/2004 EK

rendelet is lehetővé tenné. Javasolt, hogy az oktatási, ismeretátadási tevékenység során keletkezett termékek (fogynékossággal élők által készített termékek, iskolai oktatás során készült termékek stb.) értékesítése marginális szinten forgalmazásra kerülhessenek.

Egyéb adó, TB és más, a területet érintő jogszabályok

- **Az őstermelői adózáshoz és járulék fizetéshez hasonló kedvező mezőgazdasági adózással adózhasson a multifunkciós gazdaság.**¹¹¹ A hátrányos helyzetűeket foglalkoztató szervezetek, a komplex gazdaság szereplői nem képesek a minimálbér szerinti járulékokat megélhetésük, helyben maradásuk veszélyeztetése nélkül megfizetni. Részükre a bevétel arányos fizetési lehetőség és jelentős foglalkoztatotti járulék és adó kedvezmény az életszerű.
- **Az őstermelői adózás és járulék fizetés differenciálással együttes kiszélesítése szükséges** egyedi adójogi alapon, hogy a földalapú támogatással a több ezer hektáros birtokmértű termelők, álőstermelők visszaélései megszűnhessenek.¹¹² A kedvezményes őstermelői adózás és járulékfizetés a munka világában helyet kereső, a közfoglalkoztatotti vagy munkanélküli létből visszatérő, a szegény vidéken élő rétegeknek az egyetlen legális bevételi lehetősége. Nem társasági adózás alapú, hanem egyedi adószám alapján látható jövedelmek kell adják a kedvezmények mértékét, valamint – osztrák példa alapján – a gazdaság egyedi besorolásán alapuló adózási határok adhatnák az adózás alapját. Az **egyedi besorolás** biztosítja az álőstermelők kiszűrését, valamint a területi különbségekből eredő piaci lehetőségek figyelembe vételének lehetőségét.
- **A multifunkciós mezőgazdasági termékek, szolgáltatások, szociális farm termékeinek áfa tartalma** ne legyen több, mint **5-10 %**. Az 5%-os félérték, tökehús csökkentett áfa éppen az ellen hat, hogy magasabb hozzáadott értékű (27%-os ÁFA-köteles) feldolgozott terméket a kistermelő, marginális előállító előállítson.
- **A TAO törvényben**¹¹³, **és az illeték fizetéseknél** kivételként legyen megnevezve, ha egy civil szervezet árbevétele (nem a nyereség) 10% felett szociális, közhasznú tevékenységből szerzi bevételeit, vagy részükre a 10% **nyereség** legyen megfogalmazva, hogy működését tudja fenntartani, ne veszítse el a hasznos tevékenysége miatt az illetékmentességet (építési, környezetvédelmi engedélyek). Felülvizsgálni javasolt azon szabályt¹¹⁴ is, amely alapján 60% árbevétel felett bújtatott gazdasági tevékenység vádjával eljárás indítható a civil szervezet ellen.

¹¹¹ Az alapanyag termelés, a saját termék feldolgozása, a gazdasághoz és tevékenységhez kapcsolt rendezvények, ismeret átadások, turizmus szolgáltatás, mezőgazdasági szolgáltatások, **szociális farm szolgáltatás**, értékesítés (min. 51% saját termék) kézműves termék is.

¹¹² Nem az őstermelői adózást kell tehát eltörölni, hanem a helyzetet rendezni.

¹¹³ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról

¹¹⁴ 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról: „2.§ 7) elsődlegesen gazdasági-vállalkozási tevékenységű szervezet: azon szervezet, amelynek éves összes bevétele hatvan százalékát eléri vagy meghaladja a gazdasági-vállalkozási tevékenységből származó éves összes bevétele;”

- **A TEÁOR és az Önálló vállalkozók tevékenységi jegyzékéről** szóló 36/2011. (XII. 23.) KIM rendeletben (9499 - Mns egyéb közösségi, társadalmi tevékenység) a szakág tevékenységi felsorolás egészüljön ki a '**szociális farm szolgáltatást nyújtók**' beemelésével.

Önkéntesek bevonása

Dr. Gazsi A.

Az önkéntesek fogadásának jogszabályi háttérét a 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről adja.

Fogalomtár

Az **önkéntesség** „a társadalom tagjainak szolidaritásán alapuló, az állampolgárok öntevékenységet kifejező, a személyeknek és közösségeiknek más vagy mások javára ellenszolgáltatás nélkül végzett” tevékenysége.

A fogadó szervezetek körét a törvény 3.§-a határozza meg, azaz önkéntest fogadni azon szociális farmot működtető tud, amely egyben **fogadó szervezet** lehet:

- a helyi önkormányzat, a helyi önkormányzatok társulása az általa biztosított közszolgáltatások és katasztrófavédelmi feladatai körében;
- a nemzetiségi önkormányzat a jogszabályban meghatározott közfeladatai körében;
- a költségvetési szerv az alaptevékenysége körében;
- a magyarországi székhelyű civil szervezet, közhasznú szervezet a közhasznú és a működésével összefüggő tevékenysége körében;
- a magyarországi székhelyű egyházi jogi személy vagy vallási tevékenységet végző szervezet a hitéleti, a közcélú és a működésével összefüggő tevékenysége körében;
- a jogszabályban meghatározott közszolgáltatásai, vagy e közszolgáltatásokhoz kapcsolódóan a közszolgáltatásait igénybe vevőknek nyújtott többletszolgáltatások körében a magyarországi székhelyű, illetve magyar hatóság által kiadott működési engedéllyel rendelkező, jogképes
 - szociális, gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltató, illetve intézmény,
 - egészségügyi szolgáltató,
 - köznevelési intézmény,
 - felsőoktatási intézmény,
 - muzeális intézmény,
 - nyilvános könyvtár,
 - közlevéltár,
 - nyilvános magánlevéltár,
 - közművelődési intézmény [az fa)-fi) alpontokban foglaltak a továbbiakban együtt: fogadó intézmény];
- a nem jogképes fogadó intézmény fenntartója a fogadó intézmény jogszabályban meghatározott közszolgáltatásai, vagy e közszolgáltatásokhoz kapcsolódóan a fogadó intézmény közszolgáltatásait igénybe vevőknek nyújtott többletszolgáltatások körében.

2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről



Abban az esetben, ha a szociális farmot működtető nem esik bele a fogadó szervezetek körébe, akkor a feleknek olyan megállapodása szükséges, hogy a tevékenységet más jogviszony keretében végzik, így különösen polgári jogi jogviszonyban, vagy vallási közösség tagjaként.

A szociális farm emellett lehet külső helyszíne is valamely fogadó szervezet által közvetített önkéntes tevékenységnek.

Támogatási lehetőségek

A foglalkoztatás támogatásának szabályozása az EU-ban

Dávid I.

A támogatott foglalkoztatás kedvezményezettjei a munkavállalók. Ez magában foglalja a fogyatékossgal élő emberek munkavállalásához, munkavégzéshez szükséges személyi segítségnyújtás finanszírozását, illetve a munkahelyek megfelelő fizikai átalakításának költségeit. A személyes támogatás fokozatosan csökken, azzal párhuzamosan, ahogyan a fogyatékossgal élő ember képessé válik az önálló munkavégzésre. **A támogatás célja, hogy a foglalkoztatás a nyílt munkaerőpiacon történjen.** A támogatott foglalkoztatás lehetővé teszi a gyakran súlyos fogyatékossgal élő emberek számára is, hogy sikeresen dolgozzanak nem fogyatékos kollégáik között. Ez jelentős hatást gyakorolhat a munkáltatók, a munkavállalók és általában a társadalom magatartására is.

Az Európai Unióban a védett foglalkoztatás többféle formában jelenhet meg (például más résztvevőkhöz viszonyítva előírhatják a fogyatékossgal élő emberek minimális arányszámát) és céljai is különbözőek lehetnek (lehetséges, de nem szükségszerű cél az integrálás a nyílt munkaerőpiacra). **A védett foglalkoztatás versenynek nem kitett környezetben valósul meg,** és elsősorban olyan fogyatékossgal élő emberek számára biztosítják, akik nem juthatnak be a nyílt munkaerőpiacra.

Az Európai Unióban ma mindennek előtt a nyílt munkaerőpiacon megvalósuló foglalkoztatást tekintik a hátránykezelés fő eszközének, és ismerik el eredménynek. Emiatt az egyes országok támogatási rendszerében egyre nagyobb teret kap a nyílt foglalkoztatás támogatása. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a versenyszféra kapja a legnagyobb összegű állami hozzájárulást, inkább azt, hogy az e célra rendelkezésre álló forrásokból egyre nagyobb arányt kívánnak ide irányítani. Az új célok közé tartozik, hogy felvértezik őket a munkavégzéshez szükséges szaktudással; illetve a környezetet az igényeikhez alakítják, újratervezik a munkafeladatokat oly módon, hogy azokat a különböző képességekkel rendelkező emberek is el tudják végezni. Ezen kívül növelik a keresletet az ilyen dolgozók iránt, megfelelő támogatások nyújtásával.

Az általános csoportmentességi rendelet

A jogszabály célja, hogy meghatározza azokat a támogatási területeket, ahol a vonatkozó keretszabályokat betartva – a tagállamok a Bizottság előzetes jóváhagyása nélkül is jogosul-

tak állami támogatás nyújtására. Az Európai Bizottság 2014. május 21-én fogadta el az új általános csoportmentességi rendeletet.¹¹⁵

A rendelet számos, különböző támogatási fajtát szabályoz, többek között:

- a regionális beruházási és foglalkoztatási támogatást,
- a kkv-k részére nyújtható beruházási és foglalkoztatási, valamint egyéb támogatásokat,
- a környezetvédelmi támogatást,
- a képzési támogatásokat,
- a K+F támogatásokat,
- a hátrányos helyzetű és fogyatékossgal élő munkavállalók foglalkoztatásához kapcsolódó támogatást.

A rendeletben tehát a meghatározott területek közé tartozik és így **támogatható a hátrányos helyzetű munkavállaló, a megváltozott munkaképességű munkavállaló és a súlyosan hátrányos helyzetű munkavállaló is.**

Definíciók

A rendelet szerint **hátrányos helyzetű munkavállaló** olyan személy¹¹⁶, aki:

- az előző 6 hónapban nem állt rendszeres, fizetett alkalmazásban;
- 15 és 24 év közötti életkorú;
- nem szerzett középfokú végzettséget vagy szakmai képesítést;
- a nappali tagozatos tanulmányait legfeljebb két éve fejezte be, és még nem állt rendszeres, fizetett alkalmazásban;
- 50 éven felüli;
- egy vagy több eltartottal egyedül élő felnőtt;
- valamely tagállamban olyan ágazatban vagy szakmában dolgozik, amelyben a két nem megoszlásában mutatkozó különbség legalább 25 %-kal meghaladja a tagállam valamennyi gazdasági ágazatára összességében jellemző átlagos különbséget, és aki az alul-reprezentált nemhez tartozik;
- egy tagállam etnikai kisebbségéhez tartozik, és akinek szakmai, nyelvi képzésre vagy szakmai tapasztalatszerzésre van szüksége ahhoz, hogy javuljon a tartós foglalkoztatásra való esélye.

Megváltozott munkaképességű munkavállaló bármely olyan személy, aki a nemzeti jog szerint megváltozott munkaképességű munkavállaló, vagy aki olyan hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely különböző akadályok fellépése mellett korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő szerepvállalását a munkakörnyezetben.

¹¹⁵ A Bizottság 651/2014/EU rendelete (2014. június 17.) a Szerződés 107. és 108. cikke alkalmazásában bizonyos támogatási kategóriáknak a belső piaccal összeegyeztethetővé nyilvánításáról

¹¹⁶ Néhány, korábban már említett definíciót itt a gondolatmenet jobb áttekinthetősége érdekében újra bemutatunk.

Súlyosan hátrányos helyzetű munkavállaló bármely olyan személy, aki:

- legalább 24 hónapja nem áll rendszeres, fizetett alkalmazásban;
- legalább 12 hónapja nem áll rendszeres, fizetett alkalmazásban, és „hátrányos helyzetű munkavállaló”.

„Védett foglalkoztatás”: olyan vállalkozásnál történő foglalkoztatás, ahol az alkalmazottak legalább 30 %-a megváltozott munkaképességű munkavállaló.

Az új általános csoportmentességi rendelet 2014. július 1-jétől alkalmazandó. A rendelet 6. szakasza tartalmazza a hátrányos helyzetű és megváltozott munkaképességű munkavállalókra irányuló támogatást. A támogatást akkor lehet mentesíteni az előzetes bejelentési kötelezettség alól, ha valószínűsíthető, hogy segíti-e a munkavállalói csoportok munkaerőpiacra történő belépését, újbóli bekerülését, illetve a munkaerőpiacon maradását.

Hátrányos helyzetű munkavállalók

A hátrányos helyzetű munkavállalók felvételéhez bértámogatás formájában nyújtott támogatás összeegyeztethető a közös piaccal, és mentesül a bejelentési kötelezettség alól, feltéve, hogy teljesülnek az alábbi feltételek:

- Az elszámolható költségek a hátrányos helyzetű munkavállaló felvételét követő legfeljebb 12 hónapos időszak bérköltségei. Ha azonban az érintett munkavállaló súlyosan hátrányos helyzetű, az elszámolható költségek a felvételt követő legfeljebb 24 hónapos időszak bérköltségei.
- Ha a felvétel nem eredményezi az érintett vállalkozás munkavállalói létszámának az előző 12 hónap átlagához viszonyított nettó növekedését, az érintett álláshelyek megüresedése önkéntes kilépés, munkaképtelenné válás, öregségi nyugdíjazás, önkéntes munkaidő-csökkentés vagy kötelességsszegés miatti jogszerű elbocsátás és nem létszámleépítés következtében történhet.
- A hátrányos helyzetű munkavállaló – a kötelességsszegés miatti jogszerű elbocsátás kivételével – a munkaszerződésekre alkalmazandó nemzeti jogszabályoknak vagy kollektív szerződésnek megfelelő minimális időtartamon keresztül folyamatos foglalkoztatásra jogosult.
- Ha a foglalkoztatási időszak 12 hónapnál, illetve súlyosan hátrányos helyzetű munkavállaló esetében 24 hónapnál rövidebb, a támogatást ennek megfelelően arányosan kell csökkenteni.
- A támogatási intenzitás nem haladhatja meg az elszámolható költségek 50 %-át.

Hátrányos helyzetű munkavállalók segítésének költségeit ellentételező támogatás esetén az **elszámolható költségek** az alábbiak:

- A hátrányos helyzetű munkavállaló felvételét követő legfeljebb 12 hónapos időszak, vagy a súlyosan hátrányos helyzetű munkavállaló felvételét követő legfeljebb 24 hónapos időszak alatt, a hátrányos helyzetű munkavállaló segítésével foglalkozó személyzetnek kizárólag a segítés ideje alatti foglalkoztatása;
- A hátrányos helyzetű munkavállalók segítésével foglalkozó személyzet képzése.

- A segítség olyan intézkedéseket foglal magában, amelyek támogatják a hátrányos helyzetű munkavállaló önállóságát és munkahelyi környezethez való alkalmazkodását azáltal, hogy a segítők elkísérik a munkavállalót a szociális és adminisztratív eljárások során, valamint megkönnyítik a munkaadóval folytatott kommunikációt és a konfliktuskezelést.
- A támogatási intenzitás nem haladhatja meg az elszámolható költségek 50 %-át.

Megváltozott képességű munkavállalók

A megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásához bértámogatás formájában nyújtott támogatás a felmerülő bérköltségekhez adható, amikor a megváltozott munkaképességű munkavállaló foglalkoztatásban áll. Ha a felvétel nem eredményezi az érintett vállalkozás foglalkoztatottjai számának az előző 12 hónap átlagához viszonyított nettó növekedését, az érintett álláshelyek megüresedése önkéntes kilépés, a munkaképesség megváltozása, öregségi nyugdíjazás, önkéntes munkaidő-csökkentés vagy köteleességszegés miatti jogszerű elbocsátás, nem pedig létszámleépítés következtében történhet.

- A megváltozott munkaképességű munkavállaló – a köteleességszegés miatti jogszerű elbocsátás kivételével – a munkaszerződésekre alkalmazandó nemzeti jogszabályoknak vagy a vállalkozásra nézve jogilag kötelező kollektív szerződésnek megfelelő minimális időtartamon keresztül folyamatos foglalkoztatásra jogosult.
- A támogatási intenzitás nem haladhatja meg az elszámolható költségek 75 %-át.

A megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásával járó **többletköltségek ellentételezéséhez nyújtott támogatás elszámolható költségei** a következők:

- a helyiségek átalakításának költségei;
- a megváltozott munkaképességű munkavállalók segítségével foglalkozó személyek foglalkoztatásához kizárólag a segítség ideje alatt kapcsolódó, valamint a megváltozott munkaképességű munkavállalók segítségével foglalkozó személyzet képzéséhez kapcsolódó költségek;
- a megváltozott munkaképességű munkavállalók által használt berendezések átalakításának vagy beszerzésének, illetve szoftverek beszerzésének és érvényesítésének költségei – beleértve az átalakított vagy segítség nyújtására alkalmas technológiai felszerelések költségeit is –, amelyek azokon a költségeken felül jelentkeznek, amelyek akkor merülnének fel, ha a kedvezményezett nem megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztatna;
- a megváltozott munkaképességű munkavállalók munkahelyre való szállításához és munkával kapcsolatos tevékenységekhez közvetlenül kapcsolódó költségek;
- a megváltozott munkaképességű munkavállaló által rehabilitációra fordított órákra vonatkozó bérköltségek;
- amennyiben a kedvezményezett védett foglalkoztatást biztosít, az érintett termelőegységei létrehozásának, üzembe helyezésének vagy korszerűsítésének költségei;
- továbbá minden adminisztrációs és szállítási költség, feltéve, hogy közvetlenül a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásából erednek.
- A támogatási intenzitás nem haladhatja meg az elszámolható költségek 100 %-át.

Támogatás mezőgazdasági termékek esetén

A rendelet elvileg a gazdasági ágazatok többségére alkalmazható. Bizonyos ágazatok, többek között az elsődleges mezőgazdasági termelés esetében azonban hatályát korlátozták és külön szabályokat határoztak meg.¹¹⁷ A jogszabály a mezőgazdasági termékek feldolgozására és forgalmazására bizonyos feltételek teljesülése esetén alkalmazható. Az elsődleges mezőgazdasági termelés ágazatában nyújtott támogatásra nem alkalmazható, bizonyos kivételekkel. A kivételek közé tartozik a hátrányos helyzetű és a megváltozott munkaképességű munkavállalókra irányuló támogatás is.¹¹⁸ **A szociális farmokon folytatott tevékenység tehát jogosult lehet a támogatásokra.**

Foglalkoztatás támogatása Magyarországon

Dávid I.

2010-ben a Kormány jelentősen átalakította a központi államigazgatás rendszerét. Ennek keretében közös irányítás alá került az oktatás, az egészségügy, a szociális terület, a sport, és a kultúra területe. **A foglalkozási rehabilitáció** különvált a munkaügyi alrendszerből, és a **szociális szakterület rendszerébe ágyazódott be.**

Jelentős átalakulással járt ez a döntés, mert **átalakult az ellátás rendszere és a minősítési rendszer is.** Mindkét terület szorosan összekapcsolódott a foglalkozási rehabilitációval. A minősítési rendszer egyik leglényegesebb változása az volt, hogy komplex módon – orvosi, foglalkozási és szociális szempontokat egyaránt figyelembe véve – kezelte az egyedi eseteket. A foglalkozási és a szociális szakértő egyenrangú társa lett az orvosnak, és a saját szakmáját illetően, döntő befolyást gyakorolhatott a rehabilitáció céljaira, irányára, folyamataira.

A foglalkozási rehabilitáció rendszere is átalakult. A rehabilitációs hozzájárulás mellett új elemként **megjelent a rehabilitációs kártya, az akkreditált foglalkoztatásban bevezetésre került a tartós támogatással történő foglalkoztatás és a tranzitfoglalkoztatás,** eredeti formájában folytatódott a szociális foglalkoztatás, és fejlesztés történt az alternatív munkaerőpiaci szolgáltatások terén is. 2012-től folyamatosan növekedett a támogatott foglalkoztatásban résztvevők létszáma, annak ellenére, hogy a foglalkoztatásra szánt források összességükben nem bővültek.

¹¹⁷ A Bizottság 651/2014/EU Rendelete, Preambulum, (10) bek.

A (11) bek. szerint: „Nem tekinthető feldolgozásnak vagy forgalmazásnak e rendelet alkalmazásában sem a valamely termék első értékesítésének előkészítéséhez szükséges, a mezőgazdasági üzemben végzett tevékenység, sem az elsődleges termelő részéről a viszonteladók vagy feldolgozók részére történő első értékesítés, illetve annak előkészítésével kapcsolatos tevékenység.”

¹¹⁸ 1. cikk (3) bek.

Természetesen a foglalkoztatás támogatása csak akkor lehet eredményes, ha jól átgondolt, **rendszerszerű, kiszámítható** és az összes szereplő érdekét figyelembe veszi. A foglalkoztatás érdekében több eszköz is rendelkezésre áll, amely más-más irányból közelíti meg a célokat. Stabil működésük esetén felépíthető belőlük egy olyan érdekeltségi rendszer, amely jó eséllyel juttatja az érintetteket munkához és ezen keresztül segíti a társadalmi befogadás erősítését. E foglalkoztatási támogatások állnak nyitva a szociális farmok különféle típusainak is.

A rehabilitációs hozzájárulás

A Magyarországon jelenleg működő támogatási rendszer egyik eleme a rehabilitációs hozzájárulás, amely **általános támogatási eszköz szinte egész Európában**. Bár ez egy hatékony eszköz, vannak olyan fejlett országok, amelyek a kivezetésén gondolkoznak, mert már nincs szükség rá.

Magyarországon a munkaadó akkor fizet rehabilitációs hozzájárulást, ha a foglalkoztatottjainak száma 25 főnél több. A szervezet összlétszámának 5 százalékában kell megváltozott munkaképességű személyt foglalkoztatni. **Fizetési kötelezettsége annak a munkaadónak van, aki az összlétszám 5 százalékánál kevesebb megváltozott munkaképességű személyt foglalkoztat.** A hozzájárulás mértéke 965.400 forint/fő/év. A cég rehabilitációs hozzájárulásának éves összege a kötelező foglalkoztatási szintből hiányzó létszám és a rehabilitációs hozzájárulás szorzata.

A rehabilitációs hozzájárulás összegét 2009-ben jelentősen megemelték: az addigi 177 ezer forint helyett 964 400 forintot kellett fizetni az érintett munkaadónak évente. Ez jelentősen, egyes területeken akár tízszeresére is **növelte az érdeklődést az egészségkárosodott munkavállalók iránt.** Sok munkáltató azonban csak a megtakarítási lehetőséget látta a foglalkoztatásban és nem volt tisztában vele, hogy ez mit jelent számára és hogyan kell viszonyulnia a megváltozott munkaképességű emberekhez. Az egyik munkaügyi központ adatai szerint a legnagyobb érdeklődés az első és a második negyedév végén volt, ugyanis a rehabilitációs hozzájárulást negyedévenkénti előleg formájában kellett bevallaniuk és megfizetniük a munkaadóknak. A legtöbben azonban „büntetőadóként” könyvelték el a rehabilitációs hozzájárulás összegének emelését és ez a fogyatékkal élő és megváltozott munkaképességű emberekhez való viszonyulásnak nem tett jót. A szervezetek a megemelt befizetési kötelezettség ellentételezéseként nem kaptak semmit; sem szolgáltatásokat, sem más segítséget. A fogyatékkal élő és megváltozott munkaképességű emberek, akik sokszor szegregált körülmények között, igény szintjüket folyamatosan csökkentve lassan távolodtak az aktív élettől, egy csapásra az érdeklődés homlokterébe kerültek, miközben ők sem voltak felkészülve rá, hogy azonnal munkába álljanak. Természetesen voltak olyan vállalatok, amelyeket kezdetben csupán a „büntetőadó” motivált a foglalkoztatásra, de a foglalkoztatás tapasztalatai alapján felismerte ennek előnyeit is.

Összességében, bár a rehabilitációs hozzájárulás összegének emelése nem járt együtt más, a fogyatékkal élő és megváltozott munkaképességű emberek érdekében hozott össze-

hangolt intézkedésekkel, mégis **megmozdította a foglalkoztatási helyzetet**, mert határozottan emelkedett a foglalkoztatási szándékot megfogalmazók száma.

A rehabilitációs kártya

Új támogatási formaként jelent meg a rehabilitációs kártya, melyet az egészségkárosodott személy részére a nemzeti adóhatóság állít ki. A rehabilitációs kártya az egészségkárosodott személy foglalkoztatásának teljes időtartamára **teljes munkáltatói járulékmentesítést biztosít legfeljebb a minimálbér kétszeresének 27 százalékáig**. A rehabilitációs kártyával foglalkoztatott személyek száma jelentősen meghaladja a 30 ezer főt, akik több mint 8 ezer cégben kerülnek foglalkoztatásra. A rehabilitációs kártyával foglalkoztatottak száma hónapról-hónapra folyamatosan bővül a bevezetése óta.

A rehabilitációs kártyát **igénybe veheti az a megváltozott munkaképességű személy**, akinek a komplex minősítés (orvosi, foglalkozási rehabilitációs és szociális helyzet) alapján foglalkoztathatósága

- rehabilitációval helyreállítható (B1 kategória), vagy
- tartós foglalkozási rehabilitációt igényel (C1 kategória).



Fotó: Szimbíózis Alapítvány

Rehabilitációs kártyára az a személy is jogosult, aki 2011. december 31-én III. csoportos rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíjban, rendszeres szociális járadékban részesült.

Javaslat a rehabilitációs kártyához hasonló támogatásra

A foglalkozási rehabilitációban a támogatott **foglalkoztatásban résztvevő megváltozott munkaképességű emberek** száma 2011-től 2015-ig közel kétszeresére nőtt. Jelenleg több, mint 80 ezer fő áll munkaviszonyban. Ennek **a növekedésnek az egyik legfontosabb eleme a 2012-ben bevezetett rehabilitációs kártya**.

A foglalkoztatás egyéni aspektusa, hogy a megváltozott munkaképességű személy **megélhetése magasabb szinten biztosítható**, a foglalkoztatással járó önbecsülés erősödése pedig közvetlen és tágabb környezetére is kedvező hatást gyakorolhat. Az önmagukról gondoskodni képes emberek létszámának növekedése azonban társadalmi szintű hatást is elér. Ez az emberi tényezők mellett, az ország költségvetésére is kedvezően hat. A rehabilitációs kár-

tya bevezetésével az állam lemondott a munkáltatói járulék befizetési kötelezettség érvényesítéséről, azonban azzal, hogy a foglalkoztatás ennek hatására növekedett, összességében bevételhez jutott. Az így foglalkoztatásba került emberek a személyi jövedelemadó befizetésével hozzájárultak a közteherviseléshez. A fizetésből származó bevétel növekedés fogyasztás bővítést és ezáltal ÁFA bevételt is eredményezett. **A rehabilitációs kártya sikerének kulcsa, hogy nagyon egyszerűen alkalmazható,** minimális bürokratikus elem kapcsolódik hozzá, ezért az igénybevételére nagy a kereslet.

A sikeres példa alapján javasolt, hogy a szociális farm működése is hasonló módon kerüljön támogatásra. Több tízezer vidéken élő embert érinthet, ha a rendelkezésre álló földeket erőforrásként hasznosítják. Jelentős értékteremtés valósulhat meg, ha a kedvezmények lehetővé teszik nagyszámú hátrányos helyzetű ember ilyen módon történő foglalkoztatását.

A kedvezmények biztosítása olyan környezetet teremthet, amelyben nagy számban új foglalkoztatók alakulhatnak, és ezek foglalkoztatni képesek azokat a hátrányos helyzetű embereket, akik valamilyen ellátásra szorultak, vagy nagyon nehéz anyagi körülményeiken önmaguktól nem tudtak változtatni.

A szociális farmok a tagjaik számára közösséget is jelentenek, az élet fenntartásában játszott szerepük mellett a tagok kulturális és szociális szükségleteit is ki tudják elégíteni. Képesek lehetnek a fenntarthatóságot szem előtt tartó környezetbarát technológia fejlesztésére, terjesztésére is. A szociális farmokon keletkezett tudás multiplikálható és így újabb szerveződések kapcsolódhatnak be a munkába. A tudásmegosztás lehet egészen alapszintű azok számára, akik nem vagy nagyon kevés ismerettel rendelkeznek, de lehet magas szintű is azok számára, akik továbbfejlesztéseket terveznek. A szociális farmok terjedésének módszertani fejlesztéseik összehangolása, együttműködésük kialakítása adhatja meg a stabil hátteret.

A szociális foglalkoztatás

A szociális foglalkoztatás nem csak a fogyatékkal élő és megváltozott munkaképességű emberek foglalkozási rehabilitációját teszi lehetővé. A szenvedélybetegség vagy a hajléktalanság kezelésében is megjelent ez a foglalkoztatási forma. **A szociális foglalkoztatás munka-rehabilitációs és fejlesztő-felkészítő formája változatlan formában működik közel öt éve.** Ez azt is jelenti, hogy sem forrásbővülés, sem létszámbővülés vagy csökkenés nem történt ezalatt az idő alatt.

Az akkreditált foglalkoztatás

A foglalkozási rehabilitációban az akkreditációs rendszert 2006-ban vezették be melyet az **akkreditációs tanúsítvánnyal rendelkező munkáltatók vehetnek igénybe bér- és többletköltség elszámolásra.** Az akkreditációs rendszer jelentős átalakítása, továbbfejlesztése történt 2012-ben. Ennek fő célja az volt, hogy azok számára, akiknek a komplex rehabilitáció

eszköztárával van esélyük a nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatásra ezt lehetővé tegye. Ehhez a foglalkoztatóknak is mást kell tennie, mint eddig. A cél tehát az új rendszerben nem pusztán a foglalkoztatás biztosítása lett, hanem a foglalkoztatott fejlesztése, természetesen mindig egyénre szabott módon. Minden egyes munkavállaló esetében meghatározásra kerül az egyéni cél. Azoknál, akiknél nincs esély a nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatásra, tartós támogatással történő foglalkoztatást kell biztosítani. Az ő esetükben az állapotuk szinten tartása vagy a munka jellegének változatosabbá tétele lehet a cél. Mások esetében a fejlesztés, képzés, munkatapasztalat szerzés, bonyolultabb feladatok elvégzésére alkalmassá tétel a cél.

Az akkreditált foglalkoztatónak rehabilitációs tanácsadót és mentort kell foglalkoztatnia, továbbá segítő személyeket is alkalmazhat. Ezek a szakemberek végzik a foglalkozási rehabilitációs tevékenységet adott munkáltatónál. Az akkreditált foglalkoztatás célja tehát a munkavállaló fejlesztése, képzése, munkaképességének megőrzése. **Az akkreditált foglalkoztatás két foglalkoztatási formát tartalmaz, a tranzitfoglalkoztatást és a tartós foglalkoztatást.**

A tranzit foglalkoztatás célja a rehabilitálható munkavállaló védett körülmények között történő felkészítése a nyílt munkaerőpiacon való folyamatos foglalkoztatásra. A tartós foglalkoztatás célja a megváltozott munkaképességű munkavállaló munkakészségének, egészségi állapotának, testi és szellemi képességeinek védett körülmények között, munkaviszony keretében történő megőrzése, fejlesztése.

A rehabilitációs kártya mellett jelentős változás volt és a nyílt munkaerőpiacra kikerülés esélye is javult azzal, hogy bevezetésre került az akkreditált foglalkoztatáson belül a *tranzitfoglalkoztatás* intézménye. A foglalkozási rehabilitáció rendszerébe bevonható megváltozott munkaképességű személyek száma akkor növelhető, ha a tranzitálás eredményes, és a limitált idejű támogatott foglalkoztatás időtartama alatt a tervszerű fejlesztés hatására a tranzitfoglalkoztatottak kilépnek a támogatott foglalkoztatásból és integrált munkahelyeken helyezkednek el. Így a támogatott foglalkoztatásban mások számára teremődik munkahely. Az integrált foglalkoztatásba történő kilépés természetesen nem könnyű, különösen azok számára, akiket évekig szegregált formában foglalkoztattak. A sikeressége a támogatott és a nyílt munkaerőpiaci munkáltatókon is múlik. Az integrált foglalkoztatásban továbbá nagy szerepe van a befogadó munkáltatónál lévő munkatársak fogadókészségének és a foglalkozási rehabilitációs szolgáltatásoknak is.

A tranzitfoglalkoztatás maximum 3 év lehet, amely alatt tapasztalatszerzésre, képzésre kerülhet sor, valamint munkapróbán vehet részt az érintett. A tranzitfoglalkoztatást követően a foglalkoztatott a nyílt munkaerőpiacon helyezkedik el. Nyílt munkaerőpiaci elhelyezkedés a támogatás nélküli foglalkoztatás is.

A tartós foglalkoztatási támogatás formája bér és járulék támogatás valamint többletköltség támogatás. A bértámogatás intenzitása alapesetben 75% lehet, ez a bevételt nem realizáló non-profit szervezet esetén 100% is lehet. A többletköltség támogatási intenzitása 100%.

Az akkreditáció lehetséges bármilyen méretű szervezet számára, függetlenül a működési formájától, legyen az profitorientált, non-profit vagy védett foglalkoztató, de vállalni kell, hogy a szervezet küldetése között a foglalkozási rehabilitáció megjelenik. A legfontosabb feltétel, hogy az akkreditációt kérőnek legalább 25%-ban – vagy minimum 30 fő – kell megváltozott munkaképességű embert foglalkoztatnia. (Ez pl. egy négy fős cég esetén egy fő.) Biztosítani kell a megfelelő (akadálymentes) környezetet és a foglalkozási rehabilitációt segítő szakembereket is.

Bár a cél a foglalkoztatás központú rehabilitáció, az egyén élethelyzete meghatározza a kijelölhető célokat, ezért a minősítési rendszerben megjelentek a szociális és a foglalkoztatási szempontok is. Így lehetséges az, hogy két, egyébként hasonló egészségi állapotú ember esetében teljesen eltérő célok kerülnek kijelölésre, az ellátás és a foglalkoztatás vonatkozásában is.

Fontos megközelítése volt az új akkreditációs rendszernek egy jól kiszámítható, egyszerű és átlátható finanszírozási struktúra kialakítása, a szakmai és pénzügyi ellenőrzés egyértelmű feltételeinek megteremtése és ezek rendszeres alkalmazása.

A foglalkoztatók számára biztosított nagyobb mozgástér a hatékonyságot szolgáló intézkedés volt az előző támogatási rendszerhez képest, hogy nem központilag került meghatározásra, kivel, milyen szerződés keretében, milyen célokat, milyen intenzitással kíván elérni. Fontossá vált a személyre szabott foglalkozási rehabilitáció, ezáltal a nagyobb hatékonyság elérése. Az akkreditációs foglalkoztatást szabályozó rendelet¹¹⁹ nem a rehabilitációs folyamatok lépéseinek meghatározására, hanem a szükséges tárgyi és személyi feltételek biztosítására, és kimeneti eredményességre helyezte a hangsúlyt.

A foglalkoztatónak rendelkeznie kell egy foglalkozási rehabilitációs szakmai programmal, amely tartalmazza a célokat, feladatokat, a szakmai tartalmakat, a segítő szolgáltatásokat, a segítő személyek igénybevételének lehetőségeit és a szakmai program éves értékelésének szempontjait.

Elindultak olyan projektek is, amelyekben rendelkezésre álltak a források, hogy a fogyatékossgal élő és megváltozott munkaképességű emberek megkapják azokat a képzéseket és szolgáltatásokat is, amelyek a munkaerőpiacra kerüléshez szükségesek.

A foglalkozási rehabilitációba beépült egy komplex képzési rendszer, amely magába foglalja a megváltozott munkaképességű munkavállalók kulcskompetencia fejlesztését, valamint az

¹¹⁹ 327/2012. (XI. 16.) Korm. rendelet a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltatók akkreditációjáról, valamint a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásához nyújtható költségvetési támogatásokról

egyéni igényekhez és a térségi munkaerőpiaci szükségletekhez igazodó szakmai képzéseket is.

Hosszú évek után ismét lehetővé vált az akkreditált foglalkoztatók számára a költségvetési támogatásból származó munkahelyteremtő támogatás megszerzése is.

Alternatív munkaerőpiaci szolgáltató szervezetek

A megváltozott munkaképességű személyek elhelyezkedését – az állami szervezetek mellett – az úgynevezett alternatív munkaerőpiaci szolgáltató szervezetek is támogatják. E szolgáltató szervezetek közül néhány már az 1990-es évek végétől segíti a fogyatékossgal élő és/vagy egészségkárosodással rendelkező személyek munkavállalását. Fokozatosan bővült a munkaerőpiaci szolgáltató szervezetek száma, de az országos lefedettség nem volt biztosított – egészen 2013-ig, több megyében nem működött ez a tevékenység.

A **RÉV projekt** keretében¹²⁰ 53 alternatív munkaerőpiaci szolgáltató szervezet 74 telephelyen nyújt térítésmentes szolgáltatást. Létrejött az **Országos Munkaerőpiaci Szolgáltató és Szakmai Támogató Hálózat** valamint az **Országos Módszertani Központ**. Ez a hálózatszerű működés megteremtette az információk, a szakmai tapasztalatok, a jó és rossz gyakorlatok megismerésének lehetőségét. Célja a szolgáltatások színvonalának emelése, az hogy minden megváltozott munkaképességű ember az ország bármely területén egységesen hozzáférjen a számára szükséges támogatásokhoz, munkába állása érdekében.

Összegző áttekintés a foglalkoztatás költségvetési támogatásáról

Dr. Gazsi A.

A következő táblázat számba veszi a foglalkoztatáshoz kapcsolódó költségvetési támogatások forrását, formáját, intenzitását, melyekre a jogszabályban meghatározott esetekben foglalkoztatást végző szociális intézmények jogosultak lehetnek. A Függelékben bemutatjuk a Szociális intézmények támogatásának részletes szabályait 2015-ben.

¹²⁰ <http://revprojekt.hu/>

7. táblázat. Áttekintés a foglalkoztatás költségvetési támogatásáról (Dr. Gazsi A.)

SZOCIÁLIS FOGLALKOZTATÁS ¹²¹		
Támogatásra jogosult foglalkoztató	A támogatás forrása formája és intenzitása	Joghely, megjegyzés
Szociális foglalkoztatást közvetlenül végző szociális intézmények (bármely fenntartótípus), Külső foglalkoztatón keresztül működtető szociális intézmények (bármely fenntartótípus)	A támogatás forrása: központi költségvetésről szóló törvényben megjelölt, <i>a szociális intézményi foglalkoztatás</i> támogatására biztosított költségvetési előirányzat (2015. évben 2 074,4 Millió Ft.) A támogatás formája: Munkaóraszám alapú (feladatmutatóra épülő) a támogatási formája. A szociális foglalkoztató fenntartója a számára megajánlott munkaóraszám alapján, a szociális foglalkoztatás céljából kötött megállapodások (munka-rehabilitációra), illetve munkaszerződések (fejlesztő- felkészítésre) maximális számának függvényében, a szociális foglalkoztatás éves keretösszege alapján válik jogosulttá állami támogatásra. A támogatás intenzitása: <i>A munkaóra támogatás összege:</i> a) Az egy feladategységre jutó támogatás <i>várható összege</i> azon fenntartók esetében, akik csak munka-rehabilitációs foglalkoztatást szerveznek 372 Ft/munkaóra. b) Ha a fenntartó munka-rehabilitációs és/vagy fejlesztő – felkészítő foglalkoztatást egyaránt biztosít: a munkaóra összege – a foglalkoztatás formájának részarányától függetlenül – 744 Ft/feladategységben határozható meg. A feladatmutató számításának módja: teljesített éves feladategységek száma szorozva az egy feladategységre jutó összeggel.	112/2006. (V. 12.) Korm. rendelet Megjegyzés: Az állami befogadás 3 évre szól, úgy, hogy a szociális foglalkoztatási támogatás mértéke évente kerül meghatározásra. A szociális foglalkoztatás 2015. évi támogatására általános pályázatot a jogszabály értelmében nem kellett kiírni, a 2014. december 31-én hatályos támogatási szerződések hatálya 2015. december 31-éig meghosszabbodik, a támogatási időszak 2015. december 31-ig tart. Ezen foglalkoztatási forma jövője meglehetősen bizonytalan a jogi szabályozás talaján. Új pályázatot sem 2014-ben, sem 2015-ben nem írtak ki, hanem évről-évre meghosszabbítják a hatályos támogatási szerződéseket. Új foglalkoztatók számára lehetetlen a bekerülés. 2010 óta nem emelkedett a támogatás összege!

¹²¹ Vonatkozó jogszabályok: 2014. évi C. törvény Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről (Költségvetési tv.); 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (Szt.); 29/1993. (II. 17.) Korm. rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások térítési díjáról; 112/2006. (V. 12.) Korm. rendelet a szociális foglalkoztatás engedélyezéséről és a szociális foglalkoztatás támogatásáról; 327/2012. (XI.16.) Korm. rendelet a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásához nyújtható költségvetési támogatásokról

AKKREDITÁLT FOGLALKOZTATÓK		
MEGVÁLTOZOTT MUNKAKÉPESSÉGŰ SZEMÉLYEK FOGLALKOZTATÁSÁNAK KÖLTSÉGVETÉSI TÁMOGATÁSA		
Támogatásra jogosult foglalkoztató	A támogatás forrása formája és intenzitása	Joghely, megjegyzés
Gazdasági társaság (kft.; nonprofit kft.; részvénytársaság etc., egyéni vállalkozó) Civil szervezet (alapítvány, egyesület)	A támogatás forrása: központi költségvetésről szóló törvényben megjelölt, a <i>rehabilitációs foglalkoztatás támogatására biztosított költségvetési előirányzat</i>. A támogatás formája: A költségvetési pályázaton nyert munkáltatókkal támogatási szerződés alapján a) megváltozott munkaképességű munkavállaló után fizetendő bérköltség támogatása, b) a megváltozott munkaképességű személy foglalkoztatásának többletköltségeinek támogatása. A támogatás intenzitása: a) tranzit- és a tartós foglalkoztatás során támogatható a munkabér és szociális hozzájárulási adó maximum 75%-a; b) egyesület, alapítvány, nonprofit gazdasági társaság nem gazdasági-vállalkozási tevékenysége keretében pedig maximum 100%-a; c) az egyéb költségek 100%-a (azonban mindez összesen nem haladhatja meg az egyéni támogatási keretösszeg 100%-át.)	327/2012. (XI.16.) Korm. rendelet Megjegyzés: 2015 évben szűkült a bővülő kapacitások finanszírozása.

Fontos felhívni a foglalkoztatási támogatások és a szociális ellátások finanszírozása vonatkozásában arra a figyelmet, hogy a nappali ellátás (alapszolgáltatás) esetén azon ellátott után, akikre vonatkozóan szociális intézményi foglalkoztatási támogatást, vagy a 327/2012.(XI.16.) Korm. rendelet alapján az akkreditált foglalkoztatónak támogatást folyósítanak, a fenntartó az adott napra csak a támogatás 40%-át igényelheti.¹²² Ez a szabály a szakosított személyes gondoskodást nyújtó ellátásokra (pl.: lakóotthon) nem vonatkozik, azaz a szakosított ellátás fenntartója a teljes költségvetési törvény szerint meghatározott támogatási összeget igénybe veheti, függetlenül attól, hogy az ellátásban lévő személy foglalkoztatására tekintettel folyósítanak támogatást vagy sem.

¹²² Költségvetési törvény 2. melléklet III/3pont. h bekezdés

Vállalatok és magánszemélyek részvétele a foglalkozási rehabilitációban

Dávid I. – Jakubinyi L.

Vállalatok társadalmi felelősségvállalása (CSR)



Céges adományozói dícsőségfa a Baráthegyi Majorságban

Fotó: Szimbiózis Alapítvány

Elsősorban a nagyvállalatok körében jelent meg és terjed a **vállalatok társadalmi felelősségvállalás**, az úgynevezett Corporate Social Responsibility (CSR). Jelenleg még nem tud olyan nagy hatást elérni, mint az állami források által biztosított támogatások, de nagyon sok lehetőség van ezen a területen. A megközelítés mássága miatt is jó kiegészítői lehetnek ezek a támogatási formák egymásnak. A sokszínűség érték és a rugalmasságot is kedvezően befolyásolja, szükség van tehát a CSR további terjedésére.

A CSR kultúra mára már szakított az egyszerű adományozási programokkal és inkább az olyan programokat részesítik előnyben, ahol az innováció mellett, a céges önkéntes munka és a hosszú távú értékteremtés is megjelenik. A szociális farmok támogatása ilyen terület lehet. A *Hazai kezdeményezések* fejezetben bemutattuk pl. a Baráthegyi Majorságot, ahol CSR keretében fejlesztések egész sorát hozták létre.

Futurisztikusnak hangzik, de nem lehetetlen egy olyan társadalmi összefogás, melynek eredménye az, hogy egy magát valamire tartó, nagyobb cégnek legalább egy szociális farm létrehozásának elindítása van a CSR portfóliójában.

Az „Év Esélyteremtő Munkahelye” Díj

A Szimbiózis Alapítvány 2008-ban hozta létre Miskolcon az „Év Esélyteremtő Munkahelye” Díjat, melynek elsődleges célja, hogy helyi-térégi szinten is elismerésre kerüljenek azok a vállalkozások, akik munkahelyeket teremtenek a hátrányos helyzetű, fogyatékossgal élő emberek számára. A díj egy projekt-innováció eredménye, melyet 2008-ban a „Szövettség A Társadalomtudatos Munkahelyekért” összefogás kezdeményezett. Az alapítók közül egyedül a Szimbiózis Alapítvány tartja fenn folyamatosan e kezdeményezést.



A vándordíj a Pécsi Iparművészeti Stúdió alkotása, az emlékplakett pedig a miskolci Varga Éva szobrászművész munkája. A miskolci térségben működő vállalkozások

számára egyre fontosabb a felelős-, társadalomtudatos működés. Az „Év Esélyteremtő Munkahelye” Díja hozzájárul ahhoz, hogy a továbbiakban is nőjön a vállalkozások motivációja a célcsoport foglalkoztatására.

A Fogytékosság-barát munkahely program

Minden évben ünnepélyes keretek között kapják meg a nyertes vállalatok a Fogytékosság-barát munkahely¹²³ elismerést. Egyre több, a magyar foglalkoztatásban jelentős kis-, közép-, és nagyvállalkozás pályázik a díjra. Beszámolóik szerint a megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatása sikeres és többen a további bővítését tervezik.



Forrás: fbm.hu

A Segítő Vásárlás

A Segítő Vásárlás¹²⁴ logó használatának elsődleges célja, hogy élénkítse a megváltozott munkaképességű/fogytékossággal élő emberek által készített minőségi termékek iránti keresletet. A Segítő Vásárlás logó azt tanúsítja, hogy a megjelölt terméket legalább 50%-ban megváltozott munkaképességű/fogytékossággal élő embereket foglalkoztató munkáltató készítette. Segítségével a gyártó jelzi a vásárlóknak, hogy vásárlásukkal az ő foglalkoztatásukat támogatja.



Forrás: www.segitovasarlas.hu

A szociális intézmények finanszírozása

Dr. Gazsi A.

Az alábbi összefoglaló feldolgozva és elemezve, példákkal illusztrálva tartalmazza a szociális szolgáltatások után járó központi költségvetésről szóló törvényben biztosított támogatások szabályait, a személyes gondoskodást nyújtó ellátásokért fizetendő térítési díj megállapításának szabályait, illetve kitér a szociális intézmények meghatározott köre számára a fogytékossággal élő/megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatása esetén nyitva álló költségvetési támogatások elemző bemutatására.

¹²³ <http://fbm.hu/>

¹²⁴ <http://www.segitovasarlas.hu/>

A szociális szolgáltatások után járó központi költségvetésről szóló törvényben biztosított támogatások

Fenntartók és az ellátások típusai

A szociális szolgáltatások után járó, központi költségvetésről szóló törvényben biztosított támogatások tartalmazzák az egyes szociális szolgáltatások működtetési költségeihez történő állami hozzájárulást.

A költségvetési támogatások meghatározása szempontjából jelentősége van annak, hogy az adott alap vagy szakosított feladat ellátására *mely fenntartó köteles*, illetve mely fenntartó jogosult azt *önként vállalt feladatként*, jogszabályban meghatározott *finanszírozással ellátni* (lásd alább a 8. táblázatot). A támogatások mértékét befolyásolja, hogy az adott szolgáltatást a fenntartó *mely ellátotti csoport számára* nyújtja. A költségvetési támogatások mértékét az is befolyásolja, hogy *mely fenntartótípus nyújtja* az adott szociális ellátást. Így alapvető jelentősége van a finanszírozás rendszerét meghatározó fogalmak definiálásának.

Fogalomtár

• • •

A szociális intézmény fenntartója az, aki jogosult a költségvetési támogatásokra, igényli, és elszámol azokkal, felel az intézmény törvényes működéséért etc.

a) Fenntartótípusok:

az állam fenntartói feladatainak ellátására a Kormány rendeletében kijelölt szerv (Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság, továbbiakban: SZGYF)

aa) **a helyi önkormányzat** (illetve a helyi önkormányzatok társulása)

ab) **nem állami szociális fenntartók:**

- egyházi jogi személy,
- civil szervezet (alapítvány, egyesület),
- közalapítvány, nemzetiségi önkormányzat
- gazdasági társaság, és a humánszolgáltatást alaptevékenységként végző egyéni vállalkozó

A személyes gondoskodás magában foglalja a szociális alapszolgáltatásokat és a szakosított ellátásokat.

b) szociális alap és szakosított ellátások

ba) Szociális alapszolgáltatások

Az alapszolgáltatások segítséget nyújtanak a szociálisan rászorulóknak részére saját otthonukban és lakóköznyezetükben önálló életvitelük fenntartásában, valamint egészségi állapotukból, mentális állapotukból vagy más okból származó problémáik megoldásában.

- a falugondnoki és tanyagondnoki szolgáltatás,

- az étkeztetés,
- a házi segítségnyújtás
- a családsegítés,
- a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás,
- a közösségi ellátások,
- **a támogató szolgáltatás,**
- az utcai szociális munka,
- **a nappali ellátás.**

A fogyatékos személyek ellátása szempontjából a támogató szolgáltatás és a nappali ellátás alapszolgáltatások bírnak a legnagyobb jelentőséggel.

bb) A személyes gondoskodás keretébe tartozó szakosított ellátások

az ápolást, gondozást nyújtó intézmény,

- a rehabilitációs intézmény,
- a lakóotthon
- az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmény
- a támogatott lakhatás

Ha az életkoruk, egészségi állapotuk, valamint szociális helyzetük miatt a rászorult személyekről az alapszolgáltatások keretében nem lehet gondoskodni, a rászorultakat állapotuknak és helyzetüknek megfelelő szakosított ellátási formában kell gondozni.

A fogyatékos személyek ellátása szempontjából mindegyik szakosított ellátási forma adekvát.

Ellátotti csoportok

A személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások esetében öt ellátotti csoportról beszélhetünk:

- fogyatékossgal élő személyek,
- pszichiátriai beteg személyek,
- szenvedélybeteg személyek,
- hajléktalan személyek,
- idős személyek.

A költségvetési támogatások mértékét befolyásolja, hogy az adott szolgáltatást a fenntartó mely ellátotti csoport számára nyújtja.

Feladatellátási kötelezettség

A jogszabályok értelmében, az adott fenntartó köteles a szolgáltatás ellátására. Például jelenleg állami kötelező feladat a bentlakást nyújtó szociális szakosított feladatok ellátása. Az állam (SZGYF) köteles ellátni a feladatot, de ez nem jelenti azt, hogy más fenntartótípus például egy civil szervezet (alapítvány, egyesület) önként vállalt feladat keretében nem láthatja el.

Az alábbi táblázat – a fogyatékossgal élő személyek ellátásának vonatkozásában – egy alap, illetve egy szakosított ellátás vonatkozásában szemlélteti a feladatellátási kötelezettség és a finanszírozás alakulását, 2015-ben.

8. táblázat. A szociális szolgáltatások után járó, központi költségvetésről szóló törvényben biztosított támogatások rendszere (Dr. Gazsi A.)

A) Szakosított ellátás – Támogatott lakhatás fogyatékos személyek részére			
Fenntartótípus	Feladatellátási kötelezettség	Finanszírozás	Joghelyek, megjegyzés
Állam (SZGYF)	+	+	feladatellátási kötelezettség [Szt. 88. §] finanszírozás <i>Költségvetési tv. XX. EMMI 3 jogcímcsoport</i> megjegyzés: nem „fejkvóta” alapján történik a finanszírozás, azaz jogszabályok alapján nem lehet megadni, hogy mennyi az egy főre eső finanszírozás
Települési önkormányzat	—	—	megjegyzés: Az önkormányzat önként vállalt feladat keretében nyújthat támogatott lakhatást, de finanszírozást nem kap rá (ld. <i>Költségvetési tv.</i>)
Civil fenntartó (alapítvány, egyesület)	—	+	finanszírozás <i>Költségvetési tv. 43. §, illetve 9. melléklet</i> megjegyzés: A civil fenntartó önként vállalt feladat keretében nyújthat támogatott lakhatást, finanszírozást kap rá. Eseti jelleggel a fentiekén túl még kiegészítő támogatást kaphat pályázati úton.
Egyházi fenntartó	—	+	finanszírozás <i>Költségvetési tv. 9. melléklet</i> megjegyzés: Az egyházi fenntartó önként vállalt feladat keretében nyújthat támogatott lakhatást, finanszírozást kap rá. A fentiekén túl még kiegészítő támogatást kap a költségvetési törvény alapján, melynek mértéke a támogatás 71,4%-a (azaz ennyivel több támogatást kap)
Gazdasági társaság, vállalkozás	—	+	finanszírozás <i>Költségvetési tv. 9. melléklet</i> megjegyzés: A fenntartó önként vállalt feladat keretében nyújthat támogatott lakhatást, finanszírozást kap rá. A gazdasági társaságot - ide nem értve a nonprofit gazdasági társaságot - és egyéni vállalkozót a támogatás 30%-ának megfelelő támogatás illeti meg (azaz ennyivel kevesebb támogatást kap)

B) Alapszolgáltatás – Nappali ellátás fogyatékos személyek részére			
Fenntartótípus	Feladatellátási kötelezettség	Finanszírozás	Joghelyek, megjegyzés
Állam (SZGYF)	—	—	megjegyzés: Az állami fenntartónak (Szociális Gyermekvédelmi Főigazgatóság, SZGYF) ez nem kötelező feladata [Szt. 88. §] Áht. 7. § (3) A költségvetési szerv a rendelkezésre álló kapacitásokat szakmai alapfeladata ellátására használhatja. Kivételesen az időlegesen szabad kapacitásait nem kötelezően végzett tevékenységre is hasznosíthatja. Nem jellemző hogy állami fenntartó alapszolgáltatást tart fent, nincs költségvetési törvényi alapja.
Települési önkormányzat	+	+	feladatellátási kötelezettség [Szt. 86 § c) pont] finanszírozás Költségvetési tv. 2. melléklet III. pont
Civil fenntartó (alapítvány, egyesület)	—	+	finanszírozás Költségvetési tv. 43.§ alapján 2. melléklet III. pont
Egyházi fenntartó	—	+	finanszírozás Költségvetési tv. 43.§ alapján 2. melléklet III. pont Megjegyzés: A fentiekén túl még kiegészítő támogatást kap a költségvetési törvény alapján, melynek mértéke a támogatás 71,4%-a (azaz ennyivel több támogatást kap)
Gazdasági társaság, vállalkozás	—	+	finanszírozás Költségvetési tv. 43.§ alapján 2. melléklet III. pont megjegyzés: A gazdasági társaságot – ide nem értve a nonprofit gazdasági társaságot – és egyéni vállalkozót a támogatás 30%-ának megfelelő támogatás illeti meg (azaz ennyivel kevesebb támogatást kap)

A Függelék – Szociális intézmények támogatásának részletes szabályai 2015-ben fejezete tovább részletezi, példákkal illusztrálva tartalmazza a szociális szolgáltatások után járó központi költségvetésről szóló törvényben biztosított támogatások szabályait, a személyes gondoskodást nyújtó ellátásokért fizetendő térítési díjmegállapításának szabályait, illetve kitér a szociális intézmények meghatározott köre számára a fogyatékossgal élő/megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatása esetén nyitva álló költségvetési támogatások elemző bemutatására.

A 2014-20-as időszak EU-s támogatási lehetőségei

A 2014. január 1. és 2020. december 31. közötti időszak uniós fejlesztési forrásaival kapcsolatos keretdokumentum a **Partnerségi Megállapodás** (PM). A PM azonosítja Magyarországon legfontosabb kihívásait és kitűzi fő fejlesztési prioritásait. A Magyarországra érkező uniós fejlesztési források, az ún. Európai Strukturális és Beruházási Alapok (ESB alapok) az Európai Unió *Európa 2020* stratégiájának céljai (intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés) elérését kell támogatni és integrálniuk kell *Magyarország Nemzeti Reform Programjának* valamint az Európai Tanács ország specifikus ajánlásainak releváns üzeneteit is. E források eredményes és hatékony felhasználásának feltételeit a PM tartalmazza. A dokumentumot Magyarország Kormányával folytatott egyeztetéseket követően az EU Bizottsága hagyta jóvá. A PM az EU2020 stratégia célkitűzéseinek belüli nemzeti súlypontokat azonosítja, építve a hazai tervezési előzményekre.¹²⁵

A Partnerségi Megállapodásban kijelölt **fejlesztési irányok részleteit operatív programok rögzítik**: a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap forrásaira épülő ágazati és területi operatív programok (OP), az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap forrásainak felhasználását meghatározó Vidékfejlesztési Program, valamint az Európai Tengerügyi és Halászati Alap operatív programja. A Partnerségi Megállapodás és az operatív programok tervezésénél a többszintű kormányzás és a partnerség elve előírás volt.¹²⁶

A hazai (Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió) és az uniós (EU 2020 Stratégia, valamint a Nemzeti Reform Programban rögzített vállalások) fejlesztési szükségletek és növekedési lehetőségek alapján a 2014–2020-as tervezési ciklus átfogó nemzeti fejlesztési célja a fenntartható, magas hozzáadott értékű termelésre és a foglalkoztatás bővítésére épülő gazdasági növekedés.¹²⁷

Az alábbiakban a jelenleg ismerhető tervezési dokumentumokból azokat az intézkedéseket soroljuk fel, melyek várhatóan a szociális farmok létesítéséhez, működtetéséhez kedvezőek lehetnek. Az EFOP, GINOP, TOP intézkedéseit csak címszavakban, míg a VP-ét valamivel részletesebben tekintjük át. Ennek oka, hogy a legkedvezőbb intézkedéseket itt azonosítottuk. **A VP M07 20. cikk – 16.9 alintézkedése ideális forráslehetőség lehet szociális farmok számára.**

¹²⁵ Magyarország Partnerségi Megállapodása a 2014–2020-as fejlesztési időszakra. (2014-08-15), p.7.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ Uo., p.10

Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP)

Jakubinyi L. – Szabadkai A. – Kajner P.

Az EFOP támogatja az egészségügyi, oktatási, szociális, gyermekjóléti, gyermekvédelmi, rehabilitációs szolgáltatást nyújtó intézmények infrastrukturális és humán fejlesztéseit, valamint a városi és vidéki térségekben élő, rászoruló közösségek fizikai rehabilitációját. Az EFOP keretében megvalósuló intézményi fejlesztésekhez kapcsolódó kiegészítő tevékenységek (pl. egészségfejlesztést, korai iskola-elhagyás csökkentését, társadalmi befogadást célzó, valamint a szegénység-ellenes kiegészítő szolgáltatások és aktivitások) támogatathatók.

Az EFOP stratégiai célja, hogy elősegítse a társadalmi befogadást, befektessen az oktatásba, növelje ezáltal a foglalkoztatást, valamint ösztönözze a technológiai fejlődést és az innovációt.

Az alábbiakban az EFOP-ból (2014) azokat a prioritásokat és intézkedéseket emeljük ki, melyek a szociális farmok számára kedvező lehetőségeket tartalmazhatnak, az 1210/2015. (IV. 10.) Korm. határozatból¹²⁸ pedig a 2015-ben megnyíló pályázati lehetőségeket.

1. prioritás: Együttműködő társadalom

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedések:

- 1.1 A halmozottan hátrányos helyzetű csoportok munkaerőpiaci eszközökben való részvételének és munkaerőpiacon való megjelenésének elősegítése
- 1.2 A család társadalmi szerepének megerősítése, továbbá a gyermekek és fiatalok képességeinek kibontakoztatása
- 1.3 Társadalmi együttélés erősítése

2015-ben kiírásra kerülő pályázatok:

- EFOP-1.1.1 – Megváltozott munkaképességű emberek munkaerő-piaci integrációjának elősegítése
- EFOP-1.3.3 – Fogvatartottak reintegrációja
- EFOP-1.4.1 – Integrált gyermekprogramok szakmai támogatása
- EFOP-1.9.1 – Szociális intézményi férőhelykiváltási szakmai koordinációs műhely kialakítása, a kiváltásra történő felkészítés és képzés biztosítása

¹²⁸ 1210/2015. (IV. 10.) Korm. határozat az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program 2015. évre szóló éves fejlesztési keretének megállapításáról

2. prioritás: Infrastrukturális beruházások a társadalmi együttműködés erősítése érdekében

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedések:

- 2.1 A rászoruló gyermekek életésélyeinek növelése
- 2.2 A társadalmi együttműködést szolgáló intézmények és szolgáltatások fejlesztése, bentlakásos intézmények kiváltása, új kapacitások létesítése

3. prioritás: Gyarapodó tudástőke

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedések:

- 3.1 A végzettség nélküli iskolaelhagyás csökkentése, a köznevelés hátránykompenzációs képességének növelése
- 3.3 A neveléshez és képzéshez való hozzáférés biztosítása a nem formális és informális tanulási formákon keresztül

2015-ben kiírásra kerülő pályázatok:

- EFOP-3.1.4 – Ösztöndíj és mentorálási támogatás hátrányos helyzetű tanulónak – útra-
való ösztöndíjprogram
- EFOP-3.3.1 – Tanoda programok támogatása
- EFOP-3.8.2 – Szociális humán erőforrás fejlesztése fenntartótól függetlenül

Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP)

Jakubinyi L. – Szabadkai A. – Kajner P.

A 2014-2020-as időszakra vonatkozó Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program¹²⁹ (továbbiakban: GINOP) a magyar gazdaság növekedését szolgálja. A program egyik legfontosabb célkitűzése, hogy Magyarország foglalkoztatási rátája elérje a 75%-ot. Ehhez szükséges egyrészt új munkahelyek létesítése, másrészt a munkát vállalni akarók képességeink fejlesztése.

A GINOP az ország teljes területén támogatja a KKV-k tekintetében a modern üzleti infrastruktúra megteremtését, a kapacitásbővítést (termék- és szolgáltatásfejlesztés, piaci megjelenés), a vállalkozások infokommunikációs technológia fejlesztéseit és energiahatékonyságát.

A foglalkoztatás növelése céljából támogatja továbbá a nem mezőgazdasági termelést végző társadalmi célú vállalkozások fejlesztését. A GINOP ugyanakkor nem támogat

- elsődlegesen mezőgazdasági vállalkozást
- induló mezőgazdasági vállalkozást
- az általános KKV-fejlesztés körében induló vállalkozást,
- nem alkalmaz új vállalkozások fejlesztését célzó átalány (*lump sum*) típusú támogatást.

¹²⁹ A GINOP v4.2, 2014. november 7-ei, végleges, társadalmi egyeztetésre bocsátott változata alapján mutatjuk be a releváns prioritásokat és intézkedéseket.

A fentiekre tekintettel a Vidékfejlesztési Program (VP, ld. alább) komplementer módon támogatja

- a fiatal mezőgazdasági termelő vállalkozások indulását,
- elsődleges mezőgazdasági termelők *off-farm* diverzifikációs aktivitásának megkezdését,
- a vidéki térségekben induló mikro-vállalkozásokat átalány módon,
- elsődleges mezőgazdasági vállalkozások *off-farm* diverzifikációs tevékenységének fejlesztését célzó beruházásokat.

Az alábbiakban a GINOP-ból (2014) azokat a prioritásokat és intézkedéseket emeljük ki, melyek a szociális farmok számára kedvező lehetőségeket tartalmazhatnak, az 1173/2015. (IV. 10.) Korm. határozatból¹³⁰ pedig a 2015-ben megnyíló pályázati lehetőségeket.

4. prioritás: Energia

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedés:

- 4.4 Energiahatékonyság és a megújuló energia használatának elősegítése

2015-ben kiírásra kerülő pályázatok:

- GINOP-4.1.3 Helyi hő- és villamosenergia-igény kielégítése megújuló energiaforrásokkal
 - Gazdasági-termelési folyamat energiahatékonysági korszerűsítése, megújuló energiaforrások alkalmazása

A GINOP-ban tervezett főbb célcsoportok: Az alacsony energiahatékonyságú infrastruktúrával rendelkező KKV-k minden konvergencia régióban. Az intézkedés kedvezményezettjei: KKV-k

5. prioritás: Foglalkoztatás

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedések:

- 5.4 Álláskeresők és inaktívok foglalkoztatáshoz való hozzáférése
 - Társadalmi célú vállalkozások ösztönzése és támogatása

A GINOP-ban tervezett főbb célcsoportok: a hátrányos helyzetű munkanélküliek és inaktívok, a társadalmi célú gazdaság szereplői, társadalmi célú vállalkozások. A jellemző kedvezményezett típusai a társadalmi célú vállalkozások és a társadalmi célú gazdaság egyéb szereplői, szervezeti formától függetlenül.

 - Nem állami szervezetek komplex foglalkoztatási programjai
- A GINOP-ban tervezett főbb célcsoportok: a hátrányos helyzetű munkanélküliek és inaktívok, köztük a romák. A jellemző kedvezményezett típusai a foglalkoztatási célú nem állami non-profit szervezetek és a velük együttműködő vállalkozások.

¹³⁰ 1173/2015. (III. 24.) Korm. határozat a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program 2015. évre szóló éves fejlesztési keretének megállapításáról

- 5.6 Munkavállalók és vállalkozások alkalmazkodása
 - A munkahelyi rugalmasság és munka minőségének ösztönzése

A GINOP-ban tervezett főbb célcsoportok: a munkáltatók és munkavállalók. A jellemző kedvezményezett fő típusai a vállalkozások, szervezetek, civil szervezetek, államigazgatási szervek, közintézmények.

2015-ben kiírásra kerülő pályázatok:

- GINOP-5.1.1 Út a munkaerőpiacra
- GINOP-5.1.2 Társadalmi célú vállalkozások ösztönzése – támogató szolgáltatások
- GINOP-5.1.3 Társadalmi célú vállalkozások ösztönzése
- GINOP-5.3.2 A rugalmas foglalkoztatás elterjesztése a konvergencia régiókban – rugalmas, családbarát foglalkoztatási módszerek bevezetése a munkáltatóknál

6. prioritás: Versenyképes munkaerő

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedések:

- 6.4 Egész életen át tartó tanulás
 - Az alacsony képzettségűekre és közfoglalkoztatottakra fókuszáló, célzott képzési, kompetenciafejlesztési programok

A GINOP-ban tervezett főbb célcsoportok: a munkavállalási korú, alacsony iskolai végzettséggel rendelkező népesség, különös tekintettel a közfoglalkoztatásban résztvevőkre. Az intézkedés a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálaton (NFSZ-en) keresztül valósul meg, külső szolgáltatók bevonásával.
- 6.5 Oktatási és képzési rendszerek munkaerőpiaci igényekhez való igazodásának javítása
 - A szakképzés és felnőttképzés minőségének javítása

Az intézkedés végrehajtása a szak- és felnőttképzési intézményrendszeren keresztül történik, ahol szükséges, külső partnerek (köztük kamarák) bevonásával. A támogatás tényleges kedvezményezettjei (címezettjei) a képzésben érintett munkaképes korú népesség, valamint közvetve az intézkedés keretében támogatott egyéneket foglalkoztató munkáltatók.

2015-ben kiírásra kerülő pályázat:

- GINOP-6.1.1 Alacsony képzettségűek és közfoglalkoztatottak képzése

Területi és Településfejlesztési Operatív Program (TOP)

Jakubinyi L. – Szabadkai A. – Kajner P.

A TOP az önkormányzati vagy önkormányzati többségi tulajdonú vállalkozói infrastruktúra fejlesztése és az önkormányzat által szervezett helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezésekhez kapcsolódó munkahelyteremtő KKV beruházásokat ösztönzi. Ezen túl a TOP támogatja a regionális jelentőségű, köztulajdonú turisztikai attrakciókat, valamint az országos tematikákra ráhordó, köztulajdonban álló infrastruktúrák fejlesztését.

A TOP ugyanakkor nem támogat vállalkozásokat. A helyi gazdaságfejlesztési tervezésnek kiemelt tematikája azok térségi erőforrás-áramokra (*hub*-okra) alapozása. Ez a mezőgazdasá-

gi termelők szempontjából elsősorban az élelmiszertermelés és élelmezés, a megújuló energetikai erőforrások, valamint a regionális turisztikai szolgáltatások összekapcsolása.

A Terület- és Településfejlesztési Operatív Program keretében megvalósuló integrált területi programok jóváhagyásáról szóló 1562/2015. (VIII. 12.) Korm. határozat elfogadta a megyék és a megyei jogú városok integrált területi programját, illetve helyenként ezek átdolgozását írta elő. A megyei, illetve megyei jogú városokra vonatkozó integrált területi programok a TOP prioritásaiból, intézkedéseiből (köztük az alább említettek közül) „válogatnak”. E programok alapján kerülhetnek majd kiírásra a pályázatok a későbbiekben.

A szociális farmok számára várhatóan kedvező lehetőségeket az alábbiakban mutatjuk be a TOP (2014) alapján.

1. prioritási tengely: Térségi gazdasági környezet fejlesztése a foglalkoztatás elősegítésére

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedés:

- 1.1. Helyi gazdasági infrastruktúra fejlesztése
 - Üzleti infrastruktúra és kapcsolódó szolgáltatások fejlesztése

A beavatkozás az (önkormányzati többségi tulajdonú) üzleti infrastruktúra, így iparterületek, ipari parkok, technológiai parkok, inkubátorházak, innovációs központok, logisztikai központok fejlesztésére, kiemelten a szolgáltatás-fejlesztésre fókuszál.

Főbb célcsoportok: az érintett területek önkormányzatai (a támogatható üzleti infrastruktúrával való érintettségen keresztül), vállalkozásai és lakossága (közvetlen és közvetett módon egyaránt érintve). A város-vidéki kapcsolatok erősítését szolgáló és a helyi fejlesztési stratégiához illeszkedő város-vidék komplex projektek esetében a helyi akciócsoportok területén működő vállalkozások, önkormányzatok, civil szervezetek, illetve a fenti szervezetek által alkotott konzorciumok.

2. prioritási tengely: Vállalkozásbarát, népességmegtartó településfejlesztés

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedés:

- 2.1. Gazdaságélénkítő és népességmegtartó településfejlesztés

Főbb célcsoportok: az érintett területek önkormányzatai, helyi vállalkozásai és lakossága, kiemelten a családok és a fiatalok.

Főbb kedvezményezettek: helyi önkormányzati költségvetési irányító és költségvetési szervek, önkormányzati többségi tulajdonú vállalkozások, non-profit és civil szervezetek, egyházak.

4. prioritási tengely: A helyi közösségi szolgáltatások fejlesztése és a társadalmi együttműködés erősítése

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedés:

- 4.2. A szociális alapszolgáltatások infrastruktúrájának bővítése, fejlesztése

Főbb célcsoportok: a közszolgáltatásokat igénybevevő lakosság, főként a sérülékeny társadalmi rétegek.

Specifikus célterületek: a kevésbé fejlett régiók területe, kivéve a megyei jogú város területe.

Főbb kedvezményezettek: helyi önkormányzati költségvetési irányító és költségvetési szervek, önkormányzati többségi tulajdonú vállalkozások, civil szervezetek, egyházak.

5. prioritási tengely: Megyei és helyi emberi erőforrás fejlesztések, foglalkoztatás-ösztönzés és társadalmi együttműködés

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedés:

- 5.1. Foglalkoztatás-növelést célzó megyei és helyi foglalkoztatási együttműködések (paktumok)

Főbb célcsoportok: az adott térségben munkát vállalni szándékozó hátrányos helyzetű álláskereső (tartós munkanélküliséggel veszélyeztetettek, az alacsony képzettségűek, a roma származásúak, a megváltozott munkaképességűek, a kisgyermeket nevelő nők, valamint az 50 év feletti korosztály és a pályakezdő fiatalok) és inaktívak.

Specifikus célterületek: kevésbé fejlett régiók megyei jogú városok területén kívüli területe. Az intézkedés lehetőséget biztosít a megyei és megyei jogú város foglalkoztatási célú programjainak, kezdeményezéseinek összehangolására, koordinált megvalósítására.

Főbb kedvezményezettek: önkormányzatok, önkormányzati többségi tulajdonú vállalkozások, magánvállalkozások, civil szervezetek, megyei kormányhivatalok munkaügyi központja, képző intézmények.

- 5.3. A társadalmi együttműködés erősítését szolgáló helyi szintű komplex programok

Főbb célcsoportok: a szociális városrehabilitációs célterületen élő (nagyarányú alacsony státuszú népességgel rendelkező, illetve e tekintetben veszélyeztetett, valamint leromló városrészek lakói) jellemzően a munkaerőpiacról kiszoruló, alacsony jövedelmű, és alacsony iskolai végzettségű társadalmi csoportok

Specifikus célterületek: azon városi területek – kivéve a megyei jogú városok területét –, amelyek megfelelnek az indikátorrendszernek (lásd 4. prioritás 4. intézkedés), jellemzően a leromlással fenyegetett területek (pl. lakótelepek, városszövetbe ágyazott leromlott területek).

Főbb kedvezményezettek: helyi önkormányzati költségvetési irányító és költségvetési szervek, önkormányzati többségi tulajdonú vállalkozások, civil szervezetek, egyházak, gazdasági társaságok és szövetkezetek.

- 5.4. Helyi közösségi programok megvalósítása

Főbb célcsoportok: a kevésbé fejlett régiók népessége

Specifikus célterületek: a kevésbé fejlett régiók megyei jogú városok területén kívüli területe

Főbb kedvezményezettek: helyi önkormányzati költségvetési irányító és költségvetési szervek, önkormányzati többségi tulajdonú vállalkozások képző intézmények, egyházak, civil szervezetek, társasházak, érdekképviselők.

7. prioritási tengely: Községi szinten irányított városi helyi fejlesztések (CLLD) prioritási tengely

Várható, szociális farmok számára potenciálisan kedvező intézkedés:

- Helyi közösségszervezés a városi helyi fejlesztési stratégiához kapcsolódva

Főbb célcsoportok: az érintett területek önkormányzatai, a program céljainak megvalósításában releváns, állami finanszírozású intézményei, vállalkozásai és civil szervezetei és lakossága, amelyek a helyi fejlesztési stratégia összeállítására és a helyi fejlesztési program megvalósítására helyi akciócsoportokat hoznak létre.

Specifikus célterületek: a városi helyi fejlesztési stratégiák határozzák meg, az érintett városok területére vonatkozóan. Az intézkedés kiemelt figyelmet fordít a fenti célok szerinti közösségi fejlesztésekre a lakótelepeken.

Főbb kedvezményezettek: helyi önkormányzati költségvetési irányító és költségvetési szervek, magánvállalkozások, civil szervezetek, egyházak, közintézmények, CLLD szervezetek.

Vidékfejlesztési Program (VP)

Szabadkai A.

A 2014-2020 Vidékfejlesztési Programban leírtak szerint támogatható tevékenység lesz EMVA forrásokból a szociális gazdaságok által végzett tevékenység.

Jelenleg TÁMOP-2.4.3.D-2-13/1, ESZA forrásból támogatott a szociális szövetkezet, ugyanis a Kormány által jóváhagyott Magyar Munka Terv három pilléren biztosítja a foglalkoztatás növeléséhez szükséges támogatásokat. Az egyik ilyen pillér a szociális gazdaság támogatása.

A Magyarország – Vidékfejlesztési Program 2014-2020 (VP) EU által elfogadott 1.3 verziójának¹³¹ helyzetelemzésében (SWOT) a programozási területre vonatkozóan azonosított lehetőségek között találjuk azt, hogy a szociális gazdaság (L37), helyi termékek, helyi piac, közösség által támogatott mezőgazdaság stb. esetében egyre erősödő az európai és globális igény.

A szükségletek között megtaláljuk:

(36) Humán erőforrás- és vállalkozáshiányos térségekben a belső erőforrásokra építő speciális gazdasági tevékenységek ösztönzése

A 290/2014. (XI.26.) Korm. rendelet alapján a kedvezményezett eljárásokban a vállalkozások fejlesztésének legfőbb akadálya, hogy nincs, vagy elenyésző a vállalkozásra és a megfelelő minőségű munkára alkalmas ember, szaktudás és tőke. Ezekben a térségekben a lakosság

¹³¹ Társadalmi véleményezési lehetőséget csak az 1.0 verzióra biztosítottak.

vállalkozóvá válása nem reális célkitűzés, ugyanakkor **a munkalehetőségek és a mobilitás hiánya azonnali beavatkozásokat kíván**. Az érintett térségekben a szociális gazdaság támogatása ígéretes fejlesztési alternatíva. A fejlesztés eszközeit tekintve e területen az eszköz- és technológiafejlesztés mellett **a humán-erőforrás fejlesztés, a folyamatos tanácsadás és segítségnyújtás, valamint a vállalkozási inkubáció** kap kiemelt hangsúlyt.

Az intézkedések között az alábbi, szociális farmok számára várhatóan kedvező támogatási lehetőségeket azonosítottuk:

M06 19 cikk A mezőgazdasági üzemek és a vállalkozások fejlesztése

- (6.2) *nem mezőgazdasági tevékenységek elindításának támogatása*
A vidéki térségekben működő mezőgazdasági vállalkozások tevékenységének *off-farm* diverzifikációja a gazdaság több lábon állásának biztosítása mellett, szolgálja a helyi gazdasági alapok többreértéki kihasználását, a vidéki térségekben hiányzó termékek és szolgáltatások biztosítását, valamint a vidéki térségekben a foglalkoztatás erősítését, szezonális ellensúlyozását is.
- (6.4) *nem mezőgazdasági tevékenységek fejlesztésére irányuló beruházások*
Az alintézkedés tevékenységeinek egyértelmű célja a falusi turizmus hangsúlyozása, amely egyúttal a környezeti és egyéb természeti erőforrások kíméletes használatára, a klímaváltozáshoz való adaptációra is ráirányítja a szélesebb közvélemény figyelmét is.
- (6.3) *A mezőgazdasági kisüzemek fejlesztése*
A támogatás a részben piacra termelő, a biztos megélhetés szintjét még nem biztosító, de fejlődőképes, 6000 STÉ alatti – félig önellátó – kis gazdaságok megerősítésére, és legalább egy fő biztos megélhetésének biztosítására irányul. Megfelelő mennyiségű és minőségű árutertermelő alap kialakításával a piaci jelenlét megerősödik, megfelelő szakmai tapasztalattal és képzettséggel rendelkező új munkaerő termelésbe bevonására nyílik lehetőség.

M07 20. cikk Alapvető szolgáltatások és a falvak megújítása a vidéki térségekben

Az intézkedés során a **nonprofit szervezetek, önkormányzatok, egyházak** támogathatóak vidéki térségekben.

- (7.2) A „*Beruházások a kisméretű infrastruktúra valamennyi típusának létrehozása, fejlesztése vagy bővítése terén, beleértve a megújuló energiával és az energia megtakarítással kapcsolatos beruházásokat*” művelet a vidéki települések olyan kisléptékű infrastruktúra fejlesztéseit támogatja, amelyek hozzájárulnak a vidéki térségek életminőségének javításához, ezáltal a népesség megtartásához, a helyi gazdaság fejlesztéséhez; melyek a helyi szükségletek mértékéhez igazítva (kisléptékben) tényleges közösségi vagy gazdasági jellegű használatra bírnak. Állami vagy



Forrás: Tanyapedagógia (2015)

önkormányzati funkciót nem magában foglaló szociális gazdaság, szociális farm foglalkoztatási, oktatási (pl. tanyapedagógiai) infrastruktúrája is fejleszthető.

- (7.4) „A vidéki népesség számára nyújtott helyi alapvető – többek között szabadidős és kulturális tevékenységekkel kapcsolatos – szolgáltatások és a kapcsolódó infrastruktúra létrehozására, fejlesztésére vagy bővítésére irányuló beruházások” alintézkedés a vidéki térségek életminőségének javítása érdekében támogatja a közétkeztetési feladatokat ellátó konyhák fejlesztését, a mobilitás, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítését.

Támogatható a településen bárki által igénybe vehető közétkeztetést végző intézmények konyhájának fejlesztése (többek között: gépek, berendezések, eszközök beszerzése, beépítése, gépjármű beszerzése), továbbá az ehhez kapcsolódó helyi alapanyag-beszerzés, -raktározás és -előkészítés, valamint a központtól távol eső településrészekben az étkeztetés megoldása.

M16 35. cikk Együttműködés intézkedései

- (16.1) A mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás és erdőgazdálkodás termelékenységét és fenntarthatóságát célzó EIP¹³²-csoportok létrehozásához és működtetéséhez nyújtott támogatás

Fő célkitűzése olyan projektek megvalósítása, melyek az agrárgazdaság termelékenységének és környezeti hatékonyságának javítását szolgálják, különös tekintettel az erőforrás hatékonyságra és a klímaváltozáshoz való adaptációra.

A projektek innovációs tartalma lehet: termék-, szolgáltatás-, eljárási- vagy technológiai fejlesztés a mezőgazdasági, élelmiszer-feldolgozási, erdőgazdálkodási szektorban.

A művelet célterületei:

1. mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos csoport és projekt
2. élelmiszer-feldolgozással kapcsolatos csoport és projekt
3. erdőgazdálkodással kapcsolatos csoport és projekt
4. REL-lel kapcsolatos csoport és projekt

A csoport összetétele és működése: agrár-innovációs projekt kidolgozására és megvalósítására, mezőgazdasági termelő, élelmiszer-feldolgozó vagy erdőgazdálkodási tevékenységet folytató természetes és jogi személyek, valamint kutatók, tanácsadók, szaktanácsadók konzorciumi formában létrehozott együttműködése jogosult.

- (16.3) Kis gazdasági szereplők között a közös munkafolyamatok megszervezése és az eszközök és források megosztása terén, valamint a vidéki turizmus fejlesztése és marketingje tekintetében folytatott együttműködés

A művelet célja a vidéki gazdaság mikro- és kisvállalkozásai és egyéb helyi szereplői között olyan együttműködések létrehozása és működtetése, melyek méretgazdaságos gazdasági egységek kialakulását eredményezik, elsősorban a helyi gazdasági térben. Támogatható többek között a helyi gazdaság bármely nem mezőgazdasági termelési szektorában létrejövő együttműködés (élelmiszer és nem élelmiszer egyaránt), amely tartalmazhat közös termékfejlesztést, közös feldolgozó kapacitások megtervezését és kialakítását, összehangolt turisztikai szolgáltatás-fejlesztést. Gazdaságilag életképes egységekké szervezi az önállóan sérülékenyebb, kis léptékben termelő/szolgáltató helyi szereplőket.

¹³² Európai Innovációs Partnerség

A csoport legalább 5 tagból áll. Tagjai a kis gazdasági szereplők együttműködése projekt kidolgozása és megvalósítása érdekében **együttműködést alapító mikrovállalkozások** – amelyek közül **legalább egy mezőgazdasági termelő** –, továbbá olyan természetes személy lehet, aki nem folytat önálló vállalkozási tevékenységet (nem minősül egyéni vállalkozónak stb.), illetve gazdasági társaságban nem tölt be vezető tisztséget.

- (16.4) Az ellátási lánc szereplőinek horizontális és vertikális együttműködése a rövid ellátási láncok és a helyi piacok létrehozása és fejlesztése, valamint a rövid ellátási láncok és helyi piacok fejlesztésével kapcsolatos, helyi vonatkozású promóciós tevékenységek céljából

Míg a 16.3 alintézkedés első sorban a termelők vagy más vidéki mikrovállalkozások összehangolt egyedi fejlesztési lehetőségeinek eszköze, a jelen alintézkedés kimondottan a termelők közös és közvetlen piacra jutását szolgálja. A több éves, közös üzleti tervre alapozott, a közös értékesítési csatornák kialakítását és hosszú távú működését célzó együttműködés tehát továbbmegy az alkalmi együttműködésekben és az alkalmi közös promóciós akciókon, piaci megjelenéseken. A REL együttműködési csoport összetétele: legalább 5, mikrovállalkozásnál nem nagyobb mezőgazdasági termelő, és egy piacszervező, azaz megfelelő kapacitással rendelkező **non-profit szervező** által konzorciumi formában létrehozott együttműködés, amelyben a résztvevők a rövid ellátási lánc kialakítása és működtetése érdekében végzik tevékenységüket.

REL projekt: tartalmazza az **együttműködés közvetlen költségeit**, továbbá az együttműködés által létrehozott **projektterv** (itt: REL Fejlesztési Terv) **végrehajtását**, azaz az együttműködéshez kapcsolódó, kifejezetten a piacra jutást célzó **közös és egyéni, kis léptékű beruházás jellegű fejlesztéseket** (pl. piaci kínálás eszközei, stand, mobil hűtőpult, promóciós eszközök stb.).

Kedvezményezettek: Mezőgazdasági termelők és csoportjaik, non-profit vállalkozás (piacszervező).

A szociális farmok létesítéséhez egyértelműen a legkedvezőbb támogatási lehetőség az alábbi komplex intézkedés.

- (16.9) A mezőgazdasági termelői tevékenységeknek az egészségügyi ellátással, a szociális integrációval, a közösség által támogatott mezőgazdasággal és a környezeti és élelmiszerügyi oktatással kapcsolatos tevékenységekre bontás formájában végzett diverzifikálásához nyújtott támogatás

A stratégiaalkotó be kívánja vezetni azt a hazánkban még alig ismert együttműködési és fejlesztési módszert, amelyben működő agrárgazdaságok töltenek be egyben társadalmi befogadási funkciót is (pl. sérült, akadályozott, rehabilitációra szoruló emberek csoportjai).

16.9.1. Szolidáris gazdálkodás és közösség által támogatott mezőgazdaság

A fejlesztés célja a mezőgazdasági termelői tevékenységek diverzifikálása, méghozzá az egészségügyi ellátással, a szociális integrációval, a közösség által támogatott mezőgazdasággal és a környezeti és élelmiszerügyi oktatással kapcsolatos tevékenységekre bontás formájában.

Az együttműködés alapja mezőgazdasági tevékenység, ezért legalább egy mezőgazdasági termelő vagy termelők csoportja a tagja. A már működő mezőgazdasági tevékenységre épülnek az együttműködés segítségével szervezett, **főként a helyi társadalom hát-**

rányos helyzetű tagjai számára (bevonandó célcsoport) hasznos, a bevonásukon alapuló – szociális, egészségügyi, rehabilitációs, szemléletformáló, (környezeti és élelmiszerügyi oktatás) – segítő szolgáltatások, amelyeket a gazdálkodó a projekt keretében alkalmazható kiegészítő jövedelem fejében nyújt.

Az együttműködés résztvevői: a gazdálkodó és az a célcsoport (vagy annak szervezetei), amelyre a szolgáltatások irányulnak, valamint a célcsoport speciális szükségleteit szolgáló szakemberek (intézményei). A közösség által támogatott mezőgazdaság keretében a hátrányos helyzetű csoportok integrációján túli cél az ilyen módon előállított termékek és a fogyasztók önszerveződő csoportosulásának szervezése, a fogyasztók és termelők közötti együttműködések kialakítása által az együttműködés fenntarthatóságának előmozdítása is.

Tekintettel arra, hogy Magyarországon ez a fajta együttműködés még nem elterjedt, így – eltérően a többi alintézkedéstől – jelen esetben már legalább egy gazdálkodó és legalább egy, az adott integrálandó célcsoportot bevonó szakmai vagy társadalmi szervezet együttműködésével megvalósuló projekt is támogatható.

Az oktatási költségek közül – az EMVA rendelet 35. cikk (2) k) pontjának megfelelően – kizárólag a környezetvédelemmel és élelmiszerüggyel kapcsolatos oktatás költségei számolhatók el.

Elszámolható költségek:

Az EMVA rendelet, 35. cikk Együttműködések (5) pont alapján:

- a) az együttműködés (tevékenység, termék) által érintett területre vonatkozó tanulmányok, megvalósíthatósági tanulmányok költségei,
- b) az együttműködés (tevékenység, termék) által érintett területen folytatott szervezési, szervezetfejlesztési tevékenységek, animáció költségei, a gazdálkodó által nyújtott oktatási és szemléletformálási tevékenységek költségei, a mezőgazdasági munkavégzésben a helyettesítés díja, projektek területi hatókörének kiterjesztésével kapcsolatos költségek (pl. szervezési tevékenységek, képzések, mentorálás, szakmai segítségnyújtás) valamely közös területi projekt megvalósíthatóvá tétele;
- c) az együttműködéshez kapcsolódó működési költségek (az EMVA rendelet 61. cikk 1. pontja szerinti személyi és dologi költségek);
- d) az üzleti/fejlesztési tervek, vagy ezzel egyenértékű eszközök, illetve a 1303/2013/EU rendelet 33. cikkében említettől eltérő helyi fejlesztési stratégia végrehajtásához kapcsolódó egyedi projektek közvetlen költségei (az EMVA rendelet 45. cikk Beruházások (2) pont szerinti költségek);
- e) promóciós tevékenységek költségei.

Megjegyzendő, hogy a Vidékfejlesztési Program ezen intézkedése „megelőzte” a hazai jogrendszer fejlődését, azaz távlatilag már körvonalazza a szociális farmok támogathatóságát, miközben maga a fogalom a jogi keretrendszerben még nem definiált. Ezért is sürgető lenne a jelen tanulmány *Jogi szabályozás* című fejezetében foglalt javaslatok mihamarabbi megvalósítása.

M19 35 cikk LEADER

Az intézkedés keretében támogatható:

- (19.1) alintézkedés: a helyi partnerségek felkészülése, HFS¹³³ tervezése
- (19.2) alintézkedés: jó minőségű helyi fejlesztési stratégiák megvalósítása
A 19.2 – a közösségvezérelt helyi fejlesztési stratégia szerinti műveletek – végrehajtása támogatásának **legfontosabb céljai**:
 - **A vidéki térségekben a gazdasági aktivitás mikro-szintjének fenntartása** (helyi termékek és szolgáltatások),
 - **Mikro- és kisvállalkozások** indításának és fejlesztésének ösztönzése, kisléptékű beruházásokkal, együttműködések ösztönzésével és a hálózatosodás segítségével. Kisléptékű élelmiszer feldolgozás és értékesítés ösztönzése.
 - **Erőforrás és vállalkozáshiányos térségekben a helyi szükségletekre építő gazdasági tevékenységek elindításának és fenntartásának segítése a szociális gazdaság eszközeivel.**
 - A helyi termelési-fogyasztási rendszerek erősítése, beleértve a helyi termékek fejlesztését, **értékesítési csatornák fejlesztését, a fogyasztási kultúra befolyásolását célzó közösségi akciók** támogatását, a REL¹³⁴ alprogramba történő csatlakozás feltételeinek megteremtését.
 - **A helyi háztáji integrációs rendszerek kialakításának ösztönzése**: szociális/rehabilitációs célból saját fogyasztásra, vagy **részleges piaci kibocsátásra történő kisléptékű mezőgazdasági termelő tevékenység** kiterjesztése, beleértve eszköz/anyag/épület induló támogatását, **képzést, tanácsadást, a termelés helyi szintű mentorálását és koordinációját.**
 - **A helyi közösségek tagjai egyéni aktivitásának, felelősségvállalásának és együttműködési készségeinek erősítése.** Pl. a szegénység enyhítését célzó innovatív, komplex, felzárkózást és befogadást célzó programok/projektek megvalósítása. A helyi szükségletekre szabott közösségi megoldások kialakítása. A helyi közösségek szociális érzékenységeinek, a generációk és a társadalmi csoportok kapcsolatainak erősítését szolgáló tevékenységek, szemléletformálás. Speciális, a helyi szükségletek szerinti képzések szervezése, készségfejlesztés tartós munkanélküliek, szegénységben élők számára, a munkaerőpiaci integrációt szolgáló foglalkoztatás feltételeinek támogatása.
- (19.3.) alintézkedés: a térségek közötti és nemzetközi együttműködések kialakítása és az együttműködés keretében közös projektek megvalósítása
- (19.4.) alintézkedés: a HACs-ok társadalom- és gazdaságszervező, mobilizáló tevékenysége és működésük költségei

A VP által javasolt fejlesztési fókuszterületek:

- A VP 4, 6, 7. és 16. intézkedései által nem alkalmazott alintézkedések – pl. mezőgazdasági mikro-vállalkozások vagy élelmiszer-feldolgozó mikro-vállalkozások indulásának támo-

¹³³ Helyi Fejlesztési Stratégia

¹³⁴ Rövid Ellátási Lánc

gatása, vidéki örökség megőrzésének és fejlesztésének támogatása, közösségi szolgáltatások fejlesztésének előmozdítása, szolidáris gazdasági együttműködések támogatása stb.

- Az EFOP programhoz kapcsolódó – nem intézményi – helyi szolgáltatások fejlesztése, pl. a korai iskolaelhagyás csökkentése, a szegénység és elszigeteltség csökkentése, az egészségi állapot és egészségtudatosság fejlesztése, a tudás és kulturális javakhoz való hozzáférés erősítése érdekében.
- A város és vidék együttműködésének erősítése (TOP-kapcsolódás).
- Táji, térségi szintű, fenntartható erőforrás-használati, termelési, fogyasztási és életmód-stratégiák elterjesztése (KEHOP-kapcsolódás). A helyi felnőtt lakosság körében (különösen az agrárium területén) végzett, **klíma és környezettudatosságot fejlesztő szemléletformáló akciók** és a **helyi gyermekek klíma és környezettudatosságának megalapozását szolgáló tevékenységek az óvodai, iskolai és iskolán kívüli oktatás-nevelési lehetőségek** kihasználásával. Egyéb kapcsolódó közösségi kezdeményezések és helyi társadalmi akciók támogatása.
- **500 lakos alatti aprófalvak integrált fejlesztési elemei** (opcionális). Az „Innovatív aprófalú” kísérleti program keretén belül e települések fennmaradását szolgáló, **a helyi lakosság megélhetésének új, fenntartható formáinak kialakítását és megerősödését segítő komplex fejlesztések** támogathatók. A kísérlet az aprófalvak ellátóképességét és eltartóképességét hivatott javítani a települések által meghatározott speciális fejlődési irány (mint például ökofalu, turizmus, egészségügyi és jóléti szolgáltatások) megvalósításához szükséges humán és fizikai fejlesztések támogatásával.

Egyszerűsített költségelszámolás:

- a beruházás jellegű költségek esetében 15.000 euró jogosult összköltség alatt javasolt az – akár több részletben teljesíthető – átalányköltség (*lump sum*) módszer alkalmazása;
- beruházás jellegű projektek esetében a beruházás teljesítéséhez kapcsolódó általános költségek (pl. tervezés, engedélyezés, projekt-menedzsment) esetében javasolt a – *flatrate* – alkalmazása;
- nem beruházás jellegű projektek (különösen személyes közreműködéssel teljesíthető feladatok) esetében javasolt az egységköltség (*unit cost*) alkalmazása (pl. szakértői napidíj, rendezvény-költség/fő, passzív és aktív elérés költsége/fő stb.).



Fotó: Szimbiozis Alapítvány

Az alábbiakban táblázatos formában tekintjük át a Vidékfejlesztési Program szociális farmok számára várhatóan kedvező intézkedéseit. Néhány javaslatot is megfogalmazunk, melyekkel a programozás, támogatási rendszer kialakítása során a szociális farmok számára optimális kialakítást lehetne segíteni.

9. táblázat. Támogatási lehetőségek szociális farmok számára a Vidékfejlesztési Programban (2014-2020)
(Szabadkai A.)

Támogatható szolgáltatást nyújtók köre		Támogatás EMVA / VP	Javaslatok a megnevezett intézkedések tekintetében
Természetes személy	őstermelő	• (6.2) • (6.3) • (6.4) • (16.1) • (16.3) • (16.4) • (16.9) • (19)	• Jogszerű földhasználó és a gazdaság fogalmába a magánszemélyek és nem mezőgazdasági szervezetek is beletartozhatnak, amelyeknek mezőgazdasági tevékenységre alkalmas ingatlanjai vannak, (házikert, egyházkert, intézmények területei) • 16. intézkedésnél az egyházi jogi személy, civil szervezet és intézmények is támogathatóak legyenek. • 16.9 kedvezményezett körébe ne csak a közösség által támogatott mezőgazdaság csoportok tartozzanak, hanem a szociális farmszolgáltatást nyújtók is!
	Mezőgazdasági egyéni vállalkozó	• (6.2) • (6.3) • (6.4) • (16.1) • (16.3) • (16.4) • (16.9) • (19)	
Jogi személy	Mezőgazdasági kft., bt., rt.	• (6.2) • (6.3) • (6.4) • (16.1) • (16.3) • (16.4) • (16.9) • (19)	
	Szövetkezet	• (6.2) • (6.3) • (6.4) • (16.1) • (16.3) • (16.4) • (16.9) • (19)	
	Egyesület, alapítvány, szövetség	• (7.2 és 7.4) • (16.4) • (16.9) • (19)	
Intézmény		• (16.1) • (16.9)	
Önkormányzat		• (7.2 és 7.4)	
Egyház		• (7.2 és 7.4) • (19)	

Kódmagyarázat:

M06 19 cikk A mezőgazdasági üzemek és a vállalkozások fejlesztése

- (6.2) A nem mezőgazdasági tevékenységek elindításának támogatása
- (6.3) A mezőgazdasági kisüzemek fejlesztése
- (6.4) Nem mezőgazdasági tevékenységek fejlesztésére irányuló beruházások

M07 20. cikk Alapvető szolgáltatások és a falvak megújítása a vidéki térségekben

- (7.2) Beruházások a kisméretű infrastruktúra valamennyi típusának létrehozása, fejlesztése vagy bővítése terén, beleértve a megújuló energiával és az energia megtakarítással kapcsolatos beruházásokat.
- (7.4) A vidéki népesség számára nyújtott helyi alapvető – többek között szabadidős és kulturális tevékenységekkel kapcsolatos – szolgáltatások és a kapcsolódó infrastruktúra létrehozására, fejlesztésére vagy bővítésére irányuló beruházások

M16 35. cikk Együttműködés

- 16.1 A mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás és erdőgazdálkodás termelékenységét és fenntarthatóságát célzó EIP-csoportok létrehozásához és működtetéséhez nyújtott támogatás
- 16.3 Kis gazdasági szereplők között a közös munkafolyamatok megszervezése és az eszközök és források megosztása terén, valamint a vidéki turizmus fejlesztése és marketingje tekintetében folytatott együttműködés
- 16.4 Az ellátási lánc szereplőinek horizontális és vertikális együttműködése a rövid ellátási láncok és a helyi piacok létrehozása és fejlesztése, valamint a rövid ellátási láncok és helyi piacok fejlesztésével kapcsolatos, helyi vonatkozású promóciós tevékenységek céljából
- 16.5 Az éghajlatváltozás mérséklése vagy az ahhoz való alkalmazkodás céljából végrehajtott közös fellépésekhez, illetve a környezetvédelmi projektekre és alkalmazásban lévő környezetvédelmi gyakorlatokra irányuló közös megközelítésekhez nyújtott támogatás
- 16.9 A mezőgazdasági termelői tevékenységeknek az egészségügyi ellátással, a szociális integrációval, a közösség által támogatott mezőgazdasággal és a környezeti és élelmiszerügyi oktatással kapcsolatos tevékenységekre bontás formájában végzett diverzifikálásához nyújtott támogatás

M19 35 cikk LEADER

- 19.2. alintézkedés: jó minőségű helyi fejlesztési stratégiák megvalósítása
- 19.3. alintézkedés: a térségek közötti és nemzetközi együttműködések kialakítása és az együttműködés keretében közös projektek megvalósítása

A Vidékfejlesztési Program Kézikönyv 2015¹³⁵ az alábbi konkrét felhívási programokat tartalmazza:

¹³⁵ <http://www.nak.hu/hu/egyseges-kerelem-gazdalkodoi-kezikonyvek/3128--50/file>
[Letöltve: 2015.09.25.] Az áttekinthetőség érdekében az eredeti szöveget idézzük.

Nem mezőgazdasági tevékenységek fejlesztése (6.4.1.)

MIT TÁMOGAT?

A vidéki térségekben a mezőgazdasági vállalkozások induló vagy már működő **nem mezőgazdasági tevékenységeinek továbbfejlesztését**.

A támogatás **csak beruházásra** vehető igénybe. A támogatással kapcsolatos alapvető tudnivalókat a 21. oldal mutatja be.

TÁMOGATHATÓ TÖBBEK KÖZÖTT: termék-; szolgáltatás-; technológiafejlesztés; tevékenység elindításához szükséges műhely/bemutató tér fejlesztés; interaktív bemutatók tartásához szükséges fejlesztés; árusító hely/csatorna kialakítása, fejlesztése; falusi és egyéb vidéki turisztikai attrakció és szolgáltatás továbbfejlesztése.

Az elszámolható illetve a nem elszámolható költségekről a 21. oldal ad tájékoztatást. Az elszámolható költségek tekintetében az f) pont nem alkalmazható.

KIT TÁMOGAT?

A 21. oldalon meghatározottaktól eltérve: a vidéki térségben működő, **mikro-vállalkozásnak minősülő mezőgazdasági termelőt**.

FELTÉTEL a pályázáshoz:

- a fejlesztéssel érintett tevékenység indítása/végzése a fejlesztés településén vagy attól legfeljebb 40 km-re;
- a fejlesztéssel érintett tevékenységhez szükséges ingatlan a pályázó tulajdona, székhelye/telephelye, vagy arra a pályázónak bérleti vagy más használati jogot biztosító szerződése van;
- a támogatott fejlesztés eredménye vagy az értékesítés kizárólagos tárgya nem lehet Annex 1 termék;
- a fejlesztés vidéki térségben valósul meg;
- egyszerűsített üzleti terv benyújtása.

ELŐNY a pályázáskor:

- megalapozott, fenntartható, reális és gazdaságos üzleti terv;
- fejlesztendő járásokban, tanyás településen, tanyagazdaságokban, aprófalvakban megvalósuló fejlesztés;
- környezeti, klíma-adaptációs szempontok érvényesítése;
- pozitív foglalkoztatási hatás a kötelező vállaláson túl;
- innovatív megoldások;
- minősítési rendszerben való részvétel.

HOGYAN TÁMOGAT?

A 21. oldalon meghatározott támogatási formákban.

Előleg igénybe vehető. **Saját teljesítés és természetbeni hozzájárulás** elszámolható.

KÖTELEZŐEN TELJESÍTENDŐ a támogatáshoz:

A fejlesztés eredményeként a nem mezőgazdasági tevékenységből származó árbevétel növekedése.

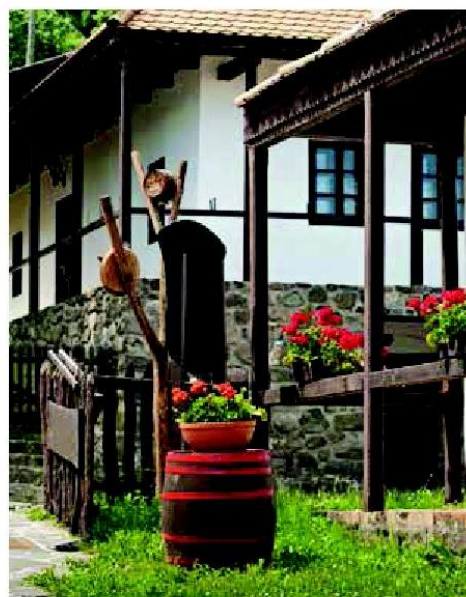
MENNYIVEL TÁMOGAT?

Maximális támogatás: **100 000 €** (de minimis).



Nem támogatható:

- mezőgazdasági termék elsődleges (Annex 1) feldolgozására és értékesítésére irányuló fejlesztés;
- agrár-élelmiszerfeldolgozáshoz kötődő energetikai termelő/megújuló energia termelésre irányuló beruházás.



	Max. intenzitás	Ebből kamattámogatás:
alaptámogatás	50 %	max. 10 százalékpont
„kedvezményezett” járásban	60 %	
„fejlesztendő” és „komplex programmal fejlesztendő” járásban	70 %	
szociális szövetkezetek	70 %	

Kis gazdasági szereplők együttműködései (16.3.1.)

MIT TÁMOGAT?

A **vidéki térségekben** működő **kis gazdasági szereplők** együttműködéseit, **közös projektjeit**, amelyek **nem mezőgazdasági termelés fejlesztésére** irányulnak (élelmiszer és nem élelmiszer egyaránt). Például:

- közös termékfejlesztés;
- közös feldolgozó/kereskedelmi kapacitások megtervezése és kialakítása;
- összehangolt turisztikai szolgáltatás-fejlesztés.

Elvárás, hogy a projektnek – **előre definiált** – **konkrét eredménye** keletkezzen, a korábbtól eltérő gyakorlat, folyamat, termék, szolgáltatás formájában, és az eredmények csoporttagok általi **közös használata** biztosított legyen.

ELSZÁMOLHATÓAK az alábbi tevékenységekhez kapcsolódó költségek:

- a) **tervezés** (pl.: tanulmány, üzleti terv);
- b) **szervezés, képzések**;
- c) **működés**;
- d) a projektterv végrehajtásához kapcsolódó **egyedi projektek**;
- e) **promóció**.



Nem támogatható ön-magában tanulmányok, tervek készítése.

KIT TÁMOGAT?

Az a), b), c), e) költségek esetén:

a projekt kidolgozására, és megvalósítására létrehozott **csoportot**, amely jogilag lehet:

- a csoporttagok által létrehozott önálló alanyisággal rendelkező szervezet; vagy
- a csoporttagok alkotta konzorcium (a támogatás kedvezményezettje a konzorciumot vezető tag).

Az d) költségek esetén:

a **csoport tagjait**.

Csoport: legalább 5 tag. Mikroállalkozások – amelyek közül legalább egy mezőgazdasági termelő –, továbbá **természetes személyek**, akik nem folytatnak önálló vállalkozási tevékenységet, illetve gazdasági társaságban nem töltenek be vezető tisztséget.

FELTÉTEL a pályázáshoz:

- újonnan létrejövő csoport, vagy létező csoport esetén új – még nem megkezdett – projekt;
- projektterv benyújtása.

ELŐNY pályázáskor:

szakmai megalapozottság, költséghatékonyság; fejlesztendő járásokban történő megvalósulás; környezeti, klímavédelmi, szociális szempontok; foglalkoztatás előmozdítása; az előírtnál több mikroállalkozás, természetes személy, gazdálkodó magánszemély részvétele; innovatív potenciál; szakmai kapcsolódás REL együttműködéssel.

HOGYAN TÁMOGAT?

Vissza nem térítendő támogatást nyújt.

Előleg igénybe vehető. Egyedi azonosítóval rendelkező **használt tárgyi eszköz és saját teljesítés** elszámolható.

Maximális időtartam: **3 év**. Az a), b), c) és e) költségek térítése évente egyenlő részletekben történik.

MENNYIVEL TÁMOGAT?

	Maximális támogatási intenzitás	Maximális támogatás
a), b), c), e) költségek esetén	90%	25 000 €
d) költség esetén	50–60%	80 000 €

Az egy évre igényelt támogatás nem haladhatja meg a teljes összeg 75%-át.

Szolidáris gazdálkodás együttműködései (16.9.1.)

MIT TÁMOGAT?

A **szolidáris gazdálkodás együttműködéseit**, amelyek már működő mezőgazdasági termelői tevékenységekre épülve, főként a **helyi társadalom hátrányos helyzetű tagjai számára hasznos szolgáltatások szervezését** valósítják meg, különösen:

- a segítő – szociális, egészségügyi – rehabilitációt;
- a szemléletformáló környezeti és élelmiszerügyi képzést.

Cél a hátrányos helyzetű csoportok integrációja, az általuk történő termék előállítás és a fogyasztók önszerveződő csoportosulásának megszervezése. Ennek érdekében a széleskörű nyilvánosság biztosítása.

Elvárás, hogy a projektnek – **előre definiált** – a célcsoport szükségleteihez illeszkedő **konkrét eredménye** keletkezzen és az eredmények csoporttagok általi **közös használata** biztosított legyen.

ELSZÁMOLHATÓAK az alábbi tevékenységekhez kapcsolódó költségek:

- tervezés** (pl.: tanulmány, üzleti terv);
- szervezés, képzések**;
- működés**;
- a projektterv végrehajtásához kapcsolódó **egyedi projektek**;
- promóció**.



Nem támogatható önmagában tanulmányok, tervek készítése.

KIT TÁMOGAT?

Az a), b), c), e) költségek esetén:

a projekt kidolgozására, és megvalósítására létrehozott **csoportot**, amely jogilag lehet:

- a csoporttagok által létrehozott önálló alanyiséggel rendelkező szervezet; vagy
- a csoporttagok alkotta konzorcium (a támogatás kedvezményezettje a konzorciumot vezető tag).

Az d) költségek esetén:

a **csoport mezőgazdasági mikrovállalkozás tagjait**.

Csoport: legalább 2 tag, amelyből legalább 1 tag **mezőgazdasági mikrovállalkozás**, és legalább 1 tag a bevonandó célcsoport speciális szükségleteit szolgáló **szakember** (intézmény). Kapcsolt vállalkozások esetén az összes tag kizárásra kerül.

FELTÉTEL a pályázáshoz:

- újonnan létrejövő csoport, vagy létező csoport esetén új –még nem megkezdett– projekt;
- projektterv benyújtása.

ELŐNY a pályázáskor:

szakmai megalapozottság, költséghatékonyság; fejlesztendő járásokban történő megvalósulás; környezeti, klímavédelmi, szociális szempontok; foglalkoztatás elősegítése; az előírtnál több mikrovállalkozás, természetes személy, gazdálkodó magánszemély részvétele; innovatív potenciál.

HOGYAN TÁMOGAT?

Vissza nem térítendő támogatást nyújt

- **egyösszegű átalány formájában:** szervezés és működtetés költségei esetén;
- **egységköltség alapon:** tervezés, képzés, promóció költségei esetén;
- **a felmerült költségek alapján:** egyedi projektek beruházási költségei esetén.

Előleg igénybe vehető. Egyedi azonosítóval rendelkező **használt tárgyi eszköz és saját teljesítés** elszámolható.

Maximális időtartam: **3 év**.

MENNYIVEL TÁMOGAT?

	Maximális támogatási intenzitás	Maximális támogatás
a), b), c), e) költségek esetén	90%	25 000 €
d) költség esetén	50–60%	80 000 €

Az egy évre igényelt támogatás nem haladhatja meg a teljes összeg 75%-át.

Jövőkép és hálózati együttműködés

Jövőkép

Jakubinyi L.

A szociális farm jogszabályi környezetének létrehozása – melyre javaslatot tettünk a *Jogi szabályozás* fejezetben – szervesen illeszkedik a hazai jogi rendszerhez. Elsődleges célja egy új gazdaságnövelő eszközrendszer kialakítása, mely tevékenységbővítéssel egyaránt kedvez a meglévő gazdálkodóknak, valamint a hátrányos helyzetű célcsoportokat segítő, őket ellátó egyéb társadalmi alaptevékenységet végző, de gazdálkodást tervező szervezeteknek. **Célunk a vidéki környezet vonzóvá tétele, a passzív ellátásban lévő hátrányos helyzetűek bevonása és az aktív, munkaalapú jövőkép széles körű elterjesztése is.** Társadalmi szempontból a rehabilitációs cél mellett, kiemelkedik a közösség önfenntartó képességének fejlesztése és a magyar társadalmi innovációs képesség kibontakozása.

A szociális farmok koncepciójának beemelése a hazai szakmapolitikákba közvetlen pozitív hatást fejthet ki a nemzetgazdasági-, szociális-, vidékfejlesztési-, foglalkoztatási-, egészségügyi-, rehabilitációs- és társadalmi területeken egyaránt. **Jövőképünk főbb elemei:**

- **Nő a vidék megtartó ereje** – a mezőgazdaságból élők kiegészítő forrásokhoz juthatnak. Erősödik a vidéki társadalmi kohézió. A munkahelyek fenntartása és fejlesztése erősödik.
- **Nő a gazdák megbecsülése** – közösségi szolgáltatásaik által a térségek elismert szereplőivé válnak. Vonzóbbá válik a mezőgazdasági szektor.
- **A hátrányos helyzetűek életminősége nő** – valós, értékteremtő tevékenység által számos kompetenciájuk fejlődik. A célcsoport öngondoskodó, önellátó képessége nő, aminek kiaknázásával elérhető a társadalmi-szociális kiadások csökkentése.
- **Összességében a munkanélküliség csökken** – a szociális farmok országos kiterjesztése akár több ezer fős nagyságrendben is generálhat munkahelyteremtést. Kiváló lehetőség a közfoglalkoztatási, a szociális és rehabilitációs foglalkoztatási programok fejlesztésére, oly módon, hogy a rendszer működőképességéhez bevételeket tud generálni.
- **Jelentős fejlődést eredményezhet a szociális, társadalmi, zöld gazdaságban** – beindulhat egy vidéki gazdaságnövelő folyamat.
- **Bővíthetnek a szociális, a gyermekvédelmi és az egészségügyi szolgáltatók, az intézményfenntartók rehabilitációt és foglalkoztatást biztosító lehetőségei.** Olyan új eszközzel bővíthet palettájuk, mely által hatékonyabban tudják feladataikat ellátni. Gazdálkodásuk szintjén is a meglévő források jobb kihasználása érhető el, javul a fenntarthatósági mutatójuk.
- **A környezeti szempontok érvényesülése számos területen erősödhet, nőhet a hazai termékek megbecsülése.**
- **A természet iránti elkötelezettség szélesedhet.**
- **Jelentősen fejlődhet a társadalmi integráció gyakorlati megvalósítása.**

Reményeink szerint néhány éven belül akár ezer szociális farmról számolhatunk be (hasonlóan számos külföldi expanziós folyamat eredményéhez).

Általános fejlesztési javaslatok

Jakubinyi L.

Szociális farm „startup” támogatás

A szociális farmok, ha nem is mindenben, de sokban hasonlítanak a *startup* vállalkozásokra: innovatív képességben, a naggyá válás képességében, közösségi jellegben. Aktuálissá vált, hogy a szociális gazdaság sajátos „*startup*” kezdeményezései, melyek kis befektetéssel, sok önkéntes pluszenergiával, kreativitással sokak sorsán javíthatnak, megbecsülést és induló segítséget kapjanak.



Fotó: Szimbiozis Alapítvány

A szociális farmok potenciális fenntartói (gazdák és segítő szervezetek) számára, a tevékenységek elindításához és működtetéshez a jogi feltételeken túl, fejlesztési és működtetési forrásokat szükséges biztosítani. **A rendszer kialakításához modellkísérleti pályázatok formájában lehetne támogatásokat biztosítani,** melyek eredménye egy olyan tesztidőszak lenne, ami alapján sokkal konkrétabb tapasztalatokon nyugvó tervezést lehetne megvalósítani.

Ilyen a viszonylag kis összegű, könnyen elérhető, a gyors indulást segítő támogatások nyújtására specializálódott alapot állami, EU-s, illetve magán (pl. CSR) források bevonásával lehetne felállítani.

Jó példák bemutatásának intézményesítése

Magyarországon több külföldön is elismert szociális farm kezdeményezés is van. Mint hiánypótló szociális gazdasági modellek arról számoltak be, hogy az elmúlt időszakban jelentős mértékben fokozódott az érdeklődés irányukba, **a látogatói igények kielégítése már-már veszélyezteti a normál munkamenet fenntartását**. Szükségesnek mutatkozik egy olyan, lehetőleg egységes és társadalmilag elfogadott méltányos rendszer kidolgozása, mely rendezzi a látogatók és az érdeklődők fogadásának és tájékoztatásának ellentételezését. A gyakorlati tudástranszfer valódi kincs, mely költségeinek pénzben is kifejezhető értéke van! Méltó rangjára kell emelnünk nívómainkat!

A szociális farmok együttműködése

Dávid I. – Jakubinyi L.

A működő vagy működésüket tervező **szociális farmok kooperációja, számos előnnyel járhat**, kialakulhat például beszerzési, értékesítési közösség, barter és csereügyleteket köthetnek egymással. Együttesen növelhetik versenyképességüket, csökkenthetik költségeiket, ki tudnak szolgálni nagyobb, folyamatosan jelentkező szükségleteket, szélesebb kínálatot tudnak nyújtani és tudásmegosztással segíthetik fejlődésüket.

Az együttműködés területei lehetnek például:

- **információcsere** – külső és belső információk összegyűjtése és a tagszervezetek számára történő eljuttatása, az egymástól való tanulás;
- információs anyagok, **kiadványok** készítése;
- **koordináció** – segíti a közös tudáshoz való hozzáférést, és a közösbe történő beadást valamint ezek egyensúlyát, működteti a tapasztalatcsere platformokat, és fenntartja az aktivitást;
- módszertani **kézikönyvek** készítése;
- **hálózati rendezvények** szervezése (pl. konferencia, szakmai közösségben való érdemi párbeszéd, tudásbővítés, módszertani fejlesztés);
- **szakmai műhelyek** szervezése;
- **kezdeményezések felkarolása**, vagy ezekhez csatlakozás lehetőségének támogatása;
- szabályozások véleményezése, **szabályozási javaslatok** készítése;
- **minőségbiztosítás** – a hálózati tagok szakmai munkájának minőségi szinten tartása, emelése;
- **képzések** szervezése
- **referencia kiadása**, amely egy pályázati lehetőség kapcsán a megfeleléshez szükséges (minőségbiztosítási feladatok esetén);
- **szakmai tanácsadói szolgáltatás** – külső szakértő biztosítása speciális szakterületi igény esetében pl. PR-marketing, jog, pénzügyi tervezés, üzleti tervezés;
- **partneri kapcsolatok létrehozása a szociális farmot működtetők között**
 - stratégiai jelleggel,
 - egy-egy projektre szólóan vagy
 - külső partnerekkel.

Az együttműködést befolyásoló tényezők

Az együttműködés **akkor lehet sikeres, ha az együttműködő felek érdekeit szolgálja**, közvetlen és közvetett hasznát élvezhetik és az összetartás több előnnyel jár, mint amennyi erőfeszítésbe kerül annak fenntartása. Fontos, hogy az aktivitás minden résztvevő részéről fennmaradjon. Naprakész információk álljanak rendelkezésükre, hogy az aktuális külső kihívásokra időben felkészülhessenek, a belső szolgáltatások megkönnyítsék a működésüket. Lényeges szempont, hogy az együttműködésért felelős munkatárs aktív és nyitott legyen, magatartásával, tevékenységével elősegítse a folyamatos fejlesztést.

Az együttműködéshez szükséges feltételek

Az együttműködés alapfeltétele, hogy **legyen egy közösen elfogadott szakmai koncepció**, amelyre egy **stratégia** épül. Azt követően kell, hogy kialakuljon a megfelelő kommunikációs rendszer, valamint az érdekeltség és ellenérdekeltség kezelésének a módja. A tevékenység rendszerben egyértelmű kell, hogy legyen: kinek mi a feladata és mi nem. Mik a belső szolgáltatások, és milyen feltételekkel vehetők igénybe. Mik és milyen módon történnek a kifelé végzett tevékenységek.

Az együttműködés formája

Többféle lehet és meghatározhatja az együttműködés tartalmát is. Lehet létrehozni egyesületet, szövetséget, de működhet más, hálózati formában is. Számos hazai és külföldi példa áll rendelkezésre, amely segíthet abban, hogy kiválasztásra kerüljön a társadalmi farmok együttműködésének megfelelő forma.

Néhány példa a hasonló célokat megfogalmazó szervezetek együttműködésére:

- **4M Hálózat** – a 4M programok (Megoldás Munkáltatóknak és Megváltozott munkaképességű Munkavállalóknak) magyarországi terjesztésével kezdte meg működését. Jelenleg 14 szervezet a tagja, a hálózat munkáját 3 térségi koordinátor és 1 hálózati koordinátor segíti.
- **Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos Szövetsége** – 2004-ben alakult meg, 113 szervezet volt a tagja, 2012 óta nem aktív.
- **MUNKAESÉLY** – A Munkaerőpiaci Szolgáltatók Országos Szövetsége 2008-ban jött létre a munkaerőpiaci szolgáltató szervezetek kezdeményezésére az EQUAL programok keretében történő tematikus hálózati együttműködést követően, önszerveződéssel. Egyesületként önálló jogi személy, jelenleg 29 tagszervezete van.
- **Munkanélkülieket Segítő Közhasznú Szervezetek Magyarországi Szövetsége** – 200 tagszervezete van.
- **Szociális Szövetkezetek Országos Szövetsége (SzOSzöv)** – 44 tagszervezete van.

Tervek országos hálózat létrehozására

A jövőkép megvalósításához szükséges egy ágazatközi összefogás. A döntéshozók/ minisztériumok, a hátrányos helyzetű társadalmi célcsoportokat segítő szervezetek és a gazdálkodók

közötti **együttműködés biztosításának érdekében tervezzük létrehozni a Magyar Szociális Farm Szövetséget**. 2015 végére önálló jogi személyként jöhetne létre a Szövetség. Terveink szerint, elsődleges célja a **szociális farmok hálózatának működtetése és fejlesztése**, valamint a hazai szociális farmok ügyének képviselője lesz.

A kooperáción kívül a **szövetség munkája kiterjedhet** az alábbiakra:

- **Együttműködés döntéshozókkal**, minisztériumokkal, egyéb szervezetekkel.
- A szociális farmok működtetéséhez szükséges **képzések szervezése**.
- **Tudástár** gondozása, fejlesztése.
- A szociális farmok különféle szereplői közötti **együttműködés generálása**, koordinációja.
- **Minősítési rendszer, védjegy** kidolgozása, tanúsítási eljárás biztosítása.
- Szociális farmok létrehozásához, működtetéséhez **pályázati források**, állami és uniós támogatások, egyéb finanszírozási lehetőségek felkutatása, **lobbi** tevékenység.
- **Nemzetközi jó gyakorlatok** bemutatása, hazai és nemzetközi hálózati kapcsolódás biztosítása.
- **Társadalmi kommunikáció, PR**.

Képzések

A **szociális farmok létrehozásához és működtetéséhez** intenzív, gyakorlatorientált képzésekre van szükség. A különböző szakterületek találkozása során, a résztvevők egymás tanácsadói lehetnek: pl. a segítő szervezetek képviselői tanítják a gazdákat a célcsoport fogadására, míg az intézmények gazdaságának kialakításához a gazdák tapasztalatára lesz szükség. A képzések szervezésének gesztori szerepére kiválóan alkalmas lehet a Magyar Szociális Farm Szövetség, mely mintegy kamara működhet ebben a vonatkozásban.

Nyilvánosság

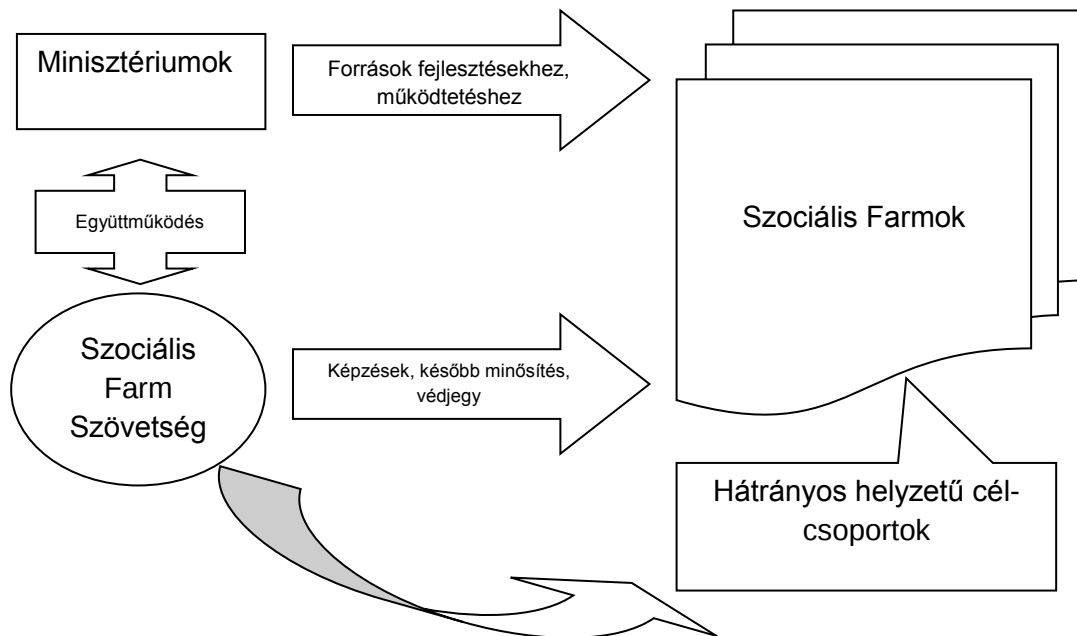
A szociális farmok nyilvánosságának biztosításához a Szimbiózis Alapítvány, mint a hálózatosodási folyamat gesztora átadja www.szocialisfarm.hu honlapot a leendő Magyar Szociális Farmszövetség számára. A szövetség, melynek tagjai elsősorban maguk a szociális farmok működtetői, határozzák majd meg a társadalmi kommunikáció gyakorlati megvalósítását.

Együttműködés a szakpolitikával

A jövőkép egyik fontos kulcskérdése, hogy az érintett minisztériumok közül melyik tárca fogja „magáénak tudni” a kezdeményezést. A külföldi példák is jól mutatják, hogy tárcaközi egyeztetéseket igényel a szociális farmok ügye, ugyanakkor a hangsúlyokat az is kifejezi, hogy melyik tárca látja el a gesztorszerepet. Jelen pillanatban azonban a legfontosabb, hogy induljon el a döntéshozói szintű szakmapolitikai folyamat!

Az elképzelt ideális állapotban az alábbi szereplők működnek együtt.

19. ábra. Társadalmi szereplők együttműködése a szociális farmokért, jövőképünk szerint (Jakubinyi L.)



- A „Minisztériumok” szabják meg a szakmapolitikai irányokat, elvárásokat, és rendelik hozzá a hazai és Európai Unió fejlesztési és működtetési forrásokat.
- A Magyar Szociális Farm Szövetség támogatja a farmok munkáját képzésekkel, konferenciákkal, nemzetközi kapcsolati háló működtetésével, PR és lobbis tevékenységgel, hálózati munkával. Segíti a célcsoport és segítő szervezeteik, valamint a gazdák közötti együttműködések kialakítását. Középtávon kidolgozza a szociális farmok minősítési rendszerét, és a kapcsolódó védjegy tanúsítását.
- A szociális farmok a projektek működtetésén és a támogatások elszámolásán túl, aktívan részt vesznek (tagként) a Szociális Farm Szövetség munkájában.

Összefoglalás és javaslatok

Kajner P.

A **szociális farm** mentális és fizikális jóllétet, gyógyulást, illetve ismeretátadást elősegítő szolgáltatásokat nyújt a mezőgazdasági munkába történő bevonással. A következőképpen **definiáljuk**: a szociális és a szolidáris elveknek megfelelően, a társadalmi és környezeti szemléletformálás érdekében működő kooperatív gazdálkodási forma, amely mezőgazdasági termelő, feldolgozó, szolgáltató tevékenységet végez hátrányos helyzetű személyek bevonásával; illetőleg mezőgazdasághoz kapcsolódó szemléletformáló kiegészítő tevékenységet végez a társadalom szélesebb köre számára. Három altípusát különböztetjük meg. A **rehabilitációs farm** fő jellemzője a hátrányos helyzetű személyek bevonása a szociális intézmény keretei között folytatott foglalkoztatás keretében. A **gondoskodó farm** fő jellemzője a hátrányos helyzetű személyek bevonása mezőgazdasági tevékenységet végzők által, a mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén. A **társadalmi farm** fő jellemzője a szemléletformálás egy meghatározott személyi kör részére és/vagy foglalkoztatásba történő bevonás mezőgazdasági tevékenységet végző személyek mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén.

A szociális farmok **elsődleges célcsoportját** két alcsoport alkotja: *a) Gondoskodásra szoruló személyek*, akik segítség nélkül nem képesek helyzetükön javítani. Sajátosságaiknak és igényeiknek megfelelően többek között képzés, foglalkoztatás, szocializáció, reszocializáció, habilitáció, rehabilitáció szolgáltatások nyújthatók számukra. *b) A felnövekvő generáció* számára többek között környezeti nevelés, esélyegyenlőséggel kapcsolatos ismeretek és készségek fejlesztése, egészségfejlesztés szolgáltatások nyújthatóak. A szociális farmok **másodlagos célcsoportja** a *tágabb közösség*, melynek tagjai oktatási, szabadidős vagy foglalkoztatási előnyökre lelhetnek a szociális farmművelésben. A részükre nyújtható szolgáltatások: környezettudatossággal, fenntarthatósággal, esélyegyenlőséggel kapcsolatos ismeretek és készségek fejlesztése, esélyteremtő programok, prevenció, életvezetés, egészségfejlesztés. A **szociális farm fenntartója lehet** egyéni vállalkozó, gazdasági társaság és egyéni cég, őstermelő, szociális szövetkezet, az állam szociális intézményi fenntartói feladatainak ellátására a Kormány rendeletében kijelölt szerv, helyi önkormányzat, helyi önkormányzatok társulása (állami fenntartó), civil szervezet (alapítvány, egyesület), egyházi jogi személy.

A **célcsoportok életminőségét a szociális farmon végzett tevékenységek jelentős mértékben javíthatják**. Észlelhető a családi, baráti jellegű viszonyok, az érzelmi jóllét, a lokális közösséghez tartozás érzésének kialakulása; az egészségi állapot, az anyagi helyzet javulása; a munka és az aktivitás értelmes tevékenységet biztosít; a kiegyensúlyozott, zöld környezet erősíti a személyes biztonság érzetét; a farmok környezettudatos, illetve biogazdálkodás esetén javíthatják a környezet minőségét is. A szociális farmművelés **előnyöket hozhat a gazdáknak is**. A csoportok fogadásával a farm nyitottabbá válik a külvilág felé, a gondoskodó, szabadidős és oktatási szolgáltatások pedig új bevételi forrásokat kínálhatnak.

A szociális farmok kialakításának egyik lehetséges formája, hogy a segítő szervezetek keresnek a környéken működő földműveseket, akikhez rendszeresen, aktív tevékenységre „kiviszik” a hátrányos helyzetű célcsoport tagjait. A segítő szervezetek azonban maguk is létrehozhatnak mezőgazdasági egységeket. Az ilyen szociális farmok működtetéséhez azonban elengedhetetlen a segítő szervezetek által földműves (jogszámban előírt végzettségű) szakember alkalmazása. A szociális farm kezdeményezés indítása előtt szükséges az e megoldások iránti igény meghatározása. A tervezés során ki kell választani a célcsoportot, a gazdálkodási rendszert, tevékenységeket, egészségügyi és biztonsági kockázat-értékelést kell végezni, be kell szerezni az engedélyeket; utána végre kell hajtani a fejlesztéseket a farmon. Célszerű üzleti tervet készíteni és a tevékenységek, termékek marketingjét is kidolgozni. A működés eredményeit ajánlott időközönként értékelni.

A nemzetközi példák alapján nem beszélhetünk egységes európai szabályozásról vagy gyakorlatról. Nagy-Britanniában, 2013-ban 180 gondoskodó farm működött, elsősorban Angliában. A *care farming* (gondoskodó farmművelés) mozgalom alulról építkezik, az állam egyelőre nem karolta fel. Norvégiában a Mezőgazdasági Minisztérium játssza a főszerepet. 2012-ben fogadták el a Nemzeti Zöld Gondoskodás Stratégiát. A szociális farmok minősítése kötelező, 2011-ben közel 1100 gazdaság kínált fejlődési/gyógyulási lehetőséget. Hollandiában készül a legtöbb kutatás a témában, a szociális farmok száma 2009-ben több mint 1000 volt. „Terápiás” szolgáltatásaik az egészségügyi biztosítási programból is megvásárolhatók. A német kezdeményezésű MAIE projekt szerint a szociális farmok fejlesztése terén kezdeti fázisban van (úttörő) Szlovénia, Csehország, Bulgária; közepesen fejlett Franciaország, Portugália, Finnország, Németország; jól fejlett Olaszország, Hollandia; hivatalosan elismert pedig Norvégia. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság a tagállamoknak és az EU Bizottságnak is javasolja a szociális farmművelés támogatását.

Magyarországon 2003-ban, különféle pályázati források támogatásával indult a hazai „autista majorságok” létrehozása és fejlesztése. Az autista farmok fejlődése a források beszűkülésével az elmúlt években megrekedt. A hazai szociális farmművelési kezdeményezések tárháza viszont egyre sokszínűbbé vált. Komplex szolgáltatási modellt hozott létre pl. a miskolci Szimbiózis Alapítvány. 5 hektáros Baráthegyi Majorságában kertészet, állattartás, élelmiszergyártás, asztalosüzem működik, szociálterápiát folytatnak, de van itt kézműves műhely, panzió és erdei iskola is. Hernádszentandrásan a BioSzentandrás Programot a magas munkanélküliség és a kilátástalanság leküzdésére indította az önkormányzat. Széles termékpalettájú mintagazdaságot hoztak létre, oktatást szerveztek a helyieknek. Ma 2,6 hektáron gazdálkodnak, 25-30 helyi embert vontak be a működésbe, termékeik jelentős részét feldolgozzák és sikerrel értékesítik. A hazai jó példák közül kiemelendő még az E-Misszió Egyesület által kezdeményezett Tanyapedagógia Program, a Vodafone Társadalmi Felelősségvállalás Alapítvány „Főállású Angyal” támogatásával létrehozott Falusi Porta Tanoda hálózat; az MNVH Községi Tanulókert Hálózata, és a Váci Egyházmegye Vidékfejlesztési Iroda (VEVI) általános iskolásoknak szervezett kertművelési szakköre.

A szociális farm komplex modelljének megvalósításához a jogi keretek hazánkban **jelenleg nem adóttak**. A tevékenység összetett (szociális ellátás, foglalkoztatás, oktatás, vállalkozási tevékenység stb.), több hátrányos helyzetű csoporttal foglalkozhat a fenntartó, de nem egységként (farmként), csak több szolgáltatás mozaikjaként működhet. A *mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény* (földforgalmi törvény) jelenleg nem teszi lehetővé a civil szervezetek, a szociális szövetkezetek részére sem a földtulajdonlást, sem a földhasználatot. A helyzet rendezéséhez a földforgalmi törvény **mezőgazdasági kiegészítő tevékenység meghatározásának bővítését kellene kezdeményezni: e fogalomkörbe be kellene emelni a szociális farm-szolgáltatást is**. Ezzel a szociális farmművelés mezőgazdasági tevékenységnek minősülne, a szociális farm mezőgazdasági termelőszervezeti státuszt kaphatna, egységként működhetne és agrártámogatásokra is jogosult lehetne. Emellett – hogy a kisléptékű termelés lendületet vehessen – **több kapcsolódó jogszabály módosítására is javaslatot teszünk**. Javasoljuk többek között az SZJA törvényben a mezőgazdasági őstermelői tevékenységek körének kiegészítését a növényi alapanyagból előállított kézműves tárgyak készítésével és a szociális farm szolgáltatással; a pénztárgép kötelezettség megszüntetését a kiegészítő mezőgazdasági tevékenységekre; könnyített higiéniai feltételekkel végezhető marginális feldolgozó tevékenység engedélyezését a szociális farmok számára is.

A szociális farmok fejlesztéséhez példaként tekintünk **a foglalkozási rehabilitációs támogatások egyes hazai eszközeire**, mint a rehabilitációs hozzájárulás, a rehabilitációs kártya, az akkreditált foglalkoztatás keretei között a tartós támogatással történő foglalkoztatás és a tranzitfoglalkoztatás. Lényeges lehetőségek továbbá a szociális foglalkoztatás, a szociális alapszolgáltatások és a személyes gondoskodás keretébe tartozó szakosított ellátások nyújtása. A megváltozott munkaképességű személyek elhelyezkedését **alternatív munkaerőpiaci szolgáltató szervezetek** is támogatják (pl. RÉV projekt). Az állami támogatásokon kívül a **gazdasági, illetve a civil szféra is segítheti a szociális célú foglalkoztatást** (pl. vállalati társadalmi felelősségvállalás – CSR). **A 2014-2020 időszak várható uniós fejlesztési forrásai között a szociális farmok létesítéséhez, működtetéséhez potenciálisan kedvező intézkedéseket azonosítottunk** az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP), a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP), a Területi és Településfejlesztési Operatív Program (TOP), de legfőképp a Vidékfejlesztési Program (VP) területén.

A szociális farmok fejlesztése, számuk növelésének **hosszú távú célja a vidéki környezet vonzóvá tétele, a passzív ellátásban lévő hátrányos helyzetűek bevonása és az aktív, munkaalapú jövőkép széles körű elterjesztése is**. Jövőképünk alapján a farmok hálózatának bővülése hozzájárulhat többek között a vidék megtartó erejének növeléséhez; a hátrányos helyzetűek életminőség-javításához; munkahelyeket teremthet; fejlesztheti a társadalmi integrációt a gyakorlatban. Reményeink szerint néhány éven belül akár ezer szociális farmról számolhatunk be. Javasoljuk **szociális farm „startup” támogatás kialakítását; a jó példák bemutatásának intézményesítését segítő rendszer indítását; valamint a Magyar Szociális Farm Szövetség megalakítását kezdeményezzük**.

Függelék

Építsünk majorságot!

Jakubinyi L.

2008-ban *Miért éppen majorság?* címmel jelentettünk meg segédletet a magyarországi majorságok létrehozásához és működtetéséhez (Jakubinyi, 2008). A kiadvány döntően az autista majorságok tapasztalatai alapján fogalmazott meg ajánlásokat, melyek azonban más célcsoporttal dolgozó szociális farmoknak is hasznosíthatóak lehetnek. Az alábbiakban a gyakorlatorientált javaslatokat idézzük.

A majorságok kettős céllal kell, hogy rendelkezzenek: elősegítik a fogyatékossgal élő emberek társadalmi beilleszkedését és önellátási, önrendelkezési képességük fejlesztését (1. terápiás és szociális cél), és gazdaságilag is életképesek kell legyenek (2. gazdasági cél).

A majorságok kettős célrendszere

1. Terápiás és szociális cél

- 1.1. Életteret, kibontakozási lehetőséget, társadalmi beilleszkedést (igazi szerepet), értelmes tevékenység lehetőségét nyújtja a sérült emberek részére.
- 1.2. A fogyatékossgal élő emberekben azt az érzést és tudatot alakítja ki, hogy másáruk ellenére fontosak a társadalom számára.
- 1.3. A speciális szükségletű személyek értékteremtő munkájukkal hozzá tudnak járulni a saját életük fenntartásához.
- 1.4. A munka által közösséggé szerveződjenek (az egymásrautaltság és a munka közösen megélt öröme révén).
- 1.5. A gazdaság „bentlakó” fogyatékossgal élőnek folyamatos foglalkoztatást nyújt, miközben a „bejáró” sérültek számára is nyílik munkalehetőség.
- 1.6. A majorság megteremti a sérült személy felnőtt státuszát.

2. Gazdasági cél

- 2.1. A majorság – a lehetséges támogatásokból származó bevételeket is beleszámítva – rentábilis legyen.
- 2.2. A termelés elsődlegesen a fenntartó szervezethez tartozók fogyasztásának kielégítését másodlagosan a külső piaci értékesítést szolgálja. Ezáltal a gazdálkodás költségmegtakarításra és jövedelemszerzésre is irányul.
- 2.3. A foglalkoztatásra vonatkozó elvárások és az önellátási igény összehangolása érdekében az egyedi esetnek megfelelő egyedi szervezeti rendszer épül ki. Ezen belül is első-

sorban a fogyatékkal élő emberek és a körük szerveződő emberek belső piacának formális kialakítása a fenntarthatóság alapja.

- 2.4. A gazdaság szerkezetén a gazdaság területi tagoltságát, az egyes területi egységeken folyó gazdálkodási tevékenységeket (művelési ágakat) és azok kapcsolatát értjük. A jó gazdaság szerkezeti jellemzője az, hogy az egyes egységei viszonylag önállóan működnek (pl. zöldséges kert, állattartó telep), de az anyag gazdaságon belüli körforgása és a tevékenységek kapcsolódása egy egységes rendszerbe foglalja őket. A helyi anyagkörforgásban realizálódnak a legfontosabb kapcsolódások, ami a helyi erőforrások (víz, energia, termékek stb.) használatát jelenti. Az asztalosműhely faanyag igénye pl. feleljen meg a major erdejéből kikerülő faanyagnak; a zöldség- és gyümölcsfeldolgozó berendezés a major saját termékeire legyen tervezve stb.

Egyedi vonások; szakmai meggondolások, értékek

A rehabilitációs majorság számos olyan egyedi vonással rendelkezik, amely alapvetően meghatározza a működését. Ezek annyira meghatározóak, hogy a gazdaság tervezését és későbbi fejlesztését – az ezzel kapcsolatos szakmai meggondolások és értékek alapján – ezekre kell építeni.

1. Tervezési sajátosság

- 1.1. A tervezés során – amely nem egyszeri aktus, hanem gazdaság kiépülésének teljes időszakában tart – hangsúlyt kell fektetni a jó struktúra kialakítására, az elvekre, amelyek „mederben” tartják a gazdálkodást.

Minden érintett csoport bevonása mérvadó.

- 1.2. A tervezést a meglévő elemek figyelembevételével, (helyzetelemzés), illetve a meglévő folyamatokat „követve”, azokhoz alkalmazkodva kell végezni.
- 1.3. A majorság terve úgy határozzon meg előre konkrét tevékenységeket, hogy azok időnkénti módosítására a megvalósítás tapasztalatai alapján lehetőség legyen. Ehhez szükséges a visszacsatolások kiépítése.

2. Az idő, és a megtérülés problémája

- 2.1. Érvényesüljön a fokozatosság elve; legyen lehetőség a váltásra, a folyamatos korrekciókra, fejlesztésekre.
- 2.2. A gazdálkodás csak jelentős támogatással indulhat, így nem lesz erős a tőke megtérülésének gazdasági kényszere. Ha a befektetésnek nem kell gyorsan megtérülnie, lehetőség nyílik hosszabb távú elképzelések megvalósítására, és – ezen belül – arra, hogy a környezeti és az emberi szempontok fokozottabban érvényesüljenek.

3. A munka (át)értelmezése

A gazdálkodás során a munkaerő elsősorban nem jövedelemmé (pénzzé), hanem pénzben nem kifejezhető értékekké transzformálódik. A munka kategóriájába tartozó tevékenységek a

gazdálkodó sérültek életének szerves és elválaszthatatlan részét képezik, amelynek elsődleges haszna a személyiségük épülése, társadalmi pozíciójuk kialakítása (funkcionális tér nyitása számukra a társadalomban), a gazdaság területén a fizikai életkörülményeik (a szűk határok közé szorult életterük) fölépítése; és másodlagos haszna a jövedelemszerzés. A gazdálkodással való jövedelemszerzés célja az, hogy a szükségleteik kielégítéséhez meg nem termelhető, föl nem építhető javak egy részét – támogatás nélkül is – beszerezhessék a piacon.

4. Szervezeti keretek, munkaszervezés

- 4.1. A majorságok non-profit keretek között fognak működni, ami a gazdálkodáshoz nem a legmegfelelőbb szervezeti forma. A költségek jelentős részét támogatások fogják fedezni és nem lesz olyan tulajdonos, aki a profit maximalizálásában érdekelt. Így kisebb lesz a dolgozók anyagi felelősségtudata, nehezebb lesz a vagyonvédelem, nehezebb lesz a munka hatékonyságát magas szinten tartani. A non-profit forma előnye az, hogy a termékek jelentős (lehet, hogy teljes) részét „belső piacon” lehet értékesíteni. (Nem kell különösebb időt és pénzt áldozni piacszerzésre, piaci biztonságot nyújt.)
- 4.2. A fogyatékossgal élő gazdálkodók miatt egészen speciális munkaszervezet szükséges. Az elvégzendő feladatok döntéseit „egészséges” embereknek kell meghozniuk; a feladatok elvégzését nekik kell ellenőrizniük; a feladatszabás mindig a feladat elvégzésének megtanítását is magában foglalja; a feladatmegosztásban számos „emberi” szempontot fokozottabban kell érvényesíteni (változatos legyen a munka, az eltérő képességekhez és terápiás igényekhez igazodjanak a feladatok, az okozott hibák visszacsatolására és kijavítására gondot kell fordítani stb.).
- 4.3. A gazdálkodási és a parkosítási beruházások minél nagyobb részét a fogyatékossgal élők és a munkatársak végezzék. Csak a szaktudást igénylő tevékenységeket érdemes vállalkozásba kiadni.

5. Az eredmény értelmezése

A majorság további finanszírozása jelentősen függeni fog a gazdaság sikerétől, amit viszont nemcsak gazdasági mutatókkal kell igazolni, hanem a „terápiás” célok elérésével is. Ez utóbbi nehezen számszerűsíthető, így nő a látványosság, az elegáns megoldások fontossága. Ezek nem a tőke megtérülési kényszere miatt szükségesek, hanem azért, mert a támogatók felé rövid időn belül demonstrálni kell a sikerességet, és be kell tartani a támogatási szerződésekben szereplő határidőket.

Az eredményességet a majorság vonatkozásában tehát nemcsak a gazdasági eredmények (értékesítésből származó pénzbevételek), hanem a további támogatásokat (támogatásból származó pénzbevétel) elősegítő elismerés (látványosság, a határidők betartása, a megfelelő tartalmi és pénzügyi elszámolás) is jelenti.

6. Minta jelleg

- 6.1. Nagyon kevés a követendő magyarországi példa, ezért új rendszert kell kiépíteni. Az újszerűségből adódóan a majorság elkerülhetetlenül minta is lesz a jövőben hasonló szociális gazdaságai számára.
- 6.2. Ha minta lesz a majorság, akkor tudatában kell lenni az azzal járó felelősségnek, és biztosítani kell a mások általi megismerhetőségét és használatát (bemutatását, információk nyújtását, oktatást, tanácsadást).

7. Gazdaságosság; gazdaságszerkezet, technológia

- 7.1. A gazdaság a lehető legkisebb külső erőforrás bevonását tegye szükségessé.
- 7.2. A gazdaságosság meghatározó része a – belső piac közvetítésével zajló – önellátással elért megtakarítás.
- 7.3. A gazdaság kettős célja szerint meghatározó módon igazodni kell mind a gazdasági-piaci kényszerpályákhoz, mind a terápiás és szocializációs igényekhez. Ugyanakkor mindkét célt a termőhelyi adottságok alá kell rendelni.
- 7.4. Korunk alapvető igénye és a kevésbé szorító gazdasági kényszer miatt a gazdálkodásban jobban érvényre kell és lehet juttatni az ökológiai szempontokat, és újításokat lehet bevezetni (a velük járó kockázatok viselésével együtt).
- 7.5. A fogyatékossgal élő munkaerőre és a terápiás célra tekintettel, a gazdálkodás eljárásai egyszerűek, könnyen megtanulhatók, rutinszerűek, ismétlődőek legyenek. A használt eszközök, szerszámok a megszokottnál kevésbé legyenek balesetveszélyesek. A munkanemek hol monotonok, hol ellenkezőleg, nagyon változatosak legyenek. A fogyatékossgal élők gyorsan sikerélményhez jussanak (jól, rövid időn belül és közvetlenül tapasztalható eredmények) és „lelki melegséget” nyújtsanak (pl. szép fákkal, virágokkal, háziállatokkal, vadon élő madarakkal, természetes alapanyagok feldolgozásával való foglalkozás).
- 7.6. A szociális majorságok mérete és termőhelyi adottságai nagy általánosságban nem teszi lehetővé a nagy mennyiségű nyers (földolgozatlan) termékek előállítását. Ugyanakkor a major az érvényesíteni kívánt „ökológiai” szemlélete miatt nem kíván intenzív kultúrákkal foglalkozni. Ezért – az elegendő mértékű piaci bevétel érdekében – a földolgozás, a kézművesség meghatározó jellege szükséges. A földolgozással nem csak a termékek hozzáadott értéke nő meg jelentősen, de ez a tevékenység – a kertészeti és állattartó tevékenység kiegészítéseként – jó terápiás lehetőségeket is magába foglal.
- 7.7. A gazdálkodás általában nem „szűz” területen kezdődik, ezért a gazdálkodást a már meglévő elemekhez kell igazítani – „alkalmazkodó” gazdálkodásnak megfelelő gazdaságszerkezet és technológia szükséges.
- 7.8. A majorsági gazdaság biztosítsa a folyamatos (egész évi) foglalkoztatást.

7.9. Az állattartás mind a körfolyamatokon alapuló gazdálkodás, mind a terápiás hatása miatt elkerülhetetlen. A nagyobb felelőssége és folytonossági igénye miatt azonban csak második lépcsőben (2-3 év múlva) szabad beindítani. A növényállomány tervezését azonban már a leendő állatok vonatkozásában kell végezni.

8. A major gazdasági egységei

Az alaptevékenység egységei adják a gazdaság vázát, amelyre ráépül a földolgozás és kiegészít a többi egység (kiegészítő és szolgáltató elemek). Valamennyi egység együttes működése által épül ki az egész rendszer. Mindegyik egységtől elvárás, hogy lehetővé tegye a foglalkoztatási cél megvalósulását. Az alaptevékenységek mellett a terápiás-szociális céllal is egyenrangú elvárás a gazdaságosság, vagyis a major egészének gazdasági fönntarthatósága. A szociális rendszert állami normatíva, a foglalkoztatást dotáció finanszírozza. A gazdálkodás bevételei e kettő alulfinanszírozását kompenzálják, míg a külső szolgáltatások bevételei a fejlesztéseket kell(ene) szolgálják.

I. Alaptevékenységek

I.1. Elsődleges termék előállítás

- I.1.1. Szabadföldi, fóliasátras és üvegházi kertészet: zöldség, dísz-, gyógy- és fűszernövény
- I.1.2. Gyümölcsös és házi faiskola: gyümölcstermő növények dominanciája mellett köztesként növő dísz-, gyógy- és fűszernövények, valamint takarmánként is hasznosítandó gyep
- I.1.3. Erdő: elegyes facsoport gyümölcstermő növényekkel
- I.1.4. Állattartó telep: ló, tehén, kecske, baromfi, stb. valamint „állatsimogató” terápiás és turisztikai céllal

I.2. Feldolgozás

- I.2.1. Kézműves műhelyek (manufaktúrák első sorban természetes alapanyagok felhasználásával)
- I.2.2. Gyümölcs- és zöldségfeldolgozó műhely
- I.2.3. Konyha

II. Kiegészítő elemek:

- II.1.1. Parkgondozás: sövények, tó, sétányok stb.
- II.1.2. Egyéb tevékenységek: gyógylovagoltatás, sport, terápiás és pihenő kert, meditációs hely stb.

III. Szolgáltató elemek:

- III.1.1. Erdei Iskola; oktatási központ stb.
- III.1.2. Faluturizmus; étterem; szálláshely szolgáltatás

Közösségi gazdálkodás

Hayes, M.

A közösségi gazdálkodás kreatív, új megoldásokat hozhat a többfunkciós mezőgazdaságban. Hangsúlyos eleme a közösség részvétele a gazdálkodásban, az együttműködés, így a szociális farmművelés számára is távatot jelent.

Közösségi kertek

A közösségi kertek gyakorlatias, alulról szerveződő kezdeményezések, ahol a közösség „visszaszerez” földdarabokat, gyakran városi területeken. Ez néha szó szerint üres telkek elfoglalását és kertekké alakítását jelenti, de ölthet földhasználati egyezmények által ennél hivatalosabb formát is. A közösségi kertek gyakran alkalmi kezdeményezések, ahol egyének és csoportok megszervezik magukat a közösségben, hogy kertészkedni kezdjenek. Az efféle kezdeményezések száma gyorsan nő¹³⁶, és sokféle egészségi, társadalmi valamint lelki hasznot írnak a javukra (testedzés, stresszcsökkentés, társadalmi összetartozás).

Az ország első közterületi közösségi kertje Kispesten



Fotó: Lakáskultúra Online (2015)

Közösség által támogatott mezőgazdaság

Community supported agriculture, CSA

Mozgalom, melynek célja, hogy a helyben termelt élelmiszer termelését, piacra juttatását, fogyasztását segítse. A közösség által támogatott mezőgazdaság keretében gazdák és fogyasztók kötnek megegyezéseket, hogy a gazdálkodással összefüggő előnyöket növelhessék,

¹³⁶ Lásd pl. <http://kozossegi kertek.hu/>

a kockázatokat (termésmennyiség, kiszámíthatatlan időjárás, ingadozó piaci árak stb.) enyhíthessék. Az utóbbi 20 évben több közösség által támogatott mezőgazdasági kezdeményezés kezdett működni Magyarországon. A Nyitott Kert-rendszer volt az első hivatalosan alapított CSA, 1998-ban. Ez a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Környezet- és Tájgazdálkodási Intézete (SZIE-KTI) valamint a Gödöllő és Budapest környéki fogyasztók közötti együttműködés volt 1998-tól 2006-ig. A fogyasztók helyi csoportokba szerveződtek, és hetente friss, abban az évszakban termett biozöldségeket vásároltak a helyi gyűjtőpontokon. A fogyasztók megállapodtak a termelőkkel, hogy rendszeresen fogadják a heti zöldségdobozokat a termelési időszakban. A családok nemcsak friss, biztonságos, helyi élelmet kaptak, hanem gazdaünnepeken és önkéntesnapokon is részt vettek. Öt, fogyatékkal élő felnőttből álló társadalmi kertészcsoport is része volt a földművelő csapatnak. Azóta sok más CSA-kezdeményezés indult szerte Magyarországon (Vadovics és Hayes, 2007).



Zsámboki Biokert

Ez a 2010-ben alapított kis, organikus gazdaság is alkalmazza a CSA-felfogás elemeit, de kevésbé szilárd elköteleződést vár el a fogyasztóktól. Itt a vásárlók hetente egyendobozokat rendelnek. A Zsámboki Biokert emellett sokrétű társadalmi szerepet is felvállal, sok látogatót fogad, rövid tanfolyamokat, bemutatókat kínál, és befogadta a helyi általános iskola iskolakertjét is.

Kertművelés Zsámbokon

Fotó: Zsámboki Biokert (2015)

A normalizációs elv alkalmazása értelmi fogyatékkal élő emberek esetén

Dr. Regényi E.

Bengt Nirje egy értelmi fogyatékkal élő személyek érdekvédelmével foglalkozó svéd szervezet elnökeként fogalmazta meg a „normalizációs elvet”.¹³⁷ „A normalizációs elv gyakorlati érvényesítésének az alábbi nyolc területen kell bekövetkeznie akár családi, akár intézeti körülmények között:

Normális napi ritmus: A szabályosan tagolt, a felkeléssel, felöltözéssel induló, értelmes tevékenységekkel kitöltött napirend a normális életvitelnek ugyanúgy velejárója, mint a rendes körülmények között történő étkezések, melyek idejét azonban — az egyéni szükségleteknek megfelelően — alkalomadtán meg is lehet változtatni.

Normális heti ritmus: A társadalmi normákhoz igazodó életvitelben természetes, hogy az ember legfontosabb életterei — nevezetesen egyfelől az otthon, ahol lakik, másfelől a munkahely vagy az iskola, ahol dolgozik vagy tanul, végül pedig azok a változatos színterek, ahol a szabadidejét eltöltheti — elkülönülnek egymástól.

Normális éves ritmus: Az ember számára természetes, hogy az évszakok éves váltakozásával párhuzamosan életének is megvan a maga éves ritmusa, a hétköznapi sorából kiemelkedő családi ünnepnapokkal, társadalmi, nemzeti és egyházi események és ünnepkörök esztendőről esztendőre bekövetkező visszatérésével.

Normális tapasztalatok az egyes életszakaszokról: A normalizáció annak biztosítását is jelenti, hogy megélésre kerüljenek az egyéni életciklus egyes szakaszaira, a csecsemő- és a gyermekkorra, a pubertásra, a felnőtt- és az öregkorra jellemző sajátos tapasztalatok és az ezek közti lényeges különbségek, úgy az akadályozott ember, mint családja számára.

Normális tisztelet: A normalizációnak biztosítania kell az akadályozott emberek saját döntéseinek, kívánságainak, vágyainak és reményeinek elfogadását és tiszteletben tartását is. A normalizációs elv ezen alapvető összetevőjének a mindenkori korlátozottság mértékétől, a kommunikációs nehézségektől vagy a magatartásbeli sajátosságoktól függetlenül érvényesülnie kell.

Normális lehetőségek a heteroszexuális világba történő beilleszkedésre: Az ember kétnemű környezetben felnőve sajátítja el kultúrájának az adott társadalomban elfogadott nemi szerepeit és az azokhoz tartozó viselkedésformákat, melyek az az én-azonosság kialakulását eredményező identifikáció folyamatának lényeges alkotóelemei.

¹³⁷ A fejezet Zászkaliczky (2013) nyomán készült.

Normális életszínvonal: A normalizációs elv kifejezetten fellép az ellen, hogy az akadályozott emberek rosszabb életkörülmények között kényszerüljenek élni, mint az adott társadalom népességének átlaga. Az állam különféle juttatásaira és a hatályos jogszabályok által szavatolt anyagi eszközökre – gyermekgondozási segély, nyugdíj, biztosítások, időskori segélyezés, minimálbér stb. – ugyanolyan törvényes joguk van, mint bárki másnak, sőt a sajátos nehézségeik leküzdéséhez szükséges anyagi források kompenzatórikus jellegű biztosítása az állami szociálpolitika kiemelt feladata kell, hogy legyen.

Normális környezeti feltételek: Az akadályozottsággal élő állampolgárok különféle intézményeinek – iskoláknak, munkahelyeknek, lakóotthonoknak stb. – ugyanolyan színvonalon kell működniük, ugyanazon standardoknak megfelelően kell kialakítani őket, mint az analóg közintézményeket.

Wolfensberger definíciójának értelmében a normalizáció „minden olyan eszköz kihasználását jelenti, melyekkel az adott kulturális normákhoz a lehető leginkább illeszkedő viselkedésmódok, megjelenési formák, tapasztalatok és felfogások kialakíthatók, lehetővé tehetők vagy támogathatók”.

Nirje néhány gyakori félreértést tisztáz a normalizáció elvével kapcsolatosan. Eszerint a normalizáció nem tévesztendő össze a normalitással, szó sincs ugyanis arról, hogy az értelmileg akadályozott embereknek mindenben meg kellene felelniük a „normálisnak” tekintett viselkedés kritériumainak, az elv megvalósulása életkörülményeik és lehetőségeik hozzáillesztését jelenti a többi ember életstílusához. Hasonlóképpen tévhit az is, hogy a normalizáció csak a száz százalékban független életet jelentheti, hiszen a gyakorlati megvalósulás különböző fokozatai is elképzelhetők”.

A szociális farmok szolgáltatásai iránti igény meghatározásának módszertana és előzetes becslések annak nagyságrendjére

Dr. Rácz J.

A szükségletek formái

A szükséglet fogalmában benne rejlik, hogy egy intervenció révén *javulás* áll be, illetve az adott személy valamilyen *előnyhöz* jut.

1. Észlelt és kifejezett szükséglet, de nem normatív: pl. kozmetikai sebészeti beavatkozás, amikor a szakorvos szerint orvosilag az nem indokolt.
2. Észlelt és normatívként azonosított szükséglet: pl. pszichiátriai intervenció, amikor a szakemberek egyetértenek az intervencióban, de a kliens a szükségletét nem fejezi ki.
3. A szükséglet észlelt, kifejezett és normatívként azonosított: pl. valaki mellkasi fájdalmat érez és szakorvosi kivizsgálásra megy.
4. A szükséglet nem észlelt, de kifejezett és normatív is: pl. a kliens elmegy a háziorvosához orvosi igazolásért, noha már túl van a betegségén.

10. táblázat. A szükségletek típusai (Dr. Rácz J.)

A szükségletek típusai	Leírás
Észlelt	a „normális” egészségi állapottól eltérően észlelt egyéni variációk
Kifejezett	az egyén segítséget keres, hogy a „normális” egészségtől eltérő állapotát „helyreállítsa” (igény)
Normatív	szakemberek határozzák meg, hogy a kifejezett szükséglet számára milyen intervenciót kell elvégezni; a drogstratégiában meghatározott intervenciók ilyen szükségleteket fednek le
Komparatív	szükségletek összehasonlítása súlyosság, előfordulási nagyságrend, a beavatkozás költsége stb. szerint

A kompetenciaszintű rehabilitáció szükséglet-meghatározása

A felnőtt ember kompetenciakészletének elemeit öt szinten lehet elhelyezni.

1. *Ismeretek szintje*: az ismeretek alatt tények, információk, adatok, konkrét és absztrakt fogalmak, törvények, szabályok, algoritmusok, elméletek, rendszerek, összefüggések összességét, illetve a megértés tudásszintjét értjük.
2. *Jártasságok szintje*: az elsajátított ismeretek teljesítményképes, alkalmazható megjelenítését, a tevékenységben való gyakorlottságot jelenti.

3. *Készségek szintje*: a készségek az elsajátított ismeretek automatizált felhasználási szintjét, az alkalmazható tudás automatizált tevékenységformáit jelentik.
4. *A képességek bázisa*: intellektuális képességek (érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, képzelet, gondolkodás stb.); kommunikációs képességek (beszéd, olvasás, írás); cselekvés képességei (mozgás, erőfeszítés stb.); szociális képességek (morális anticipáció, erkölcsi ítélőképesség, együttműködés, normakövetés, kapcsolattartás stb.).
5. *Belső feltételrendszer*: nehezen fejleszthető, rejtett, kevésbé tudatos vagy tudattalan szint (tanuláshoz való viszony, értékek, attitűdök, szokások, ideálok, meggyőződések stb.).

A megváltozott munkaképességű emberek életében a *kompetenciadeficit* nagysága és minősége nagy szerepet játszik, mivel a kompetenciakészlet lehet hiányos, korszerűtlen, negatív szociális irányultságú is. Szükség lehet a kialakult és rögzült kompetenciák, belső világképek módosítására, kiegészítésére, pótlására vagy teljes megváltoztatására. Ezért a változtatás kettős funkcióval bír:

1. *Korrekciós funkció*, mely az előzetesen megszerzett tudásra épülő kognitív szerkezetek, belső világképek és feltételrendszerek (kompetenciák) konstruktív módosítását jelenti.
2. *Előkészítő/felkészítő funkció* a társadalmi mobilitáshoz, egy foglalkozás gyakorlásához, munkakör betöltéséhez, szerepek ellátásához szükséges – értelmi, érzelmi-akaratú és pszichológiai elemekből álló – kompetenciaelvárások kialakítására, kompetenciák fejlesztésére, a kompetenciadeficit csökkentésére irányul (Nagy és Farkasné, 2012).

Az egészségügyi szükséglet-meghatározás¹³⁸

Az egészségügyi szükséglet-meghatározás széles értelemben olyan *szisztematikus eljárás*, amely során

1. *azonosítjuk* egy populáció kielégítetlen, az egészségi állapottal és az egészségügyi ellátással kapcsolatos szükségleteit; majd
2. olyan *változtatásokat* tervezünk meg, melyekkel ezek a szükségletek kielégíthetők, illetve lefedhetők.

Fontos megjegyezni, hogy ebben az általános megfogalmazásban nincs különbség azok között, akik nincsenek ellátásban, és azok között, akik ellátásban vannak, de bizonyos szükségleteik az adott ellátó rendszerben lefedetlenek.

Az egészségügyi szükséglet-meghatározás egy másik irányú definíciója annak *folyamatjellegét* és bizonyos *kimenettel* rendelkező tulajdonságát állítja előtérbe; egyben utalva arra, hogy önmagában szükséglet-meghatározást nem érdemes végezni, hanem csak egy ellátásszervezési, minőségfejlesztő folyamat részeként.

¹³⁸ Forrás: Domokos – Fábián – Horváth – Márványkövi – Mervó – Rácz (szerk.: Rácz, 2010), p. 604

A szükséglet-meghatározás

1. összegyűjti azokat a kérdéseket és problémákat, amelyekkel egy populáció tagjai szembesülnek,
2. egyeztetett prioritásokat fogalmaz meg előbbiekkal kapcsolatban, majd pedig
3. forrásokat rendel ezekhez a prioritásokhoz, amelyekkel az adott populáció egészségi állapotát javítja, illetve az egészségi állapottal kapcsolatos egyenlőtlenségeket csökkenti.

Az egészségügyi szükséglet-meghatározás előnyei

1. Lehetővé válik egyes populációk (célcsoportok) egészségügyi státuszának feltárása.
2. A kliensek és a helyi populációk igényeit és prioritásait lehet így feltérképezni.
3. Feltárhatók a kielégítetlen szükségletek és megoldást lehet kidolgozni ezek kielégítésére.
4. A forrásallokációhoz és a szakpolitika befolyásolásához segítséget nyújt.

Az egészségügyi szükséglet-meghatározás kimenete

1. A probléma meghatározása
2. A probléma egyes összetevőinek vagy részeinek meghatározása
3. A probléma (betegség) prevalenciája és incidenciája
4. A hozzáférhető szolgáltatások és azok költségei
5. A szolgáltatások és beavatkozások hatékonysága
6. Az új beavatkozásra vonatkozó javaslatok
7. Célok, eredmények meghatározása
8. Kutatási követelmények meghatározása

Egészségügyi szükséglet térkép

Az egészségügyi szükséglet térkép az egészségügyi szükséglet-meghatározás eredményeinek ábrázolása, elsősorban a lefedetlen populációkkal, illetve a kielégítetlen szükségletekkel kapcsolatban. A térkép az egészségügyi adatokat összekapcsolja a térség szociodemográfiai és életstílusra utaló adataival; többféle forrást használ (pl. egészségügyi és epidemiológiai adatokat).

Fogyatékosügyi szükséglet-meghatározás

A betegségek nemzetközi osztályozása (BNO) rendszerének megfelelően, ahhoz csatlakozva, azt mintegy kiegészítve, a WHO létrehozta a fogyatékoságok osztályozási rendszerét: az *International Classification of Functioning Disability and Health* (ICF), mely magyarul „A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása” (FNO) címmel jelent meg. A BNO a betegségekről, azok okairól, a diagnózisokról, az FNO pedig az egészségi állapothoz kapcsolódó funkcióváltozásokról, a tevékenységek akadályozottságairól, a társadalmi részvétel korlátairól, s az ezeket befolyásoló tényezőkről nyújt információt (Kertész, 2009).

Az FNO komponenseinek (a Testi funkciók és struktúrák, a Tevékenységek és részvétel, valamint a Környezeti tényezők) értékelése virtuális skálán történik. A fokozatokat numerikusan (0–4), verbális minősítéssel (a problémák nagysága lehet „elhanyagolható, mérsékelt,

közepes, súlyos és teljes”) és százalékokban (0–100) lehet jellemezni. A 0–4 kategóriákhoz rendelt %-értékek intervallumainak nagyságai kifejezik a populációs standardokban való előfordulás arányait is (pl. Nincs probléma: 4%; Enyhe probléma: 19% stb.). 0 Nincs probléma (hiányzik, jelentéktelen...) 0–4% 1 Enyhe probléma (csekély, alacsony...) 5–24% 2 Mérsékelt probléma (közepes, elfogatható...) 25–49% 3 Súlyos probléma (magas, nagy, extrém...) 50–95% 4 Teljes probléma (totális...) 96–100%. Az osztályozási és minősítési rendszer, s ennek százalékban történő kifejezése megfeleltethető a munkaképesség, a fogyatékoság értékelése hagyományos értékelési rendszerének (Kertész, 2009). A legelterjedtebb mérési eszközök: Funkcionális Függetlenség Mérés (*Functional Independence Measure*) és a Barthel-index. Az azonban kérdéses, hogy a szociális farmok vonatkozásában ezek mennyire alkalmasak a szükségletek feltárására.

Az orvosi rehabilitáció kérdései¹³⁹

Kulmann (2009) a fogyatékoság szintjeit tekinti át az alábbi táblázatban. A szükséglet-meghatározás miatt a működés szintje és a minősítő jellemzők a fontosak.

11. táblázat. A funkcióképesség, a fogyatékoság és az egészség nemzetközi osztályozása (FNO) vázlatos koncepciója (idézi Kulmann, 2009)

A működés szintje	Test (testrészek)	Személy (az egyén, mint egész)	Társadalom (élethelyzetek)	Környezeti és személyes tényezők
Jellemzők	Testi funkciók / testi struktúrák	Az egyéni tevékenységek megvalósítása	Bekapcsolódás élethelyzetekbe	A világ jelenségei és viszonyulásai, a személy tulajdonságai
Pozitív oldal	Integritás	Tevékenység	Részvétel	Támogatók
	Funkcióképesség			
Negatív oldal	Károsodás	Tevékenység akadályozottsága	Részvétel korlátozottsága	Akadályok, hátrányok
	Fogyatékoság			
Minősítő jellemzők	Kiterjedés vagy nagyság, esetleg elhelyezkedés vagy minőség			

Az orvosi rehabilitációs szükségletek bizonyos csoportjai alkalmazhatók a szociális farmok esetében. Először is, látnunk kell a célpopuláció összetételét és nagyságát. Kulmann (2009)

¹³⁹ Kulmann, 2009, alapján

egy, kiemelt, krónikussá váló betegségcsoportok kezelési statisztikáit közli az egészségügyi finanszírozói oldal adatai alapján.

12. táblázat. Kiemelt betegségcsoportokban, 1998-ban, Magyarországon kórházi kezelésben részesültek száma a GYÓGYINFOK adatai alapján (idézi Kulmann, 2009)

Betegségcsoportok	> 18 év	≤ 18 év
Idegrendszeri megbetegedések*	184.688	1.987
Reumatológiai megbetegedések	322.211	1.962
Ortopédiai megbetegedések	15.438	5.417
Balesetek	35.754	4.060
Az idegrendszer baleseti sérülései	8.318	1.241
Rosszindulatú daganatos és vérképzőrendszeri megbetegedések	131.845	1.589
Szív- és érbetegségek	214.834	134
Idült tüdőbetegségek	187.648	25.041
Húgy- és ivarszervi megbetegedések	39.578	2.193
Szülési sérülések, fejlődési rendellenességek**	3.306	16.105

*ebből agyi vérkeringési zavar 160.373 eset

**a VRONY felé 1998-ban összesen 2.588 esetet jelentettek, közülük 252 fő meghalt

Az egészségügyi adatok minőségét azonban fenntartásokkal kell kezelni. Kulmann (2009) hivatkozik Siró adataira, aki szerint a fenti táblázatban a neurológiai megbetegedések közül több mint 160 ezer volt az agyi vérkeringési zavar miatti kórházi felvétel. Az érintettek potenciálisan rehabilitációra szorulnak. Ezzel szemben Kulmann korábbi becslései szerint Magyarországon évente 40 ezer embert ér agyvérzés-embólia (Nagy Z. 1994). A spontán gyulladás, illetve a magas halálozás miatt közülük – ugyancsak becslések alapján – mintegy 12 ezer ember részére szükséges rehabilitációt biztosítani.

A fenti táblázat adatai alapján feltűnik a Veszélyeztetett Rendellenességek Országos Nyilvántartása (VRONY) felé jelentett esetek, illetve a kórházi kezelésben részesülők száma közötti jelentős különbség is.

Az összesített adatok alapján a 18 év alatti kezeltek 1.143.620 főt, a 18 év feletti kezeltek 59.719 főt tesznek ki (összesen: 1.203.339 fő). Nyilván, a rehabilitáció, illetve a szociális farm által nyújtott rehabilitáció ennél jelentősen kisebb számú beteget érint; pontos becslést az adatok alapján nem lehet végezni. **Szükség lenne az egyes betegségcsoportok betegei között egy, a szükséglet-meghatározást magában foglaló létszámbecslésre** (pl. multiplikátor-módszerrel vagy a fogás-visszafogás módszerével; mindkettő több adatbázis, több évi statisztikai adataival dolgozik).

A következő táblázatban Kulmann (2009) egyes, kiemelt, krónikus lefolyást mutató pszichiátriai betegcsoportokat mutat be. Az előzőekben leírt gondolatmenet itt is érvényes.

13. táblázat. Kiemelt betegcsoportokban, 1998-ban, Magyarországon kórházi kezelésben részesültek száma az OPNI adatai alapján (idézi Kulmann, 2009)

Betegségcsoport	≤ 65 év	> 65 év
Alkoholfüggőség és pszichés zavarok	46.346	2.518
Egyéb drogfüggőség és pszichés zavarok	3.723	114
Szkizofrénia és paranoid zavarok	30.775	6.099
Affektív zavarok	22.787	6.257
Demenciák	766	3.254
Mentális retardáció	6.022	259

A betegek száma: 65 év alatt: 110.419 fő, 65 év felett: 18.501 fő (összesen: 128.920 fő).

Kulmann (2009) is megállapítja, hogy ezek és hasonló adatok nem is jelezhetik pontosan a rehabilitációs szükségleteket, hiszen diagnózisokon vagy orvosi szakmákhoz tartozáson alapulnak. Amint azt az FNO ismertetése során beláthattuk, a fogyatékoság nem függ a diagnózistól. Mindenképpen szükséges a fogyatékoságok felmérése és a fogyatékoságok – ebben az értelemben mint szükségletek – olyan körének meghatározása, amit a szociális farm kielégíthet.

14. táblázat. Kiválasztott tevékenységek akadályozottsága, a súlyosság foka és nemek szerinti bontásban, 60 év fölötti budapesti lakosok között, százalékban kifejezve (idézi Kulmann, 2009)

Vizsgált tevékenység	Férfiak (1485 fő)			Nők (2599 fő)			Együtt (4.084 fő)		
	fogyatékoság								
	nincs	enyhe	súlyos	nincs	enyhe	súlyos	nincs	enyhe	súlyos
Étkezés	97,8	1,7	0,5	97,8	1,8	0,4	97,8	1,8	0,4
Tisztálkodás	94,0	4,9	1,1	92,6	6,2	1,2	93,1	5,7	1,2
WC-használat	96,7	2,5	0,8	96,1	3,0	0,9	96,3	2,9	0,8
Lakáson belüli mozgás	96,2	2,9	0,9	95,6	3,7	0,7	95,8	3,4	0,8
Lakáson kívüli mozgás	89,3	6,7	4,0	82,3	12,7	5,0	84,9	10,4	4,7
Lépcsőn járás	87,1	7,8	5,1	79,6	13,4	7,0	82,3	11,4	6,3

A WHO korábbi becslései szerint minden ország lakosságában mintegy 10% körül várható fogyatékoság (WHO 1976: idézi Kulmann, 2009). Később, a lakóközösségi rehabilitációs szolgáltatások szervezése során azt tapasztalták, hogy egészségügyi rehabilitációs szolgáltatásra sehol nem volt a lakosság ilyen arányában szükség (Periquet 1984; idézi Kulmann, 2009). A két tény természetesen nincs ellentmondásban egymással. A beszédzavarban szenvedő gyermekek jelentős része például pedagógiai, pontosabban logopédiai támogatást igényel.

nyel. A fogyatékossgal élő egyének becsült összes számában, illetve arányában benne foglaltatnak.

Az ellátás minőségére, a sikeres rehabilitációra vonatkozóan Pulay (2009) ad meg szempontokat. A szükséglet-meghatározás szempontjából a munkavégzés önállósága lehet fontos: a szociális farmnak az egyes fogyatékossgal élő csoportoknál milyen típusú, illetve intenzitású támogatást kell nyújtaniuk a munkavégzés vonatkozásában.

15. táblázat. A sikeres rehabilitáció szintjei

Termelékenység szintje Munkavégzés önállósága	A fogyatékos dolgozó termelékenysége az épekhez képest		
	Egyenértékű	Kissé elmarad	Jelentősen elmarad
Önálló munkavégzésre képes	Teljes	Részleges, kompenzálható	Részleges, kompenzálандó
Rendszeres, de kismértékű segítséget igényel	Részleges, kompenzálható	Részleges, kompenzálандó	Részleges, kompenzálандó
Rendszeres és nagymértékű segítséget igényel	Részleges, kompenzálандó	Részleges, kompenzálандó	Részleges, kompenzálандó

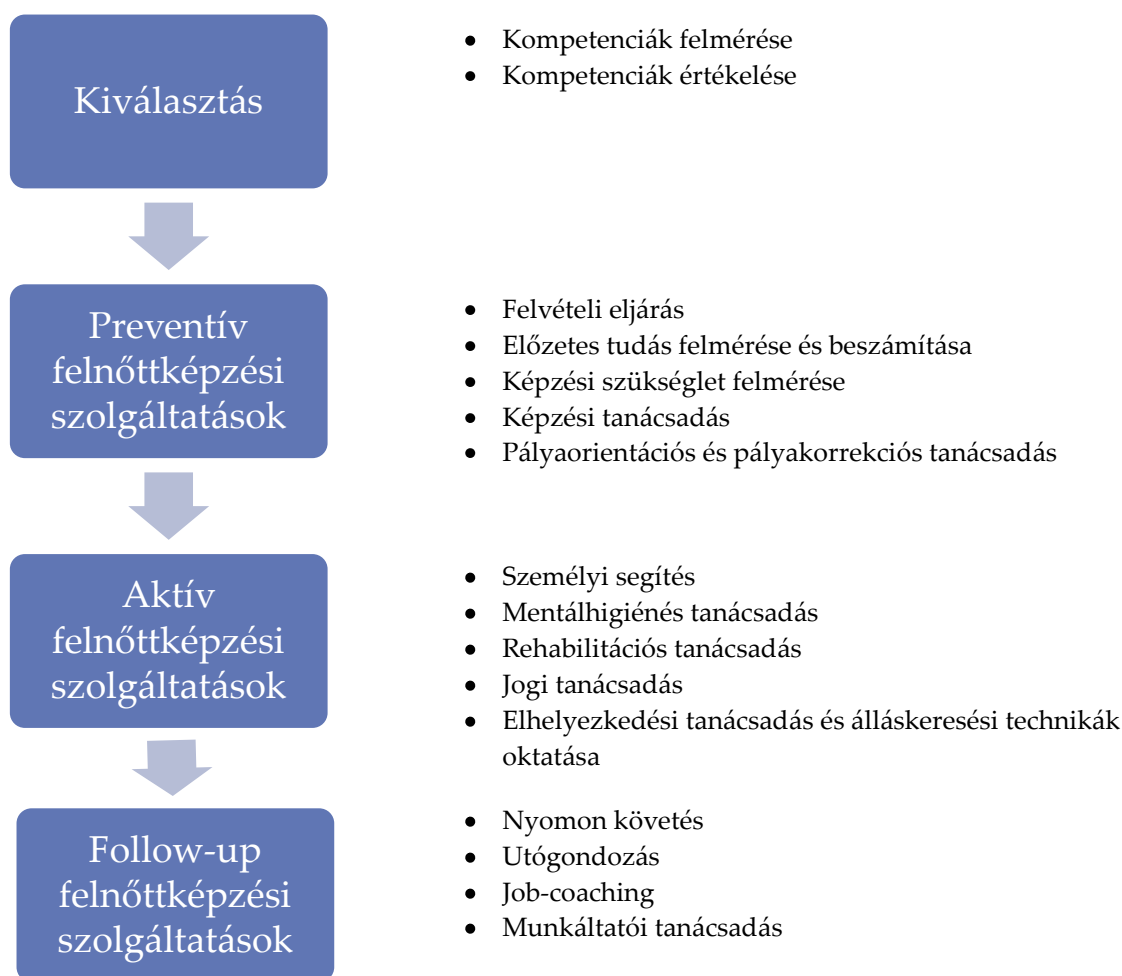
A felnőttképzés

A felnőttképzési rendszerrel kapcsolatban vázol fel egy folyamatot Bujtor (2009). Az egyes fázisokhoz nem rendel létszámokat; az egyes fázisoknál az sem derül ki, hogy a szociális farm nyújtotta szükséglet-kielégítés milyen felnőttképzési szükségleteket elégítene ki.



Fotó: Kanizsa TISZK (2010)

20. ábra. Képzésbe kerülési folyamat (Bujtor, 2009)

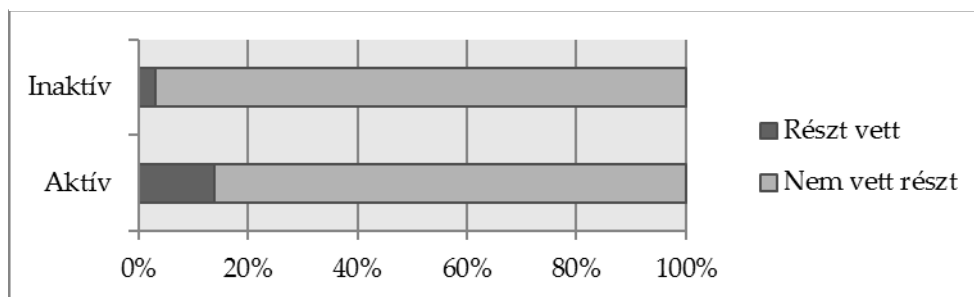


A KSH (2010) felnőttképzési adatai szerint az egész életen át tartó tanulás kiemelt szerepe az Európai Unió versenyképességének növelését célzó lisszaboni, illetve az EU2020-stratégiákban is megjelenik. Az EU2020 többek között célul tűzte ki, hogy az unió tíz éven belül intelligens, fenntartható gazdaság legyen, magas foglalkoztatottsággal és termelékenységgel, valamint erős társadalmi kohézióval. Az intelligens, tudásalapú gazdaságnak fontos ismérve az új ismeretek átadása, készségek begyakorlása.

A **felnőttoktatásnak, képzésnek alapvetően két formáját** különböztetjük meg (KSH, 2010, p. 1). Az egyik a **formális, jellemzően iskolarendszer keretein belül** történő oktatás és képzés, amelyet követően a képzést elvégző személy – a feltételek sikeres teljesítése esetén – minden esetben valamilyen államilag elismert végzettséghez jut. Mivel az iskolarendszerű oktatás kötöttségei és a felnőtt ember kötelezettségei nehezen összeegyeztethetők, ebben az életszakaszban a felnőttoktatás másik fő formája, a **nem formális oktatás, képzés** kerül előtérbe. Az oktatás ekkor jellemzően nem az iskolarendszerben zajlik, és a képzést nem feltétlenül követi az állam által elismert végzettség.

A felnőtt lakosság oktatásban, képzésben való részvételének mérésére az Európai Unió egyes tagállamai és tagjelölt országai egységes módszertanra épülő felnőttképzési felvételt (*Adult Educational Survey, AES*) hajtottak végre 2005 és 2007 között (KSH, 2010). A felvétel során figyelembe vették mind az iskolarendszerű, mind az iskolarendszeren kívüli oktatásokon, képzéseken való részvételt. A felvétel eredménye szerint **hazánk felnőtt lakosságának min-dössze 9%-a vett részt** a felvételt megelőző egy évben oktatásban és képzésben, ezzel Ma-gyarország utolsó lett **az unió tagállamai között, ahol a képzésben résztvevők aránya átl-a-gosan 36% volt**. Az oktatásban, képzésben való részvételben a magyar felnőtt lakosság mind a nemek, mind az iskolai végzettség, a gazdasági aktivitás, mind az életkor szerinti csoportokban jelentős lemaradásban volt az EU átlagától, és ez nem csupán ettől, illetve a fejlett országoktól számottevő, hanem a térségben található, közép-európai tagállamoktól is.

21. ábra. Részvételi arány az iskolarendszeren kívüli oktatásban, képzésben gazdasági aktivitás szerint a 25-64 évesek körében (KSH, 2010)



Forrás: MEF, ad hoc modul, 2009, idézi KSH (2010, p. 3)

A veszélyeztetett, illetve a gyermekvédelemben elhelyezett gyermekek

Veszélyeztetett gyermekek száma, 2012. december 31: 190 564 fő (ezer azonos korúra jut 113,6), a megelőző 10 évben összességében folyamatosan csökken – ezen belül a magatartási ok miatti nő, az anyagi ok miatti csökken. (KSH előzetes adat, idézi Gulyásné 2013, p. 4)

Halmazottan hátrányos helyzetű: ~167 000 fő (óvodások 11 %-a, általános iskolások 14 %-a, szakiskolások 11 %-a, gimnazisták 1,6%-a – Oktatási Statisztika 2010/2011, idézi Gulyásné 2013, p. 6).

Védelemben vett gyermekek száma, 2011. december 31: 29.451 fő (ezer azonos korúra jut 16,6), a megelőző 10 évben folyamatosan nőtt, a duplájára. (KSH, idézi Gulyásné 2013, p 8)

A **gyermekjóléti szolgálat** – 782 szolgálat – a települések 97,7%-át látja el (KSH, 2011, idézi Gulyásné 2013, p. 11). Ellátott gyermekek száma: 151.204. **Kezelt problémák:** anyagi (24%), gyermeknevelési (20%), beilleszkedési, magatartászavar 20%, életviteli (15%).

Az OSAP adatszolgáltatás alapján elmondható, hogy 2013. december 31-én a vizsgálatban szereplő hét megyében és a fővárosban az ideiglenes hatállyal (IH) elhelyezettek száma 1.168

fő, köztük 136 külföldi állampolgár (12%). A gyermekek 18 százaléka legfeljebb 30 napja volt IH elhelyezett, 21 százaléka 31-60 napja, 56 százaléka 61 nap és 1 év közötti időtartamban, 1-2 éve 3 százaléka, **2 éve vagy annál hosszabb ideje 2 százaléka** (3 évnél hosszabb ideje IH-ban lévők külföldi állampolgárok).¹⁴⁰

Tájékoztató az az adat, hogy az IH-t követően hány gyermek kerül vissza a szüleihez és hányan maradnak gondozásban (Budapesten).¹⁴¹

16. táblázat. Ideiglenes hatályú elhelyezést követően családjába visszakerült gyermekek száma, 2008-2013 (AJB-6579/2013 jelentés)

	Ideiglenes hatályú elhelyezés (fő)	Családjába visszakerült (fő)	%
2008	465	118	25%
2009	500	134	27%
2010	565	156	28%
2011	518	109	21%
2012	516	144	28%
2013	406	70	17%

Az adatok alapján meghatározható az a kör, ahol szükséglet-meghatározást lehetne végezni és nagy valószínűséggel találkozánk olyan szükségletekkel, amiket a szociális farmok ki tudnak elégíteni:

- veszélyeztetett gyermekek: kb. 200.000 fő
- halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek: 167.000 fő
- védelembe vett gyermekek: kb. 30.000 fő

Tartósan egészségkárosodott és megváltozott munkaképességű személyek

A KSH adataiból tudunk a számukra következtetni: az alábbi táblázat 2003-2013 közötti adatokat mutat (a teljes népesség százalékában). A megváltozott munkaképességűek aránya 2013-ban 4,48% volt (kb. 448.000 fő). A megváltozott munkaképességűek csoportja heterogén – ahogy azt a rehabilitációval kapcsolatban is láttuk –, így szükségleteik is rendkívül sokfélék. A rehabilitációval összefüggésben végzett vizsgálatok alapján lehet olyan szükségleteket azonosítani, amiket a szociális farmok kielégítenek. Kérdés, hogy ez hány főt jelent. Ennek

¹⁴⁰ Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-6579/2013. számú ügyben

¹⁴¹ Uo.

megválaszolásához további adatokra és egy célzott mintán szükséglet-meghatározásra van szükség. Ennek adataiból a teljes érintetti kör (nagysága és szükségletei) becsülhetővé válik.

17. táblázat. Beteg és tartósan egészségkárosodott emberek szociális ellátása, 2003–2013. (KSH, 2015a)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2.9.3.2. Egészségkárosodott személyek pénzbeli ellátásaiban részesülők aránya a teljes népességben, január, %	2,16	2,20	2,21	2,12	2,05	1,94	1,83	1,71	1,58	..	..
<i>Régiók szerint</i>											
Közép-Magyarország	0,92	0,96	0,96	0,91	0,87	0,81	0,74	0,69	0,64	..	..
Közép-Dunántúl	1,43	1,46	1,46	1,41	1,36	1,28	1,20	1,10	1,02	..	..
Nyugat-Dunántúl	1,10	1,09	1,06	0,98	0,94	0,88	0,82	0,77	0,73	..	..
Dél-Dunántúl	3,12	3,19	3,25	3,16	3,08	2,93	2,80	2,62	2,42	..	..
Dunántúl	1,86	1,89	1,90	1,82	1,76	1,67	1,58	1,47	1,36	..	..
Észak-Magyarország	2,80	2,79	2,83	2,74	2,66	2,50	2,35	2,19	2,01	..	..
Észak-Alföld	4,09	4,13	4,14	4,00	3,87	3,70	3,52	3,34	3,07	..	..
Dél-Alföld	2,61	2,71	2,75	2,66	2,62	2,52	2,41	2,30	2,17	..	..
Alföld és Észak	3,21	3,26	3,29	3,18	3,10	2,95	2,81	2,65	2,45	..	..
2.9.3.3. Megváltozott munkaképességűeknek járó ellátásokban részesülők aránya a teljes népességben, január, %	..	..	..	..	..	..	..	..	..	4,77	4,48
<i>Régiók szerint</i>											
Közép-Magyarország	..	..	..	..	..	..	..	..	..	2,81	2,64
Közép-Dunántúl	..	..	..	..	..	..	..	..	..	3,84	3,64
Nyugat-Dunántúl	..	..	..	..	..	..	..	..	..	3,76	3,57
Dél-Dunántúl	..	..	..	..	..	..	..	..	..	6,59	6,17
Dunántúl	..	..	..	..	..	..	..	..	..	4,67	4,40
Észak-Magyarország	..	..	..	..	..	..	..	..	..	5,46	5,19
Észak-Alföld	..	..	..	..	..	..	..	..	..	6,54	6,12
Dél-Alföld	..	..	..	..	..	..	..	..	..	6,63	6,23
Alföld és Észak	..	..	..	..	..	..	..	..	..	6,25	5,88

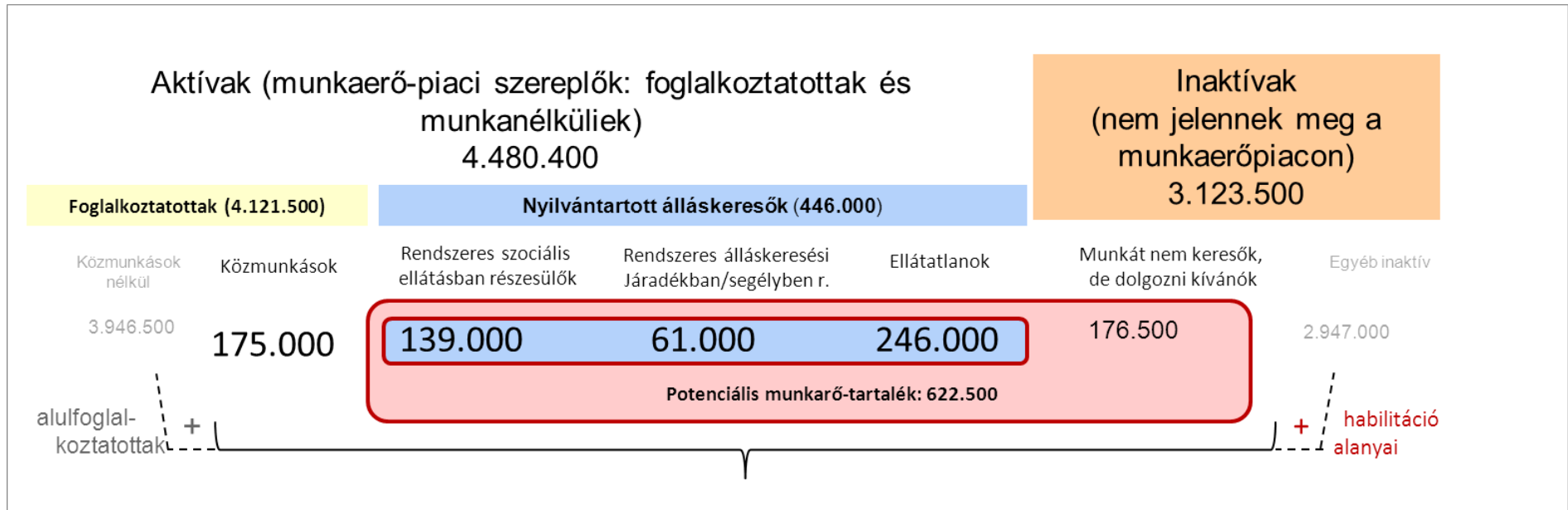
A büntetés-végrehajtás intézményeiből szabadultak

A fogvatartottak száma 2014-ben (KSH, 2015b, p. 52) összesen: 17.900 fő volt.

Más célcsoportok

A többi célcsoport nagyságának és szükségleteinek meghatározása további adatgyűjtést és célzott vizsgálatokat igényel. Számításba kell venni azt a tényezőt, hogy azokat a szükségleteket célszerű meghatározni, amiket a szociális farm ki tud elégíteni.

15-74 éves népesség



Adatok: 2014. I. félév (KSH Statisztikai Tükör, 2014/9)

22. ábra. A szociális farmok lehetséges célcsoportjaiban rejlő munkaerő-tartalék (Czafrangó J.)

Dr. Czafrangó János, ezen az ábrán egy másik megközelítést alkalmazva elemzi a szociális farmok lehetséges célcsoportját. A statisztikai adatok szerint a potenciális munkarő-tartalék 622.500 fő lehet.

E célcsoport különböző szegmensei más-más módokon szólíthatók meg (rehabilitáció, szocializáció, terápiás beavatkozások stb.).

Útibeszámoló norvégiai tanulmányútról

Jakubinyi L.

A tanulmányúton 4 fő vett részt a Szimbiozis Alapítványtól, 2014. október 6-11-e között, a Szociális Farmok Létrehozása Magyarországon Projekt keretében, az EGT és Norvég Civil Alap támogatásával. A csapat tagjait a szervezet majorságának üzemeltetői és stratégiai döntéshozói alkották. A tanulmányút tervezése során az alábbi szempontokat vettük figyelembe:

- látogassunk meg olyan farmokat, ahol sérült emberek élnek (rehabilitációs farm) és olyan is, ahol a gazda külsősként fogad meghatározott célcsoportot (gondoskodó és/vagy társadalmi farm);
- találkozhassunk a rendszert működtető, finanszírozó állami döntéshozókkal is;
- konzultálhassunk a tudományos kutatói oldal képviselőjével.

A tanulmányút kimondottan sikeres volt, nagyon sok tapasztalattal lettünk gazdagabbak.

Hogganvik Farm, Vikedal

A Hogganvik Farm Norvégia nyugati részén található.¹⁴² Elsősorban értelmileg akadályozott személyek számára nyújt szolgáltatást, 35 fő él és dolgozik a farmon. A gazdaság a környék legnagyobb farmja, kizárólag biogazdálkodás folyik a farmon. A kertészetben zöldségeket, gyümölcsöt és különféle bogyósokat is termesztnek. Az állattartásban a marhák dominálnak, de tartanak birkát, kasmír kecskét, sertést és szarvasnyest is. Az alapanyagok feldolgozása is itt történik: a tejből elsősorban sajtot készítenek, gyümölcslevet, húsipari termékeket (pl. kolbász, füstölt bányacomb). Télen kézműves tevékenységet végeznek a farmon.

A farmhoz 750 ha (!) erdő is tartozik, melyen erdőgazdálkodás folyik. A fa fontos építőanyag, magukat és a környéket is ellátják fűrészáruval.



Hogganvik farm, Vikedal

Fotók: Szimbiozis Alapítvány

¹⁴² A farmon tett látogatásunkra 2014. október 7-én került sor.

A gazdaság önfenntartó. A szociális farm minősítés sokat segített társadalmi megítélésükön. Különleges érlelt sajtjuk 2012-ben az ország egyik legnagyobb sajtversenyén díjat kapott.¹⁴³



Hogganvik farm, Vikedal

Fotók: Camphill Hogganvik (2015a, b)

Vidasarsen Landsby, Andebu

A *Vidasarsen Landsby* 10 ha területen gazdálkodik, főleg fogyatékossggal élők segítségével foglalkoznak.¹⁴⁴ A terület jelentős része erdő, innen termelik ki a gazdálkodásukhoz szükséges faanyagot. Állattartással, kertészettel, gyapjúfeldolgozással, sajtgyártással, nemezeléssel, gyógynövény-feldolgozással foglalkoznak. Látogatásunkkor került sor a szokásos heti „falugyűlésre”: a közösség egy héten egyszer összeül, és megbeszéli a teendőket, eseményeket. Mi is bemutatkoztunk, beszéltünk a programunkról, magunkról, a Szimbiózis Alapítványról.



Vidasarsen Landsby, Andebu

Fotók: Szimbiózis Alapítvány

¹⁴³ Képek forrása: <http://hogganvik.camphill.no/en/about-us/work-life/>

¹⁴⁴ A farmon 2014. október 8-án jártunk.

A farmon egy kis üzletet is működtetnek, ahol a környékeliek megvásárolhatják a termékeket, mindegyik biotermék. A farmon körülbelül 50 fő célcsoporti személy dolgozik. Mint szociális farm, intenzív kapcsolatot ápolnak környezetükkel.

Solborg Landsby, Jevnaker



A *Solborg Farm* az 1980-as évektől működik, fogyatékkal élő személyek támogatására hozták létre.¹⁴⁵ A farm Oslo vonzáskörzetében található. Az itt élők állattartással, kertészettel, gyógynövények termesztésével és szárításával, erdőgazdálkodással foglalkoznak, 80 tehenet és 17 birkát tartanak. Ezen felül üzemeltetnek egy pékséget és egy szövőműhelyt is.¹⁴⁶

A kertészetben termesztett zöldségeket, gyümölcsöket és gyógynövényeket helyben dolgozzák fel. A farmhoz jelentős területű erdő is tartozik, ez hét ember számára nyújt megélhetést.



Kertészet, Solborg Landsby

Fotók: Szimbiózis Alapítvány

Fontos volt számunkra, mint elsősorban fogyatékkal élőkre fókuszáló szervezetnek látni, hogy a különböző méretű, azonos célcsoporttal foglalkozó farmok tevékenysége mennyire eltérő, a helyi igényeket és lehetőségeket kiaknázó munkát folytatnak. Nincs „egyenrecept”, a kivitelezés függ a gazdálkodó tudásától, lehetőségeitől, képességeitől.

¹⁴⁵ A gazdaságban 2014. október 9-én tettünk látogatást.

¹⁴⁶ <http://solborg.camphill.no/en/home/>

Hegli Farm, Nannestad

A *Hegli Farm* Osló-tól 50 km-re található, 14 hektáron gazdálkodnak.¹⁴⁷ Fő bevételi forrásuk a biotej és biohús. A házigazda, Sidsel Sandberg (egy 73 éves antropológus hölgy!) férje halála után, 2002-ben fogadott először iskolai csoportokat. A 8. évfolyamban tavasszal és ősszel egy-egy hetet töltenek a diákok a farmon, a 9. és 10. évfolyamosok pedig egy hetet egy tanévben. A 10. évfolyamos diákok utolsó alkalommal télen mennek a farmra, amikor egy kis ünnepséget szerveznek a nagyszüleiknek, vendégül látják őket és elmesélik, mit tanultak a farmon. A kisebb diákok egész évben rendszeresen látogatják a farmot.

Fő tevékenységek:

- kertészet
- állatgondozás (tehenek, baromfi)
- főzés
- a megtermelt növények tartósítása
- takarítás
- szövés
- famunkák

A farm egy közeli iskolával áll szerződésben, a farmon egy iskolai asszisztens dolgozik ilyenkor a házigazda mellett, akinek a bérét az iskola finanszírozza. A diákok tavasszal és ősszel töl-



Hegli farm, Nannestad

Fotó: Szimbiózis Alapítvány

nek hosszabb időt a farmon. A diákok számára szükséges felszerelést (munkaeszköz, esőkabát, kézmosó stb.) a farm biztosítja, az iskolások számára egy külön épület áll rendelkezésre. A diákok mellett külföldi gyakornokok is élnek a farmon, így a diákok nemzetközi környezetben vannak, a farmon beszélnek németül, franciául.

Linda Jolly, egyetemi oktató

Linda Jolly az osló-i *Norwegian Life Sciences University* oktatója, eredetileg biológia-kémia szakos tanár. A vele folytatott beszélgetés¹⁴⁸ során alaposan körbejártuk a norvég gyakorlat tapasztalatait, melyet a következőkben összegzünk.

¹⁴⁷ 2014. október 10-én jártunk itt.

¹⁴⁸ 2014. október 8-án találkoztunk vele.

Hogyan kezdődött?

- Norvégiában az iskolákban a gyerekek nem érdeklődnek a természettudományok iránt, nincs gyakorlati kapcsolat az elmélet és a gyakorlat között. Szükséges a személyes tapasztalás, élmény. Linda Jolly iskolai kertekben tanított, 25 éves tapasztalata van a témában.
- Cél, hogy minden norvég iskolára kiterjesszék ezt a gyakorlatot: a kormány „Living School” („Élő iskola”) néven indított oktatási programot, 8 millió NOK finanszírozással. Minden régióban megjelentek a szociális farmok, mint oktatási helyszín gyakorlata, kiépült a partnerség a farmok és az iskolák között. 2000-2014 között minden régióban volt képzés az iskolai tanárok és a farmerek számára is.

Mi a farmok érdekeltsége a folyamatban?

- Norvégiában minimális a mezőgazdasági szempontból hasznosítható földterület, ezért kis farmok működnek, egymástól szeparáltan, jellemzően családi gazdaságok a farmok. Sokszor a fiatalok már nem kívánják folytatni a gazdálkodást, az idősebb generáció egyedül marad, nincs sok kapcsolata a társadalommal.
Előnyök a farmok számára:
- A farm több lábon áll, hiszen az iskolákkal való együttműködés bevételi forrást jelent a farmereknek; ez történhet vállalkozási szerződéssel, vagy az iskola bizonyos óraszámban alkalmazza a farmert, mint pedagógust.
- Nincsenek egyedül a farmerek, bekapcsolódnak a társadalom vérkeringésébe. Az iskolákkal való kapcsolat volt az első lépés, ezt követték más célcsoportok is.

Az iskolák miből finanszírozzák a programot?

- Az iskolák, miután megkapják a keretüket a központi költségvetésből, azzal szabadon gazdálkodnak.

Milyen végzettségre van szükségük a farmereknek?

- Ahhoz, hogy valaki gazdálkodjon, elég egy egyszerű alapszintű tanfolyam. Hogy beléphessen az oktatási rendszerbe, mint szociális farm, el kell végezni egy 2×12 hetes tanfolyamot, mely elméleti és gyakorlati képzésből áll. A végén oktatói oklevelet kapnak.

Hogyan lehet csatlakozni?

- Létezik egy regisztrációs rendszer, de sokan ebben nem szerepelnek, mégis a valóságban szociális farmok.



Linda Jolly

Fotó: Szimbiozisz Alapítvány

Milyen más célcsoportok vannak az iskolákon kívül?

- Munkanélküliek.
- Pszichiátriai betegek, burn-out szindrómában szenvedők: lényegesen olcsóbb a szociális farmok révén történő ellátás, rehabilitáció, mint intézményekben.
- Idősek: kimutatták, hogy ha egy héten legalább egy napot töltenek a farmokon, két évvel kitolódik a 24 órás ellátás szükségessége.
- Bár az egész folyamat az iskolákkal, az oktatással indult el, ma már az egészségügyért felelős döntéshozók is egyre aktívabbak ezen a területen.

Hogyan lehet a döntéshozókat bevonni a folyamatba?

- Fel kell mutatni működő jó példákat, ezután kezdődhet a valós párbeszéd.
- A dokumentáció nagyon lényeges: tényekkel, számokkal, kutatásokkal kell alátámasztani, hogy ez a rendszer működik.
- Norvégiában a '90-es évektől indult el a folyamat. Ma már a fiatalok egyre tudatosabbak, fontos, hogy milyen élelmiszert esznek, honnan származik az adott élelmiszer. Ma legalább 1500 farm működik Norvégiában, mint szociális farm. Néhány esetben probléma, hogy a szociális farmok hálózatába való belépéshez a minőségirányítási rendszer alapkövetelmény, és ez sok dokumentációval jár. Kétévente kell kérdőívet kitölteni.¹⁴⁹

Grete Gausemel, Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Minisztérium

A találkozón Grete Gausemel, a Minisztérium főtanácsadója a következőket mondta el.¹⁵⁰

A szociális farmok kiépítésének folyamata 2009-ben gyorsult fel, a gazdasági válsággal. A szociális farmok rendszerébe való bekapcsolódás a farmerek számára plusz bevételi forrást jelentett. Annak ellenére, hogy Norvégia területének mindössze 2,5%-a hasznosítható mezőgazdasági célokra, nagyok sok kis farm létezik, főként családi gazdaságok. 18 millió NOK-ot kaptak a települések, helyi döntéshozók, hogy dolgozzák ki helyben a szociális farmok rendszerét, fejlesszék ki a szolgáltatásokat.

Norvégiában létezik a *Zöld Gondoskodás Stratégia*¹⁵¹ (angolul is elérhető), valamint az akcióterv, egyelőre csak norvégul, de valószínűleg ezt is elkészítik angolul is, mert nagy az igény.

¹⁴⁹ További információ:

<http://www.livinglearning.org/InEnglish.htm>

http://www.umb.no/statisk/kurs-ved-ih/green_care/abstract/7.pdf

Linda Jolly, Norwegian University of Life Sciences (UMB), Department of Mathematical Sciences and Technology (IMT), Teacher Education (SLL)

¹⁵⁰ A megbeszélésre 2014. október 9-én került sor.

¹⁵¹ Norvégiában a *Green care* elnevezést használják, nálunk inkább a szociális farm kifejezést alkalmazzuk.

A stratégia két minisztériumhoz tartozik: a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztériumhoz, de részt vettek a munkában az Oktatási, az Egészségügyi és a Munkaügyi Minisztérium munkatársai is.

A szociális farmoknak három fő célcsoportja létezik:

1. idősek, fogyatékosok,
2. iskolák,
3. munkanélküliek: úgynevezett „green work” program azok számára, akik kiestek a munkaerőpiacról, mert pl. drogosok, mentális problémáik vannak stb., olyan emberek, akik egy hagyományos munkahelyen nem tudnak dolgozni.

Szintén fontos, de nem fő célcsoport a számok tükrében a gyermekvédelem. Norvégiában egy órákor véget ér az iskola, így hetente egy délutánt a veszélyeztetett, vagy árva gyerekek a farmon tölthetnek.

A farmerek **motivációja** a plusz bevétel, ez egy szolgáltatás, amit mások megvásárolnak.

Matmerk.
MERKER DU KAN STOLE PÅ

Inn på tunet

INN PÅ TUNET TILBYDERE

Inn på tunet i hele landet

Alle kategorier

Fylke	Kommune	Navn
Østfold	Halden	KAMPERHAUG GÅRD THOR BERTRAND GRØNNERØD
Østfold	Sarpsborg	HALVOR FJELD
Østfold	Fredrikstad	MONA E SKOGEN
Østfold	Fredrikstad	SKONTORP GARTNERI VIDA ANDERSEN
Østfold	Marker	SANDEM GÅRD BO OG OMSORG AS
Østfold	Våler	MØRKVEIEN NATUR OG KULTURSENTER LISE HALVORSEN
Akershus	Vestby	BJØRG TVEIT STRØM
Akershus	Ås	STALL NORDBYFÆRET VIBEKE PETERSEN
Akershus	Bærum	OLE JOHAN AULIE
Akershus	Bærum	JAN ØSTENSEN
Akershus	Asker	LINDSTAD ASTRID
Akershus	Aurskog-Høland	KLAPPUTTUNET OLAV FOSS VOLD
Akershus	Aurskog-Høland	TRINE ENGSTRØM KASJIMIRTUNET
Akershus	Sarum	ELIN MØRK
Akershus	Sarum	HAMMEREN ROLF
Akershus	Sarum	ØYVIND HØGLIEN
Akershus	Sarum	PER ASKVIK
Akershus	Fet	HAUGER GÅRD EIENDOM AS
Akershus	Fet	RETE JACOBSEN

Alle kategorier

- Avlastning, barnevern
- Barnehage/gårdsbarnehage / tilbud til barnehager og førskolebarn
- Skolefritidsordning/fritidsaktiviteter for barn i skolealder
- Skole/Gården som pedagogisk ressurs
- Tilrettelagt arbeid/arbeidstrening
- Yrkesopplæring/skolering/omskolering
- Terapi/Terapiordning
- Tilbud for fysisk funksjonshemming
- Tilbud for psykisk funksjonshemming
- Tilbud i psykisk helse
- Eldreomsorg/tiltak for eldre m/demens
- Arbeid og språkopplæring for flyktninger
- Kriminalomsorg
- Rusrelatert omsorg
- Annet

Hele landet

Farmkereső a norvég szociális farm hálózat honlapján

Forrás: Inn på tunet (2015b)

Fontos, hogy ez egy **minőségirányítási rendszer** mentén szerveződik, amit kizárólag a zöld gondoskodás farmokra dolgoztak ki (a minisztérium fenntartásában működő ágazati szerv készítette). Eddig 300-an kapták meg a tanúsítványt, és még ennyi van folyamatban. A minőségirányítási rendszer legfontosabb eleme a munkabiztonság. A rendszer neve norvégul „Inn på tunet”, mely védett logóval és saját weblappal rendelkezik.

Az „*Inn på tunet*” („Ki az udvarba!”) védjegyet és rendszert 2012-ben alakították ki, a minősítést két évre kapják meg a farmok. Bizonyos területeken akár verseny is kialakulhat a farmok között, hiszen a szolgáltatást igénybevevő választhat! A farmerek képzésen vehetnek részt, hogy megfeleljenek ezeknek a kritériumoknak, ami minimális költséggel jár, és a rendszert kiépítő, minisztériumhoz tartozó ágazati szervezet kezeli. A honlapon¹⁵² földrajzi elhelyezkedés, valamint téma szerint is válogathatnak a szolgáltatást keresők.



Grete Gausemel és a
Szimbiosis Alapítvány képviselői

Nagyon lényeges, hogy az iskolák esetében a **pedagógus felel a program szakmai tartalmáért**, az nem a farmer felelőssége. A gazda biztosítja a helyszínt, és az eszközöket, és amennyiben nem áll rendelkezésre megfelelő számú eszköz, vagy infrastruktúra, pályázatot nyújthatnak be a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériumhoz (pl. ha kell egy hely, ahol leülhet egy iskolai csoport).

Mi a gazdák problémája?

- A biztonságos munkavégzés.
- Néhányan nem akarnak ebbe a rendszerbe belépni, mert úgy érzik, hogy évek óta jól csinálják, van egy bevált gyakorlatuk, nem érzik szükségesnek az *Inn på tunet* rendszert.
- A munkanélküliek számára kialakított *green work* („zöld munka”) program egy másik minőségirányítási rendszer mentén szerveződik.
- Sokan azt gondolják, hogy ingyen munkaerőt kapnak a farmerek, de ez nem így van. A cél a jólét, a készségfejlesztés és az önbizalom növelése.

Fontos, hogy a farmerek a körülöttük lévő felhasználókkal egy hálózatot alakítottak ki.

A programról az átlagemberek is tudnak¹⁵³, nem kizárólagos szakmai berkekről beszélünk, ennek ellenére a települések vezetői néha szkeptikusak, azt hiszik, hogy ez csak egy elmélet.¹⁵⁴

¹⁵² <http://www.matmerk.no/inn-pa-tunet/inn-pa-tunet>

¹⁵³ A norvég jó gyakorlat iránt nagy az érdeklődés, a BBC is forgatott a rendszerről:
<http://www.bbc.com/news/health-25333196>

¹⁵⁴ **További információ:**

<http://www.matmerk.no/inn-pa-tunet>

http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Brosjyrer_veiledere_rapporter/M-0734_Green_care_National_Strategy.pdf

Oslo-i Magyar Nagykövetség

Találkozó Pintér Évával és Dr. Géczy Balázssal

A nagykövetség munkatársaival már az utazás előtt felvettük a kapcsolatot, ők segítettek a találkozó megszervezésében a Mezőgazdasági Minisztériummal, a minisztériumi találkozó után személyesen is találkoztunk, és beszámoltunk tapasztalatainkról.¹⁵⁵

A beszélgetés során sok hasznos információt kaptunk, főleg a rendszer felállításával, és a minőségbiztosítással, a potenciális célcsoportokkal kapcsolatosan. Írásos és online anyagokat is kaptunk a tanácsos asszonytól. A stratégiát és az összes angolul rendelkezésre álló anyagot tanulmányoztuk. Számos kérdést vetettek fel bennünk a munkaanyagok, ezekre is választ kaptunk.



Az oslo-i Magyar Nagykövetség és a Szimbíózis Alapítvány munkatársai

[http://www.matmerk.no/kunder/matmerk/mm.nsf/lupgraphics/Rapport_Green_care.pdf/\\$file/Rapport_Green_care.pdf](http://www.matmerk.no/kunder/matmerk/mm.nsf/lupgraphics/Rapport_Green_care.pdf/$file/Rapport_Green_care.pdf)

<http://www.hihm.no/prosjektsider/rogcs>

http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Brosjyrer_veiledere_rapporter/Inn_paa_tunet_Handlingsplan_2013-2017_M-0745_B.pdf

Kapcsolat: Grete Gausemel

Seniorrådgiver (Senior Adviser)

Landbrukspolitisk avd, seksjon for næringsutvikling og miljøtiltak

Landbruks - og matdepartementet (The Norwegian Ministry of Agriculture and Food)

<http://www.lmd.dep.no>

¹⁵⁵ A Nagykövetségen 2014. október 9-én jártunk.

Útibeszámoló angliai tanulmányútról

Jakubinyi L.

A tanulmányúton a Szimbiózis Alapítványtól négy fő vett részt: stratégiai vezető, gazdálkodási elemző, célcsoport foglalkoztatásáért és rehabilitációjáért felelős munkatársak. Az utazásra 2015. április 13-17-e között, a Szociális Farmok Létrehozása Magyarországon Projekt keretében, az EGT és Norvég Civil Alap támogatásával került sor. A tanulmányút prioritásai:

- a célcsoport bevonása és felkészítése a mezőgazdasági tevékenységre,
- a szociális farm portfólió, különös tekintettel rossz időjárási viszonyok ideje alatt végezhető munkálatokra,
- a célcsoport foglalkoztatása során megtermelt értékek értékesítése (rehabilitációs farmok)
- a szociális farmok finanszírozása.

A tanulmányút a *Yorkshire* régiójában található négy szociális farm meglátogatásával valósult meg.

Pennine Camphill Community

Tanulmányi utunk első állomása a wakefield-i *Pennine Camphill*¹⁵⁶ volt, mely egy bentlakásos iskola tanulásban akadályozott fiatalok számára. Elsősorban iskoláskorú, fogyatékkal élő fiatalokat készítenek fel a felnőttkorra, az önálló életre, és biztosítanak számukra munka- és bentlakási lehetőséget egyaránt. A fejlesztő programok kereteit a mezőgazdasághoz kapcsolódó különféle tevékenységek alkotják.

Az 57 hektáros területen 5 bentlakásos otthon található. Minden háznak saját házvezetője van, egy szociális szakember személyében, aki szervezi a mindennapi életet, a lakók által végezhető tevékenységeket, az itt élők mindennapjait. A közösség tagjai számára tanulási és munkalehetőséget egyaránt biztosítanak. Központi épületük egy különleges, építészeti díjjal kitüntetett, sokhelyiséges kézműves ház; számos lehetőség nyílik



A *Pennine Camphill Community* bejárata

Fotó: Szimbiózis Alapítvány

¹⁵⁶ <http://www.pennine.org.uk>

az itt élőknek a kreatív munkára. Az itt található helyiségek funkciói: fazekas-, kosárfonó-, szövő-, ajándékkészítő-, famegmunkáló- és selyemfestő műhely, és egyéb kiszolgáló terek és helyiségek.. Az épület egyik külső bejárata a kertészek számára biztosít karbantartó helyiséget.

Fontos szerepet kap természetesen a konyhai-háztartási ismeretek elsajátítása, melyre minden házban külön teret biztosítanak (kialakított konyhai rész).

A farmgazdálkodás során a zöldség-gyümölcsstermesztés, valamint az állattartás a fő profil. Juhokat, szarvasmarhát, lovat, nyulat, kecskét tenyésztene. Minden háznak megvan a saját megművelendő területe, mellyel az ott élő sérült fiatalok dolgoznak. A házak „saját udvarában” a lakók által gondozott nyúludvar található. Az állattartás terápiás célú felhasználására is figyelmet fordítanak.

A közösség munkáját minden évben nagy számban segítik önkéntesek is, akik szintén a lakóotthonban élnek, az ellátottakkal és házvezetőkkel együtt.

A közösségi élet mellett fontos szerepe van az önálló életvitelre való felkészítésnek. A háztartási, főzési, vásárlási és utazási szokásokat igyekeznek kialakítani, fejleszteni délutáni foglalkozások keretén belül, egyéni és csoportos munkában. Az ismeretek elsajátítására három módszert alkalmaznak, egyéntől függően:

- tanulás munkavégzésen keresztül,
- tanulás kreatív foglalkozások alkalmával,
- tanulás a másokkal való együttlét során.

Az intézményt működtetők tapasztalata, hogy sok család keresi a megoldást arra, hogy miután megszűnik a speciális iskolai jogviszony, és sérült gyermekük kikerül a nagybetűs életbe, hogy rendszeres időközönként visszajöhessenek a farmra szinten tartó és egyéb fejlesztő programok igénybevételére.

A farmbejárás vége felé nem tudtunk egy szót angolra lefordítani, és ekkor hirtelen az egyik kísérőnk (Vera Hillier, *Human Resources Manager*) kíségett minket – természetesen magyar volt.

Carlshead Care Farm

Ennek a farmnak több mint 250 hektárnyi földterületén már generációk óta folyik mező- és farmgazdálkodás. A Carlshead-i *Care Farm*¹⁵⁷ vezetője egy nagyon jó kedélyű gazda, aki az angol szociális farm mozgalom egyik meghatározó alakja. Szociális farmként többféle csoportot is fogad: iskolásokat, fogyatékossgal élőket, időseket, munkanélkülieket, valamint

¹⁵⁷ http://www.carlshead.co.uk/Carlshead_Site/Care_Farming.html

pályakezdő fiatal gazdákat, akik számára egyedi mezőgazdasági vállalkozásfejlesztő inkubátorprogramot biztosít.

A szociális farm szolgáltatást, mint speciális tevékenységet főként önkormányzati / regionális támogatásból működteteti. Több speciális igényű emberek ellátását biztosító szervezettel áll kapcsolatban, akik a délutáni munkaterápiás foglalkozásokra hozzák ide klienseiket. Az itt töltött idő mindig előre meghatározott terv szerint zajlik. A megérkezést követően rövid megbeszélés az elmúlt alkalommal ellátott feladatokról, ezt követően pedig az aznapi feladatok átbeszélése következik. A farmvezető elmondása szerint ez különösen fontos a fogyatékkal élők számára, hiszen a már megszerzett ismereteket (pl. állatgondozás) folyamatosan frissítik, a soron következő feladatok pedig segítséget nyújthatnak a nem várt helyzetekben is. (pl.: Mi a teendő, ha beteg egy állat?) Az itt töltött, átlag 3 órás foglalkozás keretében az ide látogatók aktívan részt vesznek a mindennapi tevékenységekben, pl.: lovak tisztán tartása, istállótakarítás, tojások összegyűjtése, tisztítása, csomagolása stb. Alkalmanként általában 6 sérült fiatal érkezik egy kísérővel és egy önkéntessel, aki segíti az itt folyó munkát.



Érkezésünket úgy sikerült időzíteni, hogy egy értelmileg akadályozottakból álló csoport fogadásában részt vehettünk. A szociális farm program keretében kialakított közösségi helyiségben gyűltünk össze, ahol az előtte nap ide látogató diákcsoport által sült tálca muffin került az asztalra. (A szociális farm támogatási programból a közösségi helyiség – melynek tanterem funkciója is van – egy kis tankonyha, a vizesblokkok és egy multifunkcionális kreatív műhely lett kialakítva.) A napindító után a kis csapat elindult dolgozni: a disznókat és tyúkokat megetették, összeszedték a tojásokat, az egyik tyúkudvar mobil karámját kitisztították, egy másik karám felújításában vettek részt, majd a tojásokat dobozokba rakták és felcímkézték. A három órás program olyan gyorsan telt el, hogy az idő múlását észre



Életképek a Carlshead Care Farmról

Fotók: Carlshead Farms (2015a) és Tenfold (2015)

sem lehetett venni. A sérült emberek természetesen és gyakorlatiasan végezték munkájukat – látszott, hogy jól ismerik a munkafolyamatokat. Közben a gazdával beszélgettek az állatokról, arról, hogy a mobil karámot jövő héten hová kell majd áthelyezni, és hogy addig milyen feladatokat kell elvégezni. Jóllehet a résztvevők a középsúlyos értelmileg akadályozott csoportba tartoztak, a munkájukat nagyon öntudatosan és felelősségteljesen végezték, valamint úgy váltak el a gazdától, mintha ők is a „felelős gazdái” lennének a farmnak.



Alpakák Carlshead-ben

Fotó: Carlshead Farms (2015b)

A farmvezető szerint ezek az értelmes, kézzelfogható aktivitások nagyon hatékony terápiás eszközök a fogyatékossgal élők rehabilitációja során. Számára a szociális farm egy új perspektívát nyitott, melynek működtetése óta rendkívül aktív társadalmi hálózati közeg veszi körül. Kiemelte, hogy a szociális farm a mezőgazdasági tradíciók egy újszerű megközelítése, és hogy közösségi elismertsége révén pozitív hatást gyakorol saját mezőgazdasági tevékenységének teljes egészére. Számunkra egy külön élmény volt a farmon található alpakák tartásának megismerése (alig egy éve tartunk a Szimbiozis Alapítványnál is terápiás céllal alpakákat), melyeket a gazda édesanyja szerzett be a látogatók fogadása során, a további élményterápia biztosítására.

Larchfield Community

Ez a farmközösség¹⁵⁸ 1986-ban alakult, fő profiljuk a gazdálkodás mellett a sérült emberek ellátása. Jelenleg a farmon 36 speciális szükségletű fiatal felnőtt él életvitelszerűen. A biofarmon organikus élelmiszereket állítanak elő, melyet a farmhoz tartozó pékségben, kisboltban és kávézóval egybekötött étteremben szolgálnak fel és értékesítenek. A szociális farm fenntartását központi támogatásból és adományokból finanszírozzák. Munkájukat számos önkéntes segíti.



2015-ben adtak át a farm területén belül egy újabb apartman-ház rendszerű otthont (melynek minősége a magyarországi szociális ellátási álmainkon is túltesz). Az önkormányzat által finanszírozott beruházás eredménye hat sérült fiatal lakhatásának kialakítása: mindenki számára saját lakrész (benne hálósoba, nappali, konyha és fürdőszoba) és hozzá kapcsolódó saját kiskert található, azaz az átlagpolgár igényeinek megfelelő színvonalon.



Larchfield Community termékei

Fotók: Szimbiozis Alapítvány

A gazdaságban található kertészet is részekre van osztva, a különböző „házközösségek” gondozzák, emellett pedig az állattartásra fektetnek nagy hangsúlyt. A bárányoknak a szőrét például a kézműves műhelyben dolgozzák fel, melyből nemezelt termékek készülnek (ennek a műhelynek a vezetője egy magyar hölgy). További műhelyek: szövőműhely, pékség, se-lyemfestés. Emellett kiemelkedő a művészetterápiás programjuk (euritmia, festés). Nagyon fontos munkalehetőség a célcsoport számára a megtermelt javakat feldolgozó konyha és pékség. A közösség és a külvilág számára is nyi-

tott, a farm bejáratánál lévő étterem üzlethelyiségként és kiállítótérként is működik. Ők is sok önkéntessel dolgoznak, valamint fogadnak bejárókat is. Itt a stabil csapat a sérült emberek munkaközössége – ezért az egyes munkahelyeken róluk egy fényképpel ellátott információs lap van kitéve: mit kell tudni rólam, mit szeretek, mi a kedvenc témaköröm.

¹⁵⁸ <http://camphillfamily.com>

Botton Village

Ezt a farm tekinthető az első szociális farmnak.¹⁵⁹ Dr. Karl König osztrák orvos alapította 1939-ben (a Camphill mozgalommal együtt), amelynek alap gondolata „a fogyatékos és nem fogyatékos gyermekek / felnőttek családyszerű tartós életközösségeinek a kialakítása és szociális törvényszerűségeinek kutatása. Napjainkban mintegy 100 ilyen intézmény (telep, falu) működik a világon; ezekben a mindennapi élethez szükséges munkák mellett (mint a kertészkedés, állattartás, élelmiszer-feldolgozás, egyszerűbb kézműves foglalkozások, stb.) nagy szerepet kapnak a művészetterápiák, a szocializáció segítése, a gyógypedagógusok által való képzés.”¹⁶⁰ Egyik könyve, a *Social Farming* az első olyan alapmű, mely a természet és az emberiség harmóniájának fontosságáról és a fenntartható mezőgazdaságról szól, megteremtve a biodinamikus gazdálkodás alapjait.



Botton Village

Fotó: Szimbíózis Alapítvány

A nemzeti park területén lévő, farmgazdálkodásra épülő közösségben több mint háromszázan élnek és ebből körülbelül 100 fő az, aki valamilyen fogyatékossgal él. A fenntartható ökofalu díjjal rendelkező mini-településen számos ház van, különféle műhelyek, saját üzlet, kávézó, de még saját színházuk, templomuk és temetőjük is van. Az alapvető céljuk az, hogy a meglévő közösség hasznosan és aktívan töltsön mindennapjait. Ennek érdekében az önellátást biztosító műhelyek: kertészet, állattartás, tejfeldolgozó-sajtüzem, zöldségfeldolgozó, pékség, asztalosműhely és fajtéküzem, fűszer- és tea növények szárító-csomagolója, gyümölcs és zöldségfeldolgozó, valamint különféle kézműves műhelyek. A műhelyekben 8-10 sérült fiatal dolgozik együtt két segítővel és önkéntesekkel, akik szintén a lakóotthonokban élnek önkéntességük alatt. A szerteágazó tevékenység lehetővé teszi, hogy teljesen önálló közösséget tartsanak fenn.

¹⁵⁹ <http://www.cvt.org.uk/botton-village.html>

¹⁶⁰ https://hu.wikipedia.org/wiki/Karl_König



Botton Village egy lakója és az üvegházak

Fotók: Szimbiózis Alapítvány

Az organikus termékeket hazai és nemzetközi piacokon egyaránt értékesítik.

A közösségi élet színterei is infrastrukturálisan kimagaslóan felszereltek. Nagyon intenzív társadalmi élet van a „faluban”, melyet a nemzetközi önkéntes csapat színesít. Működésüket állami forrásokból és adományokból tartják fenn. Botton egy valóságos álomhely, nem is csoda, hogy több filmet is forgattak rólunk. Ennek ellenére rendkívül közvetlenek voltak, és már közös jövőbeni együttműködésről is sikerült megállapodni.



Botton Village sajtüzeme

Fotók: Szimbiózis Alapítvány

A látogatás érdekessége, hogy Jakubinyi László, a Szimbiózis Alapítvány vezetője több mint húsz évvel ezelőtt, 1992-ben járt itt szakmai tanulmányúton, melynek hatása többek között a miskolci Baráthegyi Majorság – szociális farm létrehozása.

Nemzetközi kitekintés: néhány a kistermelőket segítő jogi megoldás Szabadkai A.

Olaszország

A szolidáris beszerző közösségek, avagy közösség által támogatott gazdálkodás olasz módra (GAS – *Gruppi di Acquisto Solidale*) csoportok célja, hogy növeljék a vásárlók tudatosságát a szerepüket és a hatalmukat illetően; hogy a hivatalosan működtetett gazdaságokból vagy vállalkozásokból származó helyi és/vagy fair-trade termékeket népszerűsítsék. Nem csak tiszta és etikus élelmiszer, hanem energia beszerzésre is csoportosulnak a tagok. **2008-ban** egy fontos lépés történt a GAS csoportok történetében: **a Pénzügyi Törvény elismerte a GAS csoportokat** a Legge 24.12.2007 n° 244, G.U. 28.12.2007 törvény által, mely a 266-268 paragrafusban meghatározza a GAS csoportokat, és kimondja, hogy **a GAS-csoport tagjainak tevékenységei nem minősülnek kereskedelmi tevékenységnek**, így ÁFA és egyéb ehhez kötődő adótól mentesek.¹⁶¹

A 228/2001. számú rendeletet a mezőgazdasági szektor irányelveiről és modernizációjáról a jogirodalom **Kiigazítási jogszabálynak** nevezi (*legge di orientamento*). A mezőgazdasági vállalkozásba **visszahozza a multifunkcionalitást**, amely a közösségi agrárpolitikával van összhangban. A rendelet 1.§-a (a Polgári Törvénykönyv – *Codice Civile* – 2135 §-át módosítja) a mezőgazdasági vállalkozóra, termelőre vonatkozó definíciót kiterjeszti úgy, hogy **nem csak az elsődleges termelői tevékenységre vonatkozik** az. E szerint mezőgazdasági vállalkozó az, aki az alábbi tevékenységeket fejt ki: földművelés, erdőművelés, állattenyésztés, és **kapcsolódó tevékenységek, azaz kezelés, tartósítás, feldolgozás, átalakítás és kereskedelmi forgalomba hozás**. **A rendelet jelentősége, hogy megengedte, hogy egy gazda ne csak saját termékét értékesíthesse** (habár ennek az értékesítésnek még mindig meghatározónak kell lennie), hanem harmadik személyek termékét is. Ez a szabályozás a korábbi a kereskedelemről szóló 11/1998 jogszabályt módosította.¹⁶²

Franciaország

A Szociális gazdaság kézikönyvben¹⁶³ szereplő példák jól mutatják a tagországi szintű megközelítéseket és ösztönzőket. Az ösztönzők között találunk Franciaországban:

¹⁶¹ Füzi Imola 2014. Ökológiai Intézet Alapítvány szakmai tanulmányúti beszámolója szerint

¹⁶² Dr. Major Ágnes leírása.

¹⁶³ Frey (2007)

- „*Adókedvezményeket*: speciális adó-visszatérítést vezettek be (a kiadások 50 %-a, maximum 90 ezer FF éves szinten) azért, hogy ösztönözzék az otthoni segítők alkalmazását, elsősorban a gyermeknevelés és idősgondozás területén.
- *A bérköltség csökkentése*: az alacsony keresetű dolgozók esetében (ezek azok, akik a családok számára háztartási szolgáltatásokat kínáló egyesületeknél dolgoznak) a munkáltatót terhelő TB-járulékok is progresszíve alacsonyabbak, ami a bérköltséget 3,5-4%-kal mérsékli. Emellett tovább csökkentheti a szolgáltatások árát, ha az otthoni segítőt rész-munkaidőben alkalmazza. Ebben az esetben ugyanis a munkáltatónak 30%-kal kevesebb TB-járulékot kell fizetni, ami a bérköltséget további 6,5%-kal mérsékli.
- *Egyesületek támogatása*: mivel a családsegítő szolgáltatásokat egyesületi formában nyújtják, ezek olcsóbbá tételét segíti az egyesületek támogatása is (teljes vagy részleges TB-járulékméntesség, adó-visszatérítés, stb.).”

Mezőgazdasági tevékenységnek számít, ha a termék 50%-a a farmról származik. A farm bemutatása, programszervezés is mezőgazdasági tevékenységként adózik.

Franciaországban a **farmerek és hozzátartozóik** saját szociális ellátórendszerbe tartoznak (MSA). A fizetett **járulékok levonhatók** az adózás előtti jövedelemből (AKI, 2010).

A helyi termékek egyik értékesítési csatornája a *GIE* gazdasági társulás¹⁶⁴, ahol a termelők közösen, de átfutó bizonylatolással, saját jogalanyiség szerint tudják értékesíteni a termékeiket egy közös értékesítési ponton. Ez a jogalkotási folyamat Magyarországon is megkezdődött a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (NAK) és a Földművelésügyi Minisztérium (FM) segítségével a KISLÉPTÉK Egyesület kezdeményezésére, és a szociális farmok termékeinek döntő értékesítési csatornája lehet.¹⁶⁵

¹⁶⁴ http://www.kisleptek.hu/gie_termeloi_erdekegyesules/

¹⁶⁵ http://www.kisleptek.hu/nyomtathato_verzio/doboz_rendszerek_jogi_feltetelei/

Élelmiszer előállításal kapcsolatos fontosabb jogszabályok

Szabadkai A.

Általános vállalkozási szabályok

Törvények

- 2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről
- 2000. évi C. törvény a számvitelről
- 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről
- 2010. évi LXXV. törvény az egyszerűsített foglalkoztatásról
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 2009. évi CXV. törvény az egyéni vállalkozókról és az egyéni cégről
- 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
- 2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről
- 2009. évi LXXVI. törvény a szolgáltatási tevékenység megkezdésének és folytatásának általános szabályairól
- 1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről
- 2010. évi XC. törvény az egyes gazdasági és pénzügyi tárgyú törvények megalkotásáról, illetve módosításáról [háztartási munka]
- 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
- 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról
- 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről
- 2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról
- 2011. évi CVIII. törvény a közbeszerzésekről

Rendeletek

- 47/2014. (II. 26.) Korm. rendelet a föld tulajdonjogának átruházását, vagy a föld tulajdonjogát érintő más írásba foglalt jogügyletet tartalmazó papír alapú okmány biztonsági kelteiről és kibocsátásainak szabályairól
- 474/2013. (XII. 12.) Korm. rendelet az elővásárlási és előhaszonbérleti jog gyakorlása érdekében az adás-vételi és a haszonbérleti szerződés hirdetményi úton történő közlésére vonatkozó eljárási szabályokról
- 356/2007. (XII. 23.) Korm. rendelet a földhasználati nyilvántartás részletes szabályairól
- 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről
- 57/2013 (II. 27) kormányrendelet a telepengedély, illetve a telep létesítésének bejelentése alapján gyakorolható egyes termelő és egyes szolgáltató tevékenységekről, valamint a telepengedélyezés rendjéről és a bejelentés szabályairól
- 48/2013. (XI. 15.) NGM rendelet a pénztárgépek műszaki követelményeiről, a nyugtakibocsátásra szolgáló pénztárgépek forgalmazásáról, használatáról és szervizeléséről, valamint a pénztárgéppel rögzített adatok adóhatóság felé történő szolgáltatásáról
- 66/2009. (XII. 17.) IRM rendelet az egyéni vállalkozói igazolványról
- 65/2009. (XII. 17.) IRM rendelet az egyéni vállalkozói tevékenységhez kapcsolódó bejelentésekhez rendszeresített űrlapokról

- 36/2011. (XII. 23.) KIM rendelet az önálló vállalkozók tevékenységi jegyzéke bevezetéséről és alkalmazásáról
- 21/2010. (V. 14.) NFGM rendelet az egyes ipari és kereskedelmi tevékenységek gyakorlásához szükséges képzésekről
- 54/2014. (XII. 5.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzatról

Élelmiszer előállítás, forgalmazás főbb szabályai

Törvények

- 2008. évi XLVI. törvény az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletről
- 2003. évi CXXVII. törvény a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól
- 2013. évi CII. törvény a halgazdálkodásról és a hal védelméről
- 2005. évi XCV. törvény az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról

Kormány rendeletek

- 210/2009. (IX. 29.) Korm. rendelet a kereskedelmi tevékenységek végzésének feltételeiről
- 201/2001. (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről
- 55/2009. (III. 13.) Korm. rendelet a vásárokról, a piacokról, és a bevásárlóközpontokról
- 228/1996. (XII. 26.) Korm. rendelet a mezőgazdasági őstermelői igazolványról

További rendeletek

- 52/2010. (IV. 30.) FVM rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeiről
- 51/2012. (VI. 8.) VM rendelet a helyi termelői piacokon történő árusítás élelmiszer-biztonsági feltételeiről
- 59/1999. (XI. 26.) EüM rendelet a vásári, piaci és vásárcsarnoki árusítás közegészségügyi szabályairól
- 57/2010. (V. 7.) FVM rendelet az élelmiszerek forgalomba hozatalának, valamint előállításának engedélyezéséről, illetve bejelentéséről
- 64/2007. (VII. 23.) FVM-EüM együttes rendelet az állati eredetű élelmiszerek forgalomba hozatalának és az értékesítés helyén történő élelmiszer-előállításnak élelmiszer-higiéniai feltételeiről
- 68/2007. (VII. 26.) FVM-EüM-SZMM együttes rendelet az élelmiszer-előállítás és forgalomba hozatal egyes élelmiszer-higiéniai feltételeiről és az élelmiszerek hatósági ellenőrzéséről
- 62/2011. (VI. 30.) VM rendelet a vendéglátó-ipari termékek előállításának és forgalomba hozatalának élelmiszerbiztonsági feltételeiről
- 47/2011. (V. 31.) VM rendelet az élelmiszer-vállalkozás működéséhez szükséges szakképzés meghatározásáról
- 19/2004. (II. 26.) FVM-ESzCsM-GKM együttes rendelet az élelmiszerek jelöléséről
- 36/2014. (XII.17.) FM rendelet az élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatásról
- 10/1987. (VIII. 19.) EüM rendelet a gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású anyagok és készítmények nyilvántartásáról és forgalomba hozataláról

- 81/2003. (XII. 23.) ESzCsM rendelet a közvetlen lakossági fogyasztásra szánt hagyományos gyógynövény-drogokról és azok kiskereskedelemben szokásos kiszerelési egységeiről
- 52/2005. (XI. 18.) EüM rendelet az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerek forgalomba hozataláról
- 44/2005. (X. 19.) EüM rendelet az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerek gyártásának személyi és tárgyi feltételeiről
- 35/1994. (XI. 28.) IKM rendelet a gyógynövények és illóolajok vizsgálati díjainak megállapításáról
- 12/1991. (V. 18.) NM rendelet a tanuló ifjúság üdülésének és táborozásának egészségügyi feltételeiről
- 37/2007. (VII. 23.) EüM-SzMM rendelet egyes nem üzleti célú közösségi, szabadidős szálláshelyek üzemeltetésének egészségügyi feltételeiről
- 9/2001. (IV. 5.) GM rendelet a nyomástartó berendezések és rendszerek biztonsági követelményeiről és megfelelőség tanúsításáról
- 63/2004. (IV. 27.) GKM rendelet a nyomástartó és töltölésítmények műszaki-biztonsági hatósági felügyeletéről
- 33/1998. (VI. 24.) NM rendelet a munkaköri, szakmai, illetve személyi higiénés alkalmasság orvosi vizsgálatáról és véleményezéséről

A mindenkor hatályos élelmiszer jogszabályok jegyzéke a NÉBIH oldalán megtalálható¹⁶⁶.

A szövetkezetek, szociális szövetkezetek működésére ható legfőbb speciális szabályok

- 2013. évi V. törvény (Ptk): Általános részek és Szövetkezet, XVI. CÍM
- 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről
- 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról
- 2011. évi CVI törvény a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról
- 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
- 1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről

166

https://www.nebih.gov.hu/szakteruletek/szakteruletek/elelmiszer_takarmanybiztonsag/jogszabalyok/hazajogszabalyok/elelm_jogsz.html

Mindig a lap alján található jogszabálygyűjtemény a legfrissebb.

Szociális intézmények támogatásának részletes szabályai 2015-ben Dr. Gazsi A.

Szociális szakosított ellátások költségvetési finanszírozása (Példa: támogatott lakhatás)

A támogatott lakhatás a fogyatékossgal élő személyek részére nyújtható ellátási forma, mely az életkornak, egészségi állapotnak és önellátási képességnek megfelelően, az ellátott önálló életvitelének fenntartása, illetve elősegítése érdekében az alábbiakat biztosítja:

- a) lakhatást,
- b) önálló életvitel fenntartása, segítése érdekében mentálhigiénés, szociális munka körébe tartozó esetvitelt,
- c) az ellátott életkörülményeinek figyelemmel kísérését biztosító kísérő támogatást,
- d) az ellátott komplex szükségletfelmérése alapján, erre vonatkozó igény esetén az étkeztést, az ápolás-gondozást, a fejlesztést, a társadalmi életben való részvételt segítő szolgáltatásokat.

A lakhatási szolgáltatás biztosítható:

- a) legfeljebb hat fő számára kialakított lakásban vagy házban, vagy
- b) hét-tizenkét fő számára kialakított lakásban vagy házban, vagy
- c) legfeljebb ötven fő elhelyezésére szolgáló lakások, épületek együttesében.

A támogatott lakhatásban történő elhelyezést határozatlan vagy határozott (időszakos/átmeneti) időtartamban is lehet biztosítani. A támogatott lakhatás személyi térítési díja a lakhatási költségekből (lakhatási költség alatt a fűtés-, áram-, gáz-, víz- és csatornaszolgáltatásért, személyszállításért fizetendő díjak együttes összege értendő) és a komplex szükségletfelmérés alapján igénybevett egyéb szolgáltatások térítési díjából adódik össze. (Jogszabályi háttér: 1993. évi III. törvény 75. §-a.)

A példaként hozott támogatott lakhatás – mint szakosított ellátások megszervezésére az **állam** kötelezett. A finanszírozás fejezeti kezelésű előirányzatból történik (amely 2015 évben 85.015,4 millió forint az összes állam által fenntartott szociális és gyermekvédelmi, gyermekjóléti feladatot ellátó intézményre nézve), azaz nincs „fejkvóta”.¹⁶⁷ A finanszírozás a költségvetési törvény és az államháztartási törvény alapján történik, az intézmények költségvetése szerint. Magyarán a költségvetési törvény alapján csak a teljes finanszírozási összeg látható,

¹⁶⁷ 2014. évi C. törvény Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről

XX. Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2 alcím, Szociális és gyermekvédelmi intézményrendszer, 3 jogcímcsoport – Szociális és gyermekvédelmi, gyermekjóléti feladatellátás és irányítás intézményei – 85 015,4 [millió Ft]

de az hogy konkrétan egy állami fenntartású támogatott lakhatás mennyi finanszírozást kap az a *Költségvetési törvény*ből nem levezethető.

Az **önkormányzati fenntartó** önként vállalt feladat keretében nyújthat támogatott lakhatást, de finanszírozást nem kap rá a *Költségvetési törvény* alapján.

A szociális közfeladatot ellátó civil, egyházi, gazdasági társaság, vállalkozás fenntartó (együtt: **nem állami szociális fenntartó**) is nyújthat támogatott lakhatást, önként vállalt feladatként; a finanszírozás feladatfinanszírozásnak címkézett „fejkvótarendszerben” történik a költségvetési törvény 9. számú melléklete szerint.¹⁶⁸

A támogatott lakhatás alaptámogatása a 9. melléklet szerinti nem állami fenntartó esetében:

A központi költségvetés **átlagbér alapú feladathoz kötött támogatást biztosít** a bentlakást nyújtó **szociális szakellátási intézmény nem állami fenntartói részére**. Az átlagbér alapú támogatás a fenntartók által fenntartott intézményben foglalkoztatott munkatársak béréhez, valamint az ehhez kapcsolódó szociális hozzájárulási adójához jár, és az intézmény működésével összefüggésben használható fel.

Az egy ellátottra jutó támogatás összege az alábbiak szerint számolható ki: a számítás alapja, hogy 4 ellátott után biztosít az állam egy szakmai bért. A szakmai bér 2.606.040 Ft/év összegben van megállapítva a *Költségvetési törvény*ben. Ha 4 ellátottra jut 2.606.040 Ft, akkor 1 ellátott után a támogatás összege 651.510 Ft [2.606.040 Ft / 4 = 651.510 Ft]. Az



Fotó: Szimbiózis Alapítvány

egyes szolgáltatás típusokhoz (jelen esetben támogatott lakhatás) a költségvetési törvény alapján kapcsolódik egy korrekciós szorzószám (amely figyelembe veszi a szolgáltatáshoz kapcsolódó gondozási igényt és ehhez kapcsolódó többletköltséget): 1,35-ös szorzó.

Azaz **egy fogyatékkal élő személy ellátott után járó állami támogatás** támogatott lakhatás esetében: **879.538,5 Ft** [651.510 * 1,35 = 879.538,5]

¹⁶⁸ 2014. évi C. törvény Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről V. FEJEZET A központi alrendszert és az államháztartáson kívüli szervezetek kapcsolata 16. 43. §

Jogi háttér

• • •

9. melléklet a 2014. évi C. törvényhez

A személyes gondoskodást nyújtó szociális, gyermekvédelmi közfeladatot ellátó intézmény nem állami fenntartóját megillető támogatások

A központi költségvetés a nem állami szociális fenntartónak a következő támogatásokat biztosítja.

I. Szakmai dolgozók átlagbére alapján számított beralapú támogatása

SZAKMAI DOLGOZÓK ÁTLAGBÉRÉNEK ELISMERT ÖSSZEGE:

2.606.040 Ft/év/foglalkoztatott

A központi költségvetés a Kjt., valamint a Kjt. szociális ágazatban történő végrehajtását szabályozó kormányrendelet, továbbá egyéb, a kereseteket meghatározó jogszabályok alapján elismert átlagbér alapú feladathoz kötött támogatást biztosít a bentlakást nyújtó szociális – kivéve hajléktalanok átmeneti intézményei – és gyermekvédelmi szakellátási intézmény nem állami fenntartói részére. Az átlagbér alapú támogatás a fenntartók által fenntartott intézményben foglalkoztatott munkatársak béréhez, valamint az ehhez kapcsolódó szociális hozzájárulási adójához jár, és az intézmény működésével összefüggésben használható fel.

A támogatás éves összegének meghatározása

a) Az intézményekben ellátottak számának meghatározása

A nem állami szociális fenntartó jogszabályban meghatározottak szerinti igénylés keretében adatot szolgáltat az általa fenntartott intézmények ellátotti létszámáról, amely nem lehet több éves szinten a szolgáltatói nyilvántartásban szereplő létszám – amennyiben a befogadott férőhelyszám alacsonyabb, akkor a befogadott létszám – 100%-nál. Az ellátottak számának meghatározása során a tervezéskor az intézményben ellátottak éves becsült gondozási napjainak számát 365-tel kell osztani, az elszámolásnál az ellátottak gondozási napokra vonatkozó nyilvántartása szerint összesített éves gondozási napok számát 365-tel kell osztani.

b) A számított szakmai munkatárs létszám meghatározása

$$Gsz = L_1 / 4$$

ahol:

Gsz = 2015. évre számított szakmai munkatársak létszáma két tizedesre kerekítve,

L_1 = adott évre az a) alpont szerinti összes ellátotti létszám.

c) A szolgáltatásokhoz kapcsolódó támogatás éves összegének (T) meghatározása

$$T = Gsz * Ksz_1 * 2.606.040$$

ahol:

Ksz_1 = az alábbi táblázat szerinti szolgáltatás biztosításához kapcsolódó korrekciós szorzószám, szolgáltatásonként.

(...)

21	támogatott lakhatás	támogatott lakhatás fogyatékos személyek részére	1,35	A támogatást azok a fenntartók vehetik igénybe, amelyek a Szocvtv. 75. § (1) bekezdése alapján tartanak fenn támogatott lakhatást fogyatékos személyek részére. A támogatás azonos időszakban ugyanazon ellátott után a 2. melléklet III. 3. c)-i) alpontok szerinti támogatással együtt nem vehető igénybe.
----	---------------------	--	------	--

Néhány **további példa** más típusú szakosított ellátást nyújtó intézmény esetében az alaptámogatásra:

- A fogyatékos személyek **ápoló-gondozó célú lakóotthona** alaptámogatása nem állami fenntartó esetében (korrekciós szorzó 1,27): egy fogyatékossgal élő személy ellátott után járó állami támogatás ápoló-gondozó célú lakóotthon: **827.417,7 Ft** [$651.510 \cdot 1,27 = 827.417,7$]
- A fogyatékos személyek **rehabilitációs célú lakóotthona** alaptámogatása nem állami fenntartó esetében (korrekciós szorzó 0,96) egy fogyatékossgal élő személy ellátott után járó állami támogatás fogyatékos személyek rehabilitációs célú lakóotthon esetében: **625.449,6 Ft** [$651.510 \cdot 0,96 = 625.449,6$]
- A **pszichiátriai beteg személyek részére nyújtott támogatott lakhatás** alaptámogatása nem állami fenntartó esetében (korrekciós szorzó 0,96) az ellátott után járó állami támogatás pszichiátriai beteg személyek részére nyújtott támogatott lakhatás esetében: **625.449,6 Ft** [$651.510 \cdot 0,96 = 625.449,6$]
- A fogyatékos személyek **ápoló-gondozó otthona** (nagyobb létszámú intézmények) alaptámogatása nem állami fenntartó esetében (korrekciós szorzó 1,22): egy fogyatékossgal élő személy ellátott után járó állami támogatás ápoló-gondozó otthon: **794.842,2Ft** [$651.510 \cdot 1,22 = 794.842,2$]

A **támogatás mértéke** azonban az alapösszeghez képest a nem állami fenntartók körén belüli **fenntartótípusok szerint eltér**:¹⁶⁹

a szociális feladatot ellátó

- **gazdasági társaságot** – ide nem értve a nonprofit gazdasági társaságot – és **egyéni vállalkozót** az alaptámogatás **30%-ának megfelelő támogatás illeti meg** (azaz az alaptámogatáshoz képest **kevesebb támogatás** illeti meg);
- **egyházi jogi személy** fenntartó az *egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló törvény* szerinti kiegészítő támogatásra jogosult. E kiegészítő támogatás mértéke az alaptámogatás **71,4%-a** (azaz az alaptámogatáshoz képest **több támogatás** illeti meg);
- az alapítvány, egyesület, nonprofit gazdasági társaság **kiegészítő támogatásra nem jogosult**.

¹⁶⁹ 2014. évi C. törvény Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről 43.§

Alapszolgáltatás költségvetési finanszírozása (Példa: nappali ellátás fogyatékossgal élő személyek részére)

A nappali ellátás¹⁷⁰ szociális alapszolgáltatás, amely lehetőséget biztosít a napközbeni tartózkodásra, társas kapcsolatokra, valamint az alapvető higiéniai szükségleteik kielégítésére a hajléktalan személyek és a saját otthonukban élő alábbiakban felsorolt személyek részére

- a) tizennyolcadik életévüket betöltött, egészségi állapotuk vagy idős koruk miatt szociális és mentális támogatásra szoruló, önmaguk ellátására részben képes személyek,
- b) tizennyolcadik életévüket betöltött, fekvőbeteg-gyógyintézeti kezelést nem igénylő pszichiátriai betegek, illetve szenvedélybetegek,
- c) harmadik életévüket betöltött, önkiszolgálásra részben képes vagy önellátásra nem képes, de felügyeletre szoruló **fogyatékossgal élő, illetve autista személyek.**

Igény szerint lehetőség van a napközbeni étkezésre is.

A példaként hozott nappali ellátás – mint alapszolgáltatás megszervezésére az **önkormányzat kötelezett**. A finanszírozás a Költségvetési törvény alapján történik.¹⁷¹

A Fogyatékos személyek nappali intézményi ellátása finanszírozása:

fajlagos összeg: **500.000 forint/fő**

A támogatást azok a települési önkormányzatok vehetik igénybe, amelyek a Szoc. tv.-ben szabályozott módon és külön jogszabályban meghatározott szakmai szabályok szerint **fogyatékosok nappali ellátását** tartják fenn. A támogatás az önkormányzatokat az ellátottak száma szerint illeti meg. Azon ellátott után, akikre vonatkozóan a külön jogszabályban meghatározott intézményen belüli **foglalkoztatási támogatást**, vagy a 327/2012. (XI. 16.) Korm. rendelet alapján az akkreditált **foglalkoztatónak támogatást folyósítanak**, a fenntartó az adott napra csak **e támogatás 40%-át igényelheti**.

Az ellátottak számának meghatározása: tervezéskor az ellátottak éves becsült száma, elszámolásnál a nappali ellátásban részesülők látogatási és eseménynaplója alapján naponta összesített ellátottak száma – a heti 6, illetve heti 7 napos nyitva tartással működő intézmények esetén a 6, illetve 7 nap alapul vételével – osztva 251-gyel. Nem vehetők figyelembe a kizárólag étkezésben részesülők.

¹⁷⁰ 1993. évi III. törvény 65/F.§-a, 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet 74-84/A. §-ai, 9/1999. (XI.24.) számú SzCsM rendelet

¹⁷¹ 2014. évi C. törvény Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről 2. melléklet III. A települési önkormányzatok szociális, gyermekjóléti és gyermekétkeztetési feladatainak támogatása
2. A települési önkormányzatok szociális feladatainak egyéb támogatása

Amennyiben a fogyatékos személyek nappali intézményi ellátásáról – a Kiegészítő szabályok 5.f) alpontnak megfelelő – társulás gondoskodik, úgy az ellátottak után a **fajlagos összeg 110%-a igényelhető.**

A szociális közfeladatot ellátó civil, egyházi, gazdasági társaság, vállalkozás fenntartó (együtt: **nem állami szociális fenntartó**) is nyújthat nappali ellátást, **önként vállalt feladatként.** Azaz a nem állami fenntartó esetében is a támogatás fajlagos összege 500.000 Ft/fő/év

Amennyiben nem állami fenntartó nyújt alapszolgáltatásként nappali ellátást, a támogatás a nem állami szociális fenntartót a települési önkormányzatok 2. melléklet III. pontban meghatározott támogatásaival **azonos jogcímenen, összegben és feltételek mellett illeti meg.**

A **támogatás mértéke** azonban az alapösszeghez képest a nem állami fenntartók körén belüli fenntartótípusok szerint eltér:¹⁷²

A szociális feladatot ellátó

- **gazdasági társaságot** – ide nem értve a nonprofit gazdasági társaságot – és **egyéni vállalkozót** az alaptámogatás **30%-ának megfelelő támogatás illeti meg** (azaz az alaptámogatáshoz képest **kevesebb támogatás** illeti meg)
- **egyházi jogi személy** fenntartó az *egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló törvény* szerinti kiegészítő támogatásra jogosult. E kiegészítő támogatás mértéke az alaptámogatás **71,4%-a** (azaz az alaptámogatáshoz képest **több támogatás** illeti meg)
- az alapítvány, egyesület, nonprofit gazdasági társaság **kiegészítő támogatásra nem jogosult.**

Fontos felhívni arra a figyelmet, hogy jellemzően az alapszolgáltatások és a szakosított ellátások együttes támogatása a költségvetési törvény alapján kizárt.¹⁷³

A személyes gondoskodást nyújtó ellátásokért fizetendő térítési díj megállapításának szabályai

A személyes gondoskodást nyújtó ellátásokért térítési díjat kell fizetni.¹⁷⁴

- **Intézményi térítési díj** a személyes gondoskodás körébe tartozó szociális ellátások ellenértékéként megállapított összeg. Az **intézményi térítési díj összege nem haladhatja meg a szolgáltatási önköltséget.** Megjegyzés: 2015. január elsejét megelőzően a jogszabály (Szt.) az intézményi térítési díjat a szolgáltatási önköltség és az állami támogatás különbözeteként rendelte megállapítani. A 2015. január 1-től hatályos szabály szerint az intézményi térítési díj meghatározásakor a szolgáltatási önköltség az intézményi térítési díj

¹⁷² 2014. évi C. törvény Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről 43.§

¹⁷³ <http://nrszh.kormany.hu/download/7/c8/00000/T%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%A1s%20az%20egy%C3%BCttes%20finansz%C3%ADroz%C3%A1s%20szab%C3%A1lyair%C3%B3l.pdf>

¹⁷⁴ A térítési díj megállapításának szabályait az Szt. 114.§-119.§-ai rögzítik

felső határa. A jogszabály módosítás indoklása szerint a módosítás a fenntartók számára rugalmasabb térítési díj megállapítást tesz lehetővé, másrészt hangsúlyosabbá teszi az öngondoskodás elvének érvényesülését azok esetében, akik jövedelmi és vagyoni helyzetük alapján erre képesek.

- **Személyi térítési díj:** a kötelezett által fizetendő térítési díj összege. A személyi térítési díj **nem haladhatja meg az intézményi térítési díj összegét. Fontos:** Az ellátást igénylő, az ellátott, vagy a térítési díjat megfizető más személy **írásban vállalhatja** a mindenkor **intézményi térítési díjjal azonos személyi térítési díj** megfizetését, ebben az esetben nem kerül sor személyi térítési díj jogszabályok szerinti megállapítására
- **Eseti térítési díj:** a személyi térítési díj mellett eseti térítési díj kérhető a külön jogszabály szerinti alapfeladatok körébe nem tartozó szociális szolgáltatásokért, valamint az intézmény által szervezett szabadidős programokért.

Tartós bentlakásos intézményi ellátás térítési díja

Tartós bentlakásos intézményi ellátás esetén az intézményi ellátásért fizetendő személyi térítési díj meghatározása során meg kell állapítani az ellátást igénylőre vonatkozó **jövedelemhányadot**.

A **jövedelemhányad nem haladhatja meg** az ellátott havi jövedelmének **80%-át a tartós elhelyezést nyújtó intézmények esetén** (pl.: lakóotthon) **és támogatott lakhatás esetén** (ez alól egy kivétel van, a rehabilitációs célú lakóotthoni elhelyezés esetében **jövedelemhányad nem haladhatja meg** az ellátott havi jövedelmének az 50%-át).

Tartós bentlakásos intézményi ellátás esetén a személyi térítési díj megállapítására vonatkozó szabályok (ha az ellátott nem vállalja az intézményi térítési díjjal azonos összeg megfizetését):

- a **személyi térítési díj az intézményi térítési díjjal megegyező összeg**, ha a jövedelemhányad eléri vagy meghaladja az intézményi térítési díj összegét.
- ha a jövedelemhányad nem éri el az intézményi térítési díj összegét, és az **ellátott jelentős pénzvagyonnal rendelkezik**, a személyi térítési díj **az intézményi térítési díjjal megegyező összeg** azzal, hogy a jövedelemhányad és az intézményi térítési díj közötti különbözetet a jelentős pénzvagyomból kell fedezni.
- ha tartós bentlakásos intézményi ellátás esetén a jövedelemhányad nem éri el az intézményi térítési díj összegét, és az ellátott nem rendelkezik jelentős pénzvagyonnal, – rehabilitációs intézmény és rehabilitációs célú lakóotthon kivételével – a személyi térítési díj **a jelentős ingatlanvagyon kilencvenhatod részének és a jövedelemhányadnak az összege, de legfeljebb az intézményi térítési díjjal megegyező összeg**.

Tartós bentlakásos intézmény (pl.: lakóotthon) esetén a fenntartó meghatározhatja azokat a férőhelyeket, amelyek betöltése esetén **belépési hozzájárulást kell fizetni**. Egyházi és nem állami fenntartó esetén ezek aránya az intézmény férőhely számának 50%-át nem haladhatja meg. A belépési hozzájárulás legmagasabb összege **nyolcmillió forint**.

Megjegyzés: 2015. január 1-el nyílt meg a belépési hozzájárulás meghatározásának lehetősége a fenntartók számára. A fenntartónak a belépési hozzájárulásból származó bevételi forrást az intézményei működtetésére és fejlesztésére kell fordítania.

Példa: lakóotthon térítési díjak

Egy nem reprezentatív kutatás tapasztalatai a lakóotthonok térítési díjának alakulásáról (2014):

- a) a lakók **intézményi térítési díjat fizetnek**, vagyis a befizetés jellemzően független a lakó jövedelmétől (a fenntartók és az intézmények többsége ebbe a csoportba tartozik),
- b) a térítési díj megállapítása a jogszabályban előírt **jövedelemhányad** alapján történik,
- c) a térítési díjnál az **egyedi körülményeket** – pl.: készpénzvagyon, méltányosság – veszik elsősorban figyelembe, így van, aki többet és van, aki kevesebbet fizet, mint azt a jövedelme lehetővé tenné.

Ha a szélső értékektől eltekintünk, akkor az intézményi térítési díjak jellemzően **60 és 85 ezer forint** közé esnek, **a személyi térítési díj átlaga pedig havi 65 171 forint**. Lakóotthononként a különbség háromszoros: míg a **legmagasabb lakóotthoni átlag 99.183 forint**, a **legalacsonyabb csak 31.000 forint**.¹⁷⁵

Alapszolgáltatások és átmeneti elhelyezés térítési díja

A **szociális alapszolgáltatás** személyi térítési díjának megállapításánál a szolgáltatást igénybe vevő személy rendszeres havi jövedelmét (kiskorú igénybe vevő esetén a családban egy főre jutó rendszeres havi jövedelmet) kell figyelembe venni.

A személyi térítési díj főszabályként **nem haladhatja meg a havi jövedelem**

- 30%-át étkeztetés esetében,
- 25%-át házi segítségnyújtás esetében,
- 30%-át támogató szolgáltatás esetében,
- 20%-át a kiskorú részére nyújtott támogató szolgáltatás esetében,
- 2%-át jelzőrendszeres házi segítségnyújtás esetében,
- **15%-át a nappali ellátást nyújtó intézmények esetén,**
- **30%-át a nappali ellátást és ott étkezést nyújtó intézmények esetén,**
- 60%-át az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények esetén.

Példa az alapszolgáltatások közül a **nappali ellátásra**:

¹⁷⁵ Előzetes számítások a támogatott lakhatás keretében nyújtott szolgáltatások térítési díjára. A felmérés adatainak elemzése. Kézenfogva Alapítvány kutatási munkanyaga (2014), készítette Kőnig Éva.

Az intézményi térítési díjat és a személyi térítési díjat nappali ellátás esetén ellátási napra kell meghatározni.

Nappali ellátás esetében az intézményi térítési díjat külön meg kell határozni

- a) csak napközbeni tartózkodást igénybe vevőkre, illetve
- b) a napközbeni tartózkodást és ott étkezést igénybe vevőkre.

A nappali ellátás keretében igénybe vett étkezés esetében az étel helyben fogyasztásáért vagy elviteléért fizetendő személyi térítési díj a napi személyi térítési díj és az adott hónapban igénybe vett étkezési napok szorzata. Az étel kiszállítása esetén a személyi térítési díj a kiszállításra számított térítési díjnak és az adott hónapban kiszállítással igénybe vett étkezési napok szorzatának összegével növekszik.

Nappali ellátás esetén az adott hónapra fizetendő személyi térítési díj a napi személyi térítési díj és az ellátási napok szorzata.

A szociális szövetkezet létrehozása, TÁMOP-2.4.3.E KoopeRáció+ kiemelt projekt

Dávid I.

A szociális szövetkezetek létrehozatalában és fejlesztésében kiemelkedő szerepet játszik a TÁMOP-2.4.3.E KoopeRáció+ kiemelt projekt, amelynek célja a szociális szövetkezetek alapításának támogatása.

A projekt célja

- A szociális gazdaság fejlesztése, szociális szövetkezetek alapítását és fejlesztését célzó programok eredményességének növelése, a hálózatosodás elősegítése, szakmai támogatása tapasztalatok átadása révén.
- A munkaerőpiaci szolgáltatást nyújtó civil szervezetek kapacitásának megerősítése, bevált modellek elterjesztése, rendszerszintű alkalmazásának szakmai támogatása, szervezetfejlesztési és minőségirányítási eszköztárának bővítése.

Szakértői tanácsadás a szociális szövetkezet esetében

A szakértők segítségnyújtásának térítésmentes igénybevételét a Hálózat illetékes regionális szakmai munkatársánál kell kezdeményezni, ezt követően történik az időpont egyeztetés és a tanácsadás lebonyolítása. Tanácsadás típusai:

- Pénzügyi, adózási segítségnyújtás
- Jogi tanácsadás
- Vállalkozásfejlesztés, üzleti tervezés

Szakértői tevékenységek

Térítésmentes szolgáltatásaik:

- szakmai ügyfélszolgálat, tanácsadás, külső szakértők igénybevétele
- szakmai rendezvények tartása az egész ország területén
- menedzsment kapacitás erősítése – tudásbővítés
- folyamatba épített értékelés
- módszertani, és egyéb szakmai kiadványok
- honlap és hírlevél szolgáltatások
- piacszerzési és bővítési szolgáltatás
- egyéb, a célcsoport által igényelt szolgáltatás

Pénzügy szakterületen:

- számviteli szabályok, adózás, tagi munkavégzési jogviszony, könyvelés, beszámoló készítés, általános áfa alany teendők, likviditás, járulékfizetés

Jogi szakterületen:

- a szociális szövetkezet alapítása
- alakuló közgyűlés előkészítése
- tagok vagyoni hozzájárulása
- szövetkezet induló vagyona
- a szövetkezet szervei, képviselte
- személyes közreműködés formái

Felnőttképzés szakterületen:

- jogszabályok, hatóságok
- képzések típusai
- személyi és tárgyi feltételek
- jelentési kötelezettségek
- ellenőrzések

Nonprofit marketing szakterületen:

- marketingterv készítése
- marketingkommunikáció és médiatervezés
- termék portfólió
- termékfejlesztéssel kapcsolatos
 - előzetes kutatás
 - célmeghatározás

Üzleti tervezés szakterületen:

- üzleti terv készítés
- megvalósíthatósági tanulmány
- megtérülés
- életképes vállalkozás kritériumai
- vállalkozás indítása, működtetése
- szerződések
- HR, marketing és vezetésszervezés
- szociális szakterületen
 - fogyatékoság
 - akadálymentesítés

További szolgáltatásaik:

- hálózatépítés, hálózati együttműködések generálása; tapasztalatátadás (szakmai rendezvények) az egész ország területén
- tudástár építése (módszertani és információs fejlesztés)
- fejlesztések eredményeinek visszacsatolása a foglalkoztatáspolitikai szereplői számára
- célzott tudásbővítés a kiemelt projekt célcsoportja számára
- szakmai elemzések készítése, kutatás, tanulmánykészítés
- tapasztalatcsere hazai és nemzetközi szinten
- disszeminációs tevékenység
- honlap (www.szocialisgazdasag.hu) és hírlevél szolgáltatások, közös sajtómegjelenések

Hivatkozások

Irodalomjegyzék

- 2008/867/EK: Az Európai Közösségek Bizottságának Ajánlása a munkaerőpiacról kiszorultak aktív befogadásának elősegítéséről. 2008. október 3.
- Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI, 2010): *A mezőgazdasági adózás különös tekintettel az egyéni gazdaságokra*. Budapest, 2010
- <https://www.aki.gov.hu/ekpolc/reszletek/a:273/A+mezogazdasag+adozasa+kulonos+tekintettel+az+egyeni+gazdasagokra> [letöltve: 2015.06.14.]
- Andréka Tamás (2010): Birtokpolitikai távlatok a hazai mezőgazdaság versenyképességének szolgálatában. In: Csák Csilla (szerk.): *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2010, p. 11
- Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-6579/2013. számú ügyben
- http://www.ajbh.hu/documents/10180/1117870/Jelent%C3%A9s+a+gyermekv%C3%A9delmi+szakell%C3%A1t%C3%A1sr%C3%B3l+6579_2013/c99ca826-e273-4c12-9702-d9a7e48f28dd?version=1.0 [letöltve: 2015.06.10.]
- Bakó Tamás és Lakatos Judit (2015): A magyarországi munkapiac 2014-ben. In: Fazekas Károly – Varga Júlia (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök 2014*. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet. Budapest, 2015
- http://econ.core.hu/file/download/mt_2014_hun/egyben.pdf [letöltve: 2015.06.20.]
- Bass L. (szerk., 2008): *Amit tudunk és amit nem...az értelmi fogyatékos emberek helyzetéről Magyarországon*. Kézenfogva Alapítvány, Budapest, 2008
- Bezdán Anikó (2009): A szövetkezetek egyes szabályozási lehetőségeiről. In: Bobvos Pál (szerk.): *Reformator iuris cooperandi*. Szeged, 2009, Pólay Elemér Alapítvány, pp. 110-111
- Bobvos Pál (2004): A termőföldre vonatkozó elővásárlási jog szabályozása. In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Tomus: LXVI. Fasc.3*. Szeged, 2004, p. 5
- Bragg, Rachel – I. Egginton-Metters – H. Elsey – C. Wood (2014): *Care farming: Defining the 'offer' in England*. Natural England Commissioned Reports, 2014, p. 155
- <http://publications.naturalengland.org.uk/publication/6186330996342784> [letöltve: 2014.12.16.]
- Bujtor I. (2009): Felnőttképzés és a foglalkozási rehabilitáció. In: Horváth A. (szerk.) (2009): *Rehabilitációs program és egyéni rehabilitációs terv*. Szöveggyűjtemény. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest, pp. 120-132

- Burchardt T. – Le Grand J. – Piachaud D. (2002): Degrees of Exclusion: Developing a Dynamic, Multidimensional Measure. In : Hills J. – Le Grand J. – Piachaud D. (szerk.): *Understanding Social Exclusion*. New York: Oxford University Press, pp. 30-43
- Csák Csilla – Hornyák Zsófia (2014): A földforgalmi törvény szabályaiba ütköző mezőgazdasági földekkel kapcsolatos szerződések jogkövetkezményei. In: *Őstermelő*, 2014/2., pp. 10-11
- Cseres-Gergely Zsombor és Molnár György (2015): Munkapiaci helyzet a közfoglalkoztatásból való kilépés után. In: Fazekas Károly – Varga Júlia (szerk.): *Munkaerőpiaci tükör 2014*. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet. Budapest, 2015
- Csikszentmihályi M. (1996): *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: Harper Perennial
- Di Iacovo F. – O'Connor D. (2009): *Supporting policies for Social Farming in Europe — Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*. Arsia, Firenze, Italy
- Di Iacovo, Francesco – Scarpellini, Paola (2014): Social services in rural areas: the Social Farming case. Dept. Veterinary Science, University of Pisa. Power Point prezentáció, 2014. április 25.
- Domokos T. – Fábián R. – Horváth G. Cs. – Márványkövi F. – Mervó B. – Rác J. (szerk.: Rác J.) (2010): *A szükséglet-meghatározás nemzetközi és hazai tapasztalatainak, az alkalmazott eszközök használhatóságának összefoglalása. Módszertani tanulmány*. ISBN 978-963-7366-31-4. Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, Budapest
- EC-ENRD (2010): *Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States*. NRN Joint Thematic Initiative on Social Farming. European Network for Rural Development. European Communities, December 2010
<http://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/fms/pdf/A9746FA3-0D7E-1772-5CC7-11217C8EC059.pdf>
<http://enrd.ec.europa.eu/hu/themes/social-aspects/social-farming>
 [letöltve: 2015.07.29.]
- EGSzB (2012): *Szociális mezőgazdaság: „zöld gondozás”, szociális és egészségügyi politikák*. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye. Előadó: Josiane WILLEMS. NAT/539 Szociális mezőgazdaság. Brüsszel, 2012. december 12.
https://webapi.eesc.europa.eu/documentsanonymous/ces1236-2012_00_00_tra_ac_hu.doc [letöltve: 2015.08.21.]
- Elings M. – Hassink J. (2006): Farming for Health in The Netherlands. In: Hassink J. – van Dijk M. (szerk.) (2006): *Farming for health. Green-care farming across Europe and the United States of America*. Springer, Dordrecht, The Netherlands. pp. 163-180

Elings, Marjolein (2012): *Effects of care farms: Scientific research on the benefits of care farms for clients*. Plant Research International. Hollandia: Taskforce Multifunctional Agriculture, 2011. Wageningen UR, The Netherlands, 2012.

http://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/Effects_of_care_farms_Elings.pdf [letöltve: 2014.08.26.]

Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP) 2014-2020. 2014. november 7.

<http://palyazat.gov.hu/download/52393/Emberi%20Er%C5%91forr%C3%A1s%20Fejleszt%C3%A9si%20Operat%C3%ADv%20Program.pdf> [letöltve: 2015.08.21.]

European Commission (1994): *Growth, Competitiveness, Employment, The Challenges and Ways forward into the 21st Century, The White Paper*. ECSC-EC-EAEC, Brussels-Luxembourg

Will Ferguson (2011): Care farming: the natural health service. *Positive News*, 15 Aug 2011

<http://positivenews.org.uk/2011/wellbeing/4958/care-farming-natural-health-service/> [letöltve: 2015.06.01.]

Fieszl Csaba (2014): A Váci Egyházmegye mezőgazdasági szakköre. Kézirat

Fonyó I. (szerk., 2009): *Felnőtt élet; Felnőttkorba lépő értelmi sérült fiatal társadalmi életbe való beilleszkedésének lehetőségei*. Kézenfogva Alapítvány, Budapest, 2009

Frankl V. (1959): *Man's Search for Meaning (2006 edition)*. Boston, Massachusetts: Beacon Press

Frey Mária (szerk., 2007): *Szociális gazdaság kézikönyv*. Szerzők: Csoba Judit, Frey Mária, G. Fekete Éva, Lévai Márta, Soltész Anikó. Kiadja az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 2007

http://www.szocialisgazdasag.hu/uploads/pdf/szoc_gazd_kezikonyv.pdf [letöltve: 2015.07.10.]

Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program. GINOP v4.2 Társadalmi egyeztetésre bocsátott verzió. Feltöltve: 2014. november 7.

http://palyazat.gov.hu/forum_topic_pate/813/filter?offset=0&theme_filter= [letöltve: 2014.08.23.]

Dr. Gere Ilona – Szellő János (szerk., 2007): *Foglalkozási rehabilitáció*. Jegyzet. Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, 2007., p. 11 [letöltve: 2015.06.20.]

http://www.fszk.hu/rpi/szakmai_anyagok/Foglalkozasi-rehabilitacio-jegyzet.pdf

Gulyásné dr. Kovács Erzsébet (2013): A gyermekvédelmi szakellátás iránti szükséglet és az ellátási kínálat. CSILI, 2013.

http://www.tegyesz.hu/file/Gyermekvedelmi_napok/GYVN_2013/honlapra/konferencia/Gulyasne_dr_Kovacs_Erzsebet_A%20gyermekvedelmi_szakellatas_iranti_szukseglet_es_az_ellatasi_kinalat.pdf

[letöltve: 2015.06.01.]

- Hassink J. – van Dijk M. (szerk.) (2006): *Farming for health. Green-care farming across Europe and the United States of America*. Springer, Dodrecht, The Netherlands
- Hassink J. – Hulsink W. – Grin J. (2014): Farming with care: the evolution of care farming in the Netherlands. *NJAS - Wageningen Journal of Life Sciences* 68, 2014, pp. 1– 11
- Hassink, Jan – Willem Hulsink – John Grin (2012): Care Farms in the Netherlands: An Underexplored Example of Multifunctional Agriculture – Toward an Empirically Grounded, Organization-Theory-Based Typology. *Rural Sociology*, 77., 2012, 4., pp. 569-600.
- Hatos Gy. (2008): *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük*. APC-Stúdió, Gyula, 2008
- Haubenhof D. K. – Elings M. – Hassink J. – Hine R. E. (2010): The development of green care in western European countries. *Explore March/April 2010, Vol. 6, No. 2.*, pp. 106-111
<http://www.greenexercise.org/pdf/Haubenhof%20Elings%20Hassink%20and%20Hine%202010%20devmt%20green%20care%20in%20europe.pdf> [letöltve: 2014.09.24.]
- Hayes M. – Heuse A. – Descombes C. (2013): *Gyakorlati kézikönyv önálló biokertészet beindításához: Kézikönyv az új generációs zöldség- és gyümölcstermesztők számára*. GAK, Magyarország
- Hernádszentandrás Monográfiája (2012). "Magyarország legrégebbi falutörvényének hazája". Hernádszentandrás Önkormányzata.
- Hine R. (2008): Care farming: Bringing together agriculture and health. *ECOS* 29,2, pp. 42-51
- Hine R. – Peacock J. – Pretty J. (2008): Care farming in the UK: Contexts, benefits and links with therapeutic communities. *Int. Journal of Therapeutic Communities* 29,3, pp. 245-260.
- Hine, Rachel – Jo Peacock – Jules Pretty (2008): *Care farming in the UK: Evidence and Opportunities*. Report for the National Care Farming Initiative. University of Essex, Colchester, UK, 2008. p. 11
<http://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/UK%20Care%20Farming%20Research%20Study.pdf> [letöltve: 2014.11.20.]
- Howarth, Lorna (2010): Care farming: A new paradigm for social health care with positive benefits for the entire community. *Resurgence* (44.) 2010, p. 258
- IUCN (1970): A környezeti nevelés definíciója. In: Palmer, J. and Neal, P. (2000): A környezeti nevelés kézikönyve. InfoGroup, Budapest, p. 26. Idézi: Kosáros Andrea: *A fenntarthatóság szerepe a környezeti nevelésben*. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem. Természettudományi Doktori Tanács Környezettudományi Doktori Iskola. Debrecen, 2007., p. 2
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/78560/ertekezes_v.pdf;jsessionid=74FF48EF0FF274AF2127ECB87C0B1999?sequence=5 [letöltve: 2015.07.24.]

- Jakubinyi László (2008): *Miért éppen majorság? Segédlet a magyarországi majorságok létrehozásához és működtetéséhez*. Szimbiózis Alapítvány, 2008, Miskolc
- Jakubinyi László (2011): *Autista Majorságok helyzete Magyarországon. Pillanatkép 2011 tavaszán*. Készült a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségért Közalapítvány megbízásából. Szociálterápia Bt., 2011
- Kaplan R. and Kaplan S. (1989): *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. New York, Cambridge University Press
- Kaplan S. (1995): The restorative benefits of nature: toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15, pp. 169-182
- Kellert S. R. – Wilson E. O. (szerk.) (1993): *The Biophilia Hypothesis*. Island Press. Washington, DC
- Kertész Gy. (2009): Orvosi rehabilitáció. In: Horváth A. (szerk.) (2009): *Rehabilitációs program és egyéni rehabilitációs terv*. Szöveggyűjtemény. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest, pp. 3-20
- Kinsella, Jim – Deirdre O’ Connor – Brian Smyth – Roy Nelson – Paul Henry – Aoilbeann Walsh – Helen Doherty (2014): *Social Farming Handbook*. School of Agriculture and Food Science, University College Dublin, Ireland. p. 106
<http://www.socialfarmingacrossborders.org/images/custom/uploads/40/files/Handbook%20for%20Social%20Farming.pdf> [letöltve: 2015.02.03.]
- Komenczi Bertalan (2014): A személyiség funkcionális kompetenciamodellje – Nagy József szerint. In: *Elektronikus tanulási környezetek kutatásai*. Tankönyvtár, 2014
http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop412A/2011-0021_03_elektronikus_tanulasi_kornyezetek_kutatasai/922_a_szemlyisg_funkcionlis_kompetenciamodellje_nagy_jzsef_szerint.html [letöltve: 2015.07.10]
- Kopp M. (szerk., 2008): *Magyar lelkiállapot*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2008
- Kopp M. – Kovács M. (szerk., 2006): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2006
- Kovács B. (2007): Életminőség – boldogság – stratégiai tervezés. In: *Polgári Szemle*, 2007. február, 3. évf./2
- König, Karl (2014): *Social Farming. Healing Humanity and the Earth*. Floris Books, 2014
- König (2014): Előzetes számítások a támogatott lakhatás keretében nyújtott szolgáltatások térítési díjára (A felmérés adatainak elemzése). Kézenfogva Alapítvány kutatási munkanyaga, készítette König Éva. 2014
- KSH (2010): Részvétel a felnőttképzésben. *Statistikai tükrök*. IV. évfolyam, 87. szám, 2010. augusztus 5. 2010/87. Összeállította: Központi Statisztikai Hivatal

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/felnottkepzes0507.pdf>

[letöltve: 2015.07.08.]

KSH (2014a): EUROSTAT, 2013. EU-SILC Érdekességek a szubjektív jóllét magyarországi vizsgálatából. *Statisztikai Tükör*. VIII./2. KSH, 2014

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/szubjektiv_jollet.pdf

[letöltve: 2015.07.08.]

KSH (2014b): 2011. évi népszámlálás – 11. Fogyatékkal élők. KSH, Budapest, 2014

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_11_2011.pdf

[letöltve: 2015.07.08.]

KSH (2014c): *Statisztikai alapinformációk*. 14.2. A járásek településenkénti adatai, 2012

KSH (2015a): 2.9.3. Beteg és tartósan egészségkárosodott emberek szociális ellátása (2003–2013). In: *A társadalmi haladás mutatószámrendszere*. KSH, 2009-2015

www.ksh.hu/thm/2/indi2_9_3.html

[letöltve: 2015.06.05.]

KSH (2015b): *Magyarország, 2014*. Nyilvántartási szám: Y/4895. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2015.

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2014.pdf>

[letöltve: 2015.08.30.]

Kullmann L. (2009): Az orvosi rehabilitáció szerepe és kapcsolatai. In: Horváth A (szerk.) (2009): *Rehabilitációs program és egyéni rehabilitációs terv*. Szöveggyűjtemény. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest, pp. 21-50

Laczó Ferenc (1994): Marketing szövetkezetek működési elvei az Európai Unió tagállamaiban. *Szövetkezés*. 1994, 1-2. szám, pp. 95-115

Leck C. – Evans N. – Upton D. (2014): Agriculture: Who cares? An investigation of ‘care farming’ in the UK. *Journal of Rural Studies* 34, 2014, pp. 313-325

Leszkóven László (2004): A termőföldet érintő elővásárlási jog egyes kérdései. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Miskolc University Press, Miskolc, Tomus XXII., 2004., pp. 393-403

Magyarország – Vidékfejlesztési Program 2014-2020. Verzió: 1.3. Verzióállapot: Elküldve. Legutóbbi módosítás dátuma. 22/07/2015 - 18:23:57 CEST

http://palyazat.gov.hu/az_europai_bizottsag_altal_elfogadott_operativ_programok_2014_20

[letöltve: 2015.08.30.]

Majorháló (2010), Szerk.: Ferenczy Ágnes. Kiadó Autisták Országos Szövetsége, 2010

- Nagy Janka Teodóra – Farkasné Jakab Eszter (szerk., 2012): *A komplex rehabilitáció*. Szerzők: Farkasné Jakab Eszter – Horváth Péter – Mészáros Andrea – Nagy Janka Teodóra – Petróczy Ferenc – Sima Ferenc – Szellő János. Szekszárdi Szociális Műhelytanulmányok 3. PTE IGYK Szociális Munka és Szociálpolitikai Intézet. Szekszárd, 2012
http://igyk.pte.hu/files/tiny_mce/File/ekonyvtar/konyvek/a_komplex_rehabilitacio.pdf
 [letöltve: 2015.07.10.]
- Nagy Zoltán (2010): A termőfölddel kapcsolatos szabályozás pénzügyi jogi aspektusai. In: Csák Csilla (szerk.): *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2010., pp. 187-197
- Norwegian Ministry of Agriculture and Food – Norwegian Ministry of Local Government and Regional Development (2012): *Green Care: National Strategy*. 2012
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/brosjyrer_veiledere_rapporter/m-0734_green_care_national_strategy.pdf [letöltve: 2014.12.21.]
- O'Connor, Deirdre – Mara Lai – Sarah Watson (2010): *Overview of social farming and rural development policy in selected EU Member States*. NRN Joint Thematic Initiative on Social Farming, European Network for Rural Development, European Communities
- Olajos István (2002a): A 2002. február 22-én hatályba lépő termőföld adásvételéhez kapcsolódó elővásárlási és elő-haszonbérleti jog gyakorlásáról. In: *Napi Jogász*, 2002/4., pp. 7-12
- Olajos István (2002b): A termőföldről szóló törvény módosítása, avagy mi fér bele száz napba. In: *Napi Jogász*, 2002/7-8., pp. 8-12
- Olajos István (2002c): A termőföldről szóló törvény változásai a kormányváltozások következtében. Gazdasági eredményesség és politikai öncélúság. In: *Cég és Jog*, 2002/10., pp. 13-17
- Olajos István – Prugberger Tamás (2002): A termőföldbirtoklás, hasznosítás és forgalmazás a családi gazdaság elősegítésének új jogi szabályozása tükrében. In: *Magyar Jog*, 2002. május, pp. 286-295
- Partnerségi Megállapodás (2014): Magyarország Partnerségi Megállapodása a 2014–2020-as fejlesztési időszakra. (2014-08-15)
- Pretty J. (2004): How Nature Contributes to Mental and Physical Health. *Spirituality and Health International*, 5, pp. 68-78
- Relf P. D. (2006): Theoretical models for research and program development in agriculture and health care. Avoiding random acts of research. In: Hassink J. – van Dijk M. (szerk.) (2006): *Farming for health. Green-care farming across Europe and the United States of America*. Springer, Dordrecht, The Netherlands. pp. 1-20
- Roy, Ewell Paul (1981): *Cooperatives: Development, Principles and Management*. The Interstate Printers and Publishers Inc. Danvill, Illinois, 1981, p. 169

- Sempik et al. (2010): *Green Care: A Conceptual Framework. A report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care*. COST 866, Green care in Agriculture. Editors: Joe Sempik, Rachel Hine, Deborah Wilcox. Publisher: Loughborough University. Published: April 2010. COST Office, 2010
http://www.agrarumweltpaedagogik.ac.at/cms/upload/bilder/green_care_a_conceptual_framework.pdf [letöltve: 2015.06.10.]
- Sempik J. – Aldridge J. – Becker S. (2003): *Social and therapeutic horticulture: evidence and messages from research. Thrive with the Centre for Child and Family Research*. Loughborough University
- Simon, H.A. (1990): A mechanism for social selection and successful altruism. *Science*, 250, pp. 1665-1668
- SoFAB (2014): *Costs and benefits of social farming*. SOcial Farming Across Borders (SoFAB), p. 22
http://www.socialfarmingacrossborders.org/images/custom/uploads/40/files/Report_on_Cos_of_Delivery_final.pdf [letöltve: 2015.06.05.]
- Susánszky É. – Szántó Zs. (szerk., 2013): *Magyar lelkiállapot*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2013
- Süveges Márta (1990): *A földtulajdon és a mezőgazdasági üzem szabályozása az olasz jogban*. ELTE Acta. 32. köt. 1990, pp. 97-129
- Szilágyi János Ede (2006): A termőföldek törvényes elővásárlási jogának alakulásáról, különös tekintettel a rendszerváltás utáni jogfejlődésre. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*. Tomus XXIV., Miskolc, University Press, 2006., pp. 517-524
- Szilágyi János Ede (2010): Üzem és vállalat, A mezőgazdasági üzemek jogi jellege. In: Csák Csilla (szerk.) *Agrárjog, A magyar agrárjog fejlődése az EU keretei között*. Novotni Alapítvány. Miskolc, 2010, pp. 199-201
- Szövetkezeti fejlesztés az ezredforduló éveiben hazánkban. *Szövetkezés 1999*. 2. számának melléklete, p. 45
- Tanyapedagógia (2013): *Mezőgazdálkodási gyakorlat az iskolai oktatásban. Tanyapedagógiai program Magyarországon, a 2012. évi kísérleti szakasz tapasztalataival*. Szerk.: Makra Márta és mtsai. Polyán Egyesület, 2013. február
http://www.tanyapedagogia.hu/tanyaped_kiadvany.pdf [letöltve: 2015.07.29.]
- Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP). Összeállította: Nemzetgazdasági Minisztérium Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal. Munkaanyag, társadalmi egyeztetési változat. Feltöltve: 2014. november 7.

http://palyazat.gov.hu/forum_topic_pate/811/filter?offset=0&theme_filter=

[letöltve: 2015.08.23.]

Ulrich R. S. (1983): Aesthetic and affective response to natural environment. In: Altman I. and Wohlwill J. F. (eds.): *Human Behaviour and Environment: Behaviour and the Natural Environment*. New York, Plenum Press, pp. 85-125

Ulrich R. S. (1984): View through a window may influence recovery from surgery. *Science*, 224, pp. 420-421

Utasi Á. (szerk., 2006): *Az életminőség feltételei*. MTA PTI, Budapest, 2006

Vadnal K. – Košmelj K. (2006): Social services as supplementary on-farm activity for mentally disabled people. In: Hassink J. – van Dijk M. (szerk.) (2006): *Farming for health. Green-care farming across Europe and the United States of America*. Springer, Dodrecht, The Netherlands. pp. 57-72

Vidékfejlesztési Program Kézikönyv (2015). Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, Miniszterelnökség, 2015.

<http://www.nak.hu/hu/egyseges-kerelem-gazdalkodoi-kezikonyvek/3128--50/file>

[letöltve: 2015.09.25.]

Walters J. D. (1994): *Intentional Communities. How to Start Them, and Why*. Crystal Clarity. Idézi: Sempik J. – Hine R. and Wilcox D. (szerk.) (2010): *Green Care: A Conceptual Framework, A Report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care, COST Action 866, Green Care in Agriculture*. Loughborough: Centre for Child and Family Research, Loughborough University.

http://www.agrarumweltpaedagogik.ac.at/cms/upload/bilder/green_care_a_conceptual_framework.pdf [letöltve: 2015.05.10.]

Westlund, H. – Westerdahl, S. (1997): *The Community Based Economy and Employment at Local Level*. SCI/SISE, Stockholm

Wilson E. O. (1984): *Biophilia: The Human Bond with Other Species*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Zászkaliczky Péter (2013): A normalizációs elv megjelenése, továbbá: A normalizációs elv komponensei. In: *Pedagógiai projektalkotás 2*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar. Digitális Tankönyvtár

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2009-0007_pedagogiai_projektalkotas2/TANANYAG/03_0.html

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2009-0007_pedagogiai_projektalkotas2/TANANYAG/04_0.html

[letöltve: 2015.07.10.]

Képek forrásai

Anita Panman, Regjeringen.no (2015):

<https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/inn-pa-tunet-loftes-i-buskerud-/id613364/>

[letöltve: 2015.06.05.]

Camphill Hogganvik (2015a):

http://hogganvik.camphill.no/fileadmin/_processed_/csm_BBB3341_01_d70601a844.jpg

[letöltve: 2015.07.08.]

Camphill Hogganvik (2015b):

http://hogganvik.camphill.no/fileadmin/_processed_/csm_00_Gaardsgruppa_en_fin_gi_eng_01_dc03c10ed3.jpg [letöltve: 2015.07.08.]

Care Farming UK honlap (2015): <http://www.carefarminguk.org/about-us>

[letöltve: 2015.06.05.]

Carlshead Farms (2015a):

http://www.carlshead.co.uk/carlshead_site/Gallery/Pages/The_Courses.html#9

[letöltve: 2015.08.30.]

Carlshead Farms (2015b):

http://www.carlshead.co.uk/Carlshead_Site/Alpacas.html [letöltve: 2015.08.30.]

Fabio De Paola, The Guardian (2015):

<http://www.theguardian.com/education/2009/jan/06/care-farms-teenagers-badly-behaved-youth> [letöltve: 2015.06.05.]

Fogyatékoság-barát Munkahely:

http://fbm.hu/sites/all/themes/md_alpine/img/FBM_logo.png

[letöltve: 2015.08.21.]

Fylkesmannen i Oslo og Akershus (2015):

<http://www.fylkesmannen.no/Oslo-og-Akershus/Landbruk-og-mat/Naringsutvikling/Inn-pa-tunet-i-Oslo-og-Akershus/>

[letöltve: 2015.06.05.]

Inn på tunet (2015a):

http://www.ipto.no/Images/695/v01_0B3C4D5E5BB638803B349B7BD0366769.jpg

[letöltve: 2015.06.05.]

Inn på tunet (2015b): https://www.ksl.no/ipt_tilbyder_list.cfm [letöltve: 2015.07.08.]

Jamie's Farm (2015):

http://www.jamiesfarm.org.uk/media/cache/gallery_1379944521_w680_h450.jpg

[letöltve: 2015.06.05.]

Kanizsa TISZK (2010): Felnőttképzési konferencia – 2010. június 10.

<http://www.kanizsatiszk.hu/?p=733> [letöltve: 2015. augusztus 31.]

Lakáskultúra Online (2015): <http://www.lakaskultura.hu/hirek/elso-kozteruleti-kozossegi-kert-kispesten-5238> [letöltve: 2015.07.24.]

Magyar Hírlap (2015): Kégl Ildikó – Piacképes termékek és szolgáltatások miskolci autistákkal. 2015. január 27. [letöltve: 2015.09.09.]

[http://magyarhirlap.hu/cikk/15629/Piackepes termekes es szolgaltatasok miskolci autistakkal](http://magyarhirlap.hu/cikk/15629/Piackepes_termekes_es_szolgaltatasok_miskolci_autistakkal)

Segítő Vásárlás: <http://www.segitovasarlas.hu/> [letöltve: 2015.08.21.]

Tanyapedagógia (2015): <http://tanyapedagogia.hu/index.php/galeria-fotok-videok> [letöltve: 2015.06.05.]

Tenfold (2015): <http://www.tenfold.org.uk/assets/lamb-at-Carlshead-Care-Farm-448x277.jpg> [letöltve: 2015.08.30.]

Zsámboki Biokert (2015):

http://static.wixstatic.com/media/062781_64ee41c0af9002e1bebc430ca728afa8.png_srz_p_311_376_75_22_0.50_1.20_0.00_png_srz [letöltve: 2015.08.24.]

Feldolgozott szakirodalom (1.715 oldal)

Szakirodalom/előadás	Szerző	Oldal-szám
Magyar nyelven		
Út a szociális vállalkozások felé	Dr. Csáky, Dr. Fehér, Dr. Laczkó, Dr. Molnár, Dr. Ormai, Tóth	29
A norvég foglalkozási rehabilitáció	Støren-Váczy Blanka	29
Az ÉTA Országos Szövetség Esélyegyenlőségi és Foglalkoztatási Stratégiai és megvalósítási programja, valamint időterve. („ÉTA Agrárlánc”)	Antalóczy, Keleti, Palatin, Dr. Rubovszky, Szabó	25
Befogadó munkaerő-piaci stratégia - nincsenek jogok kötelezettségek nélkül	Støren-Váczy Blanka	11
Miért éppen majorság?	Jakubinyi László	54

Idegen nyelven		
Szakirodalom/előadás	Szerző	Oldal-szám
Abstract: "Green care" services for persons living with dementia	Frode F. Jacobsen	2
Background and references on care farming	Global Forum on Food Security and Nutrition	3
Effects of care farms	Marjolein Elings	33
Enhancing Opportunities in Agriculture for Persons with disabilities	Peter Steele	141
Entrepreneurship in Social Farming Curriculum and Guide	Maie-project (Multifunctional Agriculture in Europe)	34
Farm-school cooperation for sustainable learning	Erling Krogh, Linda Jolly	3
Green care in Norway	Lisbeth Haugan	18
Green care in the Nordic countries – a research field in progress	Bente Berget, Lena Lidfors, Anna María Pálsdóttir, Katriina Soini, Karen Thodberg	51
Green Care National Strategy	Norwegian Ministry of Agriculture and Norwegian Ministry of Local Government and Regional Development	31
Handbok for kjøpere av Inn på tunet - tjenester	Høgskolen i Hedmark	77
Improving livelihoods through conservation and education	Magda Rich, Ganga Changappa, Babu Raghavan and Karl M. Rich	26
Inn på tunet	Kommunal-OG Regionaldepartementet Landbruks-OG Matdepartementet	37
Inn på tunet / Green Care / Social Farming	Grete Gausemel, Senior Adviser, The Norwegian Ministry of Agriculture and Food	12
Making Sense of Place: School- Farm Cooperation in Norway	Erling Krogh, Linda Jolly	12
Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU member States	European Network for Rural Development	64
Relationship-based experiential learning in practical outdoor tasks	Erling Krogh, Linda Jolly	11
Research on Green care in Norway – an overview	Bente Berget Phd	6
Rettleiar	KSL-STANDARD , Matmerk	12
School - Farm Cooperation on Family Farms in Norway	Linda Jolly, Erling Krogh	16
School- farm Cooperation in Norway: Background and recent Research	Linda Jolly, Erling Krogh	34
Sjekkliste of egenrevisjon	KSL-STANDARD, Matmerk	8

SoFar project discussion paper on Social/ Care Farming	SoFar 2 nd Country/Regional Platforms	10
Supporting policies for Social Farming in Europe	Francesco Di Iacovo, Deirdre O'Connor	216
The Characteristics of Dutch Care Farms	Marijke Dijkshoorn, Marjo Baeten	1
The Impact of Care Farming in the UK	Chris Leck	354
Veileders	KSL-STANDARD, Matmerk	12
Prezentációk idegen nyelven		
Care farming in the UK: The importance of networks	Rachel Hine	14
Characteristics of adult participants in Green Care programs on farms in Norway for return to work	Lina Harvold Dalskau	12
European Rural Development Policy Possibilities for Social Farming	Johan Verstryngne	22
Financial Support for Social Farming	Koen Wellemans	10
Financing Care Farming in the Netherlands	Wouter Joop & Jan Hassink	7
Herveting Health	Norwegian Minister of Agriculture and Food	3
Introduction to Social Farming	Deirdre O Connor	17
Presentation social networking	IJsbrand Snoeij	24
Quality issues on Social Farming	Steunpunt Groene Zorg	20
Quality Management and Certification Requirements for Animal Assisted Education	Christiane Gupta, Silke Scholl, Kornelia Zipper	12
Recovery Oriented Green Care – New hope and social inclusion	Ragnfrid Kogstad, Anna Mari Steigen	21
Research needs – Green care Norway	Grete Patil	17
Social farm "Rouwmoershoeve"	Toon Hamans Toon Hamans & Monique Nelen	37
Social farming in Italy: feeding conventionally or re-shaping innovatively?	Francesco Di Iacovo	10
Standards and Ethics for EASEL® – Experiential Social Emotional Learning & Therapy	Mari Louhi-Lihtiö	9
Prezentációk magyar nyelven		
Szociális farmok létrehozása Magyarországon	Jakubinyi László	6
Akkreditált foglalkoztatás	Kissné Rácz Anna	43
Megújuló energiák a Baráthegyi Majorságban	Szakács Mónika	11
Szociális farmok nemzetközi kitekintése	Jakubinyi László	25
Zöld gondozás (<i>green care</i>): gondozói farmok, zöld élmények	Dr. Rácz József	23